

027/10

13

BIBLIOTECA CENTRAL MILITAR

ORDEN DE BARRERAS Y FUERZAS ARMADAS

SERVICIO HISTORICO MILITAR

EX LIBRIS

Inscripcion 1741-51854 (Sala II)
Colocacion { Estante 13
Tabla 13
Clasificacion 34(37)(6092) (Número 6)

0092)

R.10183

II

13 - 13

6

11.2

PARATITLA

IN LIBROS IX.

CODICIS JUSTINIANI

Repetitæ prælectionis.

OPUS JACOBI CUJACII.

CAROLI ANNIBALIS FABROTI

ad ea Enarrationes.

Editio nova à mendis purgata & recognita.

TOLOSÆ,

Apud	{	PETRUM SALABERT,	}	Biblio-	
		MARINUM FOUCHAC,			} polas.
		GUILHELMUM BELY,			

M. DC. LXXXVI.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

COPIA DE UN DOCUMENTO

DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA

DE LA CIUDAD DE MADRID

EN EL AÑO DE 1700

EL DIA DE...

...

...

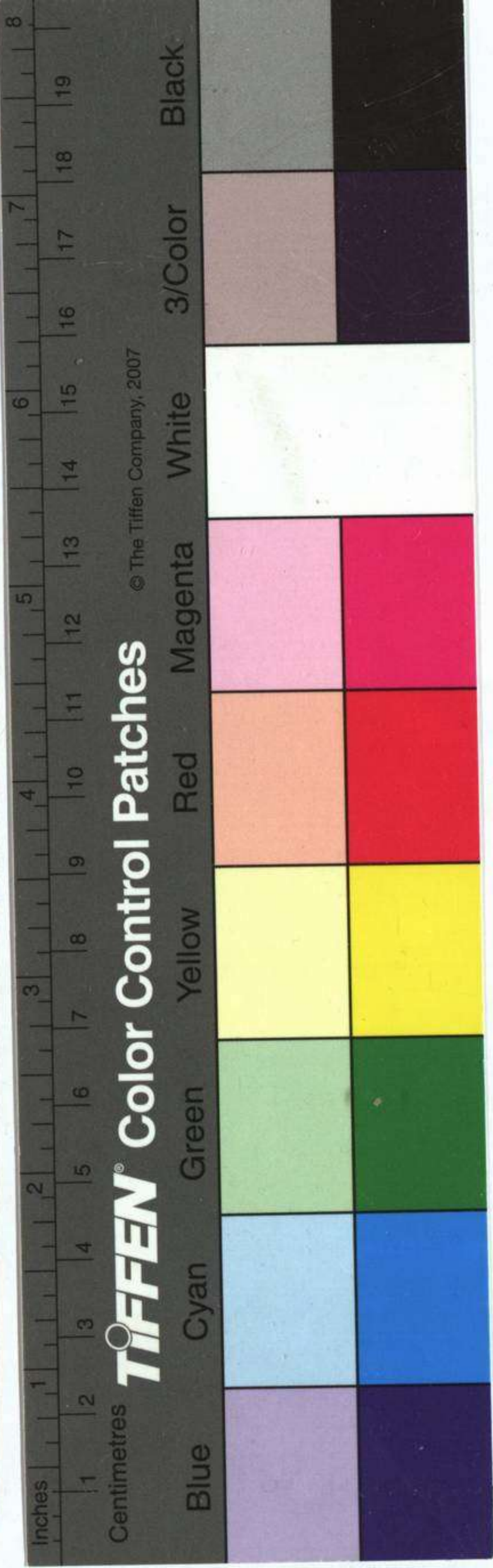
...

JACOBUS CUJACIUS
GREGORIO LOMELLINO
PATRICIO GENUENSI.

SÆPENUMERO mirari mihi contigit, atque etiam storachari, Doctissime Gregori, quòd cum ad titulos Digestorum monita tantum quædam brevia, quæ Paratitla vocat Justinianus, edi permiserit, commentarios districtè vetuerit, existant tamen innumeri, qui in id solùm incumbant quod is vetuit, permisso qui utatur nullus: quanquam de commentariis facilè accipio excusationem, non fuisse cur Justiniani ætate his impenderetur opera, qui jus cum esset omne clarius & positum in usu quotidiano, periculum erat ne ei potius tenebras obducerent longiores commentariorum disputationes. Verum à Justiniano mox quia jacuit in Occidente potissimùm diù jus omne in occulto, quoad Lothario II. Imperatore abhinc annis supra cccc. in usum communem rediit, nobis fuisse necesse juri antiquo & longa de suetudine corrupto obscuratoque ex commentariis lumen fœnerare, non sufficiente eo quod ab illo tempore attulerant Summarum vel Glossarum auctores primi: hi caverent maximè ne à Justiniani edicto migrare viderentur, editis primum
Digest. ã

Summis, quas habuere pro Paratitlis, deinde etiam glossis pro ea quam idem Justinianus *ἡγὰρ πῶδα*, interpretationem appellat: nam si præter Paratitla etiam Græca lingua *ἡγὰρ πῶδα* fieri interpretationem Justinus permetteret, cur non sibi liceret etiam audere Latina quod ille permetteret Græca? existimarunt non esse causam, breviter scilicet & aptè nec pluribus multo verbis quam leges ipsæ scriptæ forent; hæ enim sunt propriè glossæ, hæ *ἡγὰρ πῶδα* interpretationes. Sed hæc cum non explerent obtusiora ingenia, nec satis jus illustrare viderentur, supervenere alii qui non mutato nomine glossas auctiores redderent quam pateretur ipsum glossarum nomen, atque ita paulatim longe cæteris excellere omnibus, quos mihi nosse contigit quamdiu in Italia esse licuit per meos mores. Fœcundam esse Italiam dictissimis Jurisconsultis haud quaquam abnuo. Sed accidit mihi infœliciter quod in neminem eorum incidere, & fœliciter quod incidere in te solum, qui ita cum natura & judicio mirabili, tum arte atque artificio etiam eo, quod ex liberalibus studiis tibi comparasti juris scientia instructus & ornatus es, ut qui te superet in Italia vix putem superesse alium quemquam; nam ex his quos offendi, ne quid dissimulem, alius docendo & disputando mihi visus est planè delirare, majore licet fastu, conventu atque mercede; alius sermonem jusque longè alienum ab eo in quo versari se profitebatur in medium producere, alius ne intelligere quidem quid ageret quidve loqueretur miser, alius è folio oculis ab scripto nunquam dimotis deblaterare consiliorum multa millia in re quæ uno verbo ex-

plicari potuisset, quæve explicatione vel comprobatione indigebat nulla, & nihil aliud tamen per horam agere, alius una parte sapere, quam ex veris Jac. Cujacii corraferat vel corrogaverat, cæteris planè desipere, & in nullo probitatem Iurisconsulto dignam, quæ tamen est omnis sapientiæ caput. in omnibus quæstus cupiditatem, ambitionem summam, sive honoris, sive inescandorum auditorum, non solum ut frequentibus decantent, quibus neque doctiores, neque meliores eos reddant, sed verò etiam ut bene comitari per plateas & vicos ducantur. Tu unus ab his abhorrens maximè, mihi visus es conjunctam cum summa animi integritate veram, & non simulatam sapientiam adeptus, nec spatiorum unquam obliviscar, quæ facimus, simul quandoque per tres aut quatuor horas in difficillimas quasque juris quæstiones diligenter inquirentes. hæc spacia me in admirationem & observantiam tui perduxerunt. hæc me tibi devinxerunt vinculo sempiterno. & si quæ fors cecidit mihi feliciora auspicia quibus tu natus es, nolissent eandem in te subire, si, ut dicam apertius, idem quod fungor docendi munus te fungi permisissent, non interesses jam amplius recitationibus meis, ut soles, sed ego ut justius, ita libentius glossæ factæ gravidæ quæsierunt sibi libros ingentes, immanes, iufanos commentarios, qua de re sola nihil equidem queror, sed si quomodo Iustinianus noluit, tandem scripsimus, malè morigeri, cogente obscuritate, ut dicimus, quæ tamen profectò esset etiam hodie parva, si non esset nostra in laborando diligentia parva, hoc me malè habet quod non scribamus etiam quo modo is sua-

fit nobis scribendum esse ; nam quotus quisque est qui vel Paratitla , vel *ἡγερέ πόνδα* scripserit bene ? nec enim scribit bene nisi qui Papiniani , Ulpiani , Scevolæ , Pauli , Iuliani , scribit more , & hoc verò more commentarios aliquis forrè , Paratitla nullus Summas nominent vel Titulorum expositiones , vel illud ipsum Paratitulorum , vel si quod aliud est speciosius nomen usurpent , rectè judicas , Doctos si ne Gregori , quæ hæc longè recedere arbitraris à Paratitulorum lege modòque . Opus hoc esse dicti Iurisconsulti difficile igitur ac pene impossibile . vix enim singulas ætates singulos Iurisconsultos ferre . me contribuere ad utrumque aliquid posse , qui *ἡγερέ πόνδα* interpretationem paratitam habeo , ut sæpe audisti de me , si modo princeps aliquis expoliendæ ejus otium mihi faceret , ne intermissione publicarum recitationum quidquam rei meæ incommodaretur , & cui sit in promptu *ἡγερέ πόνδα* , & Paratitla esse multo magis , prudenter quod non me utrumque posse præstare , sed conferre aliquid in utrumque : absit enim ut illud vel agnoscam , si quis tribuat , vel adrogem ultrò mihi insolentius , quod est maximi & perfectissimi Iurisconsulti ; absit etiam ut Deo Opt. Max. laudem debitam non tribuam : hoc homini nulli rei , nullarum virium , nullius per se sibi facultatis conscio quod mihi bene fecit beneficium non agnoscens , ut possim sive hoc , sive illo genere malim nonnihil conferre in puram & sinceram juris civilis enarrationem . Sed nisi ad *ἡγερέ πόνδα* animos fecerit princeps aliquis , vix ea mihi unquam elabetur opera ad Paratitla ductorem , ducem , hortatorem neque posco alium , neque

possim quàm te habere meliorem qui unus mihi semper ex Italis, quos novi visus es ingenium possidere nobilius, & juris ac philosophiæ scientia verissima Latinam interesset tuis. Unum habeo quem possim pari laude adficere Germanum, Ioannem Hastenum Iuliacensem, in quo tanta elucet probitas animi, tanta peritia juris, ut eo loquente mihi sæpe visum fuerit Biturigis cum mihi adesset pro sua humanitate frequens, parum aut certè nihil me in jure civili profecisse, ita sæpe iniecit mihi pudorem aliter sentienti quàm, ipse vellet, ita sæpe admirabilem mihi eruditionem ostentavit suam. Dicam deinceps nisi accedant alii, unum me nosse Germanum Iurisconsultum, eximia scilicet & spectatæ eruditionis, Ioannem Hastenum, unum Italum, Gregorium Lomellinum, nobilem & patricium utrumque. Ne mirere igitur, aut ne miretur jam quisquam alius, cur tuo nomini Paratitla inscribere voluerim, Doctissime & Nobilissime Gregori, cui enim possim jure meliore? cui magis à re mea? nam accedet de tuo nomine huic operi honoris multo plus, quàm ipsi de opere meo. Non ego is sum qui blandiri cuiquam natura possim. Quem colo, quem laudo, cui lucubrationes dedico meas, eum oportet opinione mea omnem honorem, & cultum insigniter promereri. Sed ne ignores quod ego hisce Paratitlis præstiterim, vel ne ignorent potiùs alii (nam id tu satis statim per te cognosces) eam ego in his scribendis artem adhibui, ut nihil ex eis adsequi possit nisi qui ea prelegerit tota: suppressi supervacua, ne desiderarentur necessaria magno opere cavi idem mihi faciendum esse per-

suadens quod oratori, quem poëta ait suppri-
 mere quæ rusticus edit ineptus. Quid quoque
 titulo contineretur, qui cujusque sensus esset,
 quæ scriptura castior, diligenter explicavi,
 etiam si quid contineretur planè aut planè scri-
 ptura ne efferret titulo subjecta: aperui enim
 retrusa & abdita pleraque; quo enim nobis ars
 & usus, nisi vel adhibita cogitatione attentif-
 sima eruant quæ non potuere omnia litteris ex-
 primi? Etiam jus definitionibus auxi permul-
 tis, quarum homines nostri erant indigestissimi,
 adeoque artis suæ malè compotes, ut scirent
 definire quid quæque res esset quam tractan-
 dam susceperant, Imò hærerent nonnunquam
 annū integrum: in definitione puta substitutio-
 nis, servitutis, vel qua alia exquirenda nequid-
 quam, quod imperitiam illorum arguebat ma-
 ximam: perito enim facile est statim unius rei
 non unam tantum, sed complures edere defini-
 tiones & omnes ex arte confectas; mihi qui-
 dem certè neque perito, neque imperito non
 fuit facile, non fuit etiam difficile. Peritissimus
 Galenus paulò audacius: *Ἐξ επιτηδῆς ἐχρησαμῶν*
πολλοῖς ὀνομασι, αὐτὸ τῆς εἰδὲς εἰκὸς εἶναι βελόμῆτος
ὡς ἔνεστι παμπόλλους ὀρισμούς ποιεῖν ἐνὸς πράγμα-
τος ἐν ταῖς φωναῖς μόνον, καὶ ἐν ταῖς ὀνομασι
ἀμφέροντας, & ego quoque forsitan nimis au-
 denter qui quas veteres juris auctores nobis
 reliquere perfectissimas, eis etiam adjunxi im-
 meas. Ad hæc porrò continuationi titulo-
 rum [sic enim vulgò appellatur quæ Græcis
 est *συνέχεια*] ut congrua ubique & consentane
 ac veluti perpetua serie constans, constaret ra-
 tio, ad laboravi plurimum, atque interim quan-
 tum in me fuit, principia juris patefeci omnia,

aut sanè præcipua: cujus operæ meæ nullam
aliam mihi mercedem exposco quàm ut tibi sit
gratiseima, juris autem studiosis utilissima. Non
probabunt eam sat scio aut rictu oris aliquo e-
tiam si non interioribus sensibus se non probare
dissimulabunt multi. Sed mei pluma non inte-
rest, dum tu probaveris modo. Non poterunt
rursus ne dociles & benevoli quidem qui erunt
omnes intelligere omnia statim. Sed quid ego
curem, ut potui, ut debui, officio meo perfun-
ctus, & tenente te omnia proinde atque ego,
qui scripsi ipse simul ac cæteris qui ad virtutem
& facultatem animi tuam proprius accedunt.
& ut paucis verum strigam, cadit in hunc libel-
lum rectè illud Terentiani Mauri;

Pro captu lectoris habent sua fata libelli. Va-
le Valentiaë Cavarum II. Id. Augusti.

M. D. L X I X.

EXTRAIT DU PRIVILEGE DU ROY.

PAR Grace & Privilege du Roy, donné à Versailles le 29. jour du mois de Janvier 1686. signé, Par le Roy en son Conseil, LE PETIT; & Scellé du grand Sceau de cire jeaune, il est permis à MARIN FOUCHAC Marchand Libraire à Toulouse, de reimprimer un Livre intitulé : *Paratitla in libros quinquaginta Digestorum seu Pandectarum Imperat. Justiniani. opus Jacobi Cujacii, cum notis Chassanai, & Paratitla in Libros IX. Codicis Justiniani, cum enarrationibus Fabroti;* & ce durant le temps & espace de six années consecutives, à compter du jour qu'il sera achevé d'imprimer pour la premiere fois en vertu des presentes. Pendant lequel temps nous faisons tres-expresses deffenses à tous Imprimeurs, Libraires ou autres, de faire imprimer, vendre & distribuer ledit Livre sous pretexte d'augmentation, correction, changement de titre ou autrement, à peine de deux mille livres d'amande, & autres peines portées par ledit Privilege.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le 5. Fevrier 1686. suivant l'Arrest du Parlement du 8. Avril 1653. & celuy du Conseil Privé du Roy, du 27. Fevrier 1665.

C. ANGOT, Syndic.

ILLUSTRISSIMO VIRO DOMINO
D. GASPARI
DE
FIEUBET,
SUPREMI SENATUS
TOLOSANI AUGUSTISSIMO
PRINCIPI.

EDITIONEM *novam Pa-*
ratitorum Cujacii Tolosa-
tis in quinquaginta Libros
Digestorum, & novem prio-
res Libros Codicis perfecimus
SENATUS TOLOSANI
PRINCEPS ILLUSTRISSI-

ME, opus sane consummatum,
& studiosæ legum juventuti
perutile: quippe licet brevif-
simum, universi juris Civilis
principia complectitur: hujus
exemplaria numero adaugen-
da nobis videntur hoc tem-
pore, quo, LUDOVICUS
MAGNUS, universi juris
studium restauravit, & in
melius reformavit. Hac ra-
tione inducti hujus operis no-
vam typis mandavimus edi-
tionem, in cujus gratiam pa-
trocinium tuum humiliter ex-
poscimus, hac supplicatione
mentem auctoris implevisse ra-
ti; eum enim eligimus pro-
tectorem quem præstantissimus

ipse Cujacius celegisset ; qui
veram & puram jurispruden-
tiam profiteris , eamque cæteris
maximi ordinis proceribus &
verbo & exemplo inspiras.
Nomen tuum ubique gentium
famâ celebratum , opus istud
validè commendabit ; magni
facient illud juris studiosi qui
in hanc doctissimam civitatem
& florentissimam Academiam
undique confluunt ; magni quo-
que facient illi qui sæpius ab
ore tuo Themidis oracula mit-
tente dulci stupore pepend-
erunt , quique te præsentem
longe majorem experiuntur ,
quam fama te absentem ex-
hibuerat : Patere igitur , SE-

NATUS PRINCEPS
ILLUSTRISSE *tu*
nomine decorari editionem quam
tibi offerunt.

Humillimi & obsequentissimi
clientes.

P. SALABERT,
M. FOUCHAC,
& G. BELY.

CAROLUS ANNIBAL
FABROTUS
LECTORIS.

Paratitla Cujacii in novem libros
Codicis, exquisita quæque ingenia,
velut opus absolutissimum laudant
& prædicant : hæc enim scripsit
jam senex, & cum jure meritoque
principem locum inter juris interpretes sibi
vindicare poterat, unde stilus ejus conci-
sus & brevis, qualis esse solet ætate jam
affecta, & eruditio latens, negotium ita
plerisque facit, ut si quando mentem ejus
perceperint, magnum se fecisse arbitrentur.
Sed & ipse non indoctis se se scribere di-
tætitabat, ut olim Gaudentius Philosophus:
αειδω ζωετοῖσι, δυσας δ' ἐπίθεοτε βέληλοι.

Indoctis non canto, procul, procul In in-
este profani. trodu-

Ea re cum cæteris Cujacium antistare ctione
non ipse modo cognoverim, sed & omnes har-
qui in Jurisprudencia bene subactum inge- moni-
nium habent, idem sentiant, rem non in- ca.

gratam facturum me existimaui, si quan-
 tum potest, studiosis adolescentibus hæc
 præirem, præmonstraremque vias discendi,
 ac intelligendi. Ardua quidem res est, &
 quæ hominem haud vulgaris eruditionis
 desideret, siue legum capita notanda, siue
 interpretum præcipui sententia ubique ape-
 rienda, siue denique verba ejus à vulgari
 consuetudine remotiora, interpretatione
 adjuvanda sint. Sed quod ingenia felicio-
 ra nullo, vel exiguo labore peragerent, id
 nos assiduo & improbo studio, ac diligen-
 tia forte an assecuti sumus. Nihil est quod
 non expugnet pertinax opera, & intenta
 ac diligens cura. Τοῦτο καὶ ἄλλα τὸ Σακραλὸν
 λογισάμενοι, ὡς ἔχει Θεοῦ συγκαταθέσθαι, πρὸς
 εἰρὴς καὶ ἐπιτέλους ἡμεῖς τὴν σπουδῆς ἐλθεῖν.
 Enarrationes autem in libros novem ad fi-
 nem tandem deduximus, ut nunc integer
 prodeat, & sine membrorum damno partus
 hic ingenii nostri. Ipse quidem Cujacius
 Paratitla sua plenius interdum in Recita-
 tionibus ad Codicem interpretatur, ut al-
 terius opera & explanatione egere non vi-
 deantur. Neque tamen rerum æquus arbi-
 ter ibit inficias, operam nostram haut fu-
 turam ἀνόνητον, & sine fructu. Ubi Cujacius
 interpretem non desiderat, prælucetque
 sibi,

*sibi, lucem luci non addimus. Ubi silet, vel subobscurus esse videtur, ibi quadam addimus, & faculam nostram ei allucere volumus. Sed & auctorum nomina, vel legum capita, quæ Cujacius omiserat, ipsi exhibemus, non quod illum eo nomine culpemus, sed quod hæc nescio quomodo legentis animum magis expleant. Jam ipsos juris interpretes, quæ Latinos, quæ Græcos, quæ editos, quæ ineditos per quos profecit, fortasse nosse tibi non erit inutile: vel enim ipse eisdem auctoribus uteris in jure reddendo, respondendo, vel interpretando, quibus vir maximus solerter utebatur: vel certe ipsos consulere tibi volupe erit. Denique hoc egimus, ut stupenda Cujacii lectio, prudentia summa, & eximia doctrina omnibus nota esset. Erunt fortasse qui putent quadam in hoc Cujacii opere notanda, quæ tamen nos ubique secuti simus, quasi religio fuerit ab ejus sententia abire. Verum si non vitio malignitatis humane, sed quod Asteviro magno aliquid exciderit, arguant, meminisse debebunt, *ἢ μόνος εἶναι τὸ ἀνεπίληπτον.* Asterius homil. v.
 Imo rectius hoc dicetur *παρόραμα*, quam *ἀμάγτημα*, ut de sententia quadam Eudoxi & Arati haut probanda scribit Ipparchus In Lud. & Ar. Phæn. lib. i. p. 8.
 Bithynus. Postremò Lector candide, late re*

te non debet, beneficio v. c. doctissimique
D. Pugetii Senatoris Tholosani ad nos per-
venisse. Notas quasdam in Cujacium Petri
Fabri Sanioriani, viri omni doctrina ge-
nere praecellentis, quas luce dignas mecum
sensuerunt viri non indocti. Alia et inter-
dum sedet sententia, quam Cujacio nostro.
Cujus sententiam magis sequaris, tuus, Lec-
tor, erit arbitrii. Ego quid existimem heic
in medio relinquo: interpretis enim officio
fungi volui, non censoris. Sunt & apud me
nonnullae in alia Cujacii opera ejusdem
Fabri Notae, quibus nec te fraudabo, si
hanc Notarum veluti delibationem non
improbari cognovero. His igitur frueri
Lector, & fave.

NOBILISSIMO

VIRO, LONGEQUE OMNIUM
Jurisperitorum præstantissimo D. PAU-
LO DE FOIX, Consiliario sanctioris in-
timique Confessus Christianissimi
Regis.

JAC. CUJACIUS S.

SPERABAM paucis diebus, in
Digesta & in Codicem me Pa-
ratila abfoluere posse; idque per-
fectis Digestorum libenter sus-
ceperam, ut me putabam debe-
re prestare. Verum ubi ad rem aggredi &
me accingere cœpi, sensi operosiorum es-
se, hominisque diligentioris quàm ipse
sim, planèque cœpto destitiffem, nisi me
tua auctoritas deterruiffet, qui non cessa-
ffi ab eo die, quo quid in Digesta præ-
stitiffem, cognoviffi, urgere & efflagita-
re, ut idem auderem in Codicem. quod
& feci vix tandem magna ex parte, ut vi-

res meæ tulerunt, an etiam ut exigebat officii mei ratio, non alium quàm te iudicem fero. Quidquid id est, certe spisso admodum lentoque & fastidioso satis studio ac labore perfecì, nec ullum unquam mihi contigit onus sustinere gravius. cætera quæ ante pertuli non pauca, qui à pueritia otiosum diem nullum vixi, cum isto collata, curæ mihi laborive nullo fuisse videntur. Causa in me, si forte non in re ipsa, vel id quòd languescat sensum vis illa animi & ingenii solertis ac capitalis quæ viguit in me dudum, vel id quod jam ingravescens ætas atque causaria sibi placet magis in respondendo, adsidendo, docendo, quàm in scribendo; sed ex his utrumcunque sit in me quod causam difficultati & moræ dederit, res ipsa tamen profecto multum, vel dicam plus mihi negotii & molestiarum exhibuit. Quid, inquires, nunquid non & in Digesta tantundem? Imo verò longe minus. Juris enim quàm Constitutionum facilius cognitio & tractatio est. illo continentur leges, edicta, S. C. certa & Jurisprudentum interpretationes atque responsa maxime inter se congruentia, aut

repugnantia , si qua sunt , ita disposita ,
ut quæ prævaleant non sit obscurum.
Constitutionum verò quasi incertum jus
est , varium atque multiplex , & perdiffi-
cile igitur ; & si perdifficile , pene ca-
ptu impossibile , ut nostrorum verbo u-
tar , nisi scilicet (recensebo laborem
improbissimum) quis perdidicerit , ut
subinde libidine principum id muta-
tum & perturbatum fuerit , quid illis
placuerit primùm , quid deinde , quid
postremo , quidve in Republica ante il-
los obtinuerit , quid quaque ratione
post illos , modò inductum , modò in-
termissum , mox reductum , rursusque
intermissum , aut abolitum fuerit. &
quid Justinianus postremus omnium
quorum quidem placita hic liber habet ,
nam & alii post secuti sunt , quibus Ju-
stiniano quod placuit magna ex parte di-
splicuit , cujus etiam varietatis & in-
constantia rerum *ἀναγκαῖα* perquam
necessaria est) quid , inquam , Justinia-
nus tandem effecerit Constitutionibus
multis , quib. hunc librum sparsit , quid
his quæ hunc librum consecutæ sunt , sa-
ne omnibus omni juris scientia refer-

tiffimis, adeò ut qui earum teneat vim, originem, atque processum, hunc ego facile sim habiturus pro doctissimo Jurisconsulto, ac pene pari Triboniano ipsi. quo ego tandem cognito pondere earum Constitutionum, quas suo Imperatori eum persuasisse certo certius est, mihi gaudeo; quod cognoverim eam ætatem non tulisse excellentiorem in jure civili, quod utique & sine illius ope curaque prorsus intereidisset. Denique ita censeo, Codicis majus esse opus, majusque negotium, vel quia eo quem Digesta requirunt orbe, eo instructo, eaque, ut ita dicam, suppellectile rerum ac disciplinarum omnium quamtuvis licet magna, exigat longe majorem: frustra enim Codici datur opera, nisi & Digestorum; & alia pleraque adminicula suppetant, cum tamen Digesta Codicis adminiculo nequaquam indigeant. ex quo palam est quàm mihi fuerit negotiosa ista provincia. quod etiam abunde coarguit opus, vel ne quis succenseat opusculum tribus postremis libris imperfectum, in quos, præter quæ edidi jam dudum, superest, aliquid quod

desideres , & desiderem etiam ipse ,
quod ad titulorum rationem attinet ,
sed malui quasi interjungere veluti jam
longo labore defessus , quàm te diutius
expectatione suspensum detinere , id
quod residet , ubi paulisper adquievis-
sem , sperans me daturum , & vero da-
turus , si jusseris , altera editione. Idem
quoque magis coarguunt uberiora Pa-
ratitla isthæc , quæ feci quàm priora ,
non alia quàm rei subjectæ pondere &
gravitate compulsus : quodque si hæc
attente legeris , senties me quorum bene-
ficio opus texeretur splendidius , multa
scrinia resignasse , pervolutasse , perten-
tasse , perquisisse multa , excogitasse , ad-
invenisse , & nescio unde ex abdito e-
ruisse plurima , jus civile ornatius illu-
striusque fecisse non minorem in mo-
dum brevi quidem , sed puro aptoque
libello quippe cum nec in eum ex la-
mis lustrisve quidquam intulerim , sed
ex liquidis tantummodo fontibus juris
& decoris optimarum artium studiis ,
non ἐκ τῶν συγκαλυδων , κὴ τῶν συρφαίων scri-
ptis , quibus plerumque aliud igitur ,
quàm quod ipsi agunt legum auctores ,

non ex cathedrariis recitationibus, quibus etsi fateor studiose audiendis multis multum adolescentem me sumpsisse temporis, quod & adolescentibus suadere soleo pariter ut faciant, illud subinde Theonis iterans *πῶς ἀκρόασιν τῆς ἑκ ἀν ἀσφρίσειε, τὰ μὲν πόνων τοῖς ἄλλοις εἰργασμένα ἐταίμως λαμβάνων*, tamen modo nescio quo mihi contigit, ut parum illis, aut nihil proficerem. Unum è multis quos audiavi Ferrerium excipio summum & admirabilem Jurisconsultum, quo nemo publice docuit, vel docebit unquam, ornatus, subtilius, facilis, fideve & diligentia majore, nemo qui audiverit: dicet secus: hujus ego acroamata & recitationes aliquot de servitutibus, de lege Falcidia, de legatis, de eo quod interest, ut L. Crassi orationes de lege Servilia sibi M. Tullius ait, sic mihi semper prædicabo fuisse magistras, nec si essent in manu, alio hodie in meis studiis rectore uterer libentius amisisse me eas improvidum, ut ne linea quidem apud me supersit, pudet, pigetque, & dolet sæpe numero mediis vigiliis hanc mihi non allucere facem, nec alluxisse

luxisse etiam , scripta mea quod pro-
dunt nimis. Cùm verò in hoc opere ,
qua dixi ratione versatus sim , si tuo ju-
dicio , vel ingenii , vel curæ saltem te-
stimonio aliquo egi me non indignum ,
judiciis aliorum non valde pendeo , tí-
bi uni satisfacere, tibi uni placere , &
nobilium adolescentium , quib. adsum ,
commodis utilitatique servire , vel po-
tius tibi singulo placere satis habeo , tibi
enim nunquam placuero nequicquam ;
illorum utilitati quo minus serviam , ut
cupio , ut conor , parentum quorum in
imperio sunt , præpropæra festinatio &
cæca ambitio facit , qui eos antequam
sui judicii sint, & his literis instructi, sine
quibus jus civile percipi non potest , ad
nos ea lege atque ratione transmittunt ,
ut mox vix dum sentientes gustum disci-
plinæ nostræ , ad se revocent , & rudes at-
que impolitos , ne dicam imperitos , in
forum vel curiam impellant, quo genere,
ut imiter Diodorum idem de sapientiæ
studiosis quibusdam conquerentem : ὁ
πολύς αἰ παρῆσκευος παρῆτων , πρῶτὸ πάντων τῶ νομι-
κῆς ἀπλοῦται, καὶ μέχρη τινὸς φιλοπονήσεως ἀπῆλθε,
παρῆσπαοῦται ὑπὸ βιωτικῆς χρείας. Cur vero tibi

potissimum placere cupiam, multæ sunt
& magnæ causæ: placuero omnium
non modo qui sunt, sed eorum etiam à
jure condito auctoritate Justiniani qui
fuerunt, in eo jure facile principi, &
omnium juris studiosorum patrono &
amico magno, placuero homini, ut ge-
nerosiss. sic sanguine edito omnium Gal-
liæ procerum nobiliss. & pro sua inte-
gritate ac sapientia. quam cum illustri
nobilitate convenienter sociavit, atque
conjunxit, à regibus nostris jure & me-
rito omnibus rebus ampliss. atque ho-
norificentissimis ornatissimo. & hoc si
mihi Deus dederit, nihil est cur morer
me, si qui mortales felices sunt, felici-
bus inferere: & ut non dederit, tamen,
quem omnes quotquot juris studiosi su-
mus colere & venerari debemus, tan-
quam principem & patrenum paren-
temque communem, quod complures
alios non ignoro in sua causa sensisse, in
mea mirifice sum expertus, æquum est
ei nos omnes omnia nostra studia, om-
nia summa devovere atque deferre. quid
cessamus? quid cessavimus tamdiu, quis
non ante tenuit torpor? equidem inci-

piam te auspice, tametsi sero, si non in-
jucunde acceperis, si non improbave-
ris, non tamen infeliciter. tua approba-
tio pensabit omnem culpam. tui autem
nominiis, cui hoc consecro, amplitudo
& gloria, ut spero, cæteris commenda-
bit donum. Gentile nomen dico. cujus
memoriam conservant literæ, & mo-
numenta vetustatis, concelebrat etiam
hodie sermo hominum quasi recentem
non multo secus, nempe ut salum Py-
renæum, ut totam fere Novempopu-
lonam Narbonensemque provinciam
semones illi strenuissimi, unde profe-
ctus es, patres tui atque majores; vir-
tute imperioque suo summo rexerint
diu summa cum laude, ut immortalem
sibi posterisque suis gloriam debellan-
dis & subigendis hostibus comparave-
rint, ut aula eorum quandoque fre-
quentior fuerit, quàm ea ætate cujus-
quàm regis aut principis. Gentili etiam
proprium adjungo, clarissimum inge-
nio acerrimo, quod contulisti ad sum-
mam juris civilis & perfectam cum san-
ctæ & privatæ, tum etiam publicæ &
domesticæ disciplinæ, & antiquitatis a-

licenæ nostræque , & terrarum descri-
ptionis , & omnium bonarum artium
scientiam , illustrissimum animi virtu-
te , vitæque incorruptissima , illustris-
simum multis legationibus , veluti Ro-
mana , Anglica , Scotica , Veneta pro
Rege regnoque sæpius iteratis , multis
honoribus , ministeriisque publicis ma-
ximè tuendæ pacis , cuius semper auctor
fuiſti constantissimus in tumore , motu-
que vesano multorum magnorumque
medius , & in ea quoque re hodie totus
es. Spero & certe confido huic operi ,
quod conspiciatur omnium oculis , fœ-
neraturam luminis stricturam aliquam
tantum tanti nominis splendorem , cui
adjunctis interim in vicem fidemque
trium postremorum tribus semper cur-
rentium Observationum libris X V I I I .
X I X . X X . id omne summiſſe suspen-
do , obsecrans pro tua bonitate , ut boni
consulas bonum animum , nec fallas o-
pinionem quam semper habui de te , ni-
hil à me posse proficisci , quod per tibi
gratum non sit. Vale Avarici Biturigum
Id Mar. M. D. LXXIX.

EXTRAIT DU PRIVILEGE
du Roy.

P Ar Grace & Privilege du Roy ,
donné à Versailles le 29. jour du
mois de Janvier 1686. signé , Par le
Roy en son Conseil, LE PETIT, & Scellé
du grand Sceau de cire jeaune , il est
permis à MARIN FOUCHAC Marchand
Libraire à Toulouse , de reimprimer un
Livre intitulé: Paratilla in libros quin-
quaginta Digestorum seu Pandectarum
Imperat. Justiniani. opus Jacobi Cuja-
cii , cum notis Chassanæi , & Paratilla in
Libros IX. Codicis Justiniani , cum
enarrationibus Fabroti, & ce durant le
temps & espace de six années consecuti-
ves , à compter du jour qu'il sera achevé
d'imprimer pour la premiere fois en vertu
des presentes. Pendant lequel temps nous
faisons tres - expresses deffenses à tous
Imprimeurs , Libraires ou autres , de
faire imprimer , vendre & distribuer
ledit Livre sous pretexte d'augmentation

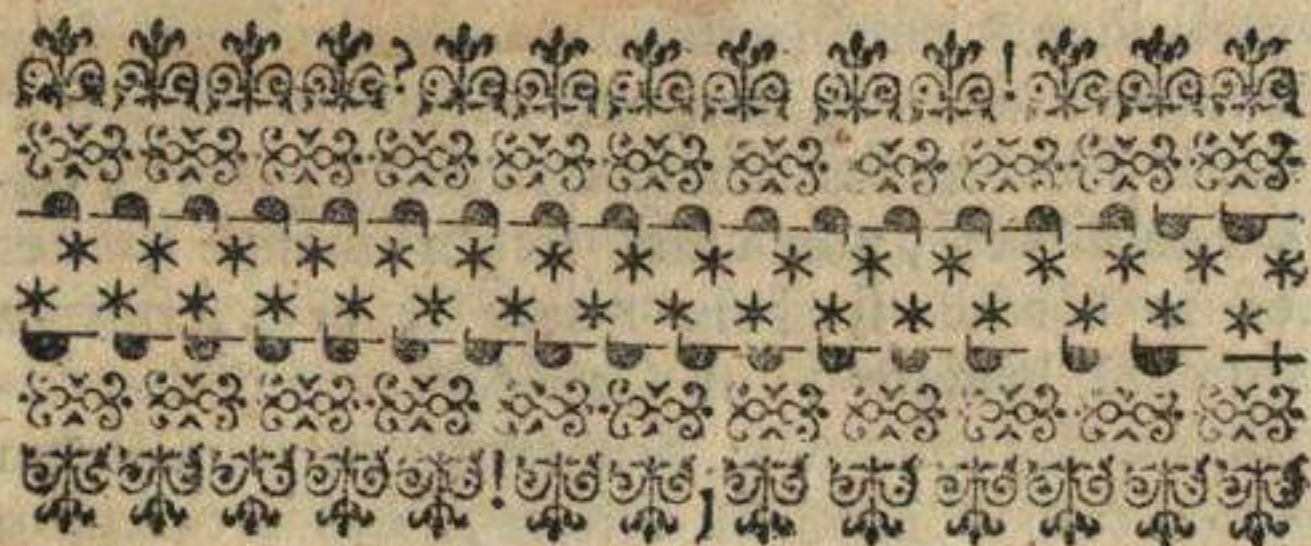
correction, changement de titre ou autrement, à peine de deux mille livres d'amande, & autres peines portées par ledit Privilege.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le 5. Fevrier 1686. suivant l'Arrest du Parlement du 8. Avril 1653. & celuy du Conseil Privé du Roy, du 27. Fevrier 1665.

C. ANGOT, Syndic.

Et ledit Marin Fouchac, a fait part de son Privilege à Pierre Salabert & Guillaume Bely, aussi Libraires de Toulouse, pour en jouir suivant l'accord fait entr'eux.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois, en vertu du present Privilege, le 20. Avril 1686.

PARATITLA

IN LIBROS IX.

CODICIS JUSTINIANI

repetitæ Prælectionis.

Opus JACOBI CUJACII.

CODICIS nomine propriè significantur chartæ, quibus quod inaratur facile deleri potest ut reponatur aliud, non chartæ simplices, quæ à Papyro nomen retinent, licèt non ex papyro fiant, sed ex panniculis, quibus semel tantùm fungi possumus. Qua de causa commodatum quidem consistit in

codicibus & pugillaribus l. in commodato §. sicut commod. quæ negantur esse in supellectili, l. 6. D. supell. leg. sed non in eo chartæ genere, cuius abusus est, non usus. Et parsimonix species est in Codice scribere: nam & ejus scriptura quoque brevior, ut Cassiodorus Fortunatianum artigraphum se profitetur in pugillarem Codicem in gratiam eorum, qui brevitatem amant, redegisse. Chartæ igitur, ut & membranæ nomen ambiguum est: Nam vel chartæ aut membranæ simplices eo significantur, vel pugillares chartacei aut membranei, quam multiplicem pellem Martialis vocat in disticho inscripto Homero in pugillaribus membraneis & ita in l. chartæ de bon. pos. sec. tab. nova charta est pugillar purum, in quo nondum quidquam scriptum est, deletitia, vetus, quod scripturam variam recepit frequenti deletione, & ut legitur in veteribus glossis, deletitia, *παλίμψητος* legv. In his stilus scribit, ut Hieronimus ait ad Principiam virginem, in illis calamus. Est verò majestas & diuturnitas major scripto si quid exares in his, hoc est in Codicibus, quàm si in chartis aut membranis simplicibus, sicut membranis quoque major quàm chartis, adeo ut pleraque hodie non valeant nisi in membranis scripta, velut Codicili dignitatum, & S. C. Verum ut populi leges, ita generales constitutiones Imperatorum, ne dicam rescripta, l. pen. inf. de diu. res. moris erat pugillaribus scribi cujuscunque materiæ, chartaceis, ligneis, æneis, vel eburneis, atque ita servari singulas, vel universas in unum corpus collectas in scriniis memoriæ & dispositionum, ut Impp. l. omnium, de testam. scribunt, jus in suis scriniis esse con-

stitutum, & ad Traianum Plinius: edicta Imperatorum vera & emendata in scriniis esse Trajani: & Theodosius in confirmatione sui Codicis, eum Codicem haberi in sacris scriniis Zonatas de XII. tab. ὅσα φυλακῆς ἐκείνησαν ἀξία, ἐν σανιδίοις ἐθησαν ἐξουίῳ. Responsa autem sua vel interpretationes & commentaria solebant prudentes chartis aut membranis perscribere, quorum etiam quidam libris suis membranarum titulum adhibuit. Et hac ratione factum opinor; ut liber potius Constitutionum Codicis nomen obtineret. Corpus autem collectum ex libris Jurisconsultorum veterum, etsi potuerit improprie Codex appellari, & verò ita appelletur l. 1. & 2. de vet. jur. enucl. Maluit tamen Justinianus Digestorum seu Pandectarum insignire nomine, quo etiam plerique juris auctores suos nuncupavere libros. Et obtinuit quidem illud Codicis nomen primum liber, quo continebantur Constitutiones Imperatorum ab Adriano ad Valerianum & Gallienum, dictusque est Codex Gregorianus à nomine juris studiosi, qui huic collectioni dedit operam. Subsequutus est Codex Hermogenianus ab Hermogeniano similiter ejus editionis auctore, quo continebantur Claudii, Aureliani, Probi, Cari, Carini & innumeræ Diocletiani & Maximiani constitutiones, ut perperam Codici Gregoriano adscribantur quædam Diocletiani & Maximiani, cum fuerint omnes in Codice Hermogeniano. Exiit postea tertius Codex jam non à Jurisconsulto ullo, sed ab Imperatore ipso Theodosio, cujus auctoritate conditus est, denominatus Codex Theodosianus, qui constitutiones complectitur à divo

Constantino Imperatorum omnium usque ad ipsum Theodosium. Et ut ex Gregoniano nihil sumpsit Hermogenianus, ita nec ex hoc vel illo Theodosianus quidquam, sed omillas in Gregoriano sequentium Imperatorum Constitutiones Hermogenianus habet usque ad Constantinum, omillas in Hermogeniano Theodosianus. Longe alia ratio fuit Justiniano componendi Codicis hujus, quem de suo quidem nomine appellari voluit Justinianum, ut suam Theodosius Theodosianum, sed non eas tantum Constitutiones in ordinem & compendium digessit, quas post Theodosianum sequentes Imperatores ediderant, sed etiam ex tribus superioribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, & ex Novellis etiam post Theodosianum Codicem, vel ab Theodosio, vel ab insequentibus Imperatoribus editis, omnes quæ ad usum sui temporis facere videbantur. Rursus cum similes essent contrariæque invicem Constitutiones permixtim relatæ in illos tres Codices, Justinianus quantum potuit è suo accuravit tolli contraria, similia, supervacua, inutilia omnia. Et hunc quidem suum Codicem edidit bis. Prior editio abolita est quæ exierat ante Digesta & Institutiones, de qua sunt constitutiones huic Codici prælatæ de nov. Cod. fac. & de Just. Cod. conf. Posterior de qua est constitutio illis subdita de emend. Cod. Justin. divisa in XII. libros quasi XII. tab. ut Harmenopolus ait, ea est qua utimur, & cujus titulos suscepimus explicandos, post editionem Digestorum & Institutionum confirmata atque confecta. Et hac quidem posteriori editione multas quæ erant in

priori limavit, detraxit, mutavit, multas addidit & suas & alienas constitutiones. Suas, inquam, & decisiones juris controversi numero quinquaginta, & alias complures constitutiones novas. Denique hoc genere priorem suum Codicem emendavit & expurgavit, atque ob eam rem hunc Justinianum Codicem repetitæ prælectionis appellavit eleganter scribens: quod repetita prælectio probavit satis esse validum satisque formosum, & quod maximè notandum est, secundas editiones à veteribus ait repetitas prælectiones appellatas fuisse, & Ulpianum retractatis libris suis ad Sabinum satis innuit secundæ editioni hunc titulum adscripsisse. Prælectiones scilicet vocabant lectiones quibus præceptores discipulis præeunt, præmonstrantque vias discendi ac intelligendi aut voce viva, aut ex scripto. Nam & quæ ex scripto veniunt quæ à voce magistra manare videntur, ut Justin. in constit. de confirm. Cod. Just. & in alia de concep. Digest. Juventuti aī legum eruditionem à voce sua, ab ore suo procedere. Porro quod Alciatus & alij quidam adfirmarunt decisiones tantum quinquaginta emendare jus vetus relatum in Digestis, & dignosci eas ex Coss. Lampadio scilicet, & Oreste, vel post eorum consulatum semel & iterum, vel Justiniano III. vel Justiniano IIII. & Paulino, il equidem negare malim, & adfirmare contra constitutionibus plerisque eum emendasse jus vetus quod erat certum, decisionibus certum fecisse quod erat controversum. Nam hæc una ad constitutionem Justiniani de emend. Codic. Justin. constitui differentia potest inter decisiones & constitutiones. Et quod

ad Coss. attinet ea nota communis est constitutionibus & decisionibus, non decisionum propria. Sed & Decio Consule, quo anno exierat prior Codex, mense Aprili, possit esse aliqua vel decisio vel constitutio. Quod verò Matthæus Monachus quidam scripsit etiam Digestorum corpus bis editum fuisse: primum brevius, deinde auctius redditum paratitlis, & paratitla esse ἀναπληρώσεις, ut loquitur, sive repletiones eorum quæ cuique titulo Digestorum deerant in priori editione & scholia, ipsa fides veri refallit satis, quæ fidem facit unam tantum Digest. editionem fuisse, & paratitla Justinian. leg. 1. & 2. de vet. jur. enuc. nihil aliud esse ostendit quàm breves & subtiles titulorum interpretationes & quasi monitoria sive claves eorum quæ singulis titulis continentur. Et titulus ipse clavis est scripturæ, ut Hieronymus dixit in præfatione Psalmorum, & ut Justiniani barbarisino utar, paratitulus igitur.

Enarratio

Quæ à papyro nomen ret.) Frutice Nilotico. Dioscorides libro 1. capite cxv. *παπυρος*, ἢ ὁ χάρτης κατασκευάζεται: *papyrus*, ex qua *charta* præparetur. Sic etiam *βυβλίον* antiquum nomen retinet: ἐγένετο γὰρ ποτε τὸ χάρτιον σήμερον ἐκ φυτοῦ ὃ βυβλος ὀλέγετο: *Chartarum enim corpora fiebant ex planta, quæ byblos dicebatur*, ut ait Eustath. ad Iliad. III

Ex panniculis] Contusis.

Et parsimonix species est) Marcus Tullius epistolarum ad famil. VII. 18. Nam quod in *parsimonia*, laudo equidem *parsimoniam*, &c.

exemplo corpus juris in l. un. C. de rei ux. act.
Livius III. *Absolvi posse velut corpus omnis Ro-*
mani juris. Le corps du droit Josephus αλ. α.
σώμα & ἰσορίας, *corpus historiae.*

Nova charta est pug. pur.] Ut membranæ
puræ, & charta pura in d. l. librorum §. 4. quæ
& charta virgo Marcello Empirico capite
VIII.

Quod scripturam variam] Martialis XIV. 7.
Esse putas ceras, licet hæc membrana voce-
tur.

Delebis quoties scripta novare voles.

In veteribus glossis] Græcolatinis.

Παλίμψηκτον,] Plutarcho. *περὶ ἀδολεχίας,*
βιβλίον παλιμψιστον, & apud Ciceron. & Catull.
palimpsestus.

Stilus] Ferreus. In pugillaribus ceris scribit
Stilus, sive acumen ferreum, Prudentio.

Sicut membr. quoque major] Constitutio-
nes Siculæ libro I. tit. LXXVIII. *Volumus etiam*
& sancimus, ut prædicta instrumenta publica, &
aliæ similes cautiones non nisi in pergamenis in po-
sterum conscribantur. Cum enim eorum fides mul-
tis futuris temporibus duratura speretur, iustum
esse decernimus, ut ex vetustate forsitan destru-
ctionis periculo non succumbant. Ex instrumentis
& chartis papyri, vel alio modo, quam ut di-
ctum est scriptis, nisi sint apochæ, vel antapochæ,
in judiciis vel ultra judicia nulla omnino pro-
batio assumatur, scripturis tantum præteritis in
suo robore duraturis.

Et Senatusconf.] Ea marmoreis incidi ta-
bulis jubet Athalaricus apud Cassiodor. var.
IX. 16.

Codicilli dignitatum] *πινακίδες βασιλικαί.*

Ligneis, æneis] Ut leges XII. in tabulis roboreis, Dionysius II. deinde in æneis, Idem X. Horatius de arte P. --- *Leges incidere ligno.*

Eburneis.] l. 2. §. exactis, D. de orig. jur. quidam tamen ibi legunt, *quas in tabulas æreas perscriptas, &c.* Nil mutandum. Scholiastes Theophili ad titulum de legit. adgnat. tut. ἦσαν δ' ἐν δέμα δέλτοις ἐλεφαντίνους γραφείτες: *scriptæ erant in tabulis eboreis.* Vide Cujac. ad d. §. exactis. Josephus Scaliger legebat, *roboreas*, & in d. l. librorum *roboreis*, pro *eboreis*. Sed Theophili auctoritate confirmatur, ἢ ἐν ἐλεφαντίνοις πτυχίοις, §. 12. Instit. de testam. id est, in pugillaribus vel codicibus eboreis. Ebur autem non fuisse ineptissimam scribendo materiam, ut putabat Scaliger, colligi potest ex his quæ notavit Sirmondus ὁ πένυ ad Sidonii librum VIII. epistolarum 6.

In suis sacriis] Julianus Imperator in epistola XXV. ad commune Judæorum: ἐν τοῖς ἐμοῖς σκευαίοις. in suis archivis, regeſtis, Prudentio.

Plinius] libro X. epist. 71.

Zonaras] Tomo II.

Aut membranis] Ut plerique in membranis scribere solebant. Horatius de arte P.

Membranis intus positis delere licebit.

Quod non edideris.

Adde Satyram III. libri II.

Quidam libris suis] Neratius.

Quantum potuit è suo accuravit tolli cont.] Vide Cujacium tract. VIII. ad African. ad leg. 34. D. mand. & Observationum librum V. 38.

Supervacua, inutilia omnia] In constitutione de concept. Digestor. §. 8. 9. & 10. Idem

que propositum Basilio Macedoni Basilicān auctori, ut præter alios scribit Constantinus Porphyrogenneta in libro de vita & gestis Basilio Maced. capite xxv. in fine Εὐρών ἧ, inquit, καὶ τοὺς πολιτικούς νόμους πολλὰ ἀσάφειαν καὶ σὺν ἰσχυρὰν ἐχούσας Ἀσ. τὴν ἀγορεύων ὡς καὶ καὶ πονηρὰν σωμαναστροφῶν, λέγω ἧ τὴν τῶ ἀνηρημένων ἀρχαίων καὶ ἐπιπέλων, καὶ τῶ κρυφῶν ἀνακαθαροῦ τοῦ πᾶσιτος, καὶ ὡς περὶ ἐν σωφροσύνης κεφαλαίοις, Ἀσ. τοῦ εὐμνημέτερον τὴν καὶ τῶν περὶ ἐπιπέλων ἀπειροῦσαν ἀεὶ λαβῶν Cum autem leges civiles comperisset plurimum obscuras & confusas propter bonarum malarumque commistionem, eas, quæ de iu- tudine inumbratae fuerant, amputans, & earum quæ in ipsis verum argumentis obtinebant, multitudinem expurgans, veluti quodam compendio capitibus, ut facilius memoria teneri possent, priorem infinitatem conclusit.

Ut Harinenopulus ait] Libro i. tit. i. §. vii.

Codicem repet. lect.) In constit. de emendat. Codic. §. 3. Sedulius presbyter Codicis Hermog. trinam editionem laudat in præf. Pasch. oper.

Secundas edit] Posteriori editione multa quæ erant in priore auctores detrahunt, mutant, refigunt, ut de Eunapio scribit Photius in Bibliotheca.

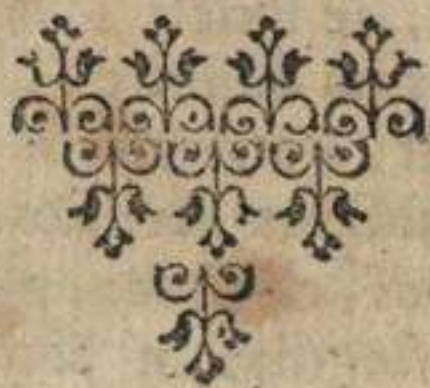
Prælectiones scilicet vocabant, &c.) In colloquio Scholastico: Invenio magistrum prælegendem: Εὐρίσκω καθηγητὴν ἐπαναγινώσκοντα. Vide Quintilianum Institutionis ii. capite v.

A. Gellius xviii. 5. Si magistrum prælectorem- que habuisset alicujus æris Macrobius Saturn. 1. 2. 4. Qualiter eos (Virgiliti versus) pueri magistris prælegendibus canebarum.

Paratitla esse ἀνατολήσεως) Matthæus Bla-

stares ait, Paratitla esse ἀναπληρωσεις, id est, accessiones & supplementa ex aliis titulis desumpta, ita dicta vocabulo ἐπιλωικωβαρβαρω, quasi extra titulum, quod confirmant Græci libro lx Basilicōn titulo xvi. cap. ii. ut parapherna dicuntur, que extra dotem ad virum deferuntur. Dicemus plenius ad Theodori Balsamonis collectionem constitutionum Ecclesiasticarum.

Leves & subtiles] Justinianus in constitut. de concept. D. Sufficiat per indices tantummodo, & titulorum subtilitatem, quæ παραίτλος nuncupantur, quædam admonitoria ejus facere. & de confirmat. D. Si qui forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ παραίτλος nuncupantur, componere. Ait autem Justinianus, per titulorum subtilitatem, id est, πεπτωτητα. Commentarios scilicet fieri vetat, probatque tantum interpretationes compendio factas. Beatus Cyprianus testimoniorum adversus Judæos libri i. præfat. Sed & legentibus brevitatis ejusmodi plurimum prodest. dum non intellectum legentis & sensu liber longior spargit, sed subtiliore compendio id quod legitur tenax memoria custodit.

C O D I C I S
 J U S T I N I A N I
 L I B E R P R I M U S.

Tit. I. De summa Trinitate & fide Catho-
 lica, & ut nemo de ea publice
 contendere audeat.

Ius sacrum sive de religione Cri-
 stiana quod Thodosius contulerat in
 ultimum sui Codicis librum, Iusti-
 nianus in hoc suo Codice honoris
 causa, vel ut loquuntur *ἄλλ' τὸ πρῶτον*,
 maluit ponere primo, & exordiri statim à præ-
 cipua ejus parte, de sancta Trinitate & fide Ca-
 tholica, deque ea ita definire: Unum esse Deum
 in tribus personis, Patre, Filio, Spiritu sancto
 per omnia æqualibus divinitate, æternitate,
 majestate, virtute, claritate, gloria, substantia.
 Christum esse singularem & unigenam filium
 Dei, summæ Trinitatis personam unam, Deum
 de Deo, lumen de lumine, ut ait l. 2. hujus tit.
 & inhumanatum utero virginis Mariæ, Deum
 & hominem, Deum patri *ὁμοούσιον* i. substantia

parem & similiter hominem ὁμοούσιον per omnia nobis, certissimam salutem redemptionemque humani generis, ac proinde sacratissimam virginem Mariam non Christi, quasi hominis tantum, sed etiam Dei matrem nominari verè, & hanc esse fidem Catholicam, quam & ipse latius profitetur & laudat l. 5. 6. 7. 8. populo in testimonium advocato & utriusque Romæ Archiepiscopis. Sunt & alia fidei Catholicæ capita. Sed cum in aliis congruerent illo tempore Christiani satis, in his mirum in modum inter se discrepabant. Et qui à Catholicis sive Orthodoxis seorsum sentiebant Arriani sive Porphyriani sunt & Nestoriani sive Simoniani & Eutychiani sive Apollinariani, ut l. 6. & 8. inf. de hæret. Christiani hæretici, aut ne Christiani quidem, maximè Arriani & Nestoriani, l. damnato, eod. De Spiritu sancto quod Imp. aiunt in l. 2. eum se ex summo rerum parente & sperare & accipere, Accursius male notavit: Nam & veteres omnes ita loquuti sunt, licèt non negarent eum etiam prodire ex filio, nec ea de re ullum, erat illorum Imperatorum ætate in Ecclesia discrimen.

Enarratio Tit. I.

DE sancta Trinitate) Trinitatis appellatio vetustior est quam creditum viris eruditioribus, qui putant eam primum receptam in 1. Synodo Alexandrina, id est, anno Christi cccxv. Ego moveor Iustini martyris scriptoris longe antiquioris auctoritate in libro de expositione fidei, cujus verba hæc sunt: *μὴνὰς ὁ εὐ τρία δινοῦνται ἢ τρεῖς εὐ μὴνὰ δι γνῶσις*: *unitas in Trinitate intelligitur, & Trinitas in u-*

nitate noscitur. Verum de libri hujus auctore dubitari audio. Apertius, inquit, & distinctius differit de Trinitate, quam scriptoribus ejus ævi solemne est. Atqui Lucianus, qui eodem fere tempore vixit, non minus aperte & distincte significat, quæ tunc fides esset Christianorum, cum in dialogo qui inscribitur, Φιλοπατεῖς, ἢ διδασκόμω, more suo religionem illorum irridet his omnino verbis: Κρι. Καὶ πῶς ἐπομόσωμαί γε. Τριῦ ψιμέδοντα θεόν, μέγαν, αἰθέρολον, ἐργονίωνα, υἱόν, πατρὸς, πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἐν ἐκ τριῶν, καὶ ἐξ ἐὸς τρία: *Quemnam igitur tibi jurabo? Deum alte regnantem, magnum, immortalalem, cœlestem, filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, & ex uno tria.* Nollem interpretem Clementis Alexandrini Stromatum I v. ab usum Trinitatis verbo in his vertendis: ἡς θεμέλιος ἡ ἁγία τριάς, πίσις, ἐλπὶς, ἀγάπη. & ita malle reddere: *Cujus fundamentum est sancta triga, Fides, Spes, Charitas.*

Et fide Catholica) Vincentius Lirinensis in Comm. *In ipsa Catholica Ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est; hoc est enim vere proprièque Catholicum (quod ipsa vis nominis ratioque declarat) quæ omnia vere universaliter comprehendit.* Sicut Ecclesia Catholica dicitur, quod sit ubique diffusa, ut ait Optatus Milevitan II. de schisin. Donatist. κατὰ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως ἁπάντων τῆς γῆς διεσπαρμένη: *per universum orbem usque ad fines terræ seminata*, ut Irenæus libro I. adversus hæres. c. II. & iisdem fere verbis Cyrillus Hierosol. Catech. XVIII. *Propterea quod ejus*

cultus per omnes pene mundi terminos emanavit, Catholica vel universalis vocatur. Boëtius Severin. de S. Trinitate libro I. vide S. August. de vera religione cap. VI. & ejusdem epistolâ clxx.

Unum esse Deum in tribus pers.) S. Joannes in epistola I. cap. V. versic. VII. ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ ἁγίῳ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἄγιον πνεῦμα. καὶ ἅτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσι: *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.* Non clam me est, versum hunc deesse in plerisque codicibus qua Græcis, qua Latinis: Sed neque versio Syriaca, & Arabica illum agnoscunt. Receptius tamen est genuinum esse, maximè quod neque veterum codd. auctoritate careat. Testimonia de filii deitate, & de Trinitate, quia Deus est, & de Spiritu sancto quia Deus est, collegit Fulgentius adversus Pintam libro III. cap. VII. VIII. & IX. Epigramma Græcum Antholog. lib. IV. capite XXVIII. in fine Πισέων καὶ ταπειῶς ὡς Θεὸς ἐστὶ Λόγος *Credens sincere quod Verbum Deus est.* Lucifer Caralitanus I. pro sancto Anastasio: *Quid aliud confitetur fides Catholice Ecclesie, nisi quia & Trinitas sit perfecta, & una sit Dealitas Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Dealitas, ut in conflictu Arnobii & Scrapionis de Deo trino & uno, & in exemplo fidei Sirmio ab Orientalibus contra Photium conscriptæ: quæ apud sanctum Irenæum de Synod. adversus Arrianos: *Si quis unicum filium Dei crucifixum audiens, dealitatem ejus, &c.* D. Augustinus libro. I. de doctrina Christiana capite V. *Non facile nomen quod tantæ excellentiæ conveniat potest inveniri, nisi quod melius ita dicitur: Trinitas hæc nam: Deus, ex quo omnia, per quem*

omnia, in quo omnia. Ita Pater & Filius, & Spiritus Sanctus, & singulus quisque horum Deus, & simul omnes unus Deus, & singulus quisque horum plena substantia, & simul omnes una substantia. Pater nec Filius est, nec Spiritus sanctus: Filius nec Pater est, nec Spiritus sanctus: Spiritus sanctus nec Pater est, nec Filius: sed Pater tantum Pater, & Filius tantum Filius, & Spiritus Sanctus tantum Spiritus Sanctus.

In tribus personis) D. Augustinus de Fide ad Petrum cap. I. Trinitas vera non esset, si una eademque persona diceretur Pater & Filius, & Spiritus Sanctus. Si enim sicut est Patris, & Filii, & Spiritus sancti una substantia, sic esset una persona, nihil omnino esset, in quo veraciter Trinitas diceretur. Quæ verba excipit Fulgentius Ruspensis Episc. in libro de Fide cap. I. Idem Augustinus in serm. cxcI. de Tempore. Ut confutantes Arrium unam eandemque dicimus Trinitatis substantiam esse, & unum in tribus personis fatemur Deum, &c. & sermone XIV. Supplementi operum parte altera: una est in Trinitate substantia deitatis, una virtus, una potestas, una majestas, unum nomen divinitatis. Photius Patriarcha CP. epistola ad Joannem Spatharium: καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργῶν τε καὶ θεσμῶν, μίαν ἔσσαν καὶ θεότητα ἐν ὑποστάσει καὶ προσώποις τρισὶ λαθρεύων &c. Secundum Ecclesiasticas definitiones & leges unicam substantiam & Deitatem in tribus subsistentiis & personis colens &c.

Per omnia æqualibus) Testimonia de æqualitate Patris & Filii collegit Fulgentius d. lib. III. capite VI. Salyianus de Provid. D. V. de

Arrianis: Nos eos injuriam divinam generationi facere certi sumus, quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injuriosos Patri existimant, quia æquales esse credamus. Divus Augustinus de Trinitate libro I. capite IV. Qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, divinorum librorum veterum & novorum Catholici tractatores, hoc intenderunt secundum scripturas docere, quod Pater & Filius, & Spiritus sanctus unius ejusdemque substantiæ inseparabilis æqualitate divinam insinuent unitatem. Dictum autem Evangelicum, Pater major me est, Joannis XI V. 28. sic interpretatur Ammonius apud auctorem Catenæ in Joann. οὐ τὸ μείζονα εἶναι τὸ Πατέρα, ποιεῖ αὐτὸν ἑτέρας οὐσίας, ὡς οἱ αἰρετικοὶ φασιν, ὅτε ἡ ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος, μείζονα εἶπε τὸ Πατέρα, τῆτο δὲ τὸ φαινόμενον σῶμα λέγει ἐπεὶ καθὼ ἐστὶ Θεός, ἕτε ἡτῶν ἐστὶ τὸ Πατρός, ἕτε εἰς οὐρανὸν ἀνάγεται ὃ τὰ πάντα πληρῶν, καὶ ἀχώριστον τὸν τὸ Πατρός Quod Pater major sit, non facit, ut ipse alterius substantiæ sit, ut hæretici dicunt. Cum in terra degebat, in quantum homo dicebat: Patrem majorem esse propter corpus quod videbatur. In quantum tamen Deus est, neque minor est Patre, neque in cælum ascendit, qui omnia implet, & immensus est ut Pater. Leo I. sermone VII. in solemnitate natiuitatis D. Jesu Christi: Cum unigenitus Dei minorem se Patre confitetur, cui se dicit æqualem, veritatem ipse formæ utriusque demonstrat, ut & humanam probet imparilitas, & diuinam declaret æqualitas, & sermone V. Filius impar est Patri, non in eo quod ex Patre, sed in eo quod est factus ex homine ὁ μὲν γὰρ λόγος αἰώνιος καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ πατρὸς γεννηθείς.

τὸ ὃ σὰρκα ἐθεοφάνησιν ἀνέλαβε δὲ ἡμᾶς, Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi XII. *Verbum enim æternum ante omnia sæcula à Patre genitum: corpus autem recens propter nos assumpsit.* Fulgentius in libro singulari ad Donatum cap. VI. *Æqualis est Filius Patri, & minor est Filius Patre: æqualis vera divinitate, minor vera humanitate.* Ejus loci varias interpretationes vide apud sanctum Basilium epist. cxli. Photium epistola clxxvi. & Nicetam Manuelis Commem. libro VII.

Æternitate) Divus Augustinus I. de doctrina Christiana capite V. *Eadem tribus æternitas &c. ut cum Patre sit in temporalis & Filius, Sanctus Hilarius de Synodis adversus Arrianos Divus Augustinus d. serm. cxc. Credimus, & in Spiritum sanctum, Deum verum ex Patre procedentem, æqualem per omnia Patri & Filio, natura, voluntate, potestate, æternitate, substantia.* & de Trinit. lib. XV. capite XXVI. *Quapropter qui potest intelligere sine tempore generationem Filii de Patre, intelligat sine tempore processionem Spiritus sancti de utroque.* Maximus Taurinensis homilia I. de jejun. Quadrages. *Dei enim Filius cui cum sempiterno Patre intemporalis constat æternitas.* vide Cyrillum Hierosolym. Catech. VIII. Denique Filium agnoscimus *συναιδίων τε καὶ συνάρχον τῷ Πατρὶ, coæternum Patri, una cum Patre principio carentem, ut est in actis Concilii Nicæni parte II. comperpetuum ut Prudentii verbo utar. Achmes ὄνειρ. cap. II. ἀγίας ἀναρχὸς καὶ ἀχροεὶς τεταόδος: Sanctæ intemporalis & individue Trinitatis.*

Majestate) Pari majestate, I. I. D. Augustinus d. c. V.

Virtute] Justinianus in l. 5. h. t. προσκυνῶμεν μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν : adoramus unam Deitatem, unam potestatem. Divus Augustinus d. capite v. Eadem tribus majestas, eadem potestas. Divus Hilarius de Synodis adversus Arianos : Conclufi hæretici scripturarum auctoritatibus, hoc solum tribuere solent Filio, ut Patri tantum virtute similis fit, adimant autem ei similitudinem naturæ, &c. Lactantius iv. 6. Patria scilicet virtute ac majestate pollentem.

Claritate) Divus Hilarius dicto libro de Synodis. Tum porro in eo quod honore, claritate, dignitate, majestate Pater major diceretur &c.

Gloria) Divus Augustinus in d. serm. cxxix. οὐ γὰρ ἄλλω δόξαν πατήρ, καὶ ἄλλω υἱὸς ἔχει. ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῷ ἁγίῳ πνεύματι : Non enim aliam gloriam Pater, aliam Filius habet, sed unam eandemque cum sancto Spiritu. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. vi.

Substantia) D. Augustinus d. serm. cxci. Acaciani Filium Patri, tum substantia, tum voluntate dissimilem esse dicebant, sive, ut ait Hieronimus, lib. iv. cap. xxviii. καὶ πάντα οὐσίαν τε, καὶ βούλησιν ἀνόμοιον εἶναι τὸ Πτὴρ τῷ Υἱῷ.

Christum esse singularem &c.] τὸ μονογενῆ θεὸν ὕἱον. d. l. 5. Glossæ : μονογενῆς, unicus singularis, ut Cicero. In Timæo scilicet : Ut hic mundus, inquit, esset animanti absoluto simillimus hoc ipso quod solus atque unus esset : idcirco singularem Deus hunc mundum atque unigenam procreavit.

Summæ Trinitatis personam unam] ἓν τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου τριῶδος, l. 7. h. t. unum pro nobis crucifixum, unam de Trinitate personam : nam utrumque recte dicitur. vide Facundum Her-

mianensem libro I. & notas Sirmondi.

Deum de Deo, lumen &c.) Sanctus Hilarius VI. de Trinit. *Sed quia vera fidei professio est, ita Deum ex Deo natum, ut lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam præstat ex sese, ut det quod habet, & quod dederit, habeat nascaturque quod fit, cum non aliud quam quod est natum sit, & nativitas acceperit quod erat, non ademerit quod accipit, sit utrumque unum, dum ex eo quod est nascitur, & quod nascitur, neque aliunde, neque aliud est.*

Lumen) De Patre lumine. Prudentius Peristeph. hymno ult. v. CCCXIII *Lux ipse, vera, veri & auctor luminis: Cum lumen esset, lumen effudit suum. Ex luce fulgor natus hic est Filius.*

Inhumanatum] ἐνανθρωπήσαντα. Facundus Hermian. libro IX. *De incarnatione, aut ut propriè hoc exprimam, minus quidem Latino, sed necessario verbo, sicut à Græcis dicitur, de inhumanatione Filii Dei, id est, ἐνανθρωπήσεως. utpud sanctum Basilium & alios ἐνανθρωπήσεως κυρίου Inhumanationis quoque verbo utitur Anastasius bibliothecarius in historia Ecclesiastica.*

Utero Virginis Mariæ] παρεγεννητορος. Psel. lus in Cant. canticor. *Novo nascendi privilegio, ut ait servatus Lupus in libro de tribus questionibus: inexcogitabili, & secreto quodam incomprehensoque conceptu, ut Maximus Taurinensis homilia I. in Natali Domini: ὡς ἂν τὸ πῶν ἔ Θεοῦ ὁ τόκος, Dei partus omnem modum superat, Hieronymus Græcus Theologus in dialogo de Trinitate. D. Augustinus serm.*

LVIII. de verbis Domini: *Adveniens enim divinitas in uterum Virginis Mariæ, auctoritate illa, qua in paradiso Adam de limo formavit: carnem sibi ex substantia ipsius Mariæ fabricavit quam pro salute nostra suscipiens, & sibi coadjuvans natus est Deus & homo.*

Deum & hominem] Vincentius in Communitorio. *Unus idemque Christus Deus & homo.*

Deum Patri ὁμοσιον] Glossarium ineditum: ὁμοσιον, τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἐνηργείας ἴσον ἀπαρραγήλακτως ὑπάρχον ὡς ὡς ἀνθρώπος ἀνθρώπου, καὶ ἀγγελῶ ἀγγέλου, καὶ ζῶον ζῶον, καὶ φλόξ φλογός D. Augustinus tract. xcviij. in Joan. *Adversus impietatem quoque Arrianorum hæreticorum novum nomen patris homousion candidaverunt: sed non rem novam tali nomine signaverunt: hoc enim vocatur homousion, quod est, ego & pater unum sumus, unius videlicet ejusdemque substantiæ. Lucifer Caralitanus libro II. pro sancto Athanasio: Unius substantiæ cum Patre, quod Græci dicunt ὁμοσιον, & in libro de non parcendo in Deum delinq. Eum non esse illum verum Dei filium dicitis. Cum denique ὁμοσιον τῷ πατρὶ quod dicunt Græci, nos vero Romani dicimus, unius substantiæ cum Patre, illum esse &c. Eusebius Cæsariensis apud Socratem I. 5. ἐπεὶ καὶ τῶν πατέρων ἑκαστὸς λογίους, καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους, καὶ συζητητικῶν ἐπιστάτων ἐπὶ τῷ πατρὶ καὶ υἱοῦ θεολογίας τῶν ὁμοσιῶν συζητησαμένων ὀνόματι Epiphanius: οὐ δυνάταται γὰρ εἶναι ἕτεροῦσι τῶν γενηνηκόων, οὐδὲ πωπετιστικῶν, ἀλλ' ὁμοούσιων. Consubstantialem Patri secundum divinitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem, l. ult. h. t. Itaque Arriani Christianos Catholicos homoousianos*

appellabant, Fulgentius contra sermonem Fastidiosi Arriani, vel *Unisubstantianos*. Idem Fulgentius in libro pro fide Catholica adversus Pintam Episcopum Arrianum.

Certissimam salutem] τὴν ἡμοτέραν σωτηρίαν, l. 5. hoc tit.

Dei Matrem] Μαρίαν Θεοτόκον εἶπε ἢ κυρίας καὶ κτ' ἀλήθειαν; l. 6. id est, Facundo Hermianensi interprete, libro I. capite II. *B. Mariam recte vocari, & vere & proprie Matrem Dei*. Vide ibid. cap. IV Sic Photius epistola I. τὴν παναγίαν παρθένον, τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὸν Θεὸν λόγον πεσσευομένην πεκεῖσσαν: *Sanctissimam virginem, quæ vere & proprie Deum Verbum incarnatum pepererat*. Nestorius scripsit, *Mariam non esse Θεοτόκον, id est, non Deum peperisse, sed hominem*. Hunc Synodus apud Ephesium damnavit. Vetus auctor in libro de hæresibus num. LXXXIX. Christiani Catholici & Θεοτόκον, & χριστολόκον confitentur. Vide Arnobium in conflictu quem habuit cum Serapione de Deo trino & uno lib. II. Aviti Viennensis epistolam II. Ephremium Photii codice CCXXVIII. Evagrium I. 2.

Dei Matrem] Θεοτόκον, Θεομήτορα, Θεογεννήτορα, Græci Patres.

Utriusque Romæ Archiep.) Veteris & novæ Romæ Patriarchis.

Arriani sive Porphyriani] Ex Balsamonis collectione constitutionum Ecclesiasticarum tit. V. cap. VI. Photio Nomocanonis tit. XII. cap. II. & libris veteribus, sic emendanda lex 6. inf. de hæretic *Damnato portentuosæ superstitionis auctore Nestorio, nota congrui nominis ejus inuratur gregalibus, ne Christianorum appellatione abutantur: Sed quemadmodum Arriani lege divæ*

memoriae Constantini ob similitudinem impietatis Porphyriani à Porphyrio nuncupantur, sic ubique participes nefariae sectae Nestorii, Simoniani vocentur. Julius Pollux in Chronico inedito: Καὶ Ἀρρείων καὶ τοὺς ὁμοίους ἀποκηρυχθέντων, καὶ πρὸς αὐτῶν, Πορφυριανῶν αὐτῶν ὀνομαζομένων.

Maxime Arriani] Sanctus Hilarius in libro ad Constantium. A. sub initium: *Christianus sum, non Arrianus*, Lucifer Caralitanus in libro i. pro sancto Athanasio de Arrianis: *Dicat denique se non esse Christianum, fateatur se Arrianum.* Et Paulo post: *Odus Athanasium, quod Christianus sit, quod esse noluerit Arrii, ut tu dicis, discipulus.* Sanctus Athanasius in orat. ii. contra Arrianos: οἱ τούτους καλυπτες Χριστιανούς, πολὺ καὶ λίαν πλανῶνται: *Qui hos (Arrianos) Christianos appellant, largiter errant. aut certe Χριστιανοὶ ψευδῶς λεγόμενοι, falso Christiani dicti.* Cyril. Hier. cat. vi.

De Spiritu sancto) Vera fides hoc oraculi versu continetur.

Πρῶτα Θεός, μετέπειτα Λόγος καὶ Πνεῦμα σὺν αὐτοῖς. apud Cedrenum.

Sperare] Sperare, est credere Cujac. Observ. xii. 26. Terent. Eunuchi v. Sc. iii. *Spero me habere*: Donatus: *Spero, pro credo.*

Nam & veteres omnes] Divus Gregorius Nazianzenus in orat. xxiii. Κοινὸν γὰρ Πατρὶ μὲν καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι μὴ γεγονόνα, καὶ ἡ θεότης μὲν, υἱῷ ἢ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς: *Commune quidem Patri & Filio & Spiritui sancto, quod facti non sint. Communis & Deitas, Filio autem & Spiritui sancto quod à Patre.* & in Oratione xxxix. Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς τὸ πνεῦμα, προϊὼν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅτι υἱῶς ἢ οὐδὲ γὰρ

ἄλλ' ἐκπορευτῶς. Spiritus sanctus verè
 Spiritus est, procedens quidem ex Patre, non ta-
 men filiationis modo, ut nec generationis, sed pro-
 cessionis. Sanctus Basilius in psalm. xxxii. ὡς
 οὐκ ὁ δημιουργὸς ἐσερίωσε τὸ οὐρανὸν, οὕτω τὸ πνεῦ-
 μα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὁ πατὴρ τὸ πατρὸς ἐκπορεύεται,
 τρυπέσειν, ὁ ἐκ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ (ἵνα μὴ τὸ ἔξω ἐί-
 πη καὶ τὸ κλισμάτων αὐτὸ κρίνης, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ
 ἔχον τὴν ὑπόστασιν δοξάζης) Sicut igitur verbum
 opifex cælum confirmavit, sic & Spiritus sanctus
 ex Deo, qui ex Patre procedit, hoc est, qui ex ore
 ipsius est (ne externum aliquid, & creaturam esse
 ipsum iudices, sed tanquam ex Deo subsistentem
 glorifices) Eunomius Spiritum sanctum creatu-
 ram esse dicebat, ut scribit, idem Basilius II. ad-
 versus Eunomium. Idem vir 5. in eundem Psalm.
 εὐρησόμεν ἢ ἀλλὰ λόγον καὶ λόγον σωματικῆς αὐτῆς εἰρημῶν
 ἵνα νοηθῆ ὁ σωτὴρ, καὶ τὸ ἄγιον αὐτῆς πνεῦμα ἐκ τοῦ
 πατρὸς. ἐπεὶ οὐκ ἄλλος μὲν κυρίου ὁ σωτὴρ, καὶ πνεῦ-
 μα τοῦ σωματικῆς αὐτῆς τὸ ἄγιον πνεῦμα. Invenie-
 mus autem alibi verbum quoque oris ejus dictum,
 ut intelligatur Salvator noster, & Spiritus san-
 ctus ejus ex Patre. Quoniam igitur verbum Domi-
 ni ipse quidem Salvator, & Spiritus oris ejus Spi-
 ritus sanctus est &c Nec probare possum inter-
 pretationem viri docti, qui verba illa sanctissimi
 Patris Basilii, τουτέστιν, ὁ ἐκ τοῦ σωματικῆς αὐτῆς, de
 Filio putat accipienda. D. Augustinus in d. ser-
 mone cxci. Credimus & in Spiritum sanctum,
 Deum verum ex Patre procedentem. Arnobius Al-
 tercationis paulo ante citatæ libro I. ARN. Spi-
 ritus sanctus procedens ex Patre. Serapion paulo
 post: Tres personas memoror te dixisse, Patrem ge-
 nitorem Filii, Filium genitum Patris, Spiritum
 sanctum procedentem ex Patre. Lucianus in loco

jam allato initio tituli : πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον : Spiritum ex Patre procedentem. Certum autem est, hominem, qui sectam Dei, sectam Christianam, ceu loquitur Tertullianus, suo more deridet, verba eorum usurpare.

Licet non negarent] S. Augustinus Meditat. cap. xxxiii. sect. vii. Spiritum sanctum de utroque procedentem. & epistola lxxvi. ad Maximum Medicum : Spiritus sanctus & Patris & Filii Spiritus. & libro 15 de Trinitate cap. xxvi. Et multis aliis divinorum eloquiorum testimoniis comprobatur, Patris & Filii esse Spiritum. & ibid. Qui potest intelligere sine tempore generationem Filii de Patre, intelligat sine tempore processionem Spiritus sancti. Arnobius in d. altercatione cum Separatione libro ii. Spiritu sancto procedente ex Patre & Filio. Didymus de Spiritu sancto, interprete D. Hieronymo. Patrem vere filii esse patrem, & Filium vere Patris filium, & Spiritum sanctum, vere Patris & Dei esse Spiritum, & insuper sapientiae & veritatis, id est filii Dei. Leo i. in serm. ii. de Pentecoste : Sempiternum est patri, consempiterni sibi, Fili sui esse genitorem. Sempiternum est Filio, intemporaliter esse à Patre progenitum. Sempiternum quoque est Spiritui sancto. Spiritum esse Patris & Filii, Prosper in epigr.

Unatrium deitas, una est essentia cunctis.

Idem est Verbi Spiritus atque Patris.

Et de vita contemplativa libro i. 18. De Spiritu sancto quomodo ex Patre ac Filio procedens. Theodulphus Aurelianensis Episcopus veterum Patrum sententias collegit, quod Spiritus sanctus à Patre Filioque procedat. Et hoc

intellexit Fulgosius hic. *licet*, inquit, *Imp. dicat Spiritum sanctum à solo Patre procedere, non tamen negare, quin & à Filio procedat.* Quinimo ita Græci excusantur in Concilio Florentino: οἱ μὲν Γραικοὶ δισχυρίσαντο, ὅτι τὸ ὅπερ λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, & ταύτῃ τῇ διανοίᾳ θεωρεῖται, ὥστε αὐτὸς τὸν μὲν ἀποκλείειν, &c. *Græci quidem asseruerunt, quod id quod dicunt, Spiritum sanctum ex Patre procedere non hac mente proferunt, ut excludant Filium, &c.* Et ita excusandus Theophanes Cerameus cum ait in homilia LVI. τὴν ἐκπόρησιν μὲν ἔχει ἐκ τῆς πατρὸς, *Processionem habet à Patre.* & Zacharius Schol. in disputat. de mundi opit. πνεῦμα θεῖον, θεωρεῖται ἀναρχῶς ἐκ πατρὸς. *Divinus Spiritus procedens intemporaliter ex Patre.* Græci tamen præfractè asserunt ex Patre tantum procedere, & à Latinis dissentiunt, contenduntque perperam Concilio Constantinopolitano I. addita verba illa, *filioque*, ut præter alios differit Photius in epistola II. Contra Græcos abunde scripsit Græcus auctor Manuel Caleca, & alii.

II. De sacrosanctis Ecclesiis & de rebus & privilegiis earum.

ECclesias vocat ædes Deo consecratas, sive Dominica, in quæ conveniunt Christiani, mysteriorum, vel ut loquitur l. 5. cælestium secretorum, orationum, concionum gratia, Pythagoræ ὁμακοεῖα, & collegia clericorum, vel, ut Hieronimus & Joannes Romanus Episcopus loquuntur, sacerdotum senatus, qui in eis

sunt: & ab ecclesiis martyria separat l. 13. 16. 17. quasi ecclesiæ scilicet cultui dedicatæ sint Dei omnipotentis, martyria honori, memoriæ & sedi martyrum & confessorum, l. ult. C. Th. de sep. viol. quæ & memoriæ D. Augustino. Et de ecclesiarum & martyriorum bonis hoc titulo potissimum agitur, & de salariis sive annonis quæ debentur ecclesiis, etiam annua quæ eis relicta sunt ut integra & perpetua conferrentur. Et de ecclesiarum officiis quibusdam, veluti decanis seu collegiatis ad obsequia ecclesiæ Coëstantinopoleos, maxime ad just. funebria, Cedrinus *παπδούχος* interpretatur deputatis, & de œconomis, i. administratoribus rerum ecclesiæ & dispensatoribus pauperum, & de Arcariis, quibus œconomi rationem reddunt, & reliqua, quæ in arcam communem conferant, & de Chartulariis, qui ecclesiæ rationes actûsque conficiunt. Adduntur etiam privilegia ecclesiarum, personarum, & rerum ecclesiasticarum, generalia, ut immunes sint à sordidis, extraordinariis, vel superindictitiis muneribus, & nominatim Decani à muneribus argentariorum vel nummulariorum, quæ in civitatibus etiam invitis nonnunquam injunguntur, l. 9. & à lucrativorum descriptione si curialibus forte ex causa lucrativa successerint, ut donationes in eas collatæ valeant etiam factæ *μετροπεγῶς* & sine insinuatione, seu intimatione, i. sine confessione actorum; si modo non excedant D. aureos, ut ecclesiasticæ actiones non tollantur nisi præscriptione C. annorum, quæ duo postrema privilegia etiam civitatibus dantur, & illud de D. aureis abiit in jus commune. Id vero quod est de C. annis muta-

tum est in xl. Et hæc quidem sunt generalia privilegia. Sunt & specialia in hoc titulo quædam, veluti Ecclesiæ Tessalonicæ, l. 8. ut relevetur onere propriæ capitationis, non etiam agrorum censu: Et Constantinopolitanæ l. 14. 17. ut prædia ejus coloni, servi, rustici, annonæ, vasa sacra sive anathemata nullo modo alienentur, aut pignerentur, ac ne dentur quidem jure *παιρσιτικῶν*, quod vulgo dicitur libellaria: sed & locari vel in emphiteusim aut precariam dari ut non possint nisi certa lege modoque, quod & hodie datum est omnibus ecclesiis abrogata etiam constitutione Anastasii sub hoc titulo, quæ aliarum ecclesiarum res alienari & pignerari permittebat adhibito decreto & actorum monumentis confectis apud magistratus aut defensores civitatum. Item ut eadem sit prerogativa in Episcoporum creatione, Archiepiscopi Constantinopolitani quæ Romani, & in adsidendo vel procedendo ut is uni tantum cedat Romano, ut l. 6. hoc tit. & l. ult. tit. 1. & Nov. 131. quod privilegium Patriarcticum dicitur l. 16. & separatur à privilegio Metropolitanano recte. Inferiores enim sunt Metropolitanis Patriarchis, sive Archiepiscopis, & superiores Episcopis.

II. Enarratio,

ECclesias vocat] Zosimus libro v. *ἐκκλησία* *τῶν χριστιανῶν*: *Ecclesia Christianorum*. Germanus Archiep. C. P. in historia Ecclesiastica: *ἐκκλησία ἐστὶ ναὸς θεοῦ, θέμενος ἅγιον, οἶκος προσευχῆς*: *Ecclesia est ædes Dei, templum sanctum, domus orationis*. Matthæi capite xxi.

22. & 13. ἱερόν τῷ Θεῷ, οἶκος μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται: templum Dei, domus mea, domus orationis vocabitur. Sanctus Basilius in libro Regular. fusius disputat, cap. xl. ὡς ἴης ἐμποιήσας τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς μεταποιούσης εἰς σπήλαιον λησῶν: quasi nundinatio illa domum orationis in speluncam latronum converteret. & epistola cccclxxi. οἶκον εὐκλήριον μεγαλοπρεπὲς κατεσκευασμένον ἀναστήσασθε τῷ Θεῷ ὑμῶν. Orationis domum magnificam extruere Deo nostro. D. Augustinus in epistola lxxiv. Saltem de locis sacramentorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur. Zeno Veronensis in sermone de psalmo cxxvi. aut potius Hilarius Pictaviensis in ps. cxxvi. Conventus quidem Ecclesiarum sive templi, quos ad secretam sacramentorum religionem edificiorum septa concludunt, consuetudo nostra vel domum Dei solita est nuncupare.

Sive Dominica) S. Hilarius in libro ad Constantium A. E. Dominico ad palatium transeunt. Idatius Episcopus in fastis Consular. His Consulibus dedicatum est Constantinopoli Dominicum. Græcis κυριακῆ Eusebius de laudibus Constantini: Ἰῆς τοῦ δεσπότου, προσηγορίας ἡξιονταὶ τὰ κατεσκευασμένα οὐκ ἐξ ἀνθρώπων τυχόντα Ἰῆς ἐπικλήσεως, ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ὀλῶν κυρίας παρὸς τὴν κυριακῶν ἐξιωνταὶ τῆς ἐπωνυμίων: Appellatione à Domino tracta loca consecrata honorantur, non ab hominibus nuncupationem sortita, sed ab ipso omnium Domino: Eare Dominicorum denominatione honorantur. In Canone xlii. Synodi Neocæs. cum legatur, ἐν τῷ κυριακῷ Ἰῆς πόλει, Dionysius exiguus vertit in templo, pro in Dominico. Vide quæ olim diximus ad l. 3. C. Theod. de pagana.

Pythag. ὀμακοεῖα) Hierocles in aurea Pythagoræ : ὅλα δὲ τῶ ἱερῶ συνέλογος καὶ ὡς ἂν αὐτοῖ ἐῖπουν, τοῦ ὀμακοῦς : totius sacri conventus, & ut ipsi dixerint, ὀμακοῦς. Olympiodorus in Alcibiadem Platonis : ἐξέβαλον ἐκ τῶ ὀμακοῦς. Malchus sive Porphyrius de vita Pythagoræ : ὀμακοῦσιν π παρμενεῖδες ἰδρυσαμένους.

Ut Hieronimus) In commentario ad caput III. Esaiæ. Et nos habemus in Ecclesia Senatum nostrum, cœtum presbyterorum. Pius PP. in epistola ad Justum Viennensem Episcopum: Salutatur te Senatus pauper Christi apud Romam constitutus.

Martyria separat) Rufinus libro II. hist. Ecclesiasticæ capite xxvi. In Serapis sepulchro profanis ædibus complanatis, ex uno latere martyrium, ex altero consurgit Ecclesia.

Martyria honori] Eusebius de vita Constantini libro II. capite XL. μαρτυριον τόποι τοῖς σωματικῶν μαρτύρων τιμημένους, καὶ τῆς ἀνακαθήσεως τῆς ἐνδόξης ὑπόμνημα : Locus martyrum corporibus honoratus & gloriosi excessus monumentum. Valafridus Strabo de rebus Eccles. cap. VI. Martyria vocabantur Ecclesie quæ in honorem aliquorum martyrum fiebant. Sanctus Basilius in libro Regular. fusius disput. capite XL. ἡ δὲ τὰς ἐν τοῖς μαρτυρίοις γινόμενας ἀγροτείας. &c. Nundinationes illæ quæ in martyris fieri solent. Theophanes : πάντων τῶ Ἐπισκόπων συνελθόντων ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς ἁγίας Ευφημίας : Anastasius bibliothecarius sic expressit : Omnibus Episcopis in martyrio S. Euphemie convenientibus. μαρτύριον τῆς ἁγίας Θεκλας ; Novel. CLIX. Martyrium S. Theclæ.

Sedi Martyrum) Ut in l. 2 h. tit. Martyres

dicuntur, ὅτι κελευόμενοι ἐξωμόσαι, πάντα ὑπομέ-
νεσιν ἵνα πῶ ἀληθείαν εἴποσι.

De Martyribus, vide Eunapium in Aedesio
in fine. Ammian. Marcellinum libro XXII. &
XXVII.

Et confessorum) Tretullianus de corona
capite I. Omnes ita observant, à Catechume-
nis ad Confessores & Martyres, vel negatores.
D. Cyprianus epist. VIII. videtur tamen non-
nihil interesse, ut Confessores sint Christi as-
sertores, Dei assertores, Prudentio, Martyres
qui post confessionem suppliciis non cesserunt.
Et confessores igitur non continuo martyres.
Martyres autem utique & confessores.

Quæ & memōriæ) D. Augustinus de civi-
tate Dei lib. VIII. capite XXVI. Sed hoc vide-
tur dolere, quod memōriæ martyrum nostrorum
templis eorum delubrisque succederent. & capite
XXVII. Honoramus sane memorias eorum) Mar-
tyrum) tanquam sanctorum hominum Dei. &
libro XXII cap. X. Nos martyribus non templa
sicut Diis, sed memorias fabricamus Adde ejus-
dem epistolam CXXXVII.

De salariis five annonis.] l. privilegia 12.
Glossæ : ἀννάνα, salarium.

Etiā annua] l. 46. §. εἰ δέ τινα 9. & l. 57.
inf. de episcop. & cler.

Integra) δίχα τῆς οἰανῆς ἐλαττώσεως : sine om-
ni diminutione, d. l. 57.

Perpetua) ἕδεμιᾶς χρόνος παραγραφῆς ἀντικει-
μένης : nulla præscriptione temporis opponenda,
d. §. 9.

Decanis seu collegiatis) l. 4. & l. 9. Quæ no-
tavi in Glossario ad Cedrenum magis pertine-
re videntur ad tit. Cod. de decan. Qui & κοπιᾶν

74 dicuntur Nov. lxx. capite ii. Glossæ: *Vispelliones*, κοπιήται. Vide Epiphanium in fine Panarii, & sancti Ignatii epistolam ad Antiochenos. & lecticarii, d. Nov. lxx. cap. i. quia mortuorum corpora in lectis Ecclesiæ efferebant Theodoretus epistola cx. α δε αἰγνων και αυτων πτωχημερον, και δ' αυ ο λευκα κριος α φικετο γραμμικα: litteræ autem quas eo ipso die legi, quo lecticarius advenit, &c. De ecclesiæ lectis præter d. Novel. Cedrenus: δια το, inquit, μη εξαρκειν τους κερσελους τ εκλητων, η τ ευαγδων οικων προς το εκφερειν τας τελευτωντας: quod non sufficerent lecti Ecclesiarum, & ædium sacrarum ad efferenda corpora mortuorum. Denique fossarii dicti. D. Hieronimus in epistola xiii. ad Rusticum: *Primus in clericis Fossariorum ordo est, qui sepelire mortuos admoventur.* Glossæ Isidori: *Vispelliones, fossarii, qui mortuos sepeliunt.* De his vide Cujacium ad titulum de colleg. libro xi. Cod. & ad Nov. xliii.

Ad justa funebria) Justa sunt supremæ exequiæ inferiæ. Tertullianus de anima cap. Lvi. *Creditum est, insepultos non ante ad inferos redigi, quam justa perceperint. & mox: Ut anima corporis justa sustineat.* Hinc justa facere, ferre, dare. Græci εδικα dicunt, ut Latini solemnia mortis. Sospater Charisius Instit. gramin. lib. i. justa, εδικα.

De œconomis) L. jubemus 14. Consilium Toletanum capite xliii. *Eos quos œconomos Græci appellant, hoc est, qui vice Episcoporum res Ecclesiasticas tractant, &c.* Vide Cujacium ad Novel. iii. in fi. de magno œconomio Codinum de offic. cap. i.

Et dispensatoribus pauperum) L. omnes 33. §. 4. inf. de Episc. & Cler. Isidorus Pelusiotes epistolarum libro 1. ad Maronem presbyt. οἰκονόμος γὰρ εἰρήληα παρὰ τὸ οἰκεῖα αὐτῶν νέμειν τοῖς πενήτιν, οἰκεῖα δὲ αὐτῶν εἰκότως τὰ ἐκκλησιαστικὰ : *Oeconomus enim ex eo dictus est, quod pauperibus quæ eorum sunt distribuat. Propria autem eorum sunt bona Ecclesiæ.*

Et de arcariis) Theodorus Balsamo Nomocanonis tit. ix cap. 1. δὲ τῶν οἰκονόμων Κονσταντινουπόλεως καὶ μιλῶα, ἢ τὸ μέγιστον: ὑπὲρ δύο, λογιζομένῃν πρὸς τὰς ἀρκείας, ex l. 25 §. ult. quibus ad similes φερονται, de quibus in Synodica constitutione Alexii Patriarchæ libro 11. sententiar. synodal. in jure orient.

De Chartulariis] De quibus in d. l. 25. & Nov. cxx. cap v.

A sordidis, &c.] L. 5.

Superindictiis] Superindictum est augmentum indictionis. vide Cujac. ad tit. C. de superind. libro x.

Et à lucrator. descript.] L. sancimus 22. h. tit. vide Cujacium ad leg. un. C. de impon. lucrator. descript.

Factæ μονομερῶς] Ut hoc casu donationes valeant etiam sine acceptione, l. 15. h. t.

Intimatione] Intimare est apud magistratum publicare, & actis seu gestis allegare, sic enim legendum est in l. 31. inf. de donat. vide ad tit. de donation. Instit.

Si modo non excedant D. aur.] L. illud 19. hoc tit.

Ut Ecclesiast. act. &c.] L. ut inter 23. h. tit. de hac præscriptione Innocentius III. in epistola ad Nicolaum Tusculanensem Episc. Non e-

nim videmus quo jure se valeant tueri, cum nec concessionem possint ostendere à sede Apostolica sibi, factam, nec centenariam contra Romanam Ecclesiam præscriptionem probare.

Etiam civitatibus dantur) dd. ll. 19. & 23.
In jus commune) l. pen. §. ult. inf. de donation.

Mutatum est in xl.) Novel. cxl. capite i. & Novel. cxxxi. capite vi. Hincmarus Remensis Opusculo xlii. capite xxxii: *Anni xxx. secundum leges publicas, & justa constitutionem Ecclesiasticam, ut demonstrat Gelasius PP. humanas adimunt quæstiones, & Justiniana lege ac decreto B. Gregorii ex eadem lege promulgato, negotia inter venerabiles Ecclesias, ac monasteria, locaque religiosa anni xl. determinant.*

Propriæ capitationis) Theodorus Balsamo: τῆς ἰδίας κεφαλίου ος, Novel. viii. Ecclesiæ igitur Thessalonicensi remittitur capitatio, l. id ab unoquoque 12. C. de annon. & trib. Capitatio est census capitis, ὁ φόρος τῆς σώματος, φόρος κεφαλικός. Hero τῶν σαδμῶν: ἔσι δὲ ὅσα τῆρῦ μὲν 20 δυο δὲ διδραγμα, αὐ καλεῖται ἐπικεφαλαία, καὶ δὲ ῥωμαϊκοῦ διαλέκτου καπίτιον καπέτ γὰρ τῶν κεφαλῶν καλεῖται. Sic legebatur in manuscripto codice Peiresciano. ἴσως legend. καπιτάλιων. Anastasius bibliothecarius in historia Ecclesiastica: *In tributum capitis Imperatoris, Theophanes: κεφαλίων αὐτῆς τῆς βασιλείας.*

Non etiam agrorum censu) sanctus Ambrosius contra Auxentium: *Agri Ecclesiæ solvant tributum.*

Tributa possessionibus indicuntur) Demosthenes adversus Androtonem: εἴ τις ἔροισι αὐτῶν,

ταὶ εἰσφορὰς πόλερον τα κτήματα, ἢ τὰ σωματὰ ὀ-
φείλει; τα κτήματα φήσκειεν αὖν, εἰ πῶς ἀληθῆ λέγειν
ἐβλοῖτο ἀπὸ γὰρ τῶτων εἰσφέρομεν, *Si quis eum
roget tributa corpora ne debeant, an prædia?
prædia respondebit si verum fateri volet: de his
enim tributa pendimus.*

Sive anathemata) Glossæ: *donum, ἀνάθημα*,
vide ad tit. de rer. divis. Instituit.

Alientur aut pign.) l. 23. h. t.

Jure παροικικῶ (l. 24. §. 1. h. t.

Quod vulgo dicitur libell.] Libellarius con-
tractus est venditio quæ fit scriptura interve-
niente certo pretio, & hoc amplius certa pen-
sione constituta in annos singulos, & hac ple-
rumque lege, ut stato condicitoque tempore
contractus renovetur rursus numerato pretio
certo, vel arbitrario. Cujacius libro 1. de Feu-
dis tit. 11.

Precariam) Precaria fit cum qui prædia sua
Ecclesiæ cessit, deinde rogat, ut sibi quoad vi-
xerit uti eis & frui liceat. Vide Cujacium Ob-
servat. iv. 7.

Nisi certa lege modoque) d. l. 14. §. 5. & d.
l. 17. §. 1.

Quod & hodie dat. est) Authent hoc jus
porrectum h. t.

Constit. Anastasii) d. l. 17. §. 2.

Archiep. Constantinop.) Quem totius O-
rientis Patriarcham vocat Avitus Viennensis
epistola III. Idemque Romanum antistitem
& Constantinopolitanum, velut geminos A-
postolorum principes appellat.

Uni tantum cedat Rom.) Idem Avitus in
epistola xxvii. Symmachum Papam urbis uni-
versalis Ecclesiæ præfulem vocat, Theodore-

ius Cyrensis epist. cxvi. de sede Romana: *ἔχει γὰρ ὁ πανάγιος θρόνος ἐκεῖνος ἡ καὶ τῶν οἰκουμενικῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἡγεμονικῶν διὰ πολλὰ &c.* Habet enim sanctissima illa sedes Ecclesiarum, que in toto orbe sunt, principatum, & apicem primatus à solis ortu usque ad occasum, ut est in epistola Pelagii I. ad Sapaudum. Adde Novellam cxxxi cap. II. & quod dicitur in l. 24. hoc tit. Constantinopolitanam Ecclesiam omnium aliarum esse caput, sic accipiendum est, ut Patriarcha Constantinopolitanus totius Orientis fit caput, ut ex Avito jam dictum est, salvo tamen per omnia privilegio sancte & Apostolicæ primæ in toto orbe terrarum Romane sedis, ut loquitur Hincmarus Remensis de divort. Loth. & Tetb. respons. ultima.

III. De Episcopis & Clericis, & orphanotrophis, & brephotrophis, & prochiis, & xenodochis, & asceteriis, & monachis, & privilegiis eorum, & castrensi peculio, & de redimendis captivis, & de nuptiis clericorum vetitis seu permissis.

Sane magis probarim de Episcopis & Clericis, & orphanotrophis, & brephotrophis, & prochotrophis, & xenodochis, & ascetriis. Nam de orphanotrophis & aliis omnibus venerabilibus locis simul ac de ecclesiis & martyriis dictum est tit. superiore l. 15. 17. 19. 21. 22. 23. & de personis hic titulus est, ille de locis religioni & pietati dedicatis, quæ tamen duæ tractationes ita sunt adhænes & conjunctæ, ut

vix possit de personis tractare qui non tractet etiam de locis, & contra. De personis igitur potissimum hic titulus est, episcopis scilicet & clericis & orphanotrophis, &c. Episcopi sunt antistites qui clero & populo præsent, veluti pastores, patres, & Vicarii Christi, vel ut in l. 6. tit. seq. qui populum Christianæ religionis doctrinæ insinuatione moderantur. Optato Millevitano, apices & principes omnium, vetustioribus, Primicerii presbyterorum, sive nomen habeant Episcopi, sive Archiepiscopi, sive Metropolitanæ. Clerici sunt, ut invenio in hoc tit. ministri divini muneris, Catholicæ Ecclesiæ, Christianæ legis, orthodoxæ fidei, qui divino cultui ministeria religionis impendunt l. 2. C. Th. eod. tit. Presbyteri scilicet, qui superiorem inter clericos locum obtinent, l. 8. Nam & Apostolorum vice sunt, ut legimus ἐν Ἀποστολικῶν ἐπιστολῶν eorundem, eisque non minus quam episcopis incumbit cura nuntiandi verbi Dei, σὺμβούλοι τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῆς ἐκκλησίας σέφανος, & D. Paulo, κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ, Episcopis proximi l. 5. C. Th. de hæret. Et qui hos sequuntur Diaconi utriusque sexus, & Hypodiaconi ministri sacræ mensæ & totius ornatus ecclesiastici, ut est in l. ult. tit. seq. lectores, cantores, exorcistæ, ostiarii. Sacerdotum nomen solet propriè tribui episcopis, sed communicatur etiam clericis, un Græcè ἱερέων, l. 16. 19. 44. hoc tit. l. 8. inf. de hæret. Imo Christianis omnibus. Eucherius: Sacerdos, inquit, ab eo nomen accepit, quòd sacrum præbere ducatum minoribus debeat, quo nomine utique censentur omnes, qui altitudine rectæ conversationis ac doctrinæ salutaris eminent, nec

sibimetipsis tantummodo, sed pluribus profunt. Omnes sumus membra summi sacerdotis domini Jesu Christi. Tertullianus: Christus sacerdotes nos Deo & patri fecit, quod idem & de clericorum nomine scribunt. Orphanotrophi ita definiuntur l. 31. qui parentibus atque substantiis destitutos minores sustentant & educant velut affectione paterna, aut quasi tutores pupillorum & curatores adolescentium: ac similiter brephotrophi dicuntur alumni infantium, & ptochotrophi pauperum & mendicorum. Xenodochi autem qui advenas ægrotos, inopes, debiles, invalidos, necessarium victum sibi parare nequeentes hospitio excipiunt, l. 45. 48. Ascetæ vel ascetriæ sunt devotæ virgines, aut qui ita vitam instituerunt ut toti sacris sint dediti meditationibus, quod institutum philosophiam vocat Majorianus in Nov. de sanctim. & vid. Gregorius Nazianzenus sæpe, & in Hermiæ historia duobus aut tribus locis vulgo corruptè *μοναχικὴ πολιτεία*, pro *μοναχικῇ φιλοσοφίᾳ*, qui separantur à monachis, ut asceterium à monasterio l. 53. monachi inquam, i. qui quæve latebras captant & vastas solitudines, l. quidam, inf. de decur. quorum præfecti arcgimandritæ dicuntur, quasi latebrarum præfules. Ac præter eas personas quæ in hac rubrica enumerantur, fit sub ea mentio etiam *νοσοκόμων* & *γεροντοκόμων*, quibus curæ sunt valetudinarii & senes, & parabolanorum medicorum, qui fuere in Alexandria, & ejus qui dicitur *ὁ ἐπὶ τῷ πτωχίας*, quasi generalis mendicorum curator, diversus à ptochotrophi, & œconomorum, de quibus etiam tit. superiore, & defensorum Ecclesiæ, & *ἀρκόντων*, sive

ἐξάρχον, qui sunt chorepiscopi, ut Zonaras ait, χορεσπίκοποι οἱ νῦν λεγόμενοι ἐξάρχαι, ruris aut suburbii episcopi sub dispositione episcopi aut metropolitani: iidem qui & archidiaconi, vel archipresbyteri ferè, ut Leo ait, & ut est in synodo Neocæsariana, ὡς συλλελεγρῆ ἐἰς τυπῶν τῷ ὁ. Sigebertus, archidiaconi qui dicuntur chorepiscopi: qualem in antiquis monumentis appellatum fuisse Lugdunensi supercilio & monti sacro, ut loquuntur, divorum Irenæi & Justi præfectum legi, qui hodie Abbas appellatur. Fit & mentio eorum qui περιουταὶ dicuntur ἐν τῷ περιέρχεται καὶ καταρτίζειν τὰς πύξας ut Zonaras ait, visitatores, c. non debere 80. dist. qui & in locum episcoporum ad tempus remotorum substitui solent. Joannes in epist. ad episcopos Gallia de contumelioso episcopo: Ne ejus ecclesia destituta videatur, in ejus locum visitatorem dari decernimus, qui à se noverit omnia exhibenda, ut nihil de ordinibus clericorum, nihil de ecclesiastica facultate præsumat, sed ea quæ ad sacrosancta mysteria pertinent, exequatur. Et ad clerum Ecclesiae in qua fuit contumeliosus episcopus: In ejus Ecclesia visitatorem dari nostra decrevit auctoritas, ut Ecclesia privata præfule summi nequeat Pontificis solariis indigere, cui vos in omnibus parere decernimus ad ea tantummodo quæ sacris sunt gerenda mysteriis. Fit quoque mentio aliorum qui paramonarii dicuntur è genere eorum qui res ecclesiasticas administrant, id est villici sive actores possessionum, quamvis alias sic videantur appellari satellites, adseculæ, buccellarii: certè Nicetæ παραμονή est πελεκυφόρος Βαρβαρος. Additur in hoc tit. Et privilegiis

eorum, episcoporum scilicet & clericorum & cæterarum personarum, veluti, ut in vitis episcopis testimonium non denuntietur, ut presbyteri citra injuriam quæstionis testimonium dicant, ut clerici, & monachi, & xenodochi, & prochorphi similesque personæ excusentur à sordidis & extraordinariis muneribus, à parangariis, à metatis, à lustralis auri collatione sive functione auraria, à tutelis & personalibus muneribus, ut injuriarum sit publicum crimen si facta sit injuria episcopo vel clerico, ut sit popularis actio ex testamento si quid relictum sit venerabilibus locis conditio ex lege quæ inficiatione crescat in duplum, & ex cujus causa si indebitum solutum sit, non competat conditio indebiti, ut §. ult. Instit. de obl. quæ qua. ex cont. & l. 46. hoc tit. ut irrita fiat substitutio precaria facta sub conditione si sine liberis heres institutus decesserit, herede transeunte in clerum aut monasterium, ac similiter remittatur eidem conditio liberorum suscipiendorum. Et de castrensi peculio clericorum, quod etiam inter privilegia connumerari potest, de quo est l. 34. & 50. Et de redimendis captivis, deque relictis redemptioni captivorum l. 28. 45. 49. Item de nuptiis clericorum vetitis seu permissis, permissis scilicet cantoribus & lectoribus, vetitis cæteris, & permissis primis, vetitis secundis, ac rursus permissis ceteris si coitæ sint ante clericatum, vetitis post clericatum, & liberis post clericatum susceptis numero superiorum, nefariorum & incestorum adscriptis non naturalium l. 19. & 44.

III. Enarratio.

ORphano trophis) nec aliter legitur in antiquis Ægidii & Juliani Brodæi.

Sunt antistites, ut in l. 7. h. t. sacræ legis antistites, Theodoro Balsamoni ibid. ἐπίσκοπος. Hinc antistitium pro episcopatu Vivbertus Archidiaconus in vita Leonis PP. *Qui postea ad antistitium Mediomatricæ urbis volo cleri & plebis magis quam suo assumptus.*

Veluti Pastores) Glossæ : Pastor, ἐπίσκοπος Patres) Divus Augustinus in psalm. XLIV. *Hodie enim episcopi, qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, & ipsa illos constituit in sedibus patrum.* Petrus Antiochenus in epistola qua rescribit Dominico Gradeni : ἄκιστον πῶς ἐπίσκοπος ἢ ἀρχιερεὺς, κατεργασθῆναι οὐκ εἶδε λόγος καλεῖν. Vide sancti Gregorii Nazianzeni homiliam cum Episcopus Sasimoensis ordinatus est, & divum Chrysostomum in oratione cum presbyter est designatus.

Vicarii Christi) Sanctus Cyprianus in epistola LV. ad Cornelium : *Nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur.* Eusebius PP. in epistola ad Episcopos & Diacones Thuscix & Campanix : *Caput enim Ecclesiæ Christus est, Christi autem Vicarii sacerdotes sunt.* Vicarii Dei. Theophylactus in epistolam ad Titum cap. I. τὸν τόπον ἐπίχει τῷ Θεῷ : *vicem & locum Dei sustinet.*

Optato milevitano) Libro I. de schism. Donatistarum : Anastasius bibliothecarius in epistola ad Martinum Narniensis Ecclesiæ præ-

sulem : *Quia cum Episcopus apice, &c.*

Primicerii presbiterorum] Nescio an huc referri possit quod scribit Auctor Quæstionum in utrumque testamentum, quæ D. Augustino tribuuntur, quæstione ci. *Quid inim, inquit, est Episcopus, nisi primus presbyter, hoc est, summus sacerdos? Denique non aliter quam com-presbyteros hic vocat, & consacerdotes suos. Nunquid & ministros condiaconos suos dicet Episcopus? Non utique, quia multo inferiores sunt. Et turpe est judicem dicere primicerium.*

Qui superiorem inter clericos] Clerici in hoc titulo separantur ab Episcopis, ut apud sanctum Basilium in epistola lxxv. ad Neocæsarienses: *ἀλλ' εἰπὲν ἐπίσκοποι, κληθῶσιν εἰς ἀκρόασιν, ἔστι κρεῖττος καὶ πᾶσιν τῷ Θεῷ παροικίαν, συναχθῆνται οἱ δοκιμώτατοι, &c.* At qui sunt Episcopi vocentur illi, ut audiant quæ obijciuntur. est clerus in unaquaque Dei paræcia : congregentur probatiores.

Ministri divini muneris &c.] L. si quis 10. & l. omnes 33. hoc tit.

Ἐν Διάταξις] Libro II. capite xxxii.

Cura nuntiandi verbi Dei] Verbum Dei soli olim Episcopi in Ecclesia prædicabant. Procedente tempore presbyteris permissum. Vide notas Jacobi Sirmondi ad sermonem D. Augustini de versu ps. l. *Cor mundum crea in me Deus*, Supplementi Operum, D. August. Tomo. I.

Σύμβουλοι τῷ ἐπισκοποῦ &c.] D. cap. xxxiii. sanctus Ignatius in epistola ad Trallianos: *σύμβουλοι καὶ συνεδρευταὶ ἐπισκόπου* : Consilarii & adseffores Episcopi. *σύμπανοι δὲ δέντες τῷ ἐπισκόπῳ*, Zonaras in canonem LVIII. Apostolorum.

Et D. Paulo] i. ad Timoth. v. 17.

Episcopis proximi] Episcopi sunt sacerdo-
tes summi. D. Hieronimi adversus Luciferia-
nos cap. iv. *Ecclesiæ salus in summi sacerdotis di-
gnitate pendet.* D. Augustinus in d. quæstione
ci. Tertullianus de baptismo capite xvii. *sum-
mus sacerdos, qui est Episcopus* Primi sacerdotes.
Sanctus Ambrosius, sive is est Hilarius in epis-
tolam ad Ephesios capite iv. Episcopi, inquam,
sunt primi ordinis sacerdotes, presbyteri secun-
di. Facundus Hermianensis lib. xii cap. iiii.
*Quia sacrificare præsumpsit, quod licitum est sin-
gulo cuique, etiam secundi ordinis sacerdoti.* Leo
i. in serm. x. de laude Charitatis: *Non enim
summos tantum antistites, aut secundi ordinis
sacerdotes, &c.* Hincmarus Remensis Opusc.
xv. cap. iv. *Hos lxxii. figuram presbyterorum,
ia est, secundi ordinis sacerdotum gessisse sciendum
est.* & Opusculo xlviii. cap. xx. *De presbyte-
ris, videlicet secundi ordinis viris non dimitten-
da sunt.* Secundi sacerdotes, in constitutione
Theodosii & Valentiniani, Appendicis Codi-
cis Theodos. num. xx.

Diaconi utriusque sexus] In Diaconissa æ-
tas lx. annorum exigitur, l. 9. h. tit. in qua le-
gendum, *sexaginta annis.* Theophanes: Θεο-
δόσιος ὁ βασιλεὺς νόμον ἐγγραψεν, γυναῖκα εἰς δια-
κονίσσαν μὴ προβαίνειν, εἰ μὴ ὑπὲρ ἑξήκοντος. ἐστὶ καὶ
τὸ ἀπόστολον, id est, interprete Anastasio Biblio-
thecario in historia Ecclesiastica: *Theodosius
legem scripsit, mulierem in diaconissam non pro-
movendam, nisi sexaginta transcenderit annos
secundum Apostolum.*

Ministri sacræ mensæ] Diaconum ministra-
re Episcopo, & presbyteris, hoc est diaco-

natum exercere, aut si Græca malis: διακονῶν
ἐξυπηρέει ὁ τῷ Ἐπισκόπῳ, ἢ τοῖς πρεσβυτέρῳις,
τῶν ἐσι διακονεῖν. Auctor constitutionum Aposto-
lic. lib. III. cap. ultimo.

Exorcistæ) De exorcistis Julius Firmicus
Mathes. lib. III. cap. v. *Erunt omnibus demo-
nibus terribiles, quorum adventum pravi dæ-
monum spiritus fugiant, & qui sic laborantes
homines non vi verborum, sed sola sui ostensio-
ne liberent: & quamvis sit violentus dæmon,
qui corpus hominum, animumque quatiat, sive
ille aëreus sit, sive terrenus, aut infernus istius
hominis jussione fugiet, quia præceptis ejus cum
quadam veneratione tenebitur. Hi sunt quia
vulgo exorcistæ dicuntur, & capite IX. Faciet
exorcistas, & qui laborantes dæmonum incur-
sione homines aptis remediis liberent: unde ex his
artibus maxima illis substantia conferatur. Hi
sunt, qui, ut ait Ulpianus, vulgari verbo im-
postorum, exorcizare dicuntur, l. I. de extra-
ordin. cognit. Quid si Christianos Ulpianus
intelligat, qui exorcismis dæmones fugant,
depellunt, traducunt? Infensissimum enim
Christianis Ulpianum fuisse constat ex Lac-
tancio lib. v. Instit. cap. XI. Exorcistæ igitur in
l. 6. hoc tit. sunt qui adjuratione dæmonas ef-
fugant, de quibus Paulinus Nolanus in Nata-
li IV. Felicis.*

—primis lector servivit in annis.

*Inde gradum cœpit, cui munus voce fideli
Adjurare malos, & sacris pellere verbis.*

Origenes hom. XXIV. in Ios. *Si inimica virtus
dæmonis obsideat alicujus corpus, adhibeantur au-
tem multe exorcistarum invocationes, &c. Adde
Cyrillum Hierosolimitanum in præf. Catech.*

Sacerdotum nomen sol. pr. tr. Episc.) In l. 3. h. t. omnes sacerdotes : in collectione Theodori Balsamonis : ἐπίσκοποι. Venantius Fortunatus lib. ix. epigramm. ix. *Jura Sacerdotum* (hoc est Episcoporum) *sacro moderamine servans.* Sanctus Cyprianus epistola xxxiii. *Preces nostras vestris precibus adjuvate, ut Domini misericordia favens nobis, cito plebi suæ, & sacerdotem reddat incolumem, & martyrem cum sacerdote lectorem.* Ennodius de vita Epiphaniæ Ticinensis Episcopi : *Interea per propositum sibi callem vitæ cursu præpeti sacerdos venerabilis incedebat.* & apud Cyprianum epistola lxxv. ad Rogat. Sacerdotalis locus, & Sacerdotalis potestas pro Episcopali.

Imo Christianis omnibus) D. Augustinus quæstionum Evangelicarum libro ii Q. l. *Sacerdotium Judæorum nemo fere fidelium dubitat figuram fuisse futuri sacerdotii regalis, quod est in Ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad Corpus Christi, summi & vere principis sacerdotum: nam nunc & omnes unguuntur, quod tunc Regibus tantum, & sacerdotibus fiebat.* Agobardus de privilegio & jure Sacerdotis. *Præmittendum sane videtur brevissime, quod omnes fideles vere membra summi sacerdotis, Dei, videlicet, ac Domini nostri Jesu Christi mediatoris Dei, & hominum facti sunt ab eo Patris regnum, & sacerdotes, & sunt sub capite summo unus sacerdos, Petrus Damiani epistolarum lib. viii. i. Constat ergo quemlibet Christianum esse per gratiam Christi sacerdotem.* Vide quæ diximus ad tit. Decretal. de vita & hon. cler.

Tertullianus] Vide de exhortatione castitatis cap. vii.

Quod idem & de cleric. nom.] Ut i. Cath. D. Petri cap. ult. ver. iii. vide Cujac. ad Novel. iii.

Orphanotrophi) ὄρφανῶν οἱ τροφεῖς. Codinus de offic. Constant. cap. v. lxxvi. in edit. Reg. ὄρφανοτρόφος ἦν μὲν φροντίζων καὶ ἐπιμενέμενος πάντων τῶν ὄρφανῶν : Orphanophus olim curam habebat pupillarum. Auctor anonimus in Romano Imp. μοναχὸν αὐτὸν ἀπεχίερας ἄμα Θεοφανή Τειχιότη καὶ Παύλῳ ὄρφανοτρόφῳ ἀνδράποισ αὐτῶν. Hinc ὄρφανοτροφεῖον, Balsamon ad can. viii. Synodi Chalcedon.

Brephotrophi alumni infantium) Caper de verbis dubiis : Alumnus dicitur ab alendo, & qui nutrit, & qui nutritur.

Ptochotrophi) Chronic. Alexandrinum : πτωχοτρόφος φρουρὸς λιμένος : Ptochotrophus custos portus. Anastasius in historia Ecclesiastica. Euphemius presbyter & ptochotrophus Neapoleos : πτωχοτρόφος Νεαπολεως, Theophanes. Hinc πτωχοτροφεῖον, & πτωχεῖον. Theophanes : πολλὰ ἐχειρηπάτο ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ πτωχείαις. Idem πενηλοτρόφοι, & πενηλοτροφεῖα, apud Constantinum Manassem.

Xenodochi) Nicephorus in Chronico. D. Augustinus in Joannem tract. xcvi. Xenodochia & monasteria postea sunt appellata nova nominibus, res tamen ipsæ & ante nomina sua erant, & religionis veritate firmantur. Hinc ξηνοδοχεῖα, id est, οἱ πρὸς κοινῶν ὑποδοχῶν τῶν ξένων κατασκευασμένοι οἶκοι, Joannes Cantacuzenus historiae libro iv. cap. xxx. in fine. De his Sanctus Basilius in epistola cccclxxi. ad Heliam:

τίνα δὲ ἀδικῶν, κατὰ γὰρ τοῖς ξένοις οἰκοδο-
 μῶντες τοῖς καὶ πάροδον ἐπιφοιτῶσι; *Quid pecca-*
mus diversoria peregrinis extruentes, qui huc
forte advenerint? Ea Julianus extrui jubet, ut
 ibi inopes sine discrimine excipiantur, in epi-
 stola XLIX. ad Arfacium.

Qui advenas, ægrotos, inop. debil.) San-
 ctus Epiphanius hæresi LXXV. τοιαῦτα γὰρ τινα
 κατασκευάζουσι καὶ φιλοξενίαν, καὶ τοῦτε λελαθῆναι μένεις,
 καὶ ἀδυνατίεις ἐκεῖσε ποιῶντες καταμένειν, ἐπιχερη-
 γῶσι καὶ δυνάμειν οἱ ἔκκλησιῶν πρῶτα λαί.

Debiles) Debiles ex morbo, quo levati
 sunt, ut in l. dabimusque 19. §. 1. D. de rebus
 auct. jud. possid.

Ascetæ vel ascetriæ) Glossarium M.S. ἀσκητῆς
 ὁ ἐν τῷ καὶ διανοίαν κόσμῳ εὐσεβῶς καὶ δικαίως ἀνα-
 στροφόμενος. Cyrillus Hierosolymitanus Cathec-
 x. Ἄννα παρ' ἡλίου ἐσκρατῆς, εὐλαβεσάτη καὶ ἀσκή-
 τῆς μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ. Hinc ἀσκητήριον, asce-
 terium. Vide Gloss. ad Cedrenum.

Devotæ virgines) Vide Josephum Scalige-
 rum Aufonianarum lection. libro 1. cap. viii.

Hermiæ hist.) Histor. Eccles. v. 12.

Μοναχική πολιτ.) Nihil mutandum puto. D.
 Gregorius Nicenus de peregrinatione Hiero-
 solymitana: Εγὼ τούτους ἀπειξ ἀνατεθεικῶτας ἐαυτοῦς
 τῆ ὑψηλῆ πολιτεία καλῶς ἔχειν φημι πρὸς τοῦ εὐαγ-
 γελίου Δα. παντὸς ἀποβλέπειν φῶνας. Equidem eos
 qui semel sanctiori vivendi rationi se dedide-
 runt, recte agere existimo, si perpetuo ad Evan-
 gelii voces respiciant. Vide ejusdem epistolam
 ad Eustath. Ambros. & Basil. Isidorus Pelu-
 siotes libro 1. epistolar. xcvi. καλῶς πρὸς ὑψι-
 λῶ πολιτείαν ἐξέστης. Cedrenus: παρδευθεῖς τῆς
 μοναχικῆς πολιτείας. Joannes Scylitzes: τίνω μῶ

ἰσχυρῶς πολιτείαν ἀσπασασαῶ. Joannes Cantacuzenus hist. libro I. cap. XIV. τῆς μοναδέκης πολιτείας εἰς ἄκρον ἑλλητικῶς. πολιτεία quidem generaliter accipitur pro sanctiore vivendi ratione, quæ πολιτεία ὀρθῆ Clementi Alexandrino Strom III. Monachi tamen maxime videri possunt πολιτευεῶς ἢ Quamquam monachi dicuntur etiam philosophicam vitam agere, Nov. v. cap. III. Dionysius apud Suidam ἰν μοναχῶς, ἐκεῖσε δὴ φροντιστήριον ἢ ἀνδρῶν φιλοσόφον τὸν βίον, μοναχῶν δὲ ἄλλοι καλονομαζούται. Sanctus Basilius in constitutionibus monast. c. v. εἰ δὲ τι δέοι διὰ τῆς ἀναγκαίας χρείαν, καὶ ὑπαίτηρον ἔργον ἐπιπλεῖν, ὁ δὲ τῆς τῆς φιλοσοφίας καλύσει. Luitprandus historiae v. cap. IX. Ad vicinam insulam, in qua cenobitarum multitudo philosophabatur, tonsa ei, ut moris est, capite ad philosophandum transmittunt. & capite X. Ad vicinam insulam, in quam patrem suum ablegarant philosophatum mittunt. Vide quæ dixi ad tit. de justit. & ju. instit. lib. I.

Archimandritæ dicuntur) Avitus Viennensis in epistola II. Eutyches ergo perniciousus, cujus mentio est, funestus incentor, Constantinopolitanae Ecclesiae minister, sed copiosæ monachorum multitudinis præpositus fuit : cujus officii personas Episcopi Orientales Archimandritas appellant.

Νοσοκόμων) In l. 42. Adde sancti Basilii dict. epistolam CCC LXXI. Hinc νοσοκομείον, Dorotheus doctrina IV. Nicetas Choniata. in Isaacio Angelo : μετέβαλε δὲ εἰς νοσοκομείον, καὶ τὰς βασιλικὰς δόμους. Joannes Cynnamus historiae. libro IV. ἢ καὶ ἔστι τῶ γε βελομένῳ ἐκ τῶ κοινῶν ἀναλέγεαῶ

ἀναλέγεσθαι νοσοχομείων, αἱ ξενῶνας καλεῖσθαι ἔθος ἐστίν.
De Xenone, vide Glossarium ad Nicetam.
Adde Theodoretum histor. Eccles. lib. v. cap.
xviii.

Γεροντοκομείων) In l. 46. §. 1. Hinc γεροντοκομείον.
Balsamon ad Canon. viii. Synodi Chalcedon.
& γεροντοφείον, Nicephorus Gregoras his-
tor. 2.

Parabolanorum] L. 18. Parabolani sic dicti,
quasi temerarii, quod qui ægrotis adsunt, in
periculis sæpe non parvis versentur, frequen-
tè ægrotorum contactu. Eadem nimirum forma
rationeque qua bestiarii Julio Firmico Parabo-
larii sunt, & Socrati παραβολοι vii. histor. Ec-
cles. qui paraboli auctori historiæ tripartitæ,
lib. xi. xv. 1. Cujac. ad Nov. iii. Eustathius
ad Od. primam: ὁ παραβολος ἄνθρωπος, ὁ κιν-
δυνώϊς ἐαυτὸν παραβαλῶν, ὁ ἐστὶ παραβηθεὶς, Con-
cilium Chalcedonense actione 1. εἰσέτρεχον γὰρ
εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρατιώται μὲν ὅπλων καὶ εἰσήκει-
σαν οἱ μονάζοντες μὲν Βαρσουμα, καὶ οἱ παραβαλα-
νεῖς, καὶ πλῆθος ἄλλο πολὺ. Vetus Interpres. Ir-
ruebant enim in Ecclesiam milites cum armis:
instabant monachi, qui cum Barsuma, & pa-
rabalani, & multitudo alia grandis. Videamus
an legendum sit, παραβολάνοι, & para-
bolani. Sed fortasse ego hîc παραβολος. Itaque
nihil temerè adfirmo. De parabolanis vide Jo-
sephi Scaligeri epistolam lx. ad Isaacum Ca-
saubionum.

Ὁ ἐπὶ τῆς πτωχείας) In l. 42. §. 9. hoc tit.

Defensorum Ecclesiæ) ἐκκλησιαστικῶν, d. §.
9. vel simpliciter, ἐκδικῶν apud Theophanem
h. alios, de quibus in Glossario ad Cedr.

Ἀρχόντων five ἐξ) d. l. 42. §. 10.

Qui sunt χορεπίσκοποι, ut Zonaras ait] In can. ix Synodi Antioch. & Scoliastes Harmenopuli tit. ix. Epitomes cann. Sed reprehenduntur à viris doctis. De Exarchi dignitate Joannes Cameniata in narratione de excidio Thessalonicensi cap. xxx. Επίσκοπος μὲν ἰν-quit, οὐκ ἔστιν οὐλος, κατ' οὐδὲν δὲ διαφέροντα βαθ- μὸν ἐκείνῃς, ἐπισκοποῖς, κακλήροισι ἐξάρχον γὰρ αὐτὸν ἰσμῶν τῆς ἑλλαδὸς ἀπάσης, οὐδὲν τῆς τιμῆς ἐκείνων καὶ ὑπερίζουσα. Episcopus quidam hic non est, haut tamen disparem gradum sortitus est: Scimus enim eum totius Elladis exarchum esse, dignitate Episcopis nibilo inferiorem. Vide Co- dinum de Offic. Constantinop. cap. i. & No- tas num. LIII.

Ruris aut suburbii) Dionisius exiguus in interpretatione d. can. x. Syn. Antioch. *Qui in vicis vel possessionibus Chorepiscopi nominan- tur*, & in interpretatione can. III. Syn. Ancy- ranæ: *Presbyteri ruris offerre non possunt in templo civitatis presente Episcopo: vel presbyte- ris urbis.* Episcopi Villani, in epistola Dama- si PP. quam subdititiam esse merito quidam existimant, Capitul. Caroli M. lib. vii. cap. CLXXXVIII. aut Vicani. Hincmarus Remensis Opusculo xxxiii. capite xvi. in fine: *Vicarius fieri consentires Episcopus, qui Græce vocatur Chorepiscopus.* & Opusculo xxxv. *Pene Vica- rium Episcopum, quem Græci Chorepiscopum vocant.* Et Chorepiscopi igitur Vicarii Epif- coporum. Fulgentius Ferrandus in Breviatio- ne Cann. cap. LXXIX. *Chorepiscopi, id est, Vi- carii Episcoporum.* Idem legitur in Capitulari Aquisgranensi cap. ix.

Archipresbyteri fere, ut Leo ait,] Vide

Leonis I. epistolam LXXXVIII.

In Synodo Neocæsar.] Canone XIII.

ὁ συλλήσπρσι] Qui ad exemplum & formam septuaginta discipulorum esse noscuntur. Leo I. epistola LXXXVIII. Vide epistol. CXXVII. D. Hieronimi ad Fabiolam, de XLII. mansionibus VI.

Sigebertus] In Chronico. Sigebertum exscripsit Robertus Monachus cœnobii sancti Mariani apud altissiodorum Ordinis Præmonstratensis auctor Chronici altissiodorensis: *Damasus, inquit, Papa decrevit ne quid contra Episcopos præsumant Archidiaconi, qui dicuntur etiam Chorepiscopi, id est, regionum vel villarum Episcopi.* Sigebertum tamen deceptum tradunt eruditissimi viri, quod Archidiaconos, id est, πρώτῃς τῶν διακόνων, cum chorepiscopis confundat.

Qui περιουλαὶ dicuntur] Nicephorus Callistus libro IX cap. XLV. Καὶ πῖνα περιουτῶν πολλῶν φόνων ἡρώδρον αἰλον, τῆς ἐκκλησίας οὐ δίστασε, quod perideutem quendam qui multis necis causam præstiterat. Ecclesia non ejecisset: Theodorus Balsamon ad canon. LVII. Synodi Laodicensæ: περιουλαὶ δὲ εἰσιν οἱ σήμερον περιεαλλόμοροι παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἑξάρχῃ οἱ τοὶ γὰρ περιουσουσι καὶ ἐπιτεροῦσι τὰ ψυχῆς σφάλματα, καὶ καταρτίσσει τὰς ψυχὰς: Perideutæ sunt, qui hodie ab episcopis promoventur exarchi: hi enim circumcursant, & delicta animæ observant, & fideles instruunt. Codinus de offic. Constant. cap. I. edit. Regiæ: ὁ περιουτῆς, περιπατῶν, καὶ παραδουόμενος τοὺς θέλοντας βαπτισθῆναι τῇ ὀρθοδόξῃ πίσει: Circitor, qui circumambulat, & in orthodoxa fide baptizari cupientes instruit. Clau-

dius Salmasius falsus est cum de primatu Papæ cap. i. scribit, Justinianum in l. 42. §. 9. Chorepiscopum interpretari periodeutem vel visitatorem. Imo manifeste distinguit: μητεπίσκοπον, inquit, μητεχωρεπίσκοπον, μήτε περιόδευτλή: neque Episcopum, neque Chorepiscopum, neque periodeutem. & in fine d. §. ἢ χωρεπίσκοπος, ἢ περιόδευτλής: aut Chorepiscopus, aut periodeutes. Sic etiam Gennadius in Encyclio (cum profert Meursius in Glossario Græcobarbaro) ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ περιόδευτλή, ἢ πρεσβύτερον &c. Videamus etiam an falsus sit in ejusdem libri capite ii. cum ait, periodeutas non sic appellari, quod de loco in locum transfirent, & omnem regionem perambularent, sed unius vici præpositos, cui & erant affixi, haut minus quam Episcopus urbi cui præsidebat, ita appellatos esse. Cujacius vero existimat, Chorepiscopum datum certo vico, vel pago ab episcopo urbis, sub qua vicus est. περιόδευτλή autem certo loco deputatum non esse, sed hac illac circumire, & ubique implere absentis Episcopi vicem. Zonaras ad d. can. LVII. Synodi Laodicensæ: περιόδευτλῆ δὲ λέγουται, διὰ τὸ περιέρχασθαι καὶ κατὰρξίζεσθαι πρὸς πᾶσιν, μὴ ἔχοντες καθέδραν οἰκίαν: periodeutas dicuntur, quia circumant, & perambulant, instruantque fideles, non habentes propriam cathedram. Et ita vetus auctor in libro de hæresibus num. xxii. Hos, inquit, Origenes ita perfecte superavit, ut eorum causa periodeutes fieret, ac per singulas quasque urbes per orientem eundo prædicaret. Certe si quis dixerit periodeutas videri vico alicui adfixos fuisse. Theodoretus religiosæ historiæ capite xxvi. πείθοι τὸ χωρεπίσκοπος Βάισσον, ὅς τινι κούλα πολλὰς περιόδευτε

κώμοις τοῖς καὶ κώμῳ ἰτεῦσιν ἐπιστάτην, &c. & paulo post, ὑπερβαθεῖς τοίνυν ὁ μέγας ἐκεῖνος Βασσος, τὴν οἰκοναν ἀγγέλλω κατέλαβε, τὸ μέγα τε το δὴ γευμένος θαῦμα πλείοσι γὰρ ἢ διακροῖσι διασώλῃς ἐγγήλο &c. *Suaadet itaque admirando Bassus, qui tunc multos vicos circumibat vicariis praepositus sacerdotibus &c. Obstupescit magnus Bassus ad gregem suum rediit, magnum hoc narrans miraculum: Thiasotas enim sive sodales habebat supra ducentos. Si quis, inquam, ex hoc Theodoretī loco dicat, periodontas videri alicui vico adfixos fuisse, dicam ego ex eodem loco non ita vico, pagove addictos fuisse, quia ceteras vicarias ecclesias visitarent.*

Ut Zonaras / d. can. LVII.

Visitatores) Sic Dionysius exiguus ὠσιόδων-
ταῖς interpretatur in d. can. LVII.

Qui paramonarii dicuntur) In l. 45. §. 3. h. t. Anastasius biblioth. in hist. eccles. Mansionarium sancti Joannis. Theophanes dixerat, παρὰ παραμόνιον τῆς ἁγίας Ἰωάννης. Auctor anonimus in vita Damas. PP. *Quidam vir Mansionarius ipsius ecclesiae &c. alii mansuarios vocant.*

Adseculae, buccelarii) Glossæ Isidori: *assecla, buccellarius. Item: scurra: parasitus, buccellarius.*

Nicetae in codice Græcobarbaro. Vide ibid. Glossarium.

Ut invitis Episcopis) l. 7. h. t. Theodorus Balsamo Collectionis tit. III. totam legem sic in compendium retulit: ἐπίσηπος ἢ μαρτυρεῖ: Episcopus testimonium non perhibet Harmenopulus libro I. tit. VI §. XVI. *Episcopi nec volentes, nec invitati ad testimonium dicendum in jus vocari possunt, sed ad eos domum mittitur. ex*

Novella cxxii. cap. vi. Psellus ad titulum xvi.
Synopsis Attaliothæ : ἀπὸ χρεῶν ἃ μαρτυρεῖ ἃ ἴ
ἀκῶν ἃ ἴ ἐκῶν πῶς.

Hincmarus Remensis Opusc. XLVIII. CXIII.
Et sacri affricæ Provinciae canones, & lex Iu-
stiniana decernunt : Clerici de iudicii sui cog-
nitione non cogantur in publico dicere testimonium,
non autem in Ecclesiastico iudicio dicere testi-
monium prohibentur. Sicut etiam de Episcopis
in Calcedonensi Consilio legitur, unde in Syno-
dis Romanis ab Eugenio & Ieone IV. celebratis
decretum est : Quamquam sacerdotum testimo-
nium credibile habeatur, tamen ipsi in secula-
ribus negotiis pro testimonio, aut conficiendis
instrumentis non rogentur, quia eos in tali-
bus rebus esse non convenit. Si autem eventu
aliquo causa interfuerint, & aliquid viderint
aut audierint, ubi nullæ ad illud idoneæ secula-
rium inveniantur personæ, ne veritas occulte-
tur, & malus ut bonus existimetur, in provi-
dentia proprii sit Episcopi, ut aut coram se &
competentibus iudicibus, aut aliter veritatem
honorifice testificentur. Et huic sententiæ Jus-
tiniana lex consonat.

Ut presbyteri citra injuriam quæst.) l. 8.
ἐπιπέλαστων : non torquentur.

Ut clerici & monachi) Sanctus Basilius in
epistola cclxxix. & ccciv. postulat à censito-
re, ut monachi secundum constitutionem in
eorum gratiam editam tributorum solutione
liberentur.

A parangariis) & angariis, l. 39. §. 1. De
angariis & parangariis vide Cujac. ad tit. Cod.
de cur. publ. lib. XII.

A meratis) Hospites non suscipiunt l. 1. Ba-

filyca: *μῆτε μίλατα δὲ δ' ὄρωσαν*. Balsamon *ἐκ τῶν ὀ-
κωνταίων μίλατοις*. vide tit. C. de metat. & epide-
mit. lib. XII.

A lustralis auri collatione) Lustrale aurum
quarto quoque anno pendi solitum, id est, sin-
gulo lustro, & *χρυσάφ' ἑσπερ* dicebatur, de quo
dixi ad historiam Ecclesiasticam Anastasii: Ap-
pellatur etiam functio auraria in l. singuli C.
de lustr. aut collat. vide Cujac. ad l. 1. C. eod.

A tutelis] l. generaliter 52. h. t.

Et personalibus muner.] l. 6. h. t.

Ut injuriarum sit publ. cr.] l. si quis 10. quæ
extat in registro Gregorii libro XI. & Capi-
tul. Caroli M. VI. 113. Joannis Saresberiensis
libro V. cap. V. & in appendice C. Theod. nu.
XIV. si quis conferre velit.

Ut sit popularis actio ex test.] l. *θεοπίδομα*
46. §. 6. & 7. h. t.

Ut irrita fiat substat.] l. *θεοπίδομα* 53. §. 2. h. t.

Et de castr. pecul. cler.) Clericis peculium
quasi castrense habere permissum est, l. cum
lege 10. h. t. nam clerici omnes militant in Pa-
latio Christi, ut est in constit. XX. in Appen-
dice Cod. Theod.

Et de redimend. captiv.) Etiam res sacræ
vendi possunt, ut ex precio captivi rediman-
tur, l. sancimus 11. h. t. vide dicta nobis ad
Theodori Balsamonis collectionem constitut.
Eccles. & ad Justiniani instit. tit. de rerum
divis.

Cantorib. & lectorib.) l. *τῶν ἱερῶν ἡγεμόνων*,
h. t. Nov. XXII. cap. XLII. can. XXV. Apostol.
can. VI. Synodi in Trullo coactæ. Vide tamen
Synodum Chalcedon. can. XIV. Cujac. ad d.
Novel. ubi de secundis nuptiis in fine.

IV. De episcopali audientia & de diversis capitulis quæ ad jus curamque & reverentiam pontificalem pertinent.

Episcopi jurisdictionem non habent, quia nec forum legibus habent, ut ait Valentinianus No. de episc. jud. nec apparitionem, nec executionem, sed eorum, ut judicum delegatorum, qui etiam notionem, non jurisdictionem habent, sententias magistratus exequuntur, l. 8. Sozomenus I. εἰς ἔργον τοῦ κεινόμενα πρὸς τὸ ἐπισκόπων ἀγέει τὰς ἀρχοντας, καὶ τὰς ἀναγκασμένους αὐτοῖς σπουδαίται. Et videtur Novella 120. διηρησσοσίαν accipere pro notione. Itaque non de episcopali jurisdictione, sed de episcopali audientia merito titulus inscriptus est. Et ut Haloander dicece sim, ita audientiam male Accursius jurisdictionem, & ita l. 25. sup. tit. prox. Cum clericis in judicium vocatis pateat episcopalis audientia. Et in supradicta Nov. Valentiniani: clericus sequatur forum rei si adversarius ad episcopi vel presbyteri audientiam non præstat adsensum, ex qua etiam apparet presbyteros qui secundum locum ab episcopis obtinent, non eandem, ut Æriani dicebant, habuisse cognitionem, judicium, audientiam. Et hanc quidem habuere tantum episcopi vel presbyteri in clericos & monachos in causa religionis, vel negotio ecclesiastico, non in alios, vel in aliis causis, nisi inter consentientes, ut h. t. demonstratur: qui & alia continet diversa capitula pertinentia ad jus curamque & reverentiam episcopalem ad jus, veluti ut his in consilium adhibi-

tis defensores civitatum, & sitonæ, & tutores, vel curatores minorum, aut furiosorum instituantur, ut querela non numeratæ pecuniæ vel dotis absente magistratu, & qualibet alia præscriptionum interruptio, vel contestatio apud eos instituat, l. 21. 3. 32. Ad curam, veluti disciplina Ecclesiæ, disciplina clericorum & monachorum, & illud inter cætera, nec alex. & spectaculis dediti sint, & ne per vim vel usurpationem aliquam eripiant iudicatos addictosque supplicio: quod fortè usurpabant exemplo pontificum Paganorum, quorum occursum sæpe servabat ductos ad supplicium. Pertinent etiam ad curam eorumdem pauperes, captivi, infantes expositi, custodiæ, meritoria puellæ Jenonum injuria captæ & oppressæ, & inspectio operum publicorum rationumque civilium, & pleraque alia officia pia & sancta, ne alij quàm Christiani advocati recipiantur l. 15. ne alij milites l. 20. quæ reducit quod ante Honorius constituerat, & ut Zosimus refert, innox mutaverat propter Generichum copiarum Dalmaticarum ducem, ne defensores plebis, l. 19. ne in Alexandria archigerontes & diœcetæ, qui & ipsi defensores fuerunt Alexandrinæ plebis l. 5. & de quibus nisi vetus error insideret, & Theodosiano & Iustiniano Codici, legeremus, ut ex Christianorum numero deligantur. Et generaliter his additur l. 2. & 18. tit. seq. ne alij quàm Christiani orthodoxi ad Reipub. curam vel administrationem, vel juvenum institutionem admittantur, datis, ut Cedrinus addit, hæreticis & paganis induciis trium mensium ad respicendum. nec alia ratione Gelimeri negavit Justinianus Patriciatus

dignitatem quam quod Arrianus esset, auctore Procopio Ad reverentiam autem episcoporum hoc maximè pertinet ne ab eorum sententia possit appellari, l. 8. si qui forte eos ultrò judices optaverint, cū tamen alias à giudice dato ex consensu utriusque partis sine vinculo compromissi liceat appellare, l. ex consensu, D. de appell.

IV. Enarratio.

UT judicum delegatorum) L. à Divo Pio
15. D. de re judic.

Sozomen 1.) Cap. ix. hist. Eccl.

Στεγυλῶτας) Præsides & apparitores eorum res
judicatas ab Episcopis ad effectum perducere.

De Episcop. aud. Sulpitius Severus sacrae
historiae libro II. *Aut sententiam in refragantem
ferre debuerant, aut si ipsi suspecti habebantur,
aliis episcopis audientiam reservare.*

Male Accursius) Et Raphaël Fulgosius. Au-
dientia pro foro Ecclesiastico accipi videtur in
epistola xlix Aviti Viennensis : *Ad Romanae
forsitan Ecclesiae audientiam vocet. & epist. lxi.
Non solum ad clericorum, verum etiam ad laï-
corum audientiam destinarem.*

Nov. Valentiniani) Hincmarus Remensis
Opusculo xxxv. *Sicut tibi non licet de accusa-
tione, sive criminalis causae, sive civilis, relicto
Ecclesiastico, publico purgari judicio, ita etiam
non licet tibi postposito, vel contempto Ecclesias-
tico judicio, ad saecularia judicia convolare, vel
quemcumque, nec etiam laicam personam pertra-
here, neque ad forum suum sequi, si ipsa laica perso-
na consenserit Ecclesiasticum subire judicium sicut
lex Valentiniani, quam probat Ecclesia demonstrat.*

Qui secundum locum) Possid. de vita Augustini c. iv. Quia locus presbyterii, licet ipse majore dignus esset, appropinquaret tamen Episcopatu. Ipse Augustinus epistola xix. ad Hieronymum: Quamquam secundum honorum vocabula, quæ jam Ecclesiæ usus obtinuit, Episcopatus Presbyterio major sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Augustinus Episcopus Hieronymo presbytero. Vide ad tit. iii. sup.

Ut Æriani] Vetus auctor in libro de Hæresibus numero liii. ubi de Ærianis: Presbyterum ab Episcopo nulla differentia debere discerni.

Vel in aliis causis) Sulpitius Severus hist. Sacræ lib. ii. Novum esse & inauditum nefas, ut causam Ecclesiæ judex sæculi judicaret. Godfridus Vindocinensis epist. xxiv. libri ii. Omnino enim injustum est, & sacris canonibus, sicut ipse melius nostis, penitus obviare videtur, ut Ecclesiastica causa sæculari, & peregrino iudicio terminetur. Sanctus Hilarius ad Constantium A. Provideat & decernat clementia tua, ut omnes ubique iudices, quibus provinciarum administrationes creditæ sunt, ad quos sola cura & sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, à religiosa se observatione abstineant, neque posthac præsumant, atque usurpent, & putent se causas cognoscere clericorum.

Nisi inter consent.) L. 7. & 13. h. tit.

Defensores civitatum) L. jubemus 19 h. t.

Sitonæ) L. 17. h. t. l. 3. C. ut nem. in coempt. specier. & ibi Cujac.

Et tutor. vel curat] L. 30. h. t. & §. nos autem, Instit. de Attil. tut.

Ut querela non num. pec.) l. 21. h. t.

Præscrip. interr.) l. 31.

Vel contestatio) l. 32.

Ne alex & spectat) l. 34. h. t.

Eripiant judicatos) l. 6.

Quorum occurfus) Id forte usurpabant clerici exemplo flaminis Dialis, de quo Gellius x. 15. & Vestalium, de quibus Plutarcus in Numa.

Paup. capt.) l. 2. & 11.

Infantes expositi) l. nemini 24. h. t.

Custodiæ] Qui custodiuntur, l. 9. & 22.

Meritoria puellæ) l. si lenones 12. & l. 14.

Suetonius Claudii cap. xv. *Cum scorta meritoria citari*, &c. Tertullianus ad Nation. cap. x. *Scortum hoc meritorium fuit* Arnobius v. ad vers. Gent. *Divendere meritorii corporis formam*. Hinc meritorium pro lupanari, Julius Firmicus Mathes. vi. 25.

Inspectio publicorum operum] l. 25.

Ne alii milites] l. Constantini cautum, *χριστιανῶν μόνων στρατεύεσθαι*, ut scribit Cedrenus. Julius Pollux in Chronico: *χριστιανῶν μόνων ὀρδοδόξων στρατεύεσθαι*, ut in l. 20. Pagani igitur arcentur à militia, Christiani non orthodoxi, & Judæi, Divus Hieronimus in Esaiam cap. iii. *Nec mirum si apud Judæos perierit dignitas bellatorum, cum militandi sub gladio, & arma portandi non habeant potestatem.*

Quod ante honorii constitutionem) l. 21.

C. Theod. de pagan. Zosimus v. *νόμους εἰπήχθη τοῖς ἐκ τῆς χριστιανοῦς ζωῆς ἐν τοῖς βασιλείοις εἶναι ἐπαγρεύων.*

Ut Zozimus refert] d. lib. v.

Ut ex Christianorum numero delig.] Cu-

jac. tamen Observ. lib. xxiii. cap. iiii. Erga
fiotanos interpretatur artifices & operarios ci-
vitatís Alexandrinæ. Theodorus Balsamon ἐρ-
γασιῶτας vertit.

Ad Reip. curam vel administr.) μὴ πολιτευέ-
σθαι. Cedrenus pag. ccclxix. edit Regiæ.
Theophanes : ἐθεσπιπεν ὁ βασιλεὺς ὥστε μὴ πολι-
τευεῖσθαι τὰς ἐκκλησίοντας, μητε τὰς αἰρετικὸς, εἰ-
μὼ μὸς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανὸς, δὲ τὸς αὐτοὺς καὶ
ἁγιοθεσιαν ἕως μὲν τῶν τριῶν τριῶν ἐπιστοφῶν, quæ
Anastasius bibliothecarius ita reddidit: *Justi-
nianus Imperator promulgavit legem ne milita-
rent pagani, nec heretici, nisi soli orthodoxi
Christiani, dans illis & inducias usque ad men-
ses tres ad conversionem*: quasi legerit ερωτευέ-
σθαι pro πολιτευέσθαι.

Vel juvenum institutionem) Sic Julianus e-
dicto præceperat, ne quis Christianus docen-
dorum liberalium studiorum professor esset,
ut scribit Orosius libro vii. cap. xxx. vide quæ
annotavi ad l. 7. C. Theod. de pagan. ex Divo
August. & aliis. Adde Ambros. v. epistol. 30.

Auctore Procopio) Libro ii. Vandal.

Ne ab eorum sent. possit appell.) Ad reve-
rentiam pertinet lex Constantini in Appendice
Cod. Theod. num. i. qua cavetur ut omnes
causæ Episcoporum sententiis terminatæ, per-
petuo stabilitatis jure firmentur, ne liceat ul-
terius retractare negotium, quod Episcoporum
sententia deciderit.

Si quis forte eos) Testatur D. Augustinus
causas sæculares à fidelibus sæpe ad se delatas
in salm. cxviii. conc. xiv.

Liceat appellare) Vide ad tit. lv. libri ii. &
Consultat. xii.

V. De hæreticis & Manicheis &
Samaritis.

NE quis existimaret privilegia superioribus titulis data Ecclesiis & Episcopis & clericis vel monachis ad alios quàm Christianos Catholicos pertinere, statim initio hujus titi constituitur, ut alieni ab hujusmodi privilegiis sint hæretici. Nam & eorum episcopos aut clericos hæc sibi nomina falso vindicare, & eorum conventus & conciliabula non esse Ecclesias, sed quasi Ecclesias, l. 5. non *συναγῆς*, sed *παρὰσυναγῆς*, non baptismata, sed parabaptismata, l. 8. l. 14. Nou. 132. existimari esse, sed non esse. Et hæreticis l. 1. C. Th. eodem tit. adjungit schismaticos, rectè: Nam etsi hæretici continuo non sint qui divertunt à communionis unitate, nec schisma, qui & *ἀφῳισμοῦς*, dicitur, hæresis sit, plerumque tamen desinit in hæresim, ut de schismate Donatistarum ait l. 4. C. Theod. ne sac. bap. iter. Quæ ne hæresis vocaretur, appellationem schismatis præferbat. Sic legendum. Et paulò post: Ex geminatione baptismi contigisse ut hæresis ex schismate nasceretur. Et de iisdem D. Augustinus: in hæresim schisma verterunt. Definiuntur autem hæretici, l. 2. hujus tit. qui vel levi argumento de errant à judicio & tramite Catholicæ religionis & nomen habent à pertinaci spiritu & opinione singulari, duræ frontis obstinato piaculo, ut Theodosius loquitur No. de Judæ. Sam. & hæret. Frons enim hæreticorum, frons non est. Additur specialiter in hoc tit. de Manichæis quasi insignioribus hæreticis, quos

ad imam usque scelerum nequitiam pervenisse ait l. 5. & incesta perversitate religionis nomina lupanaribus quoque ignota vel pudenda committere No. Valentiniiani de Manichæis, quæ ex D. Augustini libris licet agnoscere, & Agathie historię lib. 2. & Cyrilli Hierosolymitani Cath. 6. Et Diocletianus & Maximianus in Cod. Gregor. velut nova inopinataque prodigia in hunc mundum de Persica gente produsse Manichæos. Additur & de Samaritis propter speciales quasdam constitutiones Græcas, quæ de eis sunt in hoc tit. sicut inter Nou. sunt duæ de Samaritis. Horum secta mista est ex Judaismo & Paganismo. Manichæi sunt ex Christianismo secundum divisionem Epiphani. Verum licet variis hi omnes pœnis afficiantur, tamen eis solemnia sepulturæ non negantur, l. 9. Et subjecti tantum Romano Imperio his pœnis subjiciuntur, non fœderati, velut Gotthi nominatim excepti, l. 12. quorum plerique Arriani erant, nec enim leges Civiles exteros tenent.

V. Enarratio.

NAm & eorum Episcopos] L. 2.

Aut clericos] Cæteros præter Episcopos vide sup. tit. 3

Et eorum conventus] L. 8. §. 3. conventicula, l. 6. Donatistarum conventicula in sententia Marcellini post collationem Carthag. cum Donat. D. Augustinus epistola lvi. *Circuli atque conventicula Donatistarum, vel Maximianensium.* Circuli ut in l. 8. §. 5. h. t. τὰ συνηγμένα ἢ ἀνεκρινά, μίαια συνηγμένα, Cyril-

Ius Hieros. catech. viii. Epiphanius Panarij libro ii. τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἢ τοὶ φώλες καὶ σπηλαία. ἢ τῶ γὰρ εἰπομεὶ τὰς τῶ αἰρετικῶν σωματεῖς εὐσεῖς. Theophanes de Theodosio. Εὐνόμιον μὲν ἐξώρισε παρασυναγωγὰς πονηῦται καὶ λαοὺς ἀπατῶνται.

Conciliabula) Vetus Onomastic. conciliabulum, σινέδριον, σινέδρια τῶν ταρκινῶμων αἰρετικῶν, Cyrillus Hier. cat. iv.

Non esse Ecclesias) Sanctus cyprianus epistola lxx. Sanctificare autem non potuit olei creaturam, qui nec altare habuit, nec Ecclesiam. Sanctus Augustinus libro v. de baptismo contra Donatistas cap. xxiii. Ecclesiam sicut habent Catholici, non habent hæretici. Tertull. de præscript. Hæreticorum cap. xlii. Plerique nec Ecclesias habent, sine matre, sine sede, orbi fide, extorres, sine lare vagantur.

Παρασυναγωγῆς) d. §. 3. & l. 14. h. i. παρασυναγωγῆς, Theophanes loco supra citato, ut περὶ εὐσεβείας, hæreticos falsa docere ait sanctus Irenæus in prefatione libri i. & ut παραβατῆσαι dicuntur Arriano dissertation. Epict. ii. capite ix

Existimari esse, sed non esse (Optatus Milevitanus libro i. Interea dixisti, apud hæreticos dotes Ecclesiæ esse non posse, & recte dixisti: Scimus enim hæreticorum Ecclesias singulorum prostitutas, nullis legalibus sacramentis, & sine jure honesti matrimonii esse, quas non necessarias recusat Christus, qui est sponsus unius Ecclesiæ, sicut in Canticis canticorum ipse testatur, qui cum unam laudat, cæteras damnat: quia præter unam, quæ est vera Catholica, cæteræ apud hæreticos putantur esse, sed non sunt.

Nam etsi hæretici continuo non sint (Cres-

conius Grammaticus apud Divum Augustinum contra Crescon. lib. II. cap. III. *Internos*, inquit quibus idem Christus natus, mortuus & resurgens, una religio eadem sacramenta, nihil in Christiana observatione diversum schisma factum, non hæresis dicitur: siquidem hæresis est diversa sequentium secta: schisma vero eadem sequentium separatio. Idem tamen Augustinus in libro de fide & symbolo cap. X. scribit, nec hæreticum, nec schismaticum ad Ecclesiam pertinere. Nam & hæretici, inquit, & schismatici congregationes suas Ecclesias vocant, sed hæretici de Deo falsa sentiendo ipsam fidem violant. Schismatici autem discissionibus iniquis à fraterna charitatæ dissiliunt, quamvis ea credunt quæ credimus.

Definit in hæresim) Hincmarus Remensis Opusculo XIV. *Sacra monstrat auctoritas, cognata sunt schisma & hæresis* Rabanus Moguntinus in epistola I. ad Hincmarum Remensem: *Nullum schisma non sibi aliquam confingit hæresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur.*

Sic legendum) Sic etiam edidit curavit Jacobus Sirmondus in Appendice Cod. Theodosiani.

Divus Augustinus in libro de hæresibus.

Definiuntur autem hæretici) *οἱ πελὴνός ἐστι πᾶσι πᾶσι ὁ πῶλο δοξος*, I 12. h. t. Sanctus Augustinus in libro de utilitate credendi, in princip. *Hæreticus est qui alicujus temporalis commodi, & maxime gloriæ principatusque gratia, falsas, ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur.*

Deerrant à judicio) *Rebelles sacræ fidei.* Vigilius Episcopus Tridentinus in disput. inter Sabell. Fotin. Arr. & Athanas. *Perfidi.* Lactan-

tius v. 9. *Si qui autem doloris, vel mortis metu, vel suapte perfidia, cœleste sacramentum deseruerint &c.* Hinc perfidia pro hæresi Idem Vigilius: *Optime Athanasius errorem perfidiæ in adjectis, & nuper inventis rerum novitatibus consistere profitetur.* Phæbadius contra Arrianos: *Incipientes igitur ab ipso capite perfidia &c.* Facundus Hermianensis libro 11. *Nullus ignotus processit hæreticus, nulla nostris est temporibus nata perfidia &c.*

Et nomen habent) Tertullianus de præscriptione hæreticorum: *Hæreses dictæ Græca voce ex interpretatione electionis, qua quis sive ad instituendas, sive ad suscipiendas eas utitur.*

A pertinaci spiritu, Facundus Hermianensis libro x. *Verum neque illud modestus quisquam sicut arbitror, definire Præsumit, quod hæretici habendi non sint omnes, qui non pertinaces, sed ut imperfecti, & ad discendum parati minus aliquid in Christiana fide cognoverint.* Hæreticum facit pertinax offensionis defensio, idem libro eodem. *Obstinatio, lib. 11. in fi. obstinata defensio falsitatis, lib. 12.* Idem contra Mocianum: *Hæreticum non Humanæ infirmitatis ignorantia, sed pervicacia facit. animus obstinatio, l. 2. sup. de sum. Trinit.* Anastasius bibliothecarius in epistola ad Joannem diaconem: *Cum hæreticus non ex erroris tantum deceptione, quantum ex electione non recta & contentiosa pertinacia generetur.*

Quasi insignioribus hæret.) Sanctus Basilius homil. 11. in Hexaem. βδελυκτη τῶν Μανιχαίων. αἵρεσις Georgio Syncello, πανόληθρος ἀπόεσι: *exitialis perditio.* Anastasio bibliothec.

in hist. Eccles. Leo 1. serm. vi. de jejuniis decimimensis. Arcem sibi in Manichæorum struxit insania, & latissimam in eis aulam, in qua se exultantius jaçtaret, invenit: ubi non unius pravitatis speciem, sed omnium simul errorum impietatumque mixturam generaliter possideret. Quod enim in paganis prophanum, quod in Judæis carnalibus cæcum, quod in secretis magicæ artis illicitum, quod denique in omnibus hæresibus sacrilegum, atque blasphemum est, hoc in istos, quasi in sentinam quandam cum omnium sordium concretionem confluit, &c.

Nomina lupanaribus quoque ignota] Sanctus Augustinus libro 1. contra Julianum Pelagianum: Manichæi lupanar necdum reliquisti. Leo dicto serm. vi. & serm. 11. de Pentec. Manichæus ergo magister falsitatis diabolicæ, & conditor superstitionis obscæne, eo tempore damnandus innotuit.

De Persica gente] Vide Agathiam d. lib. 11.

Propter speciales quasdam] l. 12. 17. & 18.

Pœnis adficiantur] de quibus lex 4. 5. & alia vide Augustinum adversus epistolam Parmeniani lib. 1. cap. xii. & libro 111. contra Cresconium cap. xlvii. epistolam 1. & Possidium in vita Augustini cap. xii. Leonis epistol. 11.

Non fœderati velut Gotthi] De Gotthis fœderatis Malchus in Excerptis de legationibus:

πρέσβεις ελθόντες ἐκ Θερσίχης τῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἔς δὲ καὶ φειδεργίτους οἱ Ῥωμαῖοι καλεῖσι. Jornandes de rebus Gothicis: & ipsi dicti sunt fœde-

ti.

Quorum plerique Arr. erant] Procopius li-

bro I. Vand. τῆς γὰρ Ἀρεῖς δόξαι εἰσὶν ἅπαντες.
 Theophanes de Gotthis, hypogothis, Gi-
 pedibus, & Vandalis: πάντες δὲ τῆς Ἀρεῖς ὑπαρ-
 χουσι κενουσιείας. Vide divi. August. epistolam
 I. in pr. ubi de Gotthis. Jornande libro ci-
 tato: *Sic quoque Visigotthæ à Valente Imp. Ar-
 riani potius quam Christiani effecti.*

VI. Ne sanctum baptisma iteretur.

Hic titulus pars quædam est tituli superio-
 ris: nam iteratio ipsa baptismi sive Ana-
 baptismus per se hæresis est & hæreticorum
 quorundam hi mores erant, veluti Donatista-
 rum, Novatianorum, Eunomianorum ut à Ca-
 tholicis baptifatos rebaptifarent id auferentes
 quod geminabant, ut eleganter ait l. 5. C.
 Th. de hæc. cum tamen Catholici hæreticos
 ad se conversos, qui modo ab hæreticis bap-
 tizati essent in Trinitate non rebaptizarent.
 Quod enim in constitutionibus & canonibus
 Apostolorum longe aliter cautum videtur, id
 de his acceperunt qui non essent baptizati in
 Trinitate. Nec probarunt Tertulliani, Cypria-
 ni & Africanorum quorundam opinionem de
 rebaptizandis his, quos hæretici baptizassent.
 D. Augustinus de hæresibus: Ecclesiæ catho-
 licæ placuit, nec in ipsis hæreticis baptisma
 commune rescindere. Optatus de Donatistis:
 A Donatistis baptizatos simpliciter excipimus:
 absit enim ut jam lotum revocemus ad fontem,
 absit ut iteremus quod semel est, aut duplicem-
 mus quod unum est. Et Impp. Honorius &
 Theod. l. 58. C. Th. de hæc. In modum se-
 mel nati hominis baptisma semel à Deo con-

cedi. Denique hic tit. est de Anabaptistis genere hæreticorum vel ob hoc solum quod iterent baptismum, initiationem, tinctionem quæ fit columbo sacro.

VI. Enarratio.

A Nabaptismus per se hæres. est.) Species hæresis est, Odofredus hic.

Veluti Donatist. D. Augustinus libro de hæresibus LXIX.

Novatianorum) S. Hieronimus in libello de hæresibus. *Novatianus Novatianorum dogma instituit, nolens Apostatas suscipere, & baptisans baptisatos.* Vide D. Augustinum de baptismo contra Donatistas lib. III. IO.

Eunomianorum) Epiphanius hæresi LXXVI. *Εὐνομίος ἀναβαπτίζε τοὺς ἡδη βαπτισθέντας ἔ μόνου τοὺς ἀπὸ ὀρθοδόξων πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτῶν Ἀρριανῶν.* Adde, & Marcionitarum, idem Epiphanius adversus Martionitas, hæresi XLII. & Arrianorum. D. Augustinus de hæres. ad Quoduultdeum XLIX. Hi omnes *baptisma confrequentabant*, ut loquitur Avitus Viennensis.

In Trinitate) Sanctus Hilarius Pictav. in Matth. can. xxxiii. in fi. : *Ut qui crediderint, qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta sunt.* Optatus Milevitanus lib. v. *Nemo tinctus fuerat in Trinitate, id est, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Ο βαπτίζομενος, εἰς τε πατέρα βαπτίζομενος, εἰς πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἄγιον πνεῦμα : *Qui baptizatur in Trinitatem baptizatur, in Patrem, & Filium: & Spiritum sanctum, ut ait sanctus Basilius*

homilia xvii. in sanctum baptisina & de Fide:
 οὕτως βαπτίζομεν εἰς τρεῖς ὁμοούσιον καὶ τὴν
 ἐντελέθειαν αὐτοῦ τὰ κυρία ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπον-
 τος πορευτένης μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βα-
 πτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
 καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος : Sic baptizamus in Trini-
 tatem consubstantialiorem idque ex præcepto Do-
 mini nostri Iesu Christi, qui dixit: Euntes doce-
 re omnes gentes, baptizantes eos in nomine Pa-
 tris, & Filii, & Spiritus sancti: Nam ut ait
 Divus Augustinus vi. de baptis. cap. xxv. quis
 nesciat non esse bap-tismum Christi, si verba E-
 vangelica, quibus symbolum constat, illic de-
 fuerint? Sunt enim certa illa Evangelica verba
 sine quibus non potest baptismus consecrari, ut
 ibid. ait vir sanctus.

Et canonibus Apostolorum] Can. lvii. quo
 cavetur, ut qui ab hæreticis baptizati sunt fi-
 delium appellatione non censeantur.

Id de his acceperunt] Theodorus Studita
 epist. 4. ad Naucracionem: Illud cogita quod
 Apostolicus canon illos dicit hæreticos, qui in no-
 mine Patris, & Filii, & Spiritus sancti bap-
 tizati non sunt, nec baptizant.

In Trinitate) Qui baptismus Trinitatis di-
 citur Divo Augustino serm. in die Pentecostes
 II.

Tertulliani) Libro de baptismo cap. xv.

Cypriani) Epistola lxx. lxxi. & seqq.

Facundus lib. xi. Cum B. Cyprianus omnes hære-
 ticos crederet baptizandos Vide eundem con-
 tra Mocianum Scholasticum ad finem.

Et Africanorum quorund.) Episcoporum
 lxxxvii. de quibus in Concilio Cartag. apud

Cyprianum Concilium Romanum in epistola ad Gratianum & Valentinianum Impp. Per Africam rursus sacrilegos rebaptizatores nutu Dei præcepistis expelli.

Semel à Deo concedi) Adde. Divus Augustinus epistola cciii. Rebaptizare hæreticum hominem, qui hæc sanctitatis signa perceperit, quæ Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est: rebaptizare autem Catholicum, immanissimum scelus est. Avictus Viennensis in fragment. ex libris contra Arrianos: Unum baptisma non iteramus. Cui honorem suum etiam in Bonosiacorum aliorumque receptione servantes, si se in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizatos esse respondeant, quod bene confessi sunt, servando recipimus: quod perperam crediderant, benedicendo sanamus. Ferrandus diaconus in Parænetico ad Reginum: Patienter ferens propter scandalum quod pati formidat, etiam reos lavacro secundi baptismatis pollui. Hincmarus Remensis Opusculo xii Sicut sive hæreticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione S. Trinitatis baptizet, non valet ille qui ita baptizatus est, à bonis Catholicis rebaptizari, ne confessio & invocatio tanti nominis videatur annullari, quia ipse est, ut scriptum est qui baptizat, qui discipulis suis iussit, dicens: Ite, docete, omn. g. bapt. Vetus auctor libro I. de hæresibus num. xlv. Omnibus notum est, nos hæreticos venientes non rebaptizare, sed manum reconciliationis accedere, & ita divino populo tradere. De Paulianis autem sancta Synodus Nicæna hoc constituit, ut prorsus baptizentur, & ita demum Catholico populo socientur. vide

ibid. cap. LXI. Auctor incertus in Breviario fidei adversus Arrianos: *Dicere enim solent de baptismo, quod in eo melius sit illorum baptismum quam nostrum, quia qui de illis ad nos convertuntur non eos rebaptizamus, sed per manus impositionem reconciliamus. Illi vero si quos de nostris se aucere possunt, inconsideranter rebaptizant.* Hincmarus Remensis de divortio Loth. & Teib. interrogatione & respons. IX. *Non sanat baptismus perfidorum, non mundat, sed polluit. Unde & secundum decreta canonum, & sancti Innocentii, atque aliorum Pontificum Rom. in nomine S. Trinitatis ab hæreticis baptizati per manus impositionem gratiam Spiritus sancti accipiunt: non autem in sanctæ Trinitatis nomine baptizati baptizari jubentur.* Vide Leonis M. epistolam LXXVII. in fine, & epist. XC. & can. XLIV. de consecrat. distict. IV

Initiationem) Constitutiones Apostolicæ libro III. 16. & 18. *τελείωσιν* Vide D. Gregor. Nazianzenum orat. *εις τὸ ἄγιον βάπτισμα.* Christo enim initiamur. Hinc *οἱ τελούμενοι* apud Theodoretum in Cantica cantic. capite I. ver. II.

Tinctionem) Tinctio, intinctio Tertuliano, tinctio Cypriano, pro baptismo, & tinguere apud Tertulianum, pro baptizari, Isidorus Originum VI. 19. *Baptismum Græce, Latine tinctio interpretatur, quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur & longe aliud quam erat efficitur: prius enim deformitate peccatorum fœdi eramus: in ipsa tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum.*

Columbo sacro) Colymbo. Ælius Lampridius

dius in Antonio Heliogab. *Marinæ aquæ colymbos exhibuit.* κόλυμβος eſt piſcina, quæ & κολυμβίτης in novo fœdere, & aliis auctori- bus, ἀπὸ τῆς κολυμβῶν. Hinc κολυμβήτης apud divum Chriſoſtomum, ἀντὶ βαπτιſμῶν Gloſſæ Iſidori: *colymbus locus, ubi veſtes mundantur.* Sacer igitur colymbus, in quo mundantur intincti. Columbus autem τὸ υ in u mutato, ut Lotini ſolent, auctore Theodoro Gaza in libello de origine Turcarum.

VII. De Apoſtatiſ.

UT ex ſchiſmate hæreſim naſci dixi tit. 5. ita poſſum dicere ex hæreſi plerunque naſci apoſtaſim, ut Tertulianus, hæreſes apoſtatas facere. Hi ſunt quos poſteriores dixere Magagaritas, qui penitus deſciſcunt à religione Chriſtiana ex Chriſtianis facti Judæi vel Pagani, vel Samaritani, vel Sarraceni, conſtitutiones ad peregrinitatem redigunt, & jubent exemplo reorum majeſtatis & Manichæorum & Donatiſtarum, l. 4. ſup. de hæreſ. damnari etiam poſt mortem intra quinquennium inſtituta accuſatione, l. 2. in vivos perpetua & publica accuſatio eſt, l. 4. Et hoc quoque in apoſtatiſ proprium eſt ut eorum crimen pœnitentiâ non aboleatur, l. 3. cum tamen hæreticorum aboleri ſæpius conſtitutum ſit, d. l. 41. C. Th. eod. tit. & eleganter d. l. 3. lapſis & errantibus ſubveniri. hi ſunt heretici, non perditis, hi ſunt apoſtata, & animadvertendum eidem legi hæc verba eſſe perperam inſerta, quæ confundunt hæreticos cum apoſtatiſ, hæretica ſuperſtitione. Cujus rei ſatis res ipſa & Codex. Th. & in-

feriora legis verba fidem faciunt. Item animadvertendum est l. ult. hujus tit. esse fugitivariam, de hæreticis nimirum, non de apostatis & partem l. 8. sup. de hær. ut constat ex actis Chalcedonensis synodi.

VII. Enarratio.

UT Tertullianus) de præscriptione hæreticorum cap. iv.

Magaritas] μαγαρίζειν dicitur, qui à fide christiana descivit. Leo Grammaticus: καὶ μαγαρίζων ὡς ἄρα δ' ἄλλοι τῶν Σαμανῶν ταύτῃ αὐτῶν γένη ἐν, ἀνασκαθεῖ ἐμαγαρίσαν αὐτὸς τε καὶ οἱ συν' αὐτῶ. Vide Glossarium nostrum ad Cedrenum, & Notas ad histor. Eccles. Anastasii, & ibidem indicem Glossarum.

Desciscunt à religione] Exheredes fidei, Cyprian. in epistola xxxi. à fide devii.

Ad peregrinantem redig.] l. ult. h. t.

Damnari etiam post mortem] Facundus Hermianensis lib. x. *Dicunt probare se posse nescio quos hæreticos post mortem fuisse damnatos.* Rigordus de gestis Philippi Augusti: *Etiam post mortem fuit excommunicatus & damnatus, Amalricus, & à cæmeterio sacro dejectus, & ossa & cinis ejus per sterquilinia sunt dispersa.* Adde auctorem Chronici Altißiodorensis pag. cv. ver. Barlaamum & Acyndinum monachos post mortem excommunicatos scribit Ioannes Cantacuzenus lib. iv. ca. xxiii.

Pœnitentia non aboleatur] Africani Patres in codice canonum Ecclesiæ Afric. can. xciii.

Sed hæc posterior pars legis 3. h. t. non est in Basilicis, ut observat Balsamon ad Photii No-

moan. tit. ix cap. xxv. inhumanum enim visum est, hoc etiam crimen pœnitentia non aboleri. In d. l. 3. hæc verba notanda sunt: quos etiam præcepissemus procul abjici, ac longius amandari, nisi pœnæ visum fuisset esse majoris, versari inter homines, & hominum carere suffragiis. Divus Augustinus lib. ii. contra litteras Petiliani Donat. cap. lxxxvi. de Donatistis: *Nulla tamen lex regia vox jussit occidi: fortasse propterea, ut quicumque vestrum in pertinaci sacrilegi furoris aura persistunt, cum parricide supplicio, & vita carnifice crucientur.*

VIII. Nemini licere signum salvatoris Christi humi vel in filice vel marmore sculperere, aut pingere.

UT hæretici & Apostatae, ita qui in pavimento sculpunt vel pingunt signum salvatoris Christi erga religionem christianam contumeliosi esse videntur, & rectè Tiberius Constantinus apud Paulum Diac. Crucem domini, qua frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus cõculcamus. Idcirco inhibitor hæc res cum hoc tit. tum synodi habitæ Constantinopoli in Trullo c. 73. Et signum salvatoris Christi vocat, ut veteres Theologi crucem, quæ veris Christianis semper fuit sancta & venerabilis l. discernimus, sup. de episc. & cl. l. ii. tit. seq. *ἡ εὐαγγελικὴ καὶ τιμὴ* dixit Nov. v. non quidem propter se, sed propter Christi memoriam, qui pro nobis cruci suffixus est, ut Sybilla dixit, *ἡ εὐλογημένη εἰς τὸν θεὸν ἡ εὐλογημένη*. & Cyrillus 6. contra Iulianum, aliter quam Manichæi, quid id rejiciebant

ὡς κεκατηραμένον ὄργανον. Adeo vero fuit signum Christi sanctum, ut in instrumentis pro fide & subscriptione cederet, l. ult. inf. de ju. delib. & Leonis No. 72. & collocatione ejus profana loca expiari & Deo consecrari solerent, l. ult. Cod. Theod. de pag. fac. Nov. v. & LXVII. & præferri quoque in Litanis publicis, No. 123. & Christiani etiam omnes, ut Tertullianus, Hieronimus, Augustinus, Chrysostomus scribunt ad omnem actum & omnem incessum eo signo frontem terere & se præmunire. Et signum dici idem Chrysostomus pia interpretatione, ὅτι πάσας τὰ θεῶν τὰς παρακαταθήκας, ὅσας εἰν λόβωμον, ταῦτα καὶ πρὸς πνὶ σημαντῶν βασιλικῶν καὶ δακτυλίῳ σφραγίζομεν.

VIII. Enarratio.

Tiberius Constantinus) Gregorius Turonensis historiae libro v. cap. xix. de Tiberio Imp. *Deambulans per palatium vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua crux dominica erat sculpta, & ait: Cruce tua Domine frontem nostrum munimus & pectora, & ecce crucem sub pedibus conculcamus & dicto citius jussit eam auferri &c.* Almoinus de gestis Francorum libro III. cap. ix. In Keneti regis Scotorum legibus religiosis hæc legitur: *Sepulchrum omne sacrum habeto, idque crucis signo adornato, quod ne pede aliquando conculces caveto.*

In Trullo can. LXXIII.) ὡς ἂν μὴ καταπατήσῃται παρὰ τῶν βασιζόντων τὸ κτῆ τοῦ διαβολῆς τρεπῶνον ἡμῶν, ut ait ibidem Balsamo. Alexius Aristæus ad eundem canonem: *πάντων παρὰ δὲ*

χρὴ πιδέναι ἡμᾶς, τὴν ἀξίαν ἀποδιδόναι πρὸς τῷ
ζωοποιῶ σαυρῶ, δι' ἧς τῆς πύλαις πεσώσμεθα πλάματος.

Et signum Salvatoris, &c.) In l. un. h. t.
Basilica: τὸν ἀγιον σαυρὸν, *sanctam crucem*, ut
in l. 18. C. Th. de Judæis, & l. 11. C. Just.
eod. divus Augustinus in Joan. tr. cxviii. *Quid
est, quod omnes noverunt, signum Christi, nisi
Cruce Christi.* Cyrillus Hierosolym. catech. xv.
σημεῖον δὲ ἀληθὲς ἰδικὸν τῆς Κεῖσοῦ ἐστὶν ὁ σαυρός.
Signum Dominicum. Maximus Taurin. hom.
11. de cruce & sep. D.

Quæ veris Christianis) Qui crucis religiosi
dicti Tertulliano Apologetici cap. xvi. & *crucicole*,
Anselmo de Virginitate.

Non quidem propter se &c.) Sanctus Am-
brosius in oratione funebri de obitu Theodo-
sij Imperatoris. *Habet Helena quæ legat: unde
de crucem Domini recognoscit. Invenit ergo ti-
tulum, REGEM ADORAVIT, NON LIGNUM
utique, quia hic gentilis est error, & vanitas
impiorum. ADORAVIT ILLUM QUI PE-
PENDIT IN LIGNO.* Divus Augustinus in
serm. de sancto Laurentio: *Non signum ligni te
delectat, sed signum pendentis.* Photius Patriar-
cha CP. epistola 1. sectione xx. τούτου τοιγα-
ρωῦ ἕκαστον, τὴν τε Κεῖσῆ εἰκόνα φημὶ, καὶ αὐτὸν
τὸν σαυρὸν, καὶ δὴ καὶ τῆς σαυροῦ τὸν τύπον, παρὰ πλη-
σίως τῆς σεβασμιότητι καὶ προσκυνήσει ἐξισιῶντες,
καὶ ἐν αὐτοῖς πεινροφωμῶν καὶ πειροζομῶν τὴν πρὸς
καὶ τὸ σέβας, ἀλλ' εἰς τὸν δι' ἡμᾶς ἀναυθρωπήσαντα
πλετω φιλανθρωπίας ἀφάτω, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν
οὐ ποιεῖδισον θάνατος ἐκασίως ὑπεῖςθησεντα, ταῖ τὴν
ἀναφέρομῶν καὶ ἀνιερομῶν.

Ως ἕλουν μακαριστον) Citat Hermias historiz
Ecclesiast. lib. 11. cap. 1.

Ut instrum. pro fide) Isaac Catholicus in-
vect. l. in Armen. Εν ταῖς ἀσφαλαῖς τῷ Καρ-
ζων πρὸς πίσωσιν τῷ γεγραμμένων ἐκτυπωτες τὸν
σαυρὸν Δψ μέλκνος, τὰς τοιοῦτον παραβαίνοντας καὶ
ἀρνημους, ὡς ἀρνήτας τοῦ Κριστοῦ καὶ ἀκρίνομυ. In
Synodo apud Colichyth. sub Vvulfrido Ar-
chiepiscopo Cantuariæ cavetur, ut quæ sig-
nantur vexillo crucis firma sint. Episcopus
chartam signat cum cruce, & incausto apud
Matthæum Paris. in Henrico tertio.

Ut Tertullianus] De corona cap. tertio. *Ad
omnem aditum & exitum, ad vestitum, ad cal-
ciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad
cubilia, ad sedilia, quacumque nos conversatio
exercet, frontem crucis signaculo terimus*, Cy-
rillus Hieros. catech. iv. ποίει τριτο τὸ τημεῖον
ἐσθίων καὶ πίνων καθεήμενος, θηίζαζόμενος, ἐξανιστά-
μενος, λαλῶν, ᾠεπατῶν ἀπαξάπλωσ ἐν παντί
πρὸς ἀγαθῶν. vide ejusdem catech. 18.

Hieronimus in Ezechielem cap. ix. *Anti-
quis Hebræorum, quibus usque hodie utuntur
Samaritani, extrema Thau littera crucis habet
similitudinem, quæ in Christianorum frontibus
pingitur, & frequenti manus inscriptione sig-
natur.*

Augustinus] Sermone cxxxr. de tempore.
*Crucem illam in qua ille crucifixus est in corpore,
nos gestamus in fronte.* Idem sermone xx. ex
his qui editi sunt in supplemento operum:
*Propterea & nos signum ipsum crucis in fronte
portamus* Vide auctorem anonymum in tra-
ctatu de rectitudine catholicæ conversat. in-
ter opera D. August. tomo ix.

Chrysostomus] Homilia xxi. ad populum
Antiochenum, & alibi passim.

Idem Chrysoſtomus) In homilia de adoratio-
ne pretioſæ crucis, tomo VI. operum edit. Paris.

IX De Iudæis & Cœlicolis.

POſtea quam dixit de Apoſtatis, qui ſcilicet
pro dita religione chriſtiana defecerunt ad
Iudæos vel Paganos, inde dicere inſtituit de
Iudæis, poſtea de Paganis. Et Iudæis jungit
Cœlicolas. Iudæorum ſectam non prohibet.
Nam & circumciſio eis permittitur, l. circum-
cidere, D. ad l. Corn. de ſicar. & in ordinem
Decurionum allegi poſſunt, l. 3. §. ult. D. de
Decur. non etiam iudicandi poteſtate fungi, l.
ult. hoc tit. Sed & neceſſitates, ut ait d. l. 3. id
eſt munera civilia obire coguntur, l. 15. de exc.
tut. l. 2. l. juffio, hoc tit. Cœlicolarum ſecta
prohibetur, l. 12. quorum nomen inauditum
eſſe ait, & novum ſupeſtitionis crimen, & ne-
ſcio cujus dogmatis novi habuiſſe conventus, l.
43. Cod. Th. de hæc. Iudæorum ſectam eſſe
verum eſt, qui ut Juvenalis ait, nil præter nu-
bes & cœli numen adorant, & in Catalectis
Petronius: Iudæus licet & porcinum numen
adoret, & cœli ſummas advocet auriculas, &
Sophonias propheta inter eos quosdam adora-
re militiam cœli: ſed miſcuiſſe ſe quoque eam
Chriſtianismo ad aliquid, quandoquidem
hanc ſectam hæreticis & dogmaticis adnume-
rat, & ut ad Chriſtianam religionem rever-
tantur quodammodo cohortatur, d. l. 12. & in-
venio in epiftola Auguſtini CLXIII. Majorem
Cœlicolarum novi apud Donatiſtas baptiſmi
auctorem inſtituiſſe, & multos illo ſacrilegio
ſeduxiſſe, qui locus etiam probat exemplo Iu-

dæorum non male vulgo in l. 3. hujus tit. Cœlicolis dari Majores, licet vox Cœlicolis absit à Cod. Th. & à quibusdam manuscriptis.

IX. Enarratio.

JUDæorum sectam non proch.] Judæorum collegia ab Augusto permiffa, Philo. vide Lujac. Observ. vii. 30. C. Cæsarem Augustum & Claudium in gentem Iudæam clementes fuisse scribit Hieronimus in Zachariam lib. 11. cap. ult. Idem lib. 111. in epist. ad Galat. cap. vi. Caius Cæsar, & Octavianus Augustus & Tiberius successor Augusti leges promulgaverant, ut Iudæi qui erant in toto Romano Imperii orbe disperfit proprio ritu viverent, & patriis ceremoniis deservirent. Vide Iosephum Antiq. lib. xvi. cap. x. Severum & Antoninum Iudæos plurimum dilexisse, idem Hieronimus scribit in Daniëlem libro 11. cap. xi. Alexandrum Severum Iudæis privilegia reservasse, Lampridius. Denique legibus suis vivere passi sunt. Divus Augustinus in psalm. LVIII. *Per omnes gentes manent certe, & Judæi sunt, & destiterunt esse quod erant: id est, gens ista non ita cessit in jura Romanorum, ut amiserint formam Judæorum, sed ita subdita Romanis est, ut etiam leges suas teneat, quæ leges sunt Dei.*

Nam & circumcisio) Iudæis circumcidere *ἡστέμνεσθαι*, & ut loquitur Spartianus in Adriano, *mutilare genitalia* permiffum est, unde *οἱ ἐν ἡστέμνεσθαι* pro Iudæis circumcisis de quorum circumcissione Michaël Ephesius in librum II. de partibus animalium: *ἔστι δὲ ἀγνωστικὰ τὸ*

ἄειχων δέρμα τὸς βαλανου τοῦ αἰδοῖα, ὃ καὶ τέμ-
νετεν οἱ Ἰσραῖοι, καὶ Αἰγυπιοὶ, καὶ λέγουσι τὴν τοιαυ-
τὴν τομὴν, ἀειχομὴν, ἀκροποδίαν dicit, quæ
in veteri & novo fœdere ἀκροβυσία dicitur
Glossæ, ἀκροβυσία, præputium. Iuvenalis Sat.
xiv. mox & præputia ponunt. Petron. in Cata-
lectis.

Ni tamen & ferro succiderit inguinis oram.
Tacitus histor. v. cap. v. *Circumcidere genita-
lia institueret, ut diversitate noscantur.* ean-
demque rationem circumcissionis adfert Mai-
monides more Nevochim parte iii. cap. xi. ix.
Vide Tertullianum advers. Iud. cap. iii. Theo-
doret. quæst. in Genes. qu. lxxviii.

Non etiam judicandi pot.] Auctor dialogi
de altercatione Ecclesiæ & Synagogæ inter o-
pera divi Augustini : *Tributum mihi solvis, ad
imperium non accedis, habere non potes præse-
cturam. Judæum esse comitem non licet, Sena-
tum tibi introire prohibetur, præfecturam nes-
cis admilitiam non admitteris.* vide sup. tit. iv.
ubi de Iudæis.

Cælicolarum secta) Cælicolæ erant Iudæi
Semichristiani, ad quos non pertinent versus
Iuvenalis, nec qui in Catalectis, sed ad Iudæos
veteres. Cælicolarum autem secta inde dicta
videtur, quod cælum colerent, id est, adora-
rent. Glossæ Græcolat., ὁ σέβων τὸν οὐρανόν, cæli-
cola. Aliter quam Iudæi antiquiores, qui cæli
nomine Deum intelligebant, ut Machabæo-
rum libro priore cap. 111. vers. 19. ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ ἰχθυς : ἐκ τοῦ οὐρανοῦ : & cap. 1v. v. 10.
Ἐπήσωμεν εἰς τὸν οὐρανόν : Clamemus ad cælum.
sive Deum cæli, ut d. cap. vii. 18. ἐναντίον
τοῦ θεοῦ οὐρανοῦ : coram Deo cæli, sic enim ha-

bent LXX. & alibi sæpe, etiam in novo fœdere.

Ut Iuvenalis ait Sat. XIV. v. xcv. i.

Et cœli numen ad.) Auratus, Iosephus Scaliger, Canterus, Douza, Vossius, & Samasius, legunt *lumen*, id est, cœlum *ὠρα-
σις*.

Et cœli summ. adv. aur.) Franc. Pithoeus legebat: *Et cœli summæ*, *κίρκη*, *ὄνθη*. Somniarunt, inquit, nationes caput asininum Deum fuisse Iudæorum, quod refutant Iosephus & Tertullianus, ille II. contra Appionem Grammaticum, hic Apolog. c. XVI. vide Petrum Cunæum de Republica Hæbræorum libro II. 24. & lib. III. 6. Daniele Heinsum in laude asini.

Instituisse) *ισως* legendum, extitisse.

Et à quibusdam manu script.) Non est in vett. Ægidii Menagii, & Iuliani Brod.

X. Ne Christianum mancipium hæreticus vel Iudæus, vel Paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat.

PArs origine sua tit. hic fuit tituli superioris, id est de Iudæis tantum, sed ex Græca constitutione Iustiniani & l. Deo nobis, sup. de epis. & cl. idem Paganis interdicitur & hæreticis: ne christiana mancipia habeant jure domini, vel possideant quo alio jure, veluti fideicommissi, aut bonorum possessionis, nefas esse religiosissima mancipia impiissimorum inquinari dominio, l. ult. II. Th. eod. tit. & similiter Eusebius IV. de vita Constantini, *ἀνεπιτόν ἐστὶν ἀποφροσύται καὶ κυροκλήτοις τὰς ἰσο*

28 στυτήρης ἐλευθερωμένος ζυγῶ δ' αὐτῆς ἐπαίγεται.
 Sed additur generaliter ne etiam alterius quam
 suæ sectæ vel nationis hominem possideant.
 Et capitale esse si eum hominem circumcide-
 rint, si non circumciderint, multæ subijci xxx.
 librarum auri l. 2. Servum autem, si rem de-
 tulerit, liberum fieri, alioquin fisco vindicari,
 ut l. 2. Cod. Theod. eod. & Cedrinus & Sozo-
 menus probant. Nec ad christianos tantum ho-
 mines hæc leges pertinent. qui scilicet baptizati
 sunt in Trinitate, sed etiam ad cathecumenos,
 id est auditores baptismi designatos, ne im-
 pune circumcidantur, ut l. 2. & Nov. 37.

X. Enarratio.

Paganis interdicitur) Synodus Parisiensis
 apud Flodoardum libro II. cap. v. *Ut Chri-
 stiani Judæis, vel Gentilibus non vendantur,
 & si quis Christianorum necessitate cogente man-
 cipia sua Christiana elegerit venundanda, non
 aliis nisi tantum Christianis expendat: Nam si
 Paganis aut Judæis vendiderit, communione
 privetur, & emptio careat firmitate, Judæi
 vero si Christiana mancipia ad Judaismum vo-
 care præsumpserint, aut gravibus tormentis af-
 flixerint ipsa mancipia fisci ditionibus revocen-
 tur.* Robertus monachus in chronologia:
*Commune concilium Romæ sub Alexandro Pa-
 pa anno præterito celebratum statuerat, nul-
 lum deinceps Christianum, mancipium fieri
 Judæorum.* Vide ad collectionem Theodori
 Balsam.

Quarto de vita C.) capite xxvii.

Et Cedrinus] cujus hæc verba sunt: Κων

σαντος δὲ καὶ Κωνσταντίνου ἐνομεθέτησιν, ἰσχυρῶς μὴ ἀνεῖσθαι δεῖλον ἐπεὶ ἀφαιρέσας αὐτὸν εἰς τὸν δημοσίον λόγον εἰ δὲ καὶ ὡς περὶ τολμήσει δεῖλον, ξίφει πικρῶς, καὶ τῷ τῆς δουλείας ἐπιπέσει.

Sozomenus) l. iii. 17.

Auditores bapt. design.) Catechumeni auditores & audientes dicti. Tertullianus de poenitentia cap. vi. *Quia inter auditorum tirocinia deputatur, & mox: Prima audientis inductio est.* Cyprianus epist. xii. ad presbyteros & diac. &c. *Audientibus etiam si qui fuerint periculo præventi &c.* vide Theophilactum in Ioan. cap. 1. *Sunt enim candidati Dei, ut loquitur Tertullianus ii. ad uxor. candidati fidei, ut Hieronymus in epistola ad Rusticum, candidati baptisimi.*

XI. De Paganis, Sacrificiis, & Templis.

SEquitur tit. de tollendis sacrificiis Paganorum, & claudendis fanis, delubris, templis eorum, non etiam diruendis. Nam & si velint Impp. aras & sensu carentia simulachra avelli, nolunt tamen etiam ædificia templorum & publicorum operum ornamenta destrui l. 3. & recte ornamenta. Nam templa quæ in agris & locis abditis constituta nulla ornamenta habent, patres in concilio Africano destrui postulant. Est & de tollendis annonis templorum, l. ult. quas transfet ad milites l. 19. C, Th. cod. tit. Longe igitur est deterior Paganorum conditio, quam Iudæorum, quorum secta legibus prohibita non est: longe deterior quam hæreticorum, quibus omnibus non est propositum

capitale supplicium, sicut Paganis qui exercent
sacra sacrilega, l. 1. 2. 7. & ult. & Augustini epis.
48. ubi addit quod etiam ad hunc tit. propriè
pertinet, tam Catholicos quàm hæreticos,
omnes laudate leges ab Imperatoribus datas
adversus sacrificia Paganorum. Et sunt Pagan
cultores simulachrorum & Dæmonum, qui &
gentiles, l. 21. Cod. Theod. eod. l. 46. Cod.
Theod. de hæret. & Theod. Nov. de Jud. Gen-
tiles à Judæis, quibus non Judæi gentes sunt
& barbari. Pagan autem vulgari sermone, ut
Orosius ait quasi ex agrestium locorum compi-
tis & pagis alieni civitate Dei.

XI Enarratio.

DE claudendis fanis.) Principes Christia-
ni Paganorum templa claudi jusserunt,
vel dirui De Theodosio & Honorio vide Pro-
perum de promiss. & præd. Dei parte III. prom.
xxxviii. & quæ diximus ad l. 3. C. Theod. de
pagan. vel in alios usus commutarunt. Hære-
ticorum etiam quasi Ecclesias, vel in usus sa-
cros verterunt, vel non receperunt. Avitus
Viennensis epist. vi.

Fanis, delubr. templis) Hæc tria conjun-
guntur in l. ult. C. Th. eod. vide quæ diximus
in præfat. ejusdem tituli.

Sensu carentia) l. nullus 12. C. Th. eod. La-
ctantius de Orig. error. cap. II. *Omni enim
sensu carent &c.* & lib. VI. 13. *si Deorum cultores
simulachra insensibilia excolunt.* Dixi ad d. leg. 12.

Ornamenta) Vide dicta à nobis ad l. 15. Cod.
eod.

In Concilio Africano) Can. lviii. Cod. Ec-

cles. Africanæ.

Sacra sacrilega) Optatus vi. Quis vidit sacra sacrilega? Hinc sacrilegium pro idololatria apud Sulpitium Severum i. ut ibi observat Drusus.

Cultores simul) Pagani colere simulachra dicuntur in l. 6. C. Th. eod. Divus Augustinus Retract. lib. 13. cap. xliii. *Deorum falsorum multorumque cultores, quos usitato nomine paganos vocamus.*

Et demonum) Colunt demonum simulachra, Sulpitius ii.

Qui & Gentiles) ἱθνηκοὶ, Matth. xviii. 17. γέντιλιοι, Gentes, Nationes, ἔθνη, Græci, res ead. Hinc Gentilitas apud Sulpitium Severum de vita sancti Martini sect. iv. & xvi. Cælius Lactantius de Origine erroris cap. xiii. *Priorem esse gentilitatem, quam Dei Religionem.* Idem & Pagani. Anna Comnena Alexiados libro xiii. Εἴτε τοῦ Χριστιανικοῦ θύου εἰσιν, εἴτε καὶ ἀλλόθροισ τῆς ἡμετέρας αὐλήτ, καὶ παραγὰς ἡμεῖς ὀνομάζομεν. Hinc paganitas in l. vlt. C. Theod. de spectac. & Græcitas apud interpretem Irenæi lib. ii. cap. xl.

Ut Orosius ait) Libro i. historiæ.

XII. De his qui ad ecclesiam confugiunt vel ibi exclamant.

POsteaquam dixit satis de iis qui alieni sunt ab Ecclesiarum Catholicorum privilegiis, hæreticis puta & Apostatis & Judæis & Paganis, quanquam Judæis maneat adhuc sua privilegia quædam, redit ad earundem Ecclesia-

rum privilegia, & exponit unum hoc tit. de Confugis (sic appellantur & in l. si qua per calumniam, sup. de epis. & cl.) ut præsidium & securitatem Ecclesiæ tribuant his qui ad eas confugerint vexationis evitandæ causa, sive ob reatum, sive ob debita publica vel privata, ita ut inde temerè ab duci nequeant, sed loci reverentia & intercessione defendantur, ut c. eos qui 87. dist. Et quod adjicit aliud pertinet etiam ad Ecclesiarum venerationem, de his qui ibi exclamant ex l. 5. & ult. ut nullus in eis tumultus moveatur, nulla seditio, nulli clamores concitentur suæ vel alienæ rei causa.

XII. Enarratio.

PRivilegia quædam] de quibus ad tit. de Judæis sup.

De confugis] ut confugium. Auctor incertus in vita Ludeuvici Pii : Ad Imperatorem Ludovicum confugium fecit. Glaber Rodolphus in vita sancti Guillelmi cap. 1. In quodam castrum fecisse confugium. & in libro 1. domni Karoli & Huldovici Augustorum : Si quis ad Ecclesiam confugium fecerit. Profert Hincmarus Remensis de divortio Loth. & Terb. respons. ad interrog. XII.

Ut præsidium & securit.] Ut pagani ad templa confugiebant. Ovidius II. de Ponto 2. *Confugit interdum templi violator ad aram, Nec petere offensi numinis horret opem.*

Achilles Tatius Clitoph. & Leucipp. VIII. καὶ τοῖς μὲν ποινῶν αἰ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια διδόσθη καταφυγῆναι & ibid. de Dianæ templo : αὐτῇ μὲν πρὸς ἐπὶ αὐτῇ κτῆφύριται ἕξῃσι σωζειν καὶ ταῦτα

πρὸ διηγήσεως γνώσεως: δεδεμνον δὲ ἐδένα λέλυσ-
 κθν ἢ θεὰ, ἐδὲ θανάτω παραυθέντα ἠλευθέρωσεν
 τῆς τιμωρίας τῶ δυσηχοῦτων εἰσιν, ἔ τῶ ἀλχοῦ-
 των δὴ οἱ βωμοί Polyxenus VIII. κατέφυγεν ἰκεπης
 εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνῶν τῆς Χαλκιοῖου, ὁθινὰ ποσ-
 πάσαι ἰκέτω ἐκ' ἡμῶν θέμις.

XIII. De his qui in Ecclesiis manu- mittuntur.

ET sequitur aliud privilegium Ecclesiarum
 & clericorum, cum esset difficile ad Civita-
 tem Romanam pervenire, nec manumissione
 quacunque eam servi adipisci possent, ut Her-
 mias ait, I. C. 9. πολλῆς δυσχρείας ἥσης ὡς τῶ
 κοτῆσιν τῶ ἀμείνονος ἠλευθερίας ἢ πολτεῖαν ῥωμαίων
 καλοῦσι: ut qualiscunque manumissio sufficiat
 servis cujuscunque ætatis sint, ut I. 2. inf.
 comm. de manumiss. ad obtinendam plenam &
 justam libertatem, quæ modo fiat in Ecclesia
 teste populo & signatore Episcopo. Imo &
 clericorum servos manumissos quibuscunque
 verbis quacunque scriptura, quodcumque lo-
 co etiam absente Episcopo ad civitatem Roma-
 nam perduci placet.

XIII. Enarratio.

IN Ecclesia) Divus Augustinus sermone v.
 lex edictis à Sirmondo: *Servum tuum manu-
 mittendum manu ducis ad Ecclesiam. Fit silen-
 tium. Libellus tuus recitatur, aut fit desiderii
 tui persecutio.*

XIV. De legibus & constitutionibus
Principum & edictis.

Satis dictum est supra de jure sacro parte juris publici. Consequens est dicere de reliquo jure publico, quod scilicet consistit in populi, Senatus, Principis, Magistratum Imperio ex quo proficiscuntur leges, & constitutiones, & aliæ partes juris civilis. Ac primum quidem in hoc titulo agitur de legibus publicis & generalibus, quæ antiqua sunt jussa populi vel plebis: quales nullæ feruntur hodie populi potestate translata in principem, & consequenter nullæ leges positæ sunt de ambitu, qui ad curam principum pertinet magistratum creatio, non ad populi favorem, l. 1. D. ad l. Jul. de amb. l. quidam de re jud. l. 2. de alb. scrib. Quamobrem Constitutiones principum hodie leges constat esse, rescripta dico, subscriptiones, adnotationes, pragmaticas, decreta, mandata, interlocutiones, orationes, edicta. Et decreta quidem, rescriptaque & interlocutiones leges sunt, si ut Leo ait No. 92. animus principi fuerit, τὸ κρείττον ποιῆν νόμο. δέτημα, ut ait l. 2. princeps censuerit ea, quæ in certis negotiis statuit, similium quoque causarum fata componere; alioqui ut Judicium, ita Principum res judicata aliis non noceret, vel prodesset. Item si de his Princeps orationem ad Senatum miserit, ut quod sibi placeret S.C. firmaretur, & firmatum sit cujus generis orationes multæ referuntur in libris nostris, & secundum l. 8. hujus tituli si observaretur, leges omnes generales principum Orationes appel-

lari possent : Vel si legem edicti nomine nuncupaverit princeps , cuius nominis vis hæc est, ut per omnes populos programmata iudicium in celeberrimis locis veluti in foro , vel in theopropia , vt in scriptoribus sacris legimus, in suggestu illo scilicet & ambone unde Christianis recitatur verbum Dei divulgetur, d. l. 3. quod est anteferri l. rescriptum, C. Th. de hæc. Hæ leges principum generales sunt, & omnes populos tenent, paganos & milites l. 3. §. Diuus D de sep. viol. l. vlt D. de accus. & homines domus Augustæ, h. 10. hoc tit. & Augustum ipsum atque Augustam, l. 4. vt olim populus quoque suis legibus tenebatur. Omnes autem quæ in corpus iuris referuntur, fere generales sunt, paucae speciales, siue personales, quæ pertineant ad personas, vel corpora, aut collegia certa, scrinia, officia, civitates, curias, provincias, scholas, quæ etsi non relatæ in corpus iuris, nihil ominus vim suam & robur obtineant, ut est in Constit. Justiniani de Just. Cod. conf. tamen omnes non tenent, l. 2. hoc tit. & hæc differentia legum ut observaretur, ideo sæpe monent nos auctores iuris quæ sint edictales leges, generales leges, generalia rescripta, l. 1 §. ult. D. de leg. tut. l. quotiens §. sed si non in corpore, de hered. instit. Diui §. ult. ad l. Falc.

XIV. Enarratio.

A Nimus princ. fuerit) Ipse Cujacius ad §. sed & quod principi, Instit. de jure natur. Nec quod cognoscens decrevit, trahitur ad exemplum, quam si animus ei fuerit τὸ κριθῆναι, &c.

Senatuscons. firmaretur] Marcus Imp. apud Justinum Apolog. II. ταῦτα δὲ μὲν τῆς συγκλητικῆς δόξης κερδοθῶν βῆλομαι, καὶ κολεύω τῆς τέμης δ' ἰσχυρῶς ἐν τῷ φόρῳ τῆς Τραιανοῦ ὡροπεθῶν πρὸς τὸ δυνάσθαι ἀναγιγνώσκουθαι.

Veluti in foro) Ut in loco Marci Imp. supra citato.

Vel in theopropria] Divus Augustinus in epistola clviii. *Quod autem scripsit eximietas tua, dubitare te, utrum in theopropria debeas eadem gesta jubere proponi, fiat, si potest illuc frequens confluere multitudo.*

Et ambone) His quæ dixi in Glossario ad Cedrenum, adde. Ducas historiæ Byzantinæ cap. xl. ἀνέβη ὁ κληθεὶς ἰὼ ἀμβωνος, καὶ ἐδιελάλησε πρὸς μαρτὸν αὐτῆς προσευχῶν: *vocatus Ambonem ascendit, & diras preces suas recitavit.* Joannes Cantacuzenus historiæ libro IV. cap. III. ἐπὶ τῆς ἀμβωνος ἀναβὰς, ἵνα μάχων δζα παντων δῆκνῆτο ἡ φωνή: *in ambonem ascendens, quociarius ab omnibus exaudiretur.* Glossarium ineditum: ὀκρίθας, ὁ ἀμβων: *Pulpitum, ambo.*

Divulgetur) Differentiam sensus inter divulgata & provulgata, sive promulgata enucleatores verborum hanc voluerunt esse, ut divulgata simpliciter tantum dicantur ad notitiam omnium propalata &c. Hincmarus Remensis Opusculo xxxiii. cap. x.

Scrinia) de scriniis vide Cujacium ad tit. Cod. de palat. sacr. largit.

Omnes non tenent] Personales sunt & speciales.

XV. De mandatis principum.

EX Constitutionibus specialibus principum sunt privilegia, & decreta interposita in negotio aliquo, ita ut in exemplum non trahantur, l. 2. sup. tit. prox. sunt & mandata. i. præcepta sive monita, quæ certis personis dantur à principe, veluti præsidibus aut procuratoribus, quæ Dio lxxx. intellexit his verbis, ἐντολαίς τέ τινάς καὶ τοῖς ἐπιτρόποις, καὶ τοῖς ἀνὸς τοῖς, τοῖς τε ἀνὸς πρεσβυτέρους δίδωσιν, ὅπως ἐπὶ τῶν τοῖς ὑξίωσι, aut iussiones quæ dantur Comitibus consistorianis vel tribunis, & notariis executoribus imperialium iussionum, vel referendariis palatii perferendæ ad præsides provinciarum, quæ nisi constant ex scripto, nullius momenti sunt, l. 1. præterquam uno casu qui proponitur in l. 2. quam restitui & exposui Obs. xii. c. xxxi. & stultus est, qui pro ea reposuit in hoc titulo Iustiniani No. 17. quæ fuit emissa post editionem Codicis Belisario Consule.

XV. Enarratio.

Sunt privilegia] Privilegia sunt, que de una tantum persona concipiuntur in omnia tempora. Duodecim autem tabulæ leges privis, sive singulis hominibus irrogari vetant, sive, ut ait Ulpianus, in l. 8. de legib. jura non in singulas personas, sed generaliter constituentur, Cujacius Observat. xv. 8. Heraclitus in epistola ad Hermodorum: οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐφ' εἰός, ἀλλὰ κρίσις: Proclus in Parmenidem

Platonis: ἔ' γὰρ ἓνος, ἀλλὰ πολλῶν ὀναμοθέτης ἡγί-
ται. & recte Divus Hieronimus in Jonam ca-
pitate 1. Privilegia singulorum communem le-
gem facere non posse.

Præcepta five non) Ea Græci vocant *πρω-
τοιγγέλματα*, & *ὑποθήκεις*. Cujacius ad Novell.
xvii. vide Julianum antec. const. xxi.

In hoc titulo) In editione Ludovici Cha-
ronæ.

XVI. De Senatusconsultis.

Sequitur alia pars juris civilis, Senatuscon-
sulta, id est jura quæ Senatus facit, five de-
creta amplissimi ordinis, quæ tamen in poste-
rum fieri vetat Leonis No. 78. tum forte Se-
natus etiam potestate translata in principem.
Antiqua tamen Senatusconsulta manent, sicut
antiquæ leges, & ut hic ostenditur, contra ea
elicta rescripta, veluti contra S. C. Tertyllia-
num, aut contra S. C. Velleianum, nullius mo-
menti sunt Imo si observaretur l. 8. supra de
leg. ib. nulla lex principis generalis valeret sine
S. C. quod & Probum constituisse Vopiscus re-
fert.

XVI. Enarratio.

Tum forte Senatus etiam) Scribit Proco-
pius in Arcana, Senatus auctoritatem Ju-
stiniani ævo pene oblitteratam: ἡ μὲν γὰρ βασιλὴ
ὡς ὅτι ἐν εἰκόνι ἐκείνητο, οὐδὲ τῆς ψήφου, ἔ' δὲ τοῦ κρι-
λοῦ κυρία οὐσα & c.

Nulla lex Principis gener. & c.) Ex Sym-
machi ep. xxi. lib. x. constat. Senatusconsul-

ta constitutione Principis confirmari *Supereſt*, inquit, *ut ea quæ ſerenitas veſtra deliberanda legavit, cognito Senatusconſulto lex Auguſta confirmet, &c.*

- Vopifcus refert) in Probo.

XVII. De veteri jure enucleando, & de auctoritate jurisprudentum, qui in Digestis referuntur.

SEquitur alia pars juris civilis, responsa & interpretationes jurisconsultorum veterum, qui ab Imperatoribus condendi juris, respondendi, scribendi, cavendi, interpretandi potestatem acceperunt: aliorum enim qui eandem potestatem non acceperunt, nulla auctoritas est, nec eorum scriptis iudices alligantur, cum tamen à supradictorum scriptis recedere non possint, quæ sunt pro parte juris civilis, & eleganter Justinianus dum sibi vindicat Jurisconsultis auctoritatem parem in l. ult. sup. de legibus, nihil tamen se eis derogare ait, quibus hanc facultatem olim dederit majestas imperialis. Jubeat autem priori Constitutione tituli hujus in Digestorum l. libros Tribonianum, & antecessores & rogatos amplissimæ præfecturæ, quos ille sibi in eo opere conficiendo adjutores delegerit, necessaria ut usu recepta quæque conferre ex veterum Jurisconsultorum scriptis, atque ita jus vetus, ut ipse loquitur, purgare & certum finitum constituere, atque incontroversum, quod enucleare dicit, ut Modestinus enucleatos casus, definitos jam & certos. Jus ergo vetus antiquam Prudentiam Jurisconsultorum

totum vocat. De Institutionibus etiam componendis aliquid aspergit. Posterior Constitutio utraque lingua conscripta enarrat quid quaque parte Digestorum contineatur, & utriusque operi parem atque Codici Constitutionum vim tribuit. nec enim iam dicimus responsa Prudentum, aut S. C. vim legis obtinere, perlatæ scilicet ad populum, sed Imperatore sustinente vicem populi, & sibi soli vindicante auctoritatem condendi & interpretandi iuris, l. 19. pen. & ult. sup de legibus; dicimus responsa prudentum & S. C. Constitutionum vigorem obtinere. Et quod in hoc titulo additur de auctoritate Iurisprudentum, qui in Digestis referuntur, eo pertinet, quod præcipuè priori Constitutione definitur, ut omnium Iurisprudentum sit eadem auctoritas, nec alter altero potior habeatur, ne Papiniano, puta, Ulpianus, vel Paulus, vel Martianus cedat, abrogata l. 1. C. Th. de resp prud.

XVII. Enarratio.

Recedere non possint) §. responsa 8. Inst. de iure nat. & ibi Cuiac.

Et interpretandi iuris) Goffridus Vindocinensis epistola xxx. libri II. *Legumlatores iure debent esse legum expositores.* Solus etiam princeps legum duritiam emendare potest, τὸ αὐτῶν αὐτῶν καὶ ἀμελλίλιερον, Themistius oratione v.

XVIII. De juris & facti ignorantia.

ENarratis partibus juris civilis, subjicit generalem titulum de Juris & facti ignorantia. Juris enim nomen & leges complectitur & Constitutiones & S. C. & edicta prætorum, vel ædilium, & responsa prudentum, adeo ut & in Cod. Th. l. pen. hujus tit. ponatur sub titulo de Constitutionib. prin. & edictis ac forsitan in hoc possit etiam jus accipi specialiter ex d. l. pen. pro Constitutionibus, vel si quid Constitutionum vim & fidem obtinet. Et juris quidem ignorantia non excusat, ut si nescieris liberis petendam esse bon. possessionem intra annum, si nescieris ex eo testamento legata non deberi quod capitis deminutio testatoris irritum fecit, nisi forte militem, aut minorem XXV. aut rusticum juxta illud Homeri, *ἀγνοῶν οὔτε δίνεις εὐ' εἰδότες, ἔ' τ' ἐθέμισας* aut mulierem in damnis amittendæ rei suæ, & rectè l. pen. inf. de in integr. rest. min. minoribus addideris mulieres ex C. Th. & l. ult. hujus tit. & est etiam utrisque communis hæc vox juris & legum, Deceptis, non decipientibus subveniri, l. 2. §. pen. D. ad Vell. l. 1. G. Greg. Si major fuerit prob. Facti, id est rei gestæ error excusat. Jura certa sunt, facta incerta.

XVII I. Enarratio.

ET juris quidem ignor. non exc.) Hincmarus Remensis Opusculo XIV. cap. VIII. *Legibus sacris decretum est, ut leges nescire nulli liceat, aut quæ sunt statuta contemnere. Cum enim*

enim dicitur, nulli liceat leges nescire, vel quæ sunt statuta contemnere, nulla persona in quocumque ordine mundano excipitur, quæ hac sententia non constringatur Vide & Opusc. XLVII. capite XIV. ubi verba legis adfert, & Arriani interpretationem, uti tunc moris erat.

Intra annum) L. 3. h. t. Hodie vero bonorum possessio ascendentium & descendentium extenditur usque ad tricennium, ut scribit Græcus interpres ad l. i. D. de bonor. possess. Confundit jus prætorium cum jure civili. vide titul. xxx. libri vi.

Quod cap. deminut.) Intestatus enim decedit is, cujus testamentum irritum factum est, Instit. de heredit. quæ ab int. defer. in princio

Nisi forte militem) L. i. h. t. & l. regula 9. §. i. D. eod. cui per constitutiones principales jus ignorare permissum est, l. ult. D. eod.

Aut minorem) L. ii. vide ad titulum xxxii lib. ii.

Aut Rusticum) Rusticus parasitus apud Quintilianum declamatione ccxcviii. Non ignoro, iudices, quanquam non à forensi contentione solum, sed ab universa conversatione longe remotus.

Juxta illud Hom.) Odyss. ix.

In damnis) l. ii. & l. ult. h. tit. lib. 8. D. eod.

XIX. De precibus Imperatori offerendis , & de quibus rebus supplicare liceat.

Persequitur eam partem juris civilis, qua præcipuè hic liber constat , quæ conficitur ex Constitutionibus principum . quarum species sunt edicta , rescripta , mandata, l. 3. sup. de legib. nam de edictis quidem & mandatis habuimus proprios titulos supra , sed non de rescriptis , de quibus ab hoc titulo tractare incipit : nam preces sunt desideria supplicantium comprehensa libello principi dato , & rescripta sunt responsa principis ad preces. Preces ergo præcedunt , sequuntur rescripta , subscriptiones, adnotationes, & ideo de precibus primum agit. Sed quidquid constituitur de precibus, idem obtinet etiam in rescriptis : nam quod precibus oblatis postulari non debet , nec impetrari rescripto, aut certe impetratum non valet. Idem è contrario si quid postulari possit. Ut ecce, non potest creditor postulare, ne debitor utatur exceptione peremptoria, l. 2. & condemnatus aliquis non potest iterum supplicare adversus sententiam præfecti prætorio, l. 5. Semel supplicare potest, semel ex rescripto principis iterari & retractari iudicium, l. 1. inf. de sent. præf. præt. l. 1. C. Th. de off. præf. præt. & iudicium sane criminale iterari frequens erat ut historia sacra Seu. docet , & l. 2. inf. de cus. reor. Item non possunt postulari, quæ sunt damnosa fisco, aut juri contraria in damnum alterius, l. 3. ergo & rescripta ad hæc impetrata non valent. At contra postulare & impetrare

licet, ne debitor utatur exceptione dilatoria, d. l. 2. l. 3. §. si is pro quo, D. quod quis jur. & oblata satisfatione ut prorogetur tempus solvendæ pecuniæ, l. 4. & rescripta igitur hujusmodi valent. Etiam illud hoc titulo ostenditur, offerri preces recte per servum alieno nomine, vel etiam suo nomine justa ex causa, l. 1. & 6. & non tam esse necessarium precibus inseri exempla instrumentorum, de quibus agitur, ut l. ut responsum, inf. de trans. quàm vim & mentem, & verba ipsa propriè de quibus ambigitur, l. ult. hoc tit. l. verbum inf. de causis ex quibus inf.

XIX. Enarratio.

L. 2) In qua legendum, *remittitur*, ex vet. τ. & Basilic. μόνην τὴν τεμποράλιαν ἀναγρετα παρὰ γραφῶν, & veteres interpretes hanc lectionem sequuntur, Odofredus, Fulgosius, & alii.

L. 5) In qua legendum, *denuo*, ut in veteri Menagii, & in Basilicis, πάλιν.

Retractari judic.) Vide ad titulum XLIX. libri VII.

Ut historia sacra Seu.) Libro II.

In damnum alterius) Valent si alterum non lædant, & alteri profint, l. 7.

Suo nomine) δι' ἑαυτοῦ, per se, in Basilicis.

De quibus ambigitur) καὶ βασιλικῆς ἐπιλυτικῆς δεικνύμενα: quæque indigent principis interpretatione, ut est in Basilicis.

XX. Quando libellus principi datus
litis contestationem facit.

Hic etiam titulus est de precibus ad quas
rescripsit princeps, ergo & de rescriptis.
& hoc vult, libellum precum principi datum
pro litis contestatione haberi, si modo ad eum
rescripserit princeps: inanis enim est libellus
sine rescripto. Rescripto concedi jus conte-
stationis, l. illam inf. de donat. Non habetur
pro vocatione in jus in edicto de in jus vocan-
do, nec pro accusatione in S. C. Turpiliano,
& tamen in causa præscriptionum habetur pro
litis contestatione, in hoc scilicet ut datione
libelli, & rescriptione perinde atque litis con-
testatione actiones tempore perituræ in tu-
tum redigantur, ut loquitur l. ordinata, D. de
lib. cau. & perpetuentur, atque adeo dentur
heredi, & in heredem, quod non ita obrinet li-
bello dato præf. prætorio, l. 1. inf. de off. præf.
præt. Or. & multo minus libello porrecto aliis
magistratibus, vel iudicibus, ac rursus de dato
principi quod diximus, id Justinianus vult tan-
tum pertinere ad actiones prætorias annales,
non ad eas, quæ longiori tempore perimun-
tur, l. 2. hoc titulo, l. 3. inf. de præf. 30. ann.
Quando igitur libellus principi datus litis con-
testationem faciat, si quæras, dicam quando
actio est prætoria annalis, non quando est ci-
vilis, nec offendar l. 2. inf. de an. exc. quæ non
de libello precum loquitur oblato principi, sed
de libello tantum querelæ & protestationis,
qui tunc offertur præsidi, cum nemo est qui
conveniri & interpellari possit, & pro litis con-

testatione cedit, l. 2. D. de nau. fœn. l. 2. Inf. d
an. exc.

XX. Enarratio,

ET rescriptione / L. 2. in qua non recte Ba-
silica prætermiserunt, quod de rescriptio-
ne principis ibi dicitur.

XXI. Ut lite pendente, vel post pro-
vocationem, aut definitivam sen-
tentiam nulli liceat Imperatori sup-
plicare.

Satis fuisset dicere, ut lite pendente, vel post
definitivam sententiam nulli liceat Impera-
tori supplicare: nam post interpositam pro-
vocationem satis prohibetur, qui lite penden-
te supplicare prohibetur, ac similiter post o-
missam provocationem, qui post definitivam
sententiam, ut brevior summa hæc sit, ne lite
pendente de re, qua de agitur, quidquam sup-
plicare liceat, ut No. 82. & 113. sed expectetur
sententia iudicis, apud quem litigerur: & ut
definitiva sententia, quæ non est appellatione
rescissa, rescripto non rescindatur, aut retra-
ctetur, etiamsi preces oblatae principi fuerint
ante definitivam sententiam: nam etsi quan-
do appellare non possum, supplicare possum,
velut contra sententiam præf. præf. non tamen
ubi appellare possum, nec appello intra tempo-
ra constituta, postea licet mihi supplicare, aut
quod supplicavi ante, de eo rescriptum impe-
trare: quia sententiæ semel adquevi Docuit

tit. 19. que non liceat supplicare, hoc vero docet, quo tempore non liceat.

XXI. Enarratio.

Licet mihi supplicare / L. 2. in qua libri vet. habent, *per sup. tentet auxilium*, quam lectionem sequuntur veteres interpretes.

Aut quod supplicavi ante / d. l. 2. ibi, *terminatam rescripto, vel consultatione questionem exquisito suffragio refricare conabitur*. quæ Basilica sic interpretantur: *τὴν ἐξ ἀντιγραφῆς, ἢ τὴν παρὰ συνέλευσεως ἀρχόντων τριῶν, ἢ σὺν δίκῳ δι' ἐτέρας ἀντιγραφῆς αἰτηθῆναι*: licet rescripto terminatam, vel consultatione magistratum alio rescripto evertere. Et ita Fulgosius heic, suffragio scilicet rescripti alterius. Notandum præterea est, in d. l. vocem, *contumaciam*, abesse à libris vet. quam nec Græci agnoscunt, qui & pronuntiationem interpretantur *δζαλαλιαί*, *interlocutionem*.

XXII. Si contra jus, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum, vel Impetratum.

Repletur in hoc titulo l. ult. quod satis, ut arbitror, fuerat expositum tit. 19. non valere preces, aut rescripta contraria juri, vel utilitati publicæ, quia haud dubie subreptionem arguunt impetrantis, ut l. 10. sup. de sacr. Eccles. l. 1. sup. de S. C. l. 47. C. Th. de hæc. & Nou. Valentiniæ: In damnum publicum non

valere rescripta. Sed adjicitur, ne etiam preces mendaces, aut per eas elicita rescripta recipiantur, quod quidem mendacii crimen est falso proximum, l. si quis obrepserit, D. ad l. Cor. de fal. & recte Augustinus in Joannem: Juris esse forensis, ut qui in precibus mentitus fuerit, non illi profit quod impetravit. Judex tamen rescripto datus, judex manet, etiam si preces ad quas rescribens Imperator judicem dedit, subreptitiæ & mendaces sint. Judicis datio valet, impetratio valet, non est ergo rescriptum omni ex parte inutile atque vitiosum. Sed de hac re aliter distinguitur in C. super literis, de rescr.

XXII. Enarratio.

Rescripta contraria juri) Facundus Hermianensis lib. II. cap. I. *Nam si legibus vestris bene atque utiliter censuistis, ut quæcumque vestra rescripta contra ipsas, quas promulgastis leges, in quibus vobis deservitur, & quas vobis infringere licet, per subreptionem fuerint elicita, vacuentur, nec dicantur à vobis data, quæ generalibus constitutionibus vestris inveniuntur adversa &c.* Fulbertus Carnotensis epistola LX. *De violentia hujusmodi Constantinus A. talem contra se, & contra alios principes sententiam dedit. Quæcumque, inquit, contra leges fuerint à Principibus obtenta non valeant.* Vide ejusdem Fulberti epistolam cxxxI.

In Joannem / Tractatu VII.

Judex manet) L. 2. Placentinus existimabar, datum judicem cognoscere de veritate

precum, non de causa principali. Joannes & Azo contra, ut refert Joannes Faber. heic Fulgofius etiam Placentini sententiam non probat, & judicem de negotio principali sententiam laturum arbitratur.

XXIII. De diversis rescriptis & pragmaticis sanctionibus

DE precibus supplicantium egit principaliter superioribus titulis quatuor, nunc agit de rescriptis principum, veluti de his quæ duobus supplicantibus in causa communi diriguntur ad unum tantum, ut profint utrique l. 1. de his quæ ad jus pertinent, ut sint perpetua, nec anno finiantur l. 2. & l. ult. C. Th. eod. Jure veteri annalia fuisse videntur, quod nos sequimur ex c. plerumque de resc. Item de ipsis authenticis rescriptis iudicibus insinuandis, non exemplis l. 3. & de his quæ sunt sine die & Consule l. 4. ut non valeant, si sint beneficia personalia, idemque de ordinationibus Episcoporum cautum est in Concilio Milevitano. Nam generalia rescripta, quæ modo relata sunt in corpus juris valent, etiamsi diem vel Consulem adscriptum non habeant, ut constat ex Constitutionibus Justiniani de novo Cod. fac. & de Justin. Cod. conf. Divus Augustinus in collatione tertii diei cum Donatistis: Evidentissimis legibus definitum esse, Imperialia constituta, etiamsi Coss. non legerentur, in dubium non vocari. Item de hisdem beneficiis principum, l. 5. precibus extortis, veluti tribunatu militari, centurionatu, præpositura, præfectura, primatu numeri: quæ & Cicero &

Suetonius & Lampridius beneficia vocant ad ærarium delata, & ut Hygenus ait, adscripta in librum beneficiorum, ut hæc scilicet beneficia promotiones à iudicibus non rejiciantur, aut contemnantur. Item l. 6. de rescriptis quæ non sunt subscripta encauto sacro & manu principis, ut non valeant. Encauto scribo, non encausto, quia sic omnibus locis scriptum inveni, atque etiam in glossis encautum, *κε-
κενγυμυ'ον*. Et ait, Diversis: nam ex his alia jus faciunt, alia non faciunt, alia sunt personalia, alia generalia, alia perpetua, alia temporaria, alia valent, alia non valent, alia ad notationes, & subscriptiones ad libellum breves, l. 1. sup. de prec. Imp. off. alia epistolæ, l. 12. C. Th. de Ep. & cl. alia pragmaticæ jussiones, sive sanctiones, quibus scilicet tractatu & consilio adhibito princeps diligentius diffusiusque respondet ad preces, relationem vel suggestionem iudicum, vel aliorum, & aliis quidem rescriptis preces inseruntur, non pragmaticis. Augustinus in collatione supradicta: In pragmatico rescripto preces inseri non solere. De omnibus autem rescriptis etiam illud generaliter, constituitur l. ult. ut non aliter valeant, quod tamen jus pontificium non probat, quàm si hæc sit eis injecta clausula, si qui rescriptum impetravit, docuerit esse vera omnia ea quæ contulit in preces, quæ & aliis verbis varie solet inseri. Si ita res habet; ut à presentibus supplicatur: Si preces veritate nitantur: Si desideria petitorum veritate subsistunt: Si veram cognoscis esse querimoniam supplicantis. Si vera est fides suggerentis. Denique ut iudici cui rescriptum insinuatur, prima hæc sit cura

de veritate & fide precum. Et specialiter de pragmaticis jussionibus ne fiant ad preces singulorum in privatis causis, sed in publicis ad preces civitatum, vel provinciarum, vel scriniorum, vel officiorum, vel cujuscunque corporis, aut universitatis. Fiunt tamen sæpe ad relationem vel suggestionem judicum.

XXIII. Enarratio.

Non exemplis] Lex 3. ita legitur in vet. codd. & ex nostra manu subsc. quam lectionem sequuntur Basilica. In codice autem qui Cujacii fuisse dicitur, annotatum erat, in v. cod. legi, *vel ex nostra*: ut eadem auctoritate censeantur rescripta, quæ manu Principis subscripta sunt, quæ *una tincta subscriptionis* ut loquitur Lucifer Caralitanus in libello moriendum esse pro Dei Filio, id est una subscriptione munita sunt, qua authentica. Atqui authentica ipsa non valent, nisi sint subscripta manu principis, l. 6. Itaque nihil temere mutandum in d. l. 3.

Si sint ben. pers.] Quia non valent nisi intra annum, l. 2. & ult. C. Theod. eod.

In Concilio Milevit.) Canone LVI.

Quæ & Cicero] Libro v. epistolar. ad famil. 20. ad Messin. Rufum, & in ea pro Archia,

Suetonius] Tiberii capite XII.

Lampridius] In Alexandro Severo.

Hygenus de limitibus constituendis.

Aut contemnantur] *Sacrilegii instar est, divinis sup. quibus ad. vel dig. prom. obu. b.* Sic legitur in vet. Menegii & Brodxi. Vegetius in Prologo libri II. *Tanti Imperatoris non obe-*

dire mandatis , plenum sacrilegii videbatur at-
que periculi.

Encauto sacro] Excerpta ex.vett.glossis quæ
habeo, *sepia incaustum*. Perius : *vanescat se-
pia lympha*. In libro etiam Notarum *incau-
stum* legitur , & apud Stephanum Tornac. ep.
LXXXIII.

Encausto scribo] In libro Ægidii Menagii
& Juliani Brodæi, encausto legitur. In Basili-
cis calamo exaratis scriptum potius videtur
ἐνκαυστῆς quam *ἐνκαυτῆς*

Jus Pontificium] In capite II.EXT. de res-
cript.

XXVI. De statutis & imaginibus.

INter beneficia principalia , quæ rescriptis
principum ad postulationem civitatum vel
aliorum corporum certis personis dantur de
rep. vel de suo corpore sive collegio bene me-
ritis , sunt statuae & imagines *αὐτῶν ἀντι-
στοιχειώσεις*, l. I. & ult. hujus tit. Sed & de ipsorum
principum statutis & imaginibus in civitate
statuendis in ornamentum civitatis necesse e-
rat à principibus concedi beneficium , l. 26.
sup. de epis. aud. quod proprium esse Romano-
rum ut adfectarent Nazianzenus scribit *σηλιτ-
αί . τῶν λίαν ἀπεδαζομένων εἰκόσι δημοσίας ἡμεῖς δι-
τες βασιλευντας*. Sed ab his rectissime l. 2. au-
fert omne fastigium adorationis , quod sole-
rent olim , ut Ambrosius ait VI. Hex. sola ære
fusa principum capita & dædæi vultus de ære
vel marmore adorati. Et recte Tiberius aucto-
re Setonio , qui eas inter ornamenta domo-
rum, non inter simulacra Decorum poni voluit

XXIV. Enarratio

Statuæ & imagines) Imagines separantur à
 Statuis. Suetonius Tiberii cap. xxvi. *Etiā
 statuas atque imagines nisi permittente se poni
 Minutius Felix in Octavio. Sub statuis &
 imaginibus consecratis delitescunt.* Statuæ æræ
 vel marmoreæ, imagines ceræ. Salustius in
 Lugurthino, Plinius libro xxxv. cap. ii. Vide
 ad leg. i. inf. publ. læt. vel conf. &c.

Omne fastigium adorationis) Cyrillus Hie-
 rofolimit. catech. xii. εἰσὶν ξυλίνη ἐπιγεῖς βα-
 σιλείως τιμᾶται. *imago lignea terreni regis hono-
 ratur.* Sed citra adorationem Ἰσοθέου γὰρ ἡ-
 ρῶτο τετεος ἔτω ρῶν αὐτὸς κὲ ἐκείλου δια δὴ
 ἔστο κὲ νοοῖς αὐτὸς ἐξεργάπευον κὲ βωμῆς, κὲ θισίαις,
 ut ait Chrysostronus, homilia ii. in epistolam
 Divi Pauli ad Rom. *Romani enim Imperatores
 suos diis pares opinabantur, quos etiam eo no-
 mine vocabant, ideoque templis & aris, & sa-
 crificiis eos colebant.*

Auctore Suetonio) d. xxvi.

XXV. De his qui ad statuas con-
 fugiunt

Hic etiam titulus est de statuis principum
 quæ perinde atque Ecclesiæ suam confu-
 gis securitatem præbent, l. capitalium. §. ad
 statuas, D. de pœn. l. quis sit §. apud, D. de
 ædil. ed. & eleganter Theodosius & Valenti-
 nianus Impp. βωμὸν σωτηρίας, κὲ ἐν τοῖς ἡ μετε-
 ροῖς ἀφιδρύμασιν ἡ ἀρχαὶ τῆ ἀνέθηκε. De Ecclesiis
 dixere βωμὸν ἐλέξ l. ult. sup. de his qui ad eccl.

conf. & latine (fuit enim utraque lingua conscripta) aram salutis , quia nihil interest aram salutis dixeris , an aram misericordiae . Ex igitur sunt nobis duæ aræ misericordiae sive salutis . de ea quæ fuit Athenis Theophilus in §. jus civile , De ju. nat. & alii plerique auctores.

XXV. Enarratio.

Confugis securitatem præbent) Dio Chrysostomus orat. xxxi. ὅτοι μηδὲ τὰς κερκὸν δ' αἰσάντας , εἰάν τῳ κερταφύγοσιν , ἔθος ἐστὶν αἰδικεῖν : ubi nec eos qui scelus aliquod admiserint , si eo confugiant , lædere moris est , Sanctus Chrysostomus serm. xlvi. ἔχ' ὁρᾷς πόσοι τῷ ἐπιηραζομένον εἰς ἀνδραγόπων κερτέφυγον πόδας : Nonne vides quam multi eorum qui injuriis affecti sunt , ad statuarum pedes confugiant ? Procopius Gazæus in Exodum : *Quemadmodum Imperatoriae statuæ , quamvis sint inanimatæ , eos qui ad ipsas confugiunt , servare solent.*

Quæ fuit Athenis) Sextus Empiricus adversus Mathematicos . παρὰ Ἀθηναίοις θυῶν ἐλέε βαμωὶ πινές εἰσιν . Eumenius in orat. pro restaur. scholis : *Inde est , quod Atheniensis humanitas aram Misericordiae instituerint , τὸν βωμὸν τῆς θεᾶς , simpliciter appellat Heraclides Ponticus . Vide ad Theop.*

XXVI. De officio præfectorum prætorio Orientis & Illyrici.

V. tit. II. lib. ff.

CUM ex partibus juris civilis residerent ad-
 huc magistratuum edicta, formæ, dispo-
 sitiones, quæ non minorem obtinent juris auc-
 toritatem quàm leges, S. C. responsa pru-
 dentum, constitutiones, edicta, mandata, res-
 cripta principum, ideo & hujus partis expli-
 candæ causa de magistratibus dicere instituit.
 Ex his sunt præfecti prætorio, qui summam
 obtinent & omnem judiciorum potestatem,
 omnium honorum apicem, ut Amm. Marcel-
 linus ait, cum & patres dicerentur imperii, &
 patres provinciarum, auctore Cassiodoro VI. &
 VIII. & XI. & plenissimum imperium etiam in
 senatores, licet ipsi ante Alexandri constitu-
 tionem non fuerint senatores, sed equites Ro-
 mani, ut Lampridius scribit in Alexandro &
 in Commodo, & Capitolinus in Perrinace, &
 Suetoni⁹ in Tito, ipso solo Tito excepto, quem
 pater præfec. prætorio fecit, unde huic honori
 decus primum. Primæ igitur & summæ pote-
 stati, quæ & ἀρχὴ δευτέρα καὶ τὰ σκήπτρα à Zo-
 simo dicitur, merito datur titulus primus. Fue-
 re autem sub Imperio Justiniani duo in urbe
 præfecti prætorio Orientis, l. raptores, sup. de
 ep. & cl. & sub eorum cura diœceses quinque
 Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, Thracia,
 & cujusque diœceseos provinciæ variæ. Sub
 dispositione præsidum singulorum erant pro-
 vinciæ singulæ. Sub dispositione præf. præt.

diœceses, id est universitas quædam provin-
 ciarum. Fuit & alius præf. prætorio Illyrici, &
 sub ejus dispositione diœceses duæ, Macedo-
 nia & Dacia. Joannes, ad quem mittuntur res-
 ponsa non tantum ad Orientalem, sed etiam
 ad Illyricianam advocationem, videtur Orien-
 tis & Illyrici præf. prætorio fuisse. & ad hos
 quidem præfectos respiciunt constitutiones
 hujus tituli, ut formæ & edicta eorum genera-
 lia vim legis obtineant, l. 2. hoc. tit. l. 27. inf.
 de fidejuss. & ut sub cura & jurisdictione eo-
 rum sint præfides provinciarum, ut l. ne quis
 inf. de decur. adeo ut promovere eos possint, l.
 9. inf. de adu. diu. jud. l. ult. inf. ad leg. Jul.
 rep. & removere atque in locum eorum alios
 substituere, & de criminibus eorum cognos-
 cere, l. 3. hoc tit. Cassiodorus de præf. præto-
 rio: Delicta provinciarum judicum punit. Et
 vero si diœceses sub cura sunt præfectorum
 prætorio, & provinciæ diœcesum singulæ igi-
 tur, sicut sub cura præfidis provinciæ sunt sin-
 gulæ civitates ejus provinciæ, l. pen. D. ad
 munic. l. cum unus §. pen. D. de reb. auct. iud.
 poss. l. 7. D. de interd. & rel. Mamertinus in
 Panegyrico Juliani: cum me prætoriis præfe-
 cisti, provincias de te egregie meritas meæ fi-
 dei tutelæque mandasti. Alia præf. præt. pri-
 vilegia sunt in l. 1. inf. de sent. præf. præt. & l.
 a. inf. de sent. ex per recit..

XXVI. Enarratio.

FORMÆ) Formæ eparchica præfectorum
 prætorio. vide Cujacium Observat. VI. 10.
 Præfecti prætorio) τῆς αὐλῆς ὑπερρχος, Pro-

copius, ἑπαρχοὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, Eunapius in Aedesio, Maximo, Proæresio, & Libanio.

Qui summam obtinent] Symmachus in epistola ad Aufonium PP. *Potiris merito summa iudicii.* Imperator Constantinus Ablavio PP. *Qui iudiciorum summam tenetis Constitutio extat in Appendice Cod. Theod. num. i. v. C. ad l. xl. C. de decur.*

Ut Ammian. Marcell.] Lib. XXI.

Auct. Cass.) Lib. vi. 3. libro VIII. 20. lib. XI. 8.

Equites Rom.) Plin. in præfat. Historiæ: *Et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas præfectus prætorio ejus.*

In Tito] capite vi.

Ipso solo Tito] Ante Titum Arretinus Clemens, quanquam Senatorii ordinis, Prætorianis præpositus, ut scribit Tacitus Hist. iv. cap. lxxviii.

Primæ igitur & summæ potest] Quæ κορυφαία ἀρχή, Evagrius lib. III. cap. xlii.

A Zosimo) Libro II. Socrates hist. II. δευτέρῳ ἢ κτὶ βασιλεία χρηματίζονται. Libanius πρὸς ἀπλησίας: ὑπαρχὸς μηδενὸς ἤττον, ἢ μόνον τῶν τὸ σκῆπτρον ἔχοντες. Eunapius in Proæresio: πρεσβύτων καὶ εἰς τὸν ἑπαρχὸν τῆς αὐλῆς ἤλασεν, ἢ δὲ ἀρχὴ βασιλεία ἐστὶν ἀτόρφυρος, τὸ γὰρ καλῶν Ἰκχυρακὸν ἱπετέρετο: Prudentius in proœmio Catherin. *Tandem militiæ gradu evedtum pietas Principis extulit, Assumptum propius stare iubens ordine proximo.*

Præfecti prætorio Orientis] Theodoretus in religiosa hist. cap. II. Καὶ τις ἀνὴρ, μεγίστω ἀρχῆν ἐσκεχρισμένος, καὶ τῆς ἑωτὰ πηδάλια κα-

τέχον πεπιστευμένος.

Sub dispositione præf. prætor.) Huic convenit, quod idem Theodoretus scribit : τὸν ἡμειζόνων ἀρχόντων καταλαβόν, ἀρχοτα ἔπλετόν ἔθνων ἀπεστέοντα, Divus Hieronymus in epistolam ad Ephes. cap. 1. *Quod præfectus (prætorio) in parte civili, judices, provincias & ordinem suum habeat.*

Dioeceses] Theodorus Balsamo ; διοίκησιν interpretatur τῶν πολλῶν ἐπαρχίας ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ, l. 1. inf. ut omnes judic. l. 3. C. Theod. de equor. collat. & tit. prox. inf.

Præfectus prætor. Illyrici) Leo 1. in epistola lxxxiv. c. 1. ad Anastas. Thessalon. Episc. *Illyricy præfecturam & sublimissimam inter mundanos apices potestatem.* Vide Eunapii locum sup.

Illyrici) Ἰλλυρικόν ἐστὶ τὰ ἔχματα τῆς νυνὸν ὀνομαζομένης Βαλγαρίας. Occumenius in epistolam P. ad Rom.

Calliodorus) vi. 3.

XXVII. De officio præfecti prætorio africæ & omni ejusdem dioeceseos statu.

Fuit etiam ætate Justiniani alius præf. prætorio Africæ, quem ipse constituit post multos annos Africa Vandalis liberata & restituta Romano Imperio. Et sub ejus dispositione provinciæ septem Zeugitana. Tripolis, Numidia, Mauritania, & quæ propriè dicitur Africa sive proconsularis provincia Carthago, Sardinia insula & Byzacium, quæ cor-

rupte Sex. Ruffo Hieratium, putant plerique & corrupte appellari Byzantium, quos refellit Eustatius in Dionysium. Septem provincias facit Justinianus, alii sex tantum confusa Zeugitana, & Carthagenensi. Singulis autem provinciis septem idem Justinianus suos constituit rectores, i, consulares vel præfides, consulares Zeugitanæ, Carthagini, Tripoli, Byzacio, & ad consularem Byzacii scripta est l. i. inf. de off. com. rer. pr. præfides autem ceteris. constituit & duces militares provinciis quinque Tripoli, Byzacio, Numidiæ, Mauritanæ, Sardinæ, simul ac definit quid hi omnes pro codicillis dignitatis suæ inferre debeant scriniis sacri laterculi sive pallatii, aut pro insinuatione codicillorum scriniis & officiis præfecti præf. præfides provinciarum, vel scriniis magistri militum duces militares, & quæ commoda vel stipendiaria de publico ferant ipsi vel præf. prætorio, vel homines eorum, scriniarii, cohortales. Sed & hominum numerum statuit, & suam præfecto præf. ac cuique duci sedem, & alia pleraque de constituendis militibus limitaneis, & de disciplina militari. denique de omni statu ejus diœceseos divisæ, sicut dixi, in provincias septem. Fuit & sæculo Justiniani quodam tempore præf. prætorio Italiæ, de quo Nou. lxxix. & lxxx.

XXVII. Enarratio.

Proconsularis prou. Carth.) Rutilius Itiner. i.

Rexerat ante puer populos proconsule Pœnos
Salvianus vii. de Gubern. D. de Carthagine;

Illic honor proconsularis, illic quotidianus iudex & rector, quantum ad nomen quidem proconsul, sed quantum ad potentiam, consul.

XXVIII. De officio præfecti urbi,

V. tit. 12. lib. 1. ff.

Sequuntur tituli de officio præf. urbi: & de officio magistri militum, quia potestates sunt præf. prætorianæ pares, l. 1. inf. de præf. prætor. sive verb. germanæ potestates, l. advocatos, inf. de advoc. diu. jud. licet in Senatus concessu præf. urbi ceteris omnibus præferatur, quasi prætorio cedente urbi, amplius quoque & speciosus urbis est nomen, l. 3. hoc tit. Nou. 62. Sicut princeps Senatus olim fuit in Senatu dignitate, non potestate major. Hic est ad quem custodia & cura urbis regię totius spectat, & quicquid intra centesimum lapidem admittitur, ultra centesimum præf. prætorio cognitio est. Hic ad quem spectat cura annonæ, cura excubiarum, cura corporatorum, veluti pistorum, suariorum, boariorum, pecuariorum, qui in certum corpus coacti, & ei corpori quasi servitute quadam obstricti sunt in perpetuum, & cura thermarum, cura vernalium rerum, cura spectaculorum ac popularium sive factionum, Venetæ, Prasinæ Albatae, Russatae, qua de causa Capitolinus in Pertinace dixit, præf. urbi cum omnibus participasse sermonem. Idem quoque præf. urbi dicitur vice sacra judicare sicut præf. prætorio, l. 11. 16. 18. 61. C. Th. de appell. l. 2. C. Th. de pac. Et hunc magistratum instituisse Augustum Suetonius auctor est, & Victor Aurelius.

XXVIII. Enarratio.

DE Officio præf. urbi) Vetus lapis : **S**E-
CUNDO VRBI PRÆFECTO. Cle-
donius tamen in Arte, *Præfectus urbis*, inquit,
rationabilius dicitur, quam præfectus urbi, quia
nomen est dignitatis, non participium: hoc enim
est præfectus, quem Græci ὑπαρχον dicunt, ut
videatur præire omnes: non ex eo quod præfec-
tus sit civitati. Vide inf. tit. xliii.

Præfectus urbi) ὁ τῶν πόλιν ἐπιτετραμμένος,
Lucianus de morte Peregrini. Nicetæ ἑπαρ-
χος τῆς βασιλείδος πόλεως: ἑπαρχος τῆς πόλεως, Ni-
cephoro Calisto ix. 9. Galenus i. ἀνασομὴ ἐγχε-
ἑπαρχου τῆς ῥωμαίων πόλεως ἀνδρὸς τὰ πάντα
πρωτεύοντος, quem Theophanes, ὑπαρχον vocat,
& alii. unde constat, quanti faciendum sit dis-
crimen inter ἑπαρχον & ὑπαρχον quod adfert
Matthæus Blastares: ὑπαρχοὶ λέγονται οἱ ἑ-
παρχῶν ἐξάρχοντες ἑπαρχος δὲ ὁ τῆς Κωνσταντινῆ-
πόλεως. de quo etiam alibi dixi.

Cæteris omnibus præf. Julianus in epit. No-
vellæ lxii. *urbicaria præfectura omnibus aliis*
præsideat dignitatib. i, antefedeat.

Cæteris omnibus præfer.) Vide Cujacium
ad leg. i. inf. de dignitat. & Sirmondum ad Si-
donium lib. i. epist. 9.

Hic est ad quem custodia) Statius Papinius
Soteriis pro Rutilio Gallico lib. i. Sylvat.

Quem penes intrepidæ mitis custodia Romæ.

Et quicquid intra centes. lap. admitt.) L. i. §.
i. D. eod. Dio libro lii. μέχρα πεντηκοντα καὶ ἐξ-
ακοσίων σταδίων. Cassiodorus vi. 4. *Ditioni tuæ*
non solum Romæ commissa est (quamvis in illa

contineantur universa) *verumetiam intra centesimum milliarium potestatem te protendere, antiqua jura voluerunt.* Vide Cypriani epist. lxxxii. Symmachi epist. cxxiii. libro ix. Sed & idem scribit ad præfecturam urbanam civilium rerum summam pertinere, epist. xxx. libri x.

Hic ad quem spectat cura annonæ) L. i. hoc t. sub dispositione præf. urbi erat præfectus annonæ, ut est in Notitia dignitatum. Vide Zonar. in Theoph.

Cura excubiarum) Urbanæ cohortes, quibus urbis custodia commissa erat, excubias agebant. eis præerat præfectus urbi, sub cujus dispositione erat præfectus vigilum, in d. Notitia Urbanicianos milites Græci *ἀσινος* appellant. Basilii Seleuciæ i. de vita S. Theclæ : *σπασιάνης ἢ ἄσινος ἢ ἀσινος.*

Cura corporatorum) L. pen. hoc tit. de corporatis, vide Cujacium ad tit. de navicul. l. 6. & ad titul. de privileg. corporat. urb. Rom. libro xi.

Veluti pistorum] de his vide infra tit. xvi. lib. xi.

Suariorum) Suarii sunt *χοιρεμπόροι* in Basilic.

Porcinarii in l. i. inf. de suar.) Forum suarium, d. l. i. §. 5. sub dispositione præfecti urbi tribunus fori suarii, in Notitia.

Boariorum) Negociatores boarii, in veteri inscriptione.

Pecuariorum) Qui pecuariam negotiationem exercebant. Junius Columella viii. de re R. cap.

Thermarum) Cassiodorus vi. 4. in form.

prefecturæ urb. Habes copiose unde tibi gratiam tantæ civitatis acquiras : si merces diverse sub nulla venalitate vendantur : si exhibitio salubriter accensa thermarum, rapinarum ardoribus non tepescat

Cura venalium rerum.) Cura carnis omnis, ut justo justo pretio præbeatur, d. §. 5. Censores à Cæsare creatos qui statuerent pretia rerum venalium scribit Apianus. Julianus in Misopog. scribit se rei cuique modicum premium statuisse.

Cura spectacul. & pop.] d. l. §. quies quoque Cujacius populares ibi accipit pro factionibus, & ad hos populares pertinere videtur Tertulian. locus in libro de spectaculis capite III. Nam apud spectacula & in via statur. Vias enim vocant, & cardines balteorum per ambitum, & discrimina popularium per proclivium. Vide Cassiodorum lib. 1. 32. In veteri Glossario Latinogræco populares exponuntur *εὐακόμοι*. Vetus Juvenalis Scholiastes ad vers. II. Sat. VII. Popularibus, armatis militibus. Casaubonus autem apud Capitolinum in Marco Antonio, & in d. §. 6. populares accipit pro turba populi.

Dicitur vice sacra judic.) Vetus inscriptio :

C A S T A L I U S I N N O

C E N T I U S A U D A X : V. C.

P R A E F E C T U S U R B I S

V I C E S A C R A J U D I C A N S, & C.

Alia: C A E C I N A D E C I U S A L E I N U S.

V. C. P R A E F E C T U S U R B I V I C E S A C R A J U D I C A N S. Alia: P R A E F. U R B I E L E C T U S. A D C O G N O S C E N D A S V I C E C A E S A R I S C O G N I T I O N E S.

sicut præf. præt.) Cassiodorus vi. 3. *Potestate igitur nulla dignitas est æqualis: vice sacra ubique judicat.* Vide Cujacium *Observ.* lib. XVI. 2.

Suetonius auctor est.] Augusti cap. xxxvii.

Et Victor Aurelius Ineditus opinior, qui penes Cujacium fuit, cujusque auctoritate interdum ipse utitur.

XXIX. De officio magistri militum.

Que potestas est præf. pretorio in privatos & in præfides provinciarum, eadem est magistri militum sive equitum sive peditum, sive utriusque militiae in milites, & in duces vel comites militares singularum provinciarum, & inter privatum actorem & reum militarem, l. pen. inf. de jud. l. pen. inf. de jurisd. ut è contrario præf. prætorio vel alterius civilis magistratus inter militatem actorem & privatum reum, ut olim prætoris urbani inter peregrinum actorem & civem reum, prætoris peregrini inter civem actorem & peregrinum reum, quia actor sequitur forum rei. Et auctore Zosimo, primus Constantinus magistros militum fecit à præf. prætorio in eos translata disciplina militari, quæ scilicet olim ad præf. prætorio pertinebat, perinde atque annonarum erogatio. Sic præf. prætorio auctoritatem etiam imminuit aucto eorum numero, & factis patriciis, qui ante nulli fuerant, qui præf. prætorio antecederent.

XXIX. Enarratio.

EAdem est magistri militum) Qui στρατηλάτης, à Grecis dicitur Zosimus II. S. Basil. ep. cccclxxiv, Metaphrastes Sept. in Eustathio : ἀρχὴν τῶν στρατιωτικῶν ἐξουσιάζετο καταλόγων : & μοχ στρατηλάτῳ τῶν ῥωμαίων οἱ θε γλώσσα κηλεῖν. Glossæ Græcol. στρατηλάτης, *magister militum*.

Sive peditum, sive equitum) Zosimus d. lib. II. II. στρατηλάτας κητασῆσαι τὸν μὲν τῆς ἔππου τὸν δὲ τῶν πεζῶν Prænius Eutropii metaphr. μάγιστρος τῶν ἰππέων.

Sive utriusque militiæ) Vetus inscriptio.

MAGISTRO UTRIVSQUE MILITIÆ. Ἐκατέρως δυνάμεος στρατηγός, Zosimus v. Penes magistros militum totius militiæ magisterium erat.

Ut olim prætoris urb.) Vide Theophilum nostrum libro I. tit. II. §. VII.

Et auctore Zosimo) Libro II.

A præf. prætor.) Quem & exercitus duxisse significat Julius Capitolinus in M. Antonino, ubi de Furio Victorino præfecto prætorio.

Perinde atque annonarum.) Cassiod. VI. 3. in form. PP. Palatium sua provisione sustentat : servientibus nobis procurat annonas.

Qui præfectum prætor. anteced.) Zos. d. lib II.

XXX. De officio quaestoris.

v. tit. 13. lib. 1. ff.

Magisteria potestatis partem sibi quaestura vindicat. Nam qua beneficia olim permittebant arbitrio magistri militum, veluti tribunatus, praefectura, praepositura numerorum aut castrorum, ea modo sub cura sunt & sollicitudine quaestoris & scrinio memoriae, atque etiam reliqua omnes dignitates, officia, conditiones, cura minoris laterculi civiles aut militares adjuncta subscriptione principis. Laterculum minus est liber sive abacus & notitia dignitatum administrationumque minorum, ducto nomine à quadrata figura, quasi *πλινθίς*, Gallico interpreti, *le petit roule*: Laterculum majus est notitia majorum, quod fuit sub cura & dispositione viri spectabilis primicerii notariorum, idque depictum videmus sub primicerio notariorum in ea notia laterculoque veteri dignitatum, quam Andreas Alciatus, & pleniorum Beatus Rhenanus luci restituerunt. Per quaestorem igitur princeps largitur honores minoris laterculi, per primicerium tribunorum & notariorum honores majoris: & in formulis Cassiodori idem fit comes saciarum largitionum simul & primicerius notariorum, ut per eundem princeps largiatur & pecunias suas & honores. Verum non illud praecipuum tamen quaestoris munus fuit, sed leges dictare, precibus respondere, consilia dare principi, qua ex re à Symmacho dicitur precum arbiter, legum conditor, & à Cassiodoro quaestura di-

gnitas literarum, quod ea scilicet literatis tantum deferatur jurisque peritis lib. i. Var. & alibi quæstor sive os principis, imago principis, vox legum, custos legum, & in No. Valentiniani de hom. ca. fac. justitiæ & legum custos, thesaurus famæ publicæ armarium legum. Idem postea μέγας λογιστής appellatus est, & novissime Cancellarius, ut Nicetas scribit, VII. annali. Cur vero huic dignitati aut quomodo quæstoris nomen inditum sit, quod ad eos proprie pertinet qui ærario præsunt, si quæras dicam assumptos primum ex plebe, ut præfectos prætorio, ita homines literatos fuisse qui orationes, epistollas, libellos principis in Senatu recitarent, initio Candidatos Cæsaris dictos l. i. D. eod. sed cum non esset eis ingressus in Senatum, ut pote plebeiis, licet pecuniam publicam non curarent, donati sunt honore & titulo Quæstorum, ut hoc honore freti ingrederentur in Senatum: erat enim quæstura, ut Asconius ait, primus gradus in Senatum: ac post crescente eorum auctoritate, jamque non recitantibus tantum, sed & componentibus eis Orationes, rescripta, leges vice principis, idem Quæstorum nomen retinuerunt.

XXX. Enarratio.

Laterculum] Aldhelmus de laudibus virginitatis: *Nec laterculo dinumerari, ne calculo computari ullatenus valet. Vide Cujacium ad l. 13. C. de proxim. sacr. scrin. & ad Novell. viii. dixi ad Cedrenum.*

Cassiodori) Libro vi. 7.

Leges dictare precibus resp.) Zozimus v.
 Σάλκινοι ὁ τὴν βασιλεῖν δοκῶνται τετραμύριος ὑπαρχ-
 ρεύειν, ὃν Κοιμισσορὸν καλεῖν οἱ ἀπὸ Καισαριανῶν
 δεδωκεν χρόνοι. Quem Sozomenus hist. Ec-
 clestiaft. lib. vii. 13. τὸν ἐπὶ τοῖς γερματιῦσι τῷ
 θεσμῷ τετραμύριον, vocat eum Cassiodorus *Quæ-*
storem interpretatur hist. Trip. Libro ix. An
Quæstorem intelligit Eunapius in Chrysan-
 thio his verbis? ὅς γὰρ νομιθετικῶς εἶχε δυνάμειν
 παρὰ τῷ τῷ βασιλευοντων ἐπι τετραμύριος Clau-
 dianus de consul. Manl. Theodoripaneg.

---terris edicta daturus.

Supplicibus responsa venis oracula regis
Eloquio creveretuo, nec dignius unquam
Maiestas meminit sese Romana locutam,

Corippus i. in laudem Iustini.

-- leges & iura gubernans,

Iustitia vindex.

& :

Quæstor Anastasius sancti pars magna Se-
natus.

Compositor morum, juris legumque sacer-
dos.

Procopius in arcana : ὅσατε πρὸς αὐτὰ βέλοιστο
 ἔτω τῶν κοιμισσορῶν ἔχοντε τιμῶν ἢ περ εἰώθει ἐπέσελλεν
 οἰεσθαι, ἀλλὰ &c.

Consilia dare Pr.) Cui adsidebat. Cassio-
 dor. i. 13. *Quæstor lateri Cesaris adherens.*

A Symm.) Libro i. 17.

Et à Cassiod. dign. liter) Libro i. 12. & lib.
 v. 4.

Os principis σομα βασιλῆος in epigr. Poëtæ
 incerti Anthol. iv. 19. Rutilius Itin. i.

Primævus meruit Principis ore loqui.

Cassiod. vi. v. *Quæsturam toto corde recipimus*
quam nostra lingue vocem esse censemus.

Imago Principis) Idem Cassiodorus d. form
v. *Talem denique oportet esse Quæstorem, qua-*
lem portare Principis decet imaginem.

Vox legum) Idem Cassiodorus lib. viii. 13.
Vox legum diceris, dum nos jura condimus. Ita
legit Fornerius, vetus epigramma in collectio-
ne pithoeana.

Cujus in orbe fui vox legum.

Sic legit Iuretus, vide Theophylacti Simocat-
tæ histor. libro i. cap. 1.

Leg. Cust.) Cass. vii. 14.

Μέγας λογθ. θεθ.) Vide Cujacium ad l. 2. C.
de petit. bon. sub. & l. ult. C. de discussor.
Joannes Cinnamus histor. libro iv. Κόμησί τε
ἄλλοις, καὶ δὴ καὶ τῷ Σιλίεμυ Καντζιλερω συμεθ-
νώς, ὃν λογθ. θέτω ἀν' ἡς εἴποι ἐκλιπίζων ἀνήρ, &c.

Et novissime Cancellarius) Fulgentius ferm.
lIII. *Gabriel illustris palatii cælestis Cancell-*
arius adstrulatur. Cujus hodie in Gallia su-
prema dignitas est, & fuit olim in Anglia. Pe-
trus Cellensis lib. i. epist. ult. ad Thomam
Cancellarium: *Secundum post Regem in qua-*
tuor regnis quis te ignorat.

Ut Asconius ait) In divinat.

Primus gradus in Senatum) Julius Capito-
linus in Vero. *In Senatu ante Quæsturam non*
sedti.

XXXI. De officio magistri of- ficiorum.

ET hic quoque videtur ex militari magiste-
rio partem adeptus non inferior quæstore:
Nam & uterque illustris, & ex quæstore ple-
runque magister officiorum fit, ut Cassiodori

formulae docent, vel etiam unus idemque simul utroque honore fungitur: & officium magistri officiorum honor est jurisconsulti, sicut quaestoris officium, & philosophi. Nam & quaestori aderat, ut idem Cassiodorus ait, & disciplina morum ad eum in palatio pertinebat, quasi judicem & magistrum officiorum aulicorum, quales sunt cubicularii, l. 3. inf. de præp. fac. cub. castrensiანი & ministeriani, l. 3. & 4. inf. de cast. & min. silentiarii, l. 4. inf. de silent. decani, l. 2. inf. de decan. qui omnes obsequio & ministerio principis dedicati erant. denique magister officiorum, est magister $\tau\acute{\omicron}\nu\ \tau\eta\ \alpha\upsilon\lambda\acute{\epsilon}\ \tau\acute{\alpha}\xi\epsilon\omega\nu$ (sic lego in Theodosio Sudæ) vel ut Theodoritus ait, $\eta\ \gamma\epsilon\upsilon\mu\epsilon\tau\omicron\varsigma\ \tau\eta\ \beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\iota\omega\nu$. Sed & Senatores in consistorium inducit, gloriosus, ut idem Cassiodorus ait, donator aulici consistorii quasi alter lucifer. Nam sicut ille venturum diem promittit, sic iste desiderantibus vultus regiae serenitatis attribuit. Et curam gerit cursus publici, l. 9. inf. de cur. pub. Curiosos cursus publice curagen-dariosque constituit ex schola agentium in rebus, ex qua etiam sibi officiales assumit. quae de causa magisterianos ubi legis, agentes in rebus semper interpretare licet, sive officiales magistri officiorum. Hoc autem ex militari jurisdictione habet, quod sub cura & jurisdictione ejus sint fabricae armorum & fabricenses, & limites ac limitanei milites, & scholares omnes, qui milites supernumerarii sunt taxati in XI. scholis, ut ait l. ult. inf. de loc. videlicet si his ad numeros fabricenses, & agentes in rebus.

XXXI. Enarratio.

NOn inferior Quæst.) Ejus adeo crevit auctoritas, ut ipsi quoque Imperatorum filii hoc titulo ornarentur. Constantinus Porphyrog. de vita & gestis Basilii Macedonis Imp. cap. xvi. *ἡσπαιεῖται τὸν ὀ βασιλεύς, ἐτύγχανε γὰρ κατὰ πᾶξ οἰκείας γενῆς ἀειρεῖν, καὶ τοῖς ἑπιμαγίστρων ὑπερλάμπρος ἡμεῖς ἀξιοῖ.*

Ut Cassiodori form. doc.) Lib. vi. 6.

Veletiam unus idemque simul) Corippus in Panegyrico Anastasii Quæstoris & magistri: *Quæstor Anastasi, quem christi munere fidum.*

Cognovit Princeps, geminoque ornavit honore.

Idem Cassiod. ait) Libro vi. 6. Est magister ἑπὶ τῆ αὐλῆς. Zosimus libro ii. & iii. Zonaras in Constantio.

Vel ut Theodor.) Libro v. capite xix. Procopius libro ii. ἑπὶ τῆ παλατιῶ ταγματῶν ἀρχηγῶς Κέλερ. μαγίστρον Ρωμαῖοι τὴν ἀρχὴν καλεῖν νεομίσθισιν, & κατ' ἐξοχὴν igitur μαγίστρος, ut Basilii ep. ccccxvi. Vide quæ diximus in Gloss. ad Cedrenum.

Ut idem Cassiod. ait.) dicta epistola vi.

Curiosos cursus) Vide Cujacium ad tit. de curios.

Curagendariosque.) Vide Cujacium ad tit. de princip. ag. in reb. l. 5. & ad d. tit. de curios. l. 1.

Agentes in reb.] Glossæ *agens in rebus*, μαγιστρεῖανός. In l. i. tit. xxv. lib. iii. qui dicuntur *agentes in rebus*, μαγιστρεῖανοί ἵπτι in bas. libro

vii. tit. v. cap. xciii. Adde Michaëlem Glycam p. 274. edit. Regiæ

Sive off. mag. off.) Hos intelligit sanctus Hilarius in fragm. ex opere historico : *Palatium fervet, Episcopi circumcursant, officiales magistri volitant.*

Fabricæ armorum (Vide Cujacium ad Novellam LXXXV. de armis.

XXXII. De officio comitis sacrarum largitionum.

SEquuntur alii magistratus sive dignitates illustres. Comes sacrarum largitionum est is cui gubernandi committuntur thesauri majestatis imperatoris, quos largitiones dicimus & remunerationes plausible vocabulo, & dignitatem ipsam Comitum munerariam dignitatem Cassiodorus, quasi muneribus potissimum & liberalitatibus exercendis thesauri imperii destinati sint, quamvis & in alias plerasque res infumantur, & omnino talis est Comes sacrarum largitionum, qualis præfectus arario olim, vel etiam dispensator, qui à Papinio demonstratur his verbis: Jam creditur uni sanctarum digestus opum, partæque per omnes divitiæ populos &c. & à Numatiano illo loco: Opum curam, quamvis sit magna, sacrarum. Præfecti nomen mutatum est in Comitum nomen, quod & omnibus magistratibus datum est, qui sacrum comitatum observarent, vel qui ex eo prodirent, & inde nomen, postea porrectum est ad omnes, qui cui negotio præpositi essent, veluti ad navarchum apud Eustathium in Homerum, & Suda quoque genera-

liter definitur Comes, ὁ λαὸς ἀρχὸν: populi iudex quilibet. Porro in thesauris sive opibus imperii numeramus etiam vestiarius & ornamenta imperialia, qua de causa non tantum speciales quidam Comites largitionum diffusi per diœceses, & comites metallorum, & rationales summarum, præpositi thesaurorum, procuratores monetarum, quandoquidem & Comiti sacrarum largitionum curæ est, ut idem Papinius ait, quæ divum in vultus igni formanda liquecat Massa, quid Ausonia scriptum crepet igne monetæ: non inquam, hi tantum erant sub dispositione viri illustris Comitis sacrarum largitionum, sed etiam procuratores gyneceorum. i. textrinorum sacrarum, & procuratores baphiorum. i. tincturarum pretiosi muricis, & procuratores linificiorum, & præpositi barbariciorum i. phrygionum, & præpositi bastagarum, qui scilicet curant sacris largitionibus, sive ærario sacro præferri canones collationesque solemnes.

XXXII. Enarratio.

Comes sacr. larg.) Zosimus v. Πετρώνιος ὁ τῶν θησαυρῶν προεστώς Julianus Imp. in Misopogone: οἱ ἐπιτροπέται τῆς θησαυροῦς ἐκείνης. & simpliciter. Comes sacrarum & magister, auctor incertus in Excerptis de Constantino M. Comes sacrarum, auctor vitæ sancti Clementis Episcopi. κόμης σκερῶν, in sacra Imp. ad Synod. Extat autem in actis concilii quod inseritur Concilio Ephesino.

Theauri majest. Imp.) Julius Firmicus Matt. III. cap. VIII. Facit etiam magnis ratio

nibus præpositos, talesque qui facultates regias prompta dispositione sustentent, & qui omnes redditus regios thesaurosque suæ habeant fidei dispositionisque commissos.

Munerariam dignit.) Libro vi. 7.

Qualis præf. ær.) Qui olim præfectus ærarij in posteriorum Imp. ævo comes largitionum largitionum vocatus.

Vel etiam dispensator) de dispensatore rationis privatæ vetus inscriptio, apud Gruter.

A Papinio] Libro iii. Sylv. in lachr. Etruscæ.

Et à Numat.) Rutilio Num. Itin. Libro i. & à Claudiano in Pan de Manlii Theodorici conf.

Hinc sacra mandantur opes orbisque tributa.

Possessi, Vide Cujacium ad l. 9. de ju. fisc. & dicta nobis tit. seq.

Apud Eustathium in Hom.) ΛΙ αὐ ναύαρχαν τῶν τοῦτον φασίν. εἴη δ' αὖ τοῦτος, ὁ καὶ κόμης πρὸς τοῖς ἕσπερον.

Vestiarij) Vide Cujacium ad l. ult. C. de discuss.

Diffusi per dioces.) Notitia Imp. R. sub dispositione Com. sac. larg. Comites largitionum per omnes dioces.

Comites metallorum) Notitia : sub. disp. Com. sac. larg. Præfecti thesaurorum. Comes metallor per Illyricum Comes & Rationalis summarum Ægypti, procuratores gyneceorum, procuratores baphiorum, procuratores monetarum præpositi bastagarum procuratores linificiorum

Ut idem Papinius ai) Loco supra citato.

Textrinorum sacrorum) Firmicus Matheos III. capite VII. Regiis textrinis faciet prepositos esse, vel prefectos.

Procuratores baph.) De procuratoribus gynæcorum & baphiorum Cujac. ad titulum de murileg. & gynec. l. 2. v. Hermiam v. 14.

Pretiosi muricis) purpuræ Imperatorum propriæ ἐπιτροποι καὶ τυροὺ ἀλυσγῆ βαφῆς Ci-
tat. Cujac. ad d. l. 2. procuratores texturini Ty-
rii.

Procuratores linisiciorum] τῶν λινοῦ φείων
linyphiorum

Præpositi barbaricariorum] Vide Cujacium ad titulum de excusat. artific. Locus Donati quem citat, hodie legitur hoc modo : *Barbaricarii dicuntur, qui auro & variis filis hominum, & aliarum rerum figuras exprimunt acis pingentes.*

Id est phrigionum) Servius in illud XI. Æneidos, *Piētus acu tunicas, &c. Piētus tunicas, piētus crurum barbara tegmina, id est, habebat vestem Phrygionis arte perfectam.* Vide Salmasium in Vospici Carum, Car. &c.

Præpositi bastagarum) Bastagarii serviunt vecturæ rerum ad sacrum ærarium pertinentium. Cujacius ad l. 4. dicto titulo de murileg. & βασταγῆς sunt ψκρεμασῶρες Eustathio ad II. λ. p. DCCXXVIII. edit. Rom.

XXXIII. De officio comitis rerum privatarum.

Uterque Comes ab Imperatore significatur his verbis in l. 3. inf. ubi Sen. vel cl. **C**ui nostra serenitas sacros nostri nominis the-

fauros, aut res privatas nostræ pietatis guber-
 nandas injunxit. Ille qui thesauros gubernat
 opesque fiscales, Comes est sacrarum largiti-
 onum, qui à Græcis Comes *δαψιλειῶν ἢ τοῖ πτω-
 γγῶν*. Ille qui propriam substantiam sive pa-
 trimonium principis, sive dominicam & divi-
 nam domum, Comes rerum privatarum, quæ
 honestantur etiam largitionum nomine, l. pro-
 perandum, §. si autem utraque, inf. de jud. l.
 ult. inf. de adf. Paulinus in Eucharistico:
 Nominæ privatæ Comitivam largitionis dans
 mihi, quam sciret nullo subsistere censu. Bona
 igitur principis, aut fiscalia sunt, aut patrimo-
 nialia, & utraque propria, aut quasi propria &
 privata principis. Nam ita est scriptum l. i. D.
 ne quid in lo. pub. res fiscales, quasi proprias
 & privatas principis esse. & quod vulgo dici-
 tur omnia esse principis, id interpretatur rectè
 l. 3. inf. de quadr. præsc. ut omnia. i. tam fisca-
 lia quàm patrimonialia principis esse intelli-
 gantur. Quæ privati possident sunt in Imperio
 principis. Propria bona, quæ princeps possi-
 det, in patrimonio & dominio principis. Fisca-
 lia quasi in patrimonio, propriè in patrimonio
 principis non sunt. hæc enim in heredem prin-
 cipis non transeunt, patrimonialia transeunt
 in heredem, vel in bon. possessorem, etiamsi
 non successerit in imperio, l. 36. D. de leg. 2.
 fiscalium rerum est commercium, l. pacta §.
 ult. D. de contr. empt. Patrimonialium non
 item, l. 39. §. ult. D. de leg. 1. Denique ex hac
 bonorum diversitate facti sunt duo Comites,
 unus qui præesset fiscali substantiæ, alter qui
 propriæ, hic Comes rerum privatarum dicitur
 frequentius, ille Comes sacrarum largitionum

facti etiam inde sunt alii palatini largitionales, alii privatiani, qui huic vel illi Comiti obsequuntur. Tres tantum sunt sub hoc titulo Constitutiones Latinæ, nulla Græca desideratur, & quæ à me adnotata est, l. 7. inf. de delat. secundum locum occupat infra tit. de off. diu. ud.

XXXIII. Enarratio.

Opesque fiscales) Julius firmicus Mathes. libro III. cap. VI. *Fisco præpositos, aut fisci patronos.*

Comes est sacrarum largit.) κόμης τῶν θείων λαργιώνων. Cyrillus in epistola ad Theopemptum, quæ extat in concilio Ephesino.

Comes δαψιλ. ἤτοι παρ. Vide Scholiast. Basil. quem adducimus tit. seq. Menander Protector in Excerptis de largitionibus libro II. τῶν καὶ τῶν βασιλεῖ ἀνείδρων ποροῦν ἡκεῖ θησαυρῶν. οἱ γὰρ ἀπὸ τῆς δαψιλεῖς τῆς Ῥωμαίων προσαγορεύοντα φωνῆ λαργιῶν.) lege, μαρτυρῶν) σὰρ οἱ Λατῖνοι τὸ δαψιλεῖς ὀνπμάζουσι.

Patrimonium princ.) Vetus epigramma in collectione Petri Pithoei.

Aulica quippe Comes rexi patrimonium clavus.

Comes rerum privat.) Zosimus libro IV. τῆς τῶν βασιλικῶν ἐφεσῶς ταμειῶν φρονητῆρι. & libro V. ὁ τῶν ἰδία τῶν βασιλεῖ ἀνείδων ταμειῶν προδεδολημένος. Proconius in Arcana: ἐπιτροπὴς τῆς βασιλείας ἑστίας ἰδίας: Procurator privata principis substantia. κόμης τῶν θείων ποροῦν, in actione I. Concilii Chalcedonensis, κόμης ποροῦν, sanctus Basil. ep. ccccxv.

Adde locum Theodoretī, quem adfert Cujacius ad l. 9. inf. de ju. fisc. Qui posteriorum Imperatorum ævo λογθδέτης οἰκειακῶν. Glossæ nomicæ : κόμης τῶν περιουσιῶν, ὁμοῦ λογθδέτης τῶν οἰκειακῶν. Georgius Pachimerius in hist. τῆς μεγάλης λογθδέτου τῶν οἰκειακῶν. Codinus de offic. cap. 11.

Quæ honestatur etiam largit. nom.) Glossæ Nomicæ : λαρχικῶνες εἰσὶ δύο τὰ σάκρυ, καὶ τὰ περιστα.

Id est, tam fiscalia) Vide Observ. xv. 30. Palatini largitionales, &c.] Apparitores comitum, de quibus Cujac. ad tit Cod. de palat. sacr. largit. & ad tit de privileg. eor. qui in sac pal. milit. libro xi r.

Obsequuntur] Ut in l. 7. C. Th. eod. *privatis largitionibus obsecundant.*

XXXIV. De officio comitis sacri patrimonii.

AT rursus duplex est patrimonium, privatum de quo superior, & sacrum, de quo hic titulus, atque ita separatim legitur unum ab altero in edicto Justiniani 4. & 8. & in formulis Cassiodori. Quod attente observandum est: alioquin prima specie idem videretur esse Comes rerum privatarum & Comes sacri patrimonii. Sed duo plane sunt diversi Comites. Et Comes rerum privatarum, ut dixi gubernat privatam principis substantiam, per rationales, scilicet præpositos, procuratores, atque etiam Comites quosdam speciales. Comes patrimonii sacri est veluti procurator penus, qui regias, ut Cassiodorus ait VI. epulas sollicita

ordinatione disponit, iudex aulici apparatus & epularum, cui ut idem significat lib. XII. commissæ sunt apothecæ vel enthecæ aulicæ, & putem cellario principis dicatorum prædiorum in Cappadocia proventus quoque ad eum rediisse. Tres igitur erant principis ἀγοισίαι, quod & Græci interpretes notant, largitiones, privatæ, patrimoniales. Et hic quidem titulus nullam habuit Latinam, Græcam habuit constitutionem quæ desideratur.

XXXIV. Enarratio.

IN formulis Cassiodor.) Libro VI. 7. 8. & 9.

Per rationales) Notitia Imp. R. sub dispositione Comitum rerum privatarum, Rationales rerum privatarum. Lampridius Alexandro Severo: Ubi aliquos voluisset, vel rectores provinciarum dare, vel prepositos facere, vel procuratores, id est, rationales, ordinare. Hi suberant Comiti rei privatæ, & rem privatam principis in singulis provinciis procurabant.

Comes patrimonii sacri) Comes patrimonii in concilio Hispan. tit. de fisco Barcinonenfi. Inscriptio vetus: MODERANTI IN ILLUSTRIS SACRI PATRIMONII COMMITIVAM.

Ut Cassiodorus ait] d. epistola VI II.

Ut idem sign. lib. XII.] epistola IX.

Apothecæ vel enth. aulicæ.) Sacre annonæ prepositum appellare videtur Firmicus Mathes. VI. 3. De apotheca & entheca vide Isidorum Orig. III. xv. 5

Græci interpr. not. τρεῖς ἦσαν τὸ παλαῖον αἰ

τῶν πασιλέων ὡς ἰσὶα λαρχεῖες, περιβάται, καὶ
 πατεμονιάλιαι, ad titulum i. libri vii. basil.

XXXV. De officio proconsultis & legati.

v. tit. 16. lib. i. ff.

Post illustres dantur spectabiles, ex quibus
 primi sunt proconsules, qui in provincias
 certas, veluti Asiam, Achaïam, Africam for-
 titò mittuntur cum imperio consulari, ut tam
 bella quam civilia regant ex ordinatione Au-
 gusti, ut Suetonius & Strabo scribunt, separa-
 tas ab his quas ipse sibi recepit, adjuncto etiam
 legato uno si qui mittitur prætorius vir sit, vel
 legatis tribus si Consularis, ut Dio scribit i. iii.
 datis à Senatu ut in Gordianis Capitolini, &
 Probo Vopisci, vel probatis à principe, qui-
 bus suam jurisdictionem mandent, atque etiam
 criminum cognitionem extra ordinem, l. so-
 let, D. eod. De proconsule eleganter Salvianus
 vii. Quotidianus iudex & rector, quan-
 tum ad nomen quidem proconsul, sed quan-
 tum ad potentiam consul. Male autem inter
 primam & secundam legem hujus tituli, qui-
 dam posuere titulum novum de officio Comi-
 tis sacri palatii.

XXXV. Enarratio.

Dantur spectabiles) Collatio Carthag. cum
 Donat. ipso princ. Divus Augustinus e-
 pistola clxx. Ad virum clarissimum, atque
 spectabilem proconsulem. l. præcipimus 32. inf.
 de apoch. public. lib. x.

Ut Suetonius] Augusti cap. XLVII.

Et Strabo] Libro IV.

Quibus suam jurisdictionem] Theodorus Hermopolites πλανὲς ἐπὶ μὲν τῶν χρηματικῶν ἐπιτρέπει αὐτοῖς, καὶ ἀποφασεῖς ἐκφέρειν ἐπὶ δὲ τῶν ἐγκληματικῶν, ταῖς μὲν ἄλλα πάντα ἐξετάζει ἀποφασιν δὲ μὴ δίδουσι, ἀλλὰ ἀναφέρει τὰ κεκριμένα τῷ ἀνθυπατῆρι: In civilibus quidem causis permittit eis etiam sententiam ferre. In criminalibus autem, cetera quidem examinare eis permittitur, sententiam autem ferre non possunt, sed rem ad Proconsulem remittere debent.

XXXVI. De officio comitis orientis

SEquitur Comes orientis, qui etiam est spe. stabilium numero, & latissimam jurisdictionem habet, namque Oriens ei totus regendus committitur: qui conficitur ex xv. provinciis, Palæstinis tribus, Syriis duabus [Optatus tamen Milevitanus facit Syrias tres Ciliiciis duabus, Phœniciis duabus, Cypro, Eufratenfi, Osroëna, Mesopotamia, Isauria, Arabia.

XXXVI. Enarratio.

COMes Orientis] De ejus officio Zosimus lib. v. ὁ δὲ κόμης τῆς ἑώας πεποίησεν. αὐτῆ δὲ ἡ ἀρχὴ βελέται τὸν προεβλημένον αὐτῆς ἐφεσθῆναι πᾶσι τοῖς τὰς ἑώας ἐπαρχίας ἰδιώσιν, καὶ ἐπιτοῖς ἔκτῃ τὸ δὲ πρᾶξιόμοις εἰδῶσιν.

Ex provinciis] Notitia Imp. sect. XLII.

Optatus tamen Milevit.] Libro v.

XXXVII. De officio præfecti augustalis.

v. tit. 17. lib. 1. ff.

PRÆfectus Augustalis est etiam spectabilis^r sic dictus quod Ægypto in provinciam redacta ei regendæ primum sit ab Augusto constitutus ex equitibus, non ex Senatoribus, ut Tacitus scribit XII. & Dio LII. & Arrianus II. de exped. Alex. ne sub potentiori præfecto, ut sunt leves & mobiles Ægyptii, facile ad res novas impellerentur, quos & eadem ratione in alienam civitatem cives allegi noluerunt Romani Impp. ut Josephus scribit II. contra Appionem. Idem vero dicitur etiam præfectus Ægypti, l. 35. D. ex quib. cau. mai. l. 1. inf. de postul. Et præfectus, non proconsul, aut consularis, quod vetustius esse videtur constitutione Augusti, cum ex oratione Ciceronis in Gabinium Trebellius Pollio referat fasces consulares Alexandriam ingredi non licere, quæ fuit sedes præfecti Augustalis. Sub cura autem ejus provinciæ VI. Lybiæ duæ, Thebais, Ægyptus, Arcadia, Augustamnica, & præsides earum, l. 2. hoc tit. Et non ex Consulibus tantum Romanis, sed etiam ex suo Augustali Alexandrinos annum numerasse Chronica Alexandrina quæ habet Cl. Puteanus V. C. & eruditissimus manifesto comprobant. Invenio eodem tit. præfecti Augustalis etiam præsidem Daciæ, quo plus auctoritatis haberet, Hadrianum Imp. ornasse apud Spartianum.

XXXVII. Enarratio.

IN provinciam redacta) Priscianus libro
XVIII. Augusto Imp. Alexandria provincia
facta est.

Facile ad res novas impell.) Q. Curtius
xiv. *Ægyptii vana gens, & novandis quam
gerendis aptior rebus.* Flavius Vopiscus in Sa-
turnino: *Sunt enim Ægyptii novarum rerum cu-
pientes.*

Præfectus Ægypti] Vetus inscriptio Grut.
p. ccccxiv. 8.

Ἐπαρχὸς Αἰγύπτου] sanctus Athanasias in ep.
ad Orthod. τῆς Αἰγύπτου ἀρχῶν, Dionis epit. in
Augusto. Αἰγυπτίων ἀρχῶν, Synesio epist. xciv.
ut præfectura Ægypti, ἡ Αἰγυπτίου ἀρχή, epist.
c. quæ Αἰγυπτὸς ἀρχή, Athenæo III.

Et præfides earum) Vetus inscriptio: *Præses
provinciae Ægypti.*

L. 35. D. ex quibus causis mai.) Græci ibi-
dem. ὁ Αὐγαστάλιος Αλεξάνδρειας. Socrates hi-
storiæ Eccles. vii. 12. meminuit. *ὑπαρχοῦ Αλε-
ξανδρείας.* vita S. Eugenix: *Commodus Impe-
rator direxit illustrissimum virum Philippum
ad Aegyptum, ut præfecturam ageret Alexan-
driæ, & omnes potestates, quæ per totam Aegyp-
tum administrabantur, ejus arbitrio deserui-
rent.*

Apud Spartianum) In Adriano.

XXXVIII. De officio vicarii.

Vicarius quoque spectabilis est, quæ media
est dignitas inter illustres & clarissimos,

ut ait Justinianus No. 7. in fine. Nam inferiores his quidem sunt equestres, perfectissimæ egregiæ dignitates non Senatoriæ. Senatoriarum tripertita dumtaxat divisio est, & qui superillustres esse dicuntur, hi illustres sunt, & patricii, & illustres igitur, & adjectione tantum patricii superillustres. Nec tamen omnes Senatores illustres sunt, aut spectabiles, aut clarissimi: quidam sunt expertes harum dignitatum omnium, l. 52. 54. C. Th. de hæret. Vicarius autem pro præfecto prætorio mittitur in tractum, vel diœcesim aliquam aliquod in se provincias continentem, veluti Thraciarum, quæ provincias continet vi. vel Ponticam, quæ xi. vel xii. si ex constitutione Valentis, cujus meminit interpret Nazianzeni, feceris Capadocias tres, primam cujus Metropolis Cæsarea, secundam cujus Metropolis Tyana, tertiam, cujus Metropolis Musycissus, vel Asianam, quæ xi. ut Theodoritus scribit lib. v. Sed octo tantum ponit sub dispositione vicarii notitia veteris dignitatum Orientis. Fuit etiam in Illyrico Vicarius Macedonia, l. ult. inf. de div. off. & app. & aliquando in occidente Vicarius urbis Romæ, & jurisdictio ejus intra xl. lapidem. Vicarius Italiæ, & sub eo provinciæ x. Vicarius Africæ, & sub eo provinciæ quinque, sicut sub Vicario Britanniarum. Vicarius vii. provinciarum in Gallia, Germaniæ, Belgicæ, Aquitanicæ, Narbonensis, Lugdunensis, Maximæ Sequanorum, Novempopuloniæ: è quibus Narbonensis, & Germania, & Belgica, & Aquitanica rursus dividantur in primam & secundam, Lugdunensis in primam, secundam, tertiam, Senoniæ, Alpes in maritimas, Pœ-

minas & Graias, & in Narbonensi secunda facile comprehendim Viennensem, ut sint summam provinciarum septem, quarum etiam mentio fit in constitutione Constantini ad Agricola[m] praefectum Galliarum relata à Nicolao Cusano 3. de con. cath. Fuit & vicarius Hispaniarum, & sub eo provinciarum VII. quae olim regebantur à proconsule, ut scribens de Vicario Hispaniarum recte subjiciat Sulpitius Severus in historia sacra, nam jam proconsulem habere desierant. Ni sunt vicarii praefecturae praetorianae pari potestate praediti, & in legibus saepe dicuntur vices agere praefectorum praetorio, aut agere vicariam praefecturam, & in l. 1. D. de leg. 3. vice praefecti ex mandatis principis cognoscere, & in l. 6. inf. de mo. mul. scripta ad praefectum praetorio, his verbis demonstrantur, qui vice vestra [sic legendum] administrationis gubernacula susceperint. Verum non ut alii qui funguntur vice praetorum aut praesidum nihil proprium habent, ita possum idem statuere de vicariis praef. praetorio. Nam etsi dicuntur vicarii, propriam jurisdictionem habent datam à principe, & ut ait Cassiodorus, cum praefectis portionem aliquam, quod sumpsisse videtur ex l. 1. hujus tit. quae vicarios praefecturae praetorianae trahere portionem ait, moxque subjicit, eosdem disceptationis principalis repraesentare reverentiam, quod Cassiodoro est vice sacra judicare tanquam praef. praetorio, & habitum militari.

XXXVIII Enarratio.

Vicarius quoque spectabilis est [Collatio
 Carthag. cum Donatistis , ipso princ.
Spectabilis Vicarii.

Perfectissimæ, egregiæ dign. V. Lactantium
 v. 14. in fi.

Perfectissimos Græci *ἀρισμοτάτους* vocant]
 Glossæ Græc. Lat. *ἀρισμότατος*, *perfectissimus.*

Qui superillustres] Vide Cujacium ad tit. 1.
 libri XII.

Vicarius autem pro præf. præt.] Cledonius
 in arte : *Vicarius dicitur is, qui ordine codicil-
 lorum vices agit amplissimæ præfecturæ.* Auctor
 vitæ sancti Apollinaris martyris : *Scrispsit ad
 vicarium præfecturæ.* Julius Firmicus Mathes.
 libro III. capite v. *Faciet præsides riparum, du-
 ces, vicarios, : præfectos prætorio.* Legendum
 opinor, *vicarios præfectorum prætorio.*

In tractum vel diœcesim) Tractus est diœ-
 cesis, l. un. inf. ut omnes judic. tam civil. quam
 milit.

Veluti Thraciarum] Sanctus Basilius epist.
 CCLXIV. *Ἀπὸ τῆς βηκαρίας τῆς Θρακίας ἐπέσειλα τῆ
 θεουσεβείας.* Mentio ejus in veteri inscriptio-
 ne.

Vel Ponticam) Meminit vetus inscriptio.
 De vicario Ponticæ vide edictum Justiniani
 VIII.

Valentis, cujus meminit int. Nazianz.) In
 orat. patris funebr. *δευτέρως*, inquit, *Καππα-
 δοκίας μητροπολις Τύανα κῆ τρίτης ἰ Μουσικυσστος.*
τὴν γὰρ Καππαδοκίαν μίαν ἔσαν εἰς δύο ἕτερον,
εἶτα πάλιν εἰς τρεῖς. ταῦτα δὲ πρὸς λυτὴν τῆ α΄ :

γίς Βασιλείς ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς Οὐάλης.

Vel Afianam) De Vicario Afiae Eunapius Sardian. in Maxim sub finem, ubi de Clearcho, & vet. inscript.

Ut Teodoritus scribit libro v.) Capite XXVIII.

Vidarius urbis Romae] De quo Cassiodorus 4. 41. & VI. 15. & Ammianus Marcellinus XXVIII.

Jurisdictione ejus intra lx. lapid.) d. form. XV.

Vicarius Africae) Divus Augustinus de C. D. libro XXII. 8. *Apud Carthaginem quis novit, praeter admodum paucissimos, salutem, quae facta est Innocentio ex advocato vicariae praefecturae, & homilia lxx. de verbis Apostoli, cum essemus in carne. Interpella contra illos Ecclesiam non dico judices publicos, non Proconsulem (Africae) non Vicarium, non Comitem, non Imperatorem, sed Deum patrem & Christum, & Spiritum sanctum.*

Sub Vicario Britanniarum) Ammianus. *Ex Vicario Britanniarum.*

Vicarius VII. prov. in Gal.) de quo Cassiod. III. 16. & 17.

In constitut. Const.) Honorii A. Jacobus Sirmondus ad Apollin Sidonium. quem vide.

Fuit & Vicarius Hispaniarum) Vetus inser. VICARIUS PRAEFECTURAE PER HISPANIAS. Ammianus XXIII. *Venusto Vicariam commisit Hispaniae.*

Sulp. Sever. in hist. sac.) lib. II.

Vices agere praef. praet. &c.) Cledonius sup. Hinc Vicaria praefectura, in gestis purgationis Caeciliani & Felicis.

Qui vice-vestra) Sic legitur in veteri Ju-
liani Brodæi.

Et ut ait Cassiod.) lib. vi. 15.

Quod Cass. est) d. form. xv. vice sacra sen-
tentiam dicis.

XXXIX. De officio prætoris.

v. tit 14. lib. 1. ff.

A Ddjungitur spectabilibus prætor quibus-
dam locis, sed plerunque clarissimis, qua-
re fecerim libentius ab hoc titulo clarissimo-
rum, i. tertii ordinis initium. Quæ autem
magna olim fuit vis imperii jurisdictionisque
prætorix, ea cœpit onus esse Senatorum in e-
dendis populo scenicis & circensibus voluptati-
bus, quod sustinere etiam prætores olim, l.
si ut certo §. interdum, D. Comm. & in fabri-
cis operibusque publicis, l. 13. Cod. Theod. de
præt. & quæst. idque oneris fere tantum præ-
tura retinuit, adeo ut vocarentur ad eam invi-
ti, ut Zosimus exposuit lib 11. atque etiam præ-
sentibus deficientibus absentes Senatores qui
in provinciis, non in urbe domicilium habe-
rent, & minores xxv. annis l. 1. & 2. Cod.
Theod. eod. ubi sicut prætores & consules, ita
quæstores accipere oportet pro inani nomine,
& onere populo edendi muneris, ut illo Lam-
pridii loco in Servero, (Quæstores candidatos
ex sua pecunia jussit munera populo dare) non
pro amplissima illa dignitate, de qua actum est
tit. xxx. cui etiam non sufficeret minor ætas,
nec ad alios honores, l. ad Remp. D. de mun. &
hon. qui etiam non patent sceminis, & hanc ta-

men præturam onerariam subeunt quodammodo in specie l. 17. Cod. theod eod tit. paucissima autem retinuit prætura ex jurisdictione & Imperio prisco, & ferejea tantum quæ referuntur in l. 1. hujus tit. l. ult. inf. de præd. min. & tandem functione ejus etiam liberati sunt Senatores absentes No. Valentiniani & Martiani, & generaliter omnes qui prætores designati essent sumptibus & erogationibus faciendis in urbis fabricas, aut populi voluptatibus, l. 2. hoc tit. l. 1. inf. de prætor. nisi quid velent expendere sua sponte. Etiam illud additur eadem No. ut hi tantum designentur S. C. legitimo legitime celebrato. Fuere primis temporibus XVIII. in antiqua Roma, post in novo modo tres, modo quatuor, modo quinque, modo octo, & tandem ex ea No. tres, & designati ut dixi S. C. ut l. 12. 13. 15. Cod. Theod. eod. tit. ubi additur legitimo vel legitime celebrato i. loco & numero competenti, & locus quidem definitur No. 62. numerus quinquaginta scilicet Senatorum l. 9. C. Theod. eod. Hoc enim numero præscribi S. C. solet. Lampridius in Severo: Nullam constitutionem sacravit sine xx. jurisperitis & doctissimis ac sapientibus viris iisdemque disertissimis non minus l. ut non minus in consilio essent sententiæ quam cum S. C. fieret. Et S. C. vero dum prætores designari constituitur, nominatio & designatio censualibus quæ fuit aliquando concessa, abrogatur l. 13. 26. 27. Cod. Th. eod. Quidam codices habent, De officio prætorum, ut in Digestis, sed ut proconsulis & vicarii, ita prætoris appellatione omnes continentur.

XXXIX. Enarratio.

FUere prim. temp. xviii.] L. 2. §. deinde, D.
orig. jur.

Post in nova] L. 3. 13. 20. & 25. Cod. Th. de
Prætor.

Quam cum sc. fier. Hodie legiur : *quam Senatusconsultum conficerent.* Cas. legit : *ut non minus in consilio essent, quam quot sc. conf.* Salmasius. *Ut non minus in eo esset sententiarum. quam Senatusconsultum cum fieret.* Probabilior est emendatio Cujacii, vel Casaubonis

XL. De officio rectoris
Provinciae.

V. tit. 18. lib. 1. ff.

PROCONSUL, Comes Orientis, præfectus
Augustalis de quibus actum est supra, sunt
rectores provinciarum, sed spectabiles. Hi de
quibus hoc tit. agitur clarissimi, veluti præsi-
des, correctores, consulares, & unius tantum
provinciae, illi ferè plurium: & hi quoque sub
cura illorum, & hi rursus qui in his libris sæ-
pissime ordinarii iudices appellantur, Græcè
ἐπιτελεῖται interpretatur No. xx. & cxii. qui non
tantum exactioibus tributorum, civilibusque
negotiis, sed etiam militaribus occupabantur
l. 2. §. in bonorum, D. quis or. in bon. poss. Et
publici iudices, l. 7. sup. inf. de pag. fact. at-
que ideo l. 2. §. ult. D. de jud. his esse jus mu-
tae dicendæ quibus publicè iudicium est, i. qui
publici & ordinarii iudices sunt. Hi fratres à

principe appellabantur in Constitutionum ad eos directarum subscriptionibus, ut Cassiodorus ait, ut nobilitate pretiosi nominis affecti vilitate criminum abstinerent, & simili modo magister officiorum frater carissimus Augustorum in Nou. Th. de princi. ag. in reb. & No. de lampad. & No. de meta. Et Comes rerum privatarum in eisdem Novellis, l. 3. De tyronib. & No. Majoriani de bo. cad. & Comes sacrarum largitionum in eisdem Novellis Theodosii, l. 3. de palat. Addit idem Cassiodorus, rectorem provinciæ in præfecti prætorio militem cum ipsius tamen conscientia judicare, quod confirmat, l. 4. hujus tit.

X L. Enarratio.

ORdinarii jud. appell.] Joannes Episcopus Theſſalonicenſis de Chriſti reſurrectione, τί γὰρ ἀπεκρίθησαν Πιλάτῳ οἱ Ἰουδαῖοι : εἶπον ὅτι ἡμῶν ἐκ ἐξέσιν ἀποητείῃα εἶδεναι δῆλον οὐκ ὄντι πρὸς τὸν Ρῶν μαριῶν νόμον ἀπεκρίθησαν, μὴ ἐξείναι αὐτοῖς ἀποκτείναι εἰδὲ γὰρ εἶχον ξιφῶς ἐξοισίαν μὴ οντες ἀρχοντες ὀρδναροῖ non enim habebant gladii potestatem cum non essent ordinarii magistratus.

Non tantum exactioibus tributorum] L. no. ad quam Theodorus Hermopolites scribit, palatinos instare debere præsidibus, ut tributa exigant: imo vero & ipsis præsidum officialibus in tributis exigendis opem ferre: ὀχλεῖν κὲ χρητεπείγειν τὰς ἀρχοντας εἰς ἀπαίτησιν τῶν δημοσίων μαλλον δὲ κὲ συμποιεῖν τοῖς τῶν ταξείων εἰς τὴν συναγωγῶν τῶν τελῶν:

Ut Cassiodorus ait] vi. ut Var. 21.

Addit idem Cassiod.] loco citato,

XLI. Ut nulli patriæ suæ administra-
tio sine speciali permisso prin-
cipis permittatur.

PArs hic titulus est superioris, nimirum de
rectore provinciæ, ut nemo ejus provin-
ciæ fiat rector, aut præses, ex qua originem
ducit, vel in qua domicilium habet. Anasta-
sii Constitutio Græca, cui similis l. ult. inf. de
cr. sac. & vetustior Antonini apud Xiphili-
num, *μηδέναι εἰ τῶν ἕθων ὄθεν τὸ ἀρχαῖον ἐστὶν ἀρ-
χεῖν*, nisi scilicet hic honos ab ipso principe
ultra ei concedatur, ut Cassiodorum legimus
patriæ suæ Lucaniæ, & Brutiorum correcto-
rem fuisse lib. 1. Var. ac similiter nemo potest
in patria sua officium fiscale administrare, vel
præfidi adsidere ultra menses quatuor, l. 10.
inf. de adfes. l. 1. C. Theod. eod. nisi cui id
princeps speciali beneficio permiserit, l. 38. D.
ex quibus ca. ma. l. 3. D. de off. adfes. Et ra-
tionem reddit Paulus v. Sentent. ne aut gratio-
sus aut calumniosus apud suos esse videatur,
& attigit Cassiodorus suprascripto loco scri-
bens, gloriosum esse in patria sua præfidatu
fungi præclare, ubi necesse est, ut aut gratiam
parentela provocet, aut odium longæ conten-
tiones exasperent. At contra prætores in urbe
non fiunt, nisi qui in ea domicilium habent,
l. 2. sup. tit. 39. quia prætorum tum erat jurif-
dictio parva, & prætura onus potius quam ho-
nos, adeo ut plerique eam detrectarent, ea-
demque ratio magistratuum municipalium
vel generaliter in urbe, ubi est sedes imperii
& magistratuum ingens copia & observatores

actu cujusque multi, civibus & incolis magistratum capessere licet in provinciis præfidatum fungi non licet, quoniam longe majus est præfidis imperium, quam cujusque magistratus in urbe l. 7. §. ult. & l. 8. de off. proc.

XL I. Enarratio.

UT nemo ejus provinciæ) Synesius epistola LXXIII. ad Troilum : ἡ συνκαταπεφθηναι τον νόμον γέροντας αἰτίας ἐπὶ τοῖς παλαιω ὡρθοφρονον, ὅς ἀνὰ σπεινεται πολλὰ καὶ ἀλεπὰ τοῖς μνητευοσι πλὴ τῆς ἐνεσκούσης αρχῆς. vide epistolam præced. in fine.

Apud Xiphilinum) In M. Antonino. Zonaras.

Libro I. variar.) Epistola III.

Paulus v. sentent.) Tit. XII. §. in ea provincia.

XLII De officio præfecti, Annonæ.

CLarissimis adnumeratur præfectus annonæ & sequenti tit. præf. vigilum. Senatoriæ igitur dignitatis sunt. Et sub Alexandro Ulpianum legimus præfectum prætorio & præf. annonæ fuisse, l. 4. inf. loc. l. 4. inf. de contr. stip. Porro superiores legitimi magistratus sunt, hi duo præf. annonæ & præf. vigilum extraordinarii pro tempore & necessitate exigente constituti, l. 2. §. capta, D. de orig. jur. & hi sunt qui extra ordinem jus dicere dicuntur, l. si in aliquam, in fi. D. de offic. proc. & tamen excusantur à tutelis & curationibus, l.

administrantes §. 1. D. de excus. perinde atque hi qui ordinariam potestatem gerunt, §. ei qui potestatem, Inst. eod. Cæterum præfectus annonæ cognoscit etiam criminaliter de his quæ ad utilitatem annonæ publicæ pertinent, & ad accusandum admittit etiam mulieres, si qui dicuntur annonam flagellasse, l. ult. §. ult. D. ad l. Jul. de ann. l. mulierem, D. de accus. & annonem frumentarium urbis per officia sua exigit, l. 2. inf. de appar. præf. an. l. 1. inf. de can. frum. urb. Rob. per centuriones & milites suos, l. ult. §. ultim. D. de pign. act. & dat ex contractu magistri & negotiatione convehendæ annonæ exercitori actionem extra ordinem in eos qui cum magistro contraxerunt, l. 1. §. est autem, D. de exerc. act. nam & navicularios, qui annonæ urbis ferviunt, constat fuisse sub ejus cura, qui etiam petentes veniam ætatis apud eum de suis moribus probationes implent, l. 1. Cod. Th. de his qui ven. æt. Impp. & negotiatores, ut opinor, qui annonam urbis adjuvant, & in privilegiis naviculariis junguntur, l. semper §. negotiatores, D. de jur. imm. nam. & de pecunia debita ex negotiatione annonæ cognoscit, l. ult. D. quod cum eo &c. Fuerunt etiam sub cura ejusdem mensores frumentarii, l. mensores, D. de excus. & pistorum, & fundi dotales pistorum emolumentis adscripti, l. 12. & 7. Cod. Th. de pistor. &, ut Cassiodorus ait, per officians pistorum præf. annonæ discurret, pensumque & munditiam panis exigit Solicitius auro pensari panem quo Quirites aluntur. Et quamvis jurisdictio præf. annonæ videatur esse pars jurisdictionis præf. urbi, & ille sit sub dispositione præfecti urbi,

tamen pref. urbi nihil potest disponere de annonariis necessitatibus sine pref. annonę, l. 1. sup. de off. pref. urb. l. 1. Cod. Th. de cond. in pub. hor. & ab eo appellatur princeps non prefectus urbi, l. ult. D. quod cum eo &c. Loco autem hujus tituli alii ponunt male titulum de quadrimestris brevibus, vel ut in quibusdam libris scriptum legi, de quadrimestris tam civilibus, quam militaribus, est enim de his l. ult. sup. 31. & l. 1. sup. 32. non specialis ullus tit.

XLII. Enarratio.

Prefectus annonę] mentio ejus in veterum inscriptionum corpore p. xxxii. 6. cccxiii. 6. cccxxvi. 5, mlxxxvi. 6. Epictetus Arriani libro ii. cap. x. ἐπι τῆ σίτῃς ὄ

Flagellasse.] Vide Observ. x. 19.

Cassiodorus] Lib. viii. 18.

Mundit. pan.) Mundus panis opponitur sordido & furfuraceo. Vide Casaub. ad histo. Aug. script.

Sine pref. annonę) Vide Sirmond. ad Sidon. i. ep. 10.

XLIII. De officio præfecti Vigilum.

V. tit 15. lib. 1. ff.

Prefectus vigilum spectabilis appellatur in l. 3. D. eod. Sed qui in hoc libro instituitur ordo, cum ponit inter clarissimos, neque est novum ut idem modo spectabilis censeatur,

modo clarissimus, exemplo sunt prætores, silentiarii, tribuni, notarii, & alii plerique. Porro custos hic est nocturnus urbis, iudex obscurus, arbiter silentiosus, incendiariorum & furum indagator, & eleganter Cassiodorus præf. vigilum, furta in furibus facis, dum illos noctu circumvenis. Constantinopoli prætor plebis appellatus No. 13. Vigiles milites sunt qui eis obsequuntur: nam & jure militari testari possunt, l. un. D. de bon. poss. & test. mil. & habentur pro absentib. reip. causa, licet præsentibus sint, l. si maritus §. legis, D. ad l. Iul. de adulter. ut si quid damni pertulerint dum eam militiam exercent, merito ex edicto restitui possint in integrum, meritoque dixerit Cassiodorus, eis tempora momenti esse prolata. Erant ex libertinis, ut Strabo & Suetonius & Dio scribunt. & Latini si sex annis militassent lege Visellia perducebantur ad civitatem Romanam auctore Vlp. tit. de Latinis. Ceterum de criminibus, quæ graviores animadversionem desiderant præf. vigilum cognoscit quidem, sed non pronuntiat, reos si liberi homines fuerint, remittit ad præf. vrbi l. 3. §. 1. l. ult. D. cod. l. 1. hoc tit. Cassiodorus in formula præf. vigilum. Si tibi leges fures punire minime præcipiunt, tamen eos indagandi licentiam contulerunt. Et ita legatus proconsulis reos puniendos remittit ad proconsulem, l. 1. sup. de off. proc. Et similiter præfectus annonæ cognoscit quidem de crimine fraudatæ annonæ publicæ, sed non etiam pronuntiat, verum remittit reos, ut opinor, ad præf. vrbi uti eos vel condemnet, vel absoluat, nisi specialiter præfecto annonæ datum sit ius gladij.

est enim uterque præf. sub dispositione præf. urbi. Equites Romani petentes veniam ætatis mores suos probant præfecto vigilum, l. i. C. Theod. de his qui ven. ætar. quia & ipse præf. vigilum creabatur ex equestri ordine, auctore Dione, ex Senatorio ordine secundum N. 13. ut non male Tribonianus hoc tit. eum adjunxerit Senatoriis dignitatibus, postremum tamen & prælato præf. annonæ.

X L I I I. Enarratio.

PRæfectus vigilum) Cledonius in arte: *Præfectus vigilibus bene dicitur, quia hic participium est præfectus, non nomen: præponitur enim disciplinæ nocturnæ.* Divus Augustinus in libro de Grammatica: *Sane sunt nomina sub duplici enunciatione, ut tribunus militum, præfectus urbis, præfectus fundis, præfectus annonæ, præfectus vigilibus.*

Porro custos hic est noct.] Cassiodor. vii. 7. *Custos Romanæ civitatis diceris. Et mox: Eris securitas soporantium, munimen domorum, tutela claustrorum, discussor obscurus, arbiter silentiosus.* Apuleius Metam. iii. *Sum namque nocturnæ custodiæ præfectus.*

Incendiar. & fur. indag.) L. 3. §. 1. D. eodem.

Et eleganter Cassiod. in d. formula vii.

Prætor plebis] *πρωτοπαιρ τῶν δήμων*, Theophylactus Simocatta hist. M. lib. vi. 10. Meminit Joannes Cantacuz. lib. iv.

Vigiles milites sunt) *ἡ στρατία τῶν νυκτοφυλάκων*, Appian. v. de bell. civ.

2009 Meritoque dix. Cass.) Lib. vii. 8.

Ut Strabo] Lib. 5.

Et Suetonius) Augusti cap. xxv.

Et Dio) Libro LV.

Cassiodor. in form. pr. vig.) d. form. 7.

Nisi spec. præf. ann. dat. sit jus glad.] Verus in-
scri. P R A E F E C T U S A N N O N A E U R B I S S A -
C R A E C V M I U R E G L A D I I.

Auctore Dione] d. libro LV.

XLIV. De officio civilium Judicum.

Post speciales titulos singulorum magistra-
tuum dantur generales, & quia magistra-
tuum, sive Judicum, una divisio hæc est, alios
esse civiles, alios militares, quid sit proprium
civilium hoc titulo declaratur, quid proprium
militarium titulo sequenti, quid commune
omnium tit. 48. Civiles sunt, quibus inter
privatos, vel inter militem actorem & priva-
tum reum jurisdictio est, veluti præf. urbi,
prætor & cæteri, de quibus hoc tantum in hoc
titulo constitutum invenitur, ut benigne au-
diant allegationes eorum, qui se adserunt esse
immunes à publicis functionibus, allegatio-
nem immunitatis suspendere exactionem tri-
butorum, l. 2. Ut honorati, principales nimi-
rum civitatum qui perfuncti sunt omnibus
muneribus civilibus, & cæteri omnes, qui ho-
norariam adepti sunt dignitatem civilem, vel
militarem, l. 1. inf. de hon. veh. vel qui con-
sulatum, aut aliam dignitatem administrave-
runt, ut in Nou. Valentiniani de hono. & qui
in gr. præf. quibus jus est confidendi in secre-
tariis judicum, l. ult. inf. de off. diu. jud. cum

judice non sedeant interim dum eorum lis agitur, contestatur, & disceptatur, l. 1. hoc titulo.

XLIV. Enarratio.

Qui perfuncti sunt omnibus hon.) Passim legibus in veteribus inscript. Honores omnes adeptus, omnibus honoribus in Republica sua functus, omnibus perfunctus honoribus. Illi dicuntur honorati, vel qui honorem gerunt.

Cum judice non sedeant) τῆτο δὲ πρὸς πρῶτον ἄρχόντων ἐπειθήσει, καὶ πρὸς τὸ ἔχει φόβον τῆς δικαιοσύνης καὶ μὴ καταφρονεῖν τῶν ἀρχόντων δικαστῶν:
Hoc autem ad honorem magistratum inventum est, ut hi quorum lis agitur, timeant, & magistratus qui judicaturi sunt, non contemnant.

XLV. De officio militarium. Judicum.

Militares judices sunt, quibus non inter privatos, aut inter militem & privatum reum, l. 2. hoc titulo, sed inter milites, aut inter privatum actorem & militem reum jurisdictio est, veluti Comites, & magistri equitum & peditum viri illustres, l. pen. inf. de jurisd. om. jud. & viri spectabiles duces, aut comites rei militaris. Civiles judices, habent etiam suos milites, suam militarem manum. i. lictores & apparitores, sed horum officio in causis privatorum milites judicum militarium fungi non possunt, nec se eorum actibus imiscere.

XLV. Enarratio.

SUam militarem manum) L. 68. D. de rei
vind. διὰ στρατῶν, Græci ibid.

Lictores apparit) Executores, viatores, ἐκ-
βασαίς.

XLVI. De officio tribuni & comitis
rei militaris.

EX militaribus iudicibus inferioribus, &
E minoris laterculi sunt Tribuni & Comi-
tes rei militaris viri clarissimi, l. 1. sup. de off.
quæst. tribuni scilicet minores cohortium, seu
numerorum, & præfecti & præpositi castrorum
honorati comitiva dignitate, de quorum of-
ficio desideratur græca constitutio, in hoc ti-
tulo. Superiores, magistri scilicet & duces
sunt illustres vel spectabiles, & emittuntur ex
majori laterculo.

XLVI. Enarratio.

EX majori laterc.) De majori & minori la-
terculo vide sup. tit. xxx.

XLVII. Ne comitibus rei militaris,
vel tribunis lavacra præstentur.

ETiam illud additur de Tribunis & Comi-
tibus rei militaris inferioribus. i. clarissi-
mis (legendum enim est in l. 1. hujus tituli, a-
liorúmve minorum comitum, in l. 2. C. Th.
eodem, inferiorum) ne à provincialibus, qui

eos hospicio excipiunt, exigant etiam privata balnea, hoc enim licere illustribus solis comitibus & magistris utriusque militiæ, l. 6. inf. de metatis.

XLVII. Enarratio.

Aliorumve minorum com.) In vet. Cod. Juliani Brodæi, legitur ut vulgo.

XLVIII. De officio diversorum Judicum.

Hic titulus est communis omnium judicum civilium & militarium, ne ob publica tributa ullius judicis auctoritate matresfamil. domo extrahantur in forum, & quod de viduis additur l. 2. C. Th. eod. ne à patria sua trahantur in sacrum comitatum relatum à Triboniano proprio titulo. Quam imp. int. vid. &c. & l. 3. Theod. eod. tit. ut provinciales prætorium judicibus non componant, ornent, instruant: Sed ut ipsi sibi judices id componant, si velint, & ut contenti sint annonis & cellariis, quæ accipiunt ex orreis publicis, nec quidquam præterea exigant à provincialibus, ut l. 32. C. Th. de eroga mil. ann. Communia hæc sunt præcepta omnium judicum, nec non etiam quod habet l. 2. hujus tituli Constitutio Græca, quæ specialiter de Comite rei privatæ loquitur, & generaliter de omnibus judicibus urbanis & provincialibus, à me restituta in l. 7. inf. de delat. Et quod l. 3. ne judices confundant invicem dignitatum gradus, puta ne minor judex majorem in relationum

suarum subscriptionibus quasi patrem, fratrem
 audeat nominare, & l. ult. ut honoratis non
 negetur confessus in secretariis iudicium.

XLVIII. Enarratio.

„ **L** Ex 2. hujus tituli] Qua cavetur ne
 „ quemquam admittent deferentem alium
 „ quendam thesaurum invenisse : ut tamen
 „ eum admittant, qui rem vel hereditatem
 „ ad fiscum pertinentem ab alio detineri nun-
 „ tiet, dato fidejussore ad summam quinque
 „ librarum auri, quo caveat se rem execu-
 „ turum, & probaturum, Cujacius ad l. 7. inf.
 „ de delator, ex his Theodori Hermopolitæ:
 „ εἰ δὲ πολλαῖς πρῶσις τις λέγων, ὁδῆα κτερεῖ
 „ πρῶσιμα διαφέρων τῷ δημοσίῳ, ἢ κληρονομίαν διαφέ-
 „ ρουσαν αὐτῷ, τρίτον καὶ δεχέσθαι διορίζεται, καὶ ἐγ-
 „ γυητὰς ἀπαιτεῖσθαι ἀχθῆναι πέντε λιτρῶν ἐγγυωμένους
 „ αὐτὸν ὡς ἐπεξέλθοι τῷ πρῶσιμα, καὶ ἀποτεῖξει τῷ πρῶ-
 „ σαγγελίαν αλητῆ.

Subscriptionibus) Sic legitur in Codice:
 Brodæi.

Fratrem audeat nominare) Basilica, καὶ μὴ
 δεῖποτε τρίτοις ἀνὰ ἀφέροντες τολήτωσαν ἀδελφούς ἀν' ἑσ
 ἀποκαλεῖν : Nec enim in suis ad eos relationibus
 fratres eos audeant nominaria.

XLIX. Ut omnes iudices tam civi-
 les, quam militares post administra-
 tionem depositam l. dies in civitatibus,
 vel certis locis permaneant

Et etiam hoc commune omnium iudicum
 provincialium ex Constitutione Zenonis,

ut perfuncti administratione, postquam successorem acceperunt, clarissimi in Metropoli provinciæ quàm administraverunt, spectabiles in majoribus potioribusque civitatibus administratæ diœceseos (de illustribus nihil exprimitur, quia aulicæ sunt potestates) dies l. permaneant, & in publico faciant sui copiam, ut volenti cuilibet sit cum eis civiliter aut criminaliter experiundi potestas de furtis aut criminibus. de furtis lege Julia repetundarum de aliis criminibus veluti peculatibus aut manubiis, id est, deprædationibus & concutionibus aliis legibus, vel S. C. ut l. ult. inf. de momul. quam rem Zeno vult definiri intra xx. dies, & interim reum juratorix cautioni committi, qua adfirmet se in iudicio permansurum usque ad terminum litis. Confirmatur hæc præscriptio l. dierum Justiniani Nou. 8. 95. 128. 161. & ex Nou. quidem 8. intelligitur in hac constitutione Zenonis procul dubio esse legendum, nec ullam ante præfinitum tempus de provincia discendendi excusationem ei tribuat, vel divina revocatoria, vel codicilli &c. Quod autem quidam scribunt idem fuisse cautum lege Julia repetundarum prolata Ciceronis auctoritate falsum est. Nam quod Cicero scribit II. & V. epist. lege Julia cautum, ne rectores provinciarum ex provincia decederent, antequam rationes pecuniæ publicæ in provincia confectas & consolidatas deposuissent, non est de excipiendis actionibus omnium, qui eos de furto, vel aliis criminibus compellare voluerint, & magis pertinet ad l. Juliam residuorum, ut l. sacrilegi §. ult. D. ad l. Jul. pecul. quàm ad l. Juliam repetundarum.

Porro Constitutio Zenonis locum habet, non tantum in iudicibus, sed etiam in adfessoribus, domesticis & cancellariis iudicum l. 3. l. 8 inf. de adfess. & vel in manipulariis, qui infimus est militię gradus militarium iudicum & ministris, l. 1. inf. ad l. Iul. rep. Ex No. Theodosij & Valentiniiani de trib. fisc. erant præscripti tres menses, quos ante non liceret iudicibus prouincia decedere, & forsitan in l. vlt C. Th. de adfess. legendum est, per continuos tres menses, non per continuum triennium, & in eadem No. eleganter hæc quoque harum Constitutionum redditur causa, vt coram positi bene actę rei fruantur laudibus, aut certe si direptionis alicuius conscij docebuntur, discessus celeritate se non subtrahant.

XLIX. Enarratio.

UT volenti cuiuslibet [Ex militaribus sunt Comites ergo huic constitutioni conuenienter Cassiodorus in formula Comitivæ prouinciæ quæ l. est lib. vii *Nec quicquam præsumas facere, nisi quod priuatus possis legibus vindicare &c.* Pet. Faber.

Id est, deprædationibus (Vide A. Gellium XIII. 23. ad finem.

Proculdubio esse leg. (In vetusto Brodæi legitur vt vulgo.

L. De officio eius, qui vicem alicuius iudicis obtinet.

ET hic quoque titulus de quocumque iudice accipiendus est, siue de eo, qui cuiuscumque iudicis vicem obtinet: Is veró non

est vicarius, non legatus, non is cui præses mandat iurisdictionem suam, sed is qui ut est scriptum l. 1. D. de tut. & cur. dat. modera-
 men provincie temporis causa obtinet, præ-
 sidente scilicet defuncto, vel quia ei provincia ad
 tempus regenda commissa est. atque ita non-
 nunquam procurator Cæsaris vice præsidis fun-
 gebatur, l. 1. inf. de ped. iud. l. 2. inf. de pœn.
 l. 3. inf. vbi cau. fisc. ut Pontius Pilatus procu-
 rator Cæsaris erat in Syria vice præsidis, vel
 etiam quæstor ille olim qui cum proconsule,
 aut propratore in provinciam mittebatur pe-
 cunie publicæ causa. Porro ei qui vicem alicu-
 ius iudicis obtinet permessa sunt eadem quæ
 iudici, cuius locum tuetur, quod ei leges specia-
 liter dederunt, & est apud eum legis actio, per-
 inde atque esset apud iudicem ipsum, l. 2. h. t.
 quæ tamen omnia legatum proconsulis, vel
 eum cui præses mandavit iurisdictionem con-
 stat non habere.

L. Enarratio.

IS vero non est vicarius (Vide ad tit. xxxviii.
 sup.

Non legatus, non is cui præses, &c; Hi vi-
 cariam operam præstant.

Ut Pontius Pilatus procur. Cæs. (Sanctus
 Cyprianus de idolorum vanit. Pontio Pilato,
 qui tunc ex parte Romana Syriam procura-
 bat. Iustinus in dialogo ad Tryphonem:
 Ἰησοῦς Χριστὸς τῆς σαυρωθέντος ἐπὶ Ποντίῳ Πιλάτῳ τῆς
 Ἰουδαίας ἐπιτροπῆς τῆς Ἰουδαίας ὑποτασσεται.
 Gallicus interpres non recte vertit, Procureur
 pour lors & President en Judée. Iosephus belli
 Jud. II. 14. περιφρεῖς ἢ εἰς Ἰουδαίαν ἐπιτροπῆς ἢ

πὸ Τιζεζυς Πιλᾶτος. Rufinus vertit : *Missus à Tiberio in Iudeam Pilatus, cum curandam accepisset regionem ut apud Tacitum, Achaiam curabat, Annali v. & Ann. vi. Aliam curaverat* Nescio an Rufinus scripserit, *procurandam* : ἐπίτροπος enim est procurator. Glossæ : ἐπίτροπος procurator. Atqui Divus Hieronymus comment. in Matthæum capite xxvii. Pilatum præsidem vocat. Iuuenecus presbyter hist. Euangel. libro iv. *Consuluit Præses populum.* Sanctus etiam Hilarius Præsidem vocat, enarrat: in Psalm. ii. & Leo i. in serm. i i. de pass. D. & serm. vi. & alibi. Maximus Taurinensis homilia i. de accusato & iud. D. apud Pilat. quia Lucæ iii. legitur, *νεμεινόντο.* Hinc Pilatus, τῆς Ἰουδαίας ἡγεμῶν dicitur à Georgio Sincello in Chronographia, & Theophylacto in Math. cap xxvi. Respondet Cuiacius Observat. xix. 13. & in Notis Mercatoris i. 21. 21. Præsidis nomen generale esse, quo continentur omnes provincias regentes. Ergo & procuratores Caesaris. qui vice Præsidis funguntur.

Leges specialiter ded.) Vide Cuiacium ad Novellam viii. ad finem.

Constat non hab.) Hoc ita nisi cum legato mandata est iurisdicctio, ut scripsi pluribus ad ipsum Cuiacium cap. xix. lib. xv. Observat. P. Faber.

LI. De adfessoribus domesticis; & Cancellariis iudicum.

ET hic quoque titulus est de adfessoribus quorumcumque iudicum Adfessores sunt Iurisprudentes, qui consilia iuuant iudicum, vel qui consiliis suis iudices adiuuant, l. 7. hoc tit. l. 1. C. Th. de Com. qui ill. ag. adf. Macarius Homilia 15. *ὅταν ζητηται ὁ ἀρχων, λαμβάνει ἐαυτῶ βουτὸν τὸν συγκαταλεγμένον.* non sunt iudices: nam nec libellis subscribere possunt, l. 2. hoc titulo nec causas audire & iudicare absente magistratu, l. 13. & l. pen. hoc tit. quarum vna est Zenonis, altera Iustiniani, vtrique eiusdem sententiæ, & his paucissimis verbis perstricta in Basilicis: *Μηδέποτε χωρὶς τῶ ἀρχόντων οἱ σύμπονοι διακρίτῶσαν, τὰ ἐκείνων πτελῶντες οἰόμεθα.* Habentur in iudicum partem, vt Cassiodorus ait xi. & Imp. l. omnis, Cod. Theod. de his quæ adm. trad. sunt. quædam vniuscuiusque iudicis portio videtur adfessor. Et chartis iudicum signa sua inponunt, l. vlt. hoc titulo, qua ex re & Comites dicuntur, & participes. Comites scilicet sedendi, vt Cicero loquitur, & participes conciliorum, aut participes consiliarij, & quasi pars iudicum, vel simpliciter consiliarij & consiliatores, ut *βελήφορον ἀνδρα* Fulgentius interpretatur, consiliatorem virum, & inde adfessum pro consilio illo versu Propertij, Turpior adfessu non erit illa meo. & adfessorium in Pandectis liber, quo quæ ad ea consilia iudiciâque pertinent. explicantur. Dixi Iurisprudentes, vt l. 1. hoc titulo, l. 1. D. eod. nam ab eis Iurisprudentia

exigitur, quæ non exigitur in magistratu, cui
 adfident. Cicero pro Plancio: P. Rom. ma-
 gistratum virtute & innocentia contentus est:
 quotus enim quisque disertus, quotus quisque
 iuris peritus est? Denique imprudentia impu-
 tatur adfessori non magistratui, l. 2. D. quod
 quisque iur. Cancellarij autem sunt, qui iudi-
 cibus sunt à secretis, milites electi ad secreta
 iudicium periculo primatum officij ex eodem
 officio, l. 8. hoc titulo, ut in Basil. ἀπό τῆς ταί-
 ξεως ὀφείλουσιν εἶναι, ne quis ea verba, ex eodem
 officio, temere, etiamsi non hebeantur in C.
 Th. tollenda putet sic dicti, quod scribendis
 & expediendis. epistolis, iussionibus, edictis,
 relationibus, responsis, sententiis iudicum o-
 peram darent loco quodam proximo consisto-
 rio vel secretario iudicum, clauso reticulis si-
 ue cancellis, ut fit hodie etiam in curiis. quod
 ex Cassiodoro compertissimum est. & per hos
 etiam ad iudices admissionem fieri Agathias
 scribit i. histor. hoc addito de eorum appel-
 latione, τῶν τούτων ἐπιμελείας ἐκ τῆς κισκιδῶν ἐ-
 πονομαζεν καὶ τῶν ἐν τούτοις ἐπιμελείας. Qui sunt à
 secretis principum, tribuni & notarij dicun-
 tur. Qui à secretis iudicum, cancellarij Do-
 mesticos iudicum, de quibus & l. 1. inf ad leg.
 Jul. rep. quoniam lego arceri à publicis actibus
 necessitatibusque, l. 4. hoc titulo, puto nomen
 commune habere cum domesticis protectori-
 bus principum, eandemque sustinere militiam
 & creari ex officio iudicum periculo prima-
 tum, d. l. 8. & annonas de publico ferre, ut
 Cassiodorus docet ix. Var. sicut adfessores &
 cancellarios, ut tit. seq

L I. Enarratio.

ADseffores sunt Jurisp.) Divus Augusti-
nus Confess. VIII. 6. *Alipius otiosus ab
opere Jurisperitorum post adsessionem tertiam,*
&c.

Qui cons. juvant. jud.) διαβοηθούμενοι σύμμαχοι
Libanius de vita sua. Gregorius Thaumatur-
gus in orat. Panegyri. in Origenem : ὁ τό τε ἀρ-
χῶν τῶν Παλαιστίνων τοῦτον παραλαβὼν ἐξαιφνης ἀ-
κρίτοι μόνον κεχωρισμένον τῆς ὁμοκείτου, ἠγάθην ἐν-
ταῦτα, συνεπίσηθήσονται καὶ κοινωνήσονται τῶν τοῦ
ἔθνους ἀρχόντος πονῶν νομικῶς γὰρ τις ἴσως, καὶ ἔστιν ἴσως ἔτι.
Iidem dicti σύμμοιοι, & συνεδροί τε καὶ σύμβου-
λοι. Heliodorus Æthiop. x. quæ duo sæpissi-
me conjunguntur, ut apud Zosimum v. &
quem Sybilla σύμβουλον vocat, Lactantius con-
siliatorem interpretatur, libro vi. cap. iv. &
xi. συνεδροί in Nov. lx. cap. ii. Glossæ : παρ-
έδρος, *adseffor* Ulpianus in Midianam : παρ-
έδροι γὰρ ἐδηρῶντο ταῖς νεωτέροις, οἱ νῦν καλεῖσθαι
συμμοιοὶ εἰ μὲν, D. de excusat. vide Har-
menop. iv. tit. ii. §. xi. Glossæ : συμμοιοδένος,
adseffor. concessor Anastasio in hist. Ecclesiast.
vide quæ ibi diximus. & Cujacium ad Novell.
CXIX.

Nec causas audire) Nec iudices sine adses-
soribus. Achilles Tatius Clitoph. & Leuc. VIII.
σύ μὲν γὰρ συμμοιοὶ ἔχεις, καὶ εἰδὲν ἀν' ἐσ' τούτων ἔξ-
ἔστι σοι. Tu adseffores habes, sine quibus nihil
tibi decernere licet.

Ut Cassiodorus ait) Libro xi. 4.

Comites sedendi) Ut apud Homerum II.
IV. οἱ δὲ θεοὶ παρ' Ἴδου καλεῖσθαι ἠγροθωντίο : *Dij*

autem apud Iovem confedentes tractabant. Sic Latinus interpres Irænei de hæresibus libro 11. c. XL.

Ut Cicero loquitur) Epistol. ad Attic. v. 11. edit. Aldi anni 1544. videsis editionem Sebastiani Corradi, quæ prodiit ann. 1549. & Sim Bosium.

Consiliatores (Plin. iv. ep. 17. *Consiliator & rector.* Facundus Hermian. libro iv. *Consiliatoribus igitur vobis in his quæ incurrunt utor.* Utitur Auson. in Consul. Glossæ: *γυμναδότης, consiliarius, consiliator, suasor.* Lactantius lib. 11. 8 *Eo consiliatore usus est.*

Fulgent) Mythologiæ 111. cap. 1.

Propertii) Elegia x. 1. libri iv.

Adfessorium) L. 12. D. de pact. l. 5. §. hac lege, D. de injur.

Quæ non exigitur in magistr.) Vide lib. XIII. Observat. cap. ult.

Ult. in Basilic.) Libro vi. tit. 1. cap. xvii.

Secretario judicum) *σηκρήτω τῶν δικαστηρίων*, in Cod. Cann Ecclesiæ Africanæ cap. xcvii. Divus Augustinus Soliloq. cap. xxvi. *In libro tuo scripta de me in secreto consistorii tui.* Vide Glossarium nostrum ad Cedr.

Sive cancellis) M. Tullius pro Sextio: *Tantus in fori cancellis plausus excitatus.* Græci *κεκλίδαις* vocabant Sanctus Basilius Seleuciæ de vita S. Teciæ lib. 1. *εἶπω δὲ τῆς δικαστικῆς κικλίδαις παρελθῶν, καὶ εὐαὶς ἐπὶ τῆ βίματος τοιαῦν δε ἀπήεξατο λόγον.* Etymologicum: *δρυφαχτοίαι τῶν δικαστηρίων θυρεοί, ἢ γουὴ καὶ κικλίαι.*

Quod ex Cassiodoro) Lib. xi. 6. ix. *variar.*

LII. De annonis & capitu administrantium, vel adfessorum, aliorumve publicas sollicitudines gerentium, vel eorū qui aliquam consecuti sunt dignitatem.

His omnibus iudicibus de quibus actum est titulis superioribus, & adfessoribus domesticis, cancellariis eorum, & aliis omnibus quibus curatio, officium, ministeriumve publicum aliquod injungitur, ut Comiti Commerciorum, cui curæ est, ne commercia illicita exerceantur, cuique soli à barbaris comparandi serici in usum principis jus potestatisque est, & sine quo cum barbaris ultra fines constitutos negotiari non licet, & magistro lineæ vestis, magistro æris, Comiti auri & rationali utriusque ærarii, ac similibus omnibus de publico præbentur salaria, i. annonæ & capita. & adfessoribus ea Alexandrum instituisse Lampridius scribit, & confirmat, l. 4. D. de off. adfess. Annonæ sunt veluti panis, vinum, oleum, liquamen, laridum, &c. quibus vitam toleramus. Capita sunt pabula equorum, mulorum, camelorum, quibus vehimus nos, aut sarcinas impedimenta que nostra. Ammianus Marcellinus xxii. pabula jumentorum, quæ vulgo dictitant capita. Hesychius κριπυτὸν, παράβλημα ἀλόγον. Igitur in l. 2. inf. de cur. pub. & l. 9. inf. de ju. fisc. alimenta pecorum. vel pabula sunt capita, sumptus familiaræ, annonæ. Dicitur singulari numero capitum, ut l. 2. sup. de off. præf. præt. Afr. & No. Theod. de tribus fis. & Cassiodori v. 1. ad e-

quos capitum definitum. & patrio casu, capitu, inflexione Græca. Porro solebant hæc præberi in speciebus ipsis. Verum hac constitutione rediguntur ad prætia definita in delegationibus, quæ eo nomine singulis officiis dantur. Delegationes quæ & delegatoriae, sunt notitiæ quæ singulis administratoribus & officiis delegantur, quibus annonæ eis debitæ taxantur, & capita, aut prætia eorum, quæ sumantur ex tributis illius, vel illius provinciae, vel ex publicis horreis.

LII. Enarratio.

Cuique soli à barb.) L. 4. & l. ult. inf. de
commerc. & mercat.

Lampridius scribit] In Alexandro.

Αλόγων) Item : κτηνῶν τροφή.

Delegationes) *Delegatio* apud Suidam exponitur, annonæ transvectio, & in veteri Glossario. MS. διληγατίον, κτὶ Ρωμαίους ἢ ἐκταγή τῶν σιτοπομῶν κτὶ ἢ ἀν' ὄνον μετακομιδῆ. Sed hæ Glossæ magis pertinent ad annonam militarem, & delegatores, qui expeditionis tempore provident copiis militaribus: & ideo cessante bello nullæ erant delegatorum partes. Julius Pollux in Cronico: ἀλλὰ κτὶ πύλεμον κτεῖνον δηληγάτορ ἐκαθῆτο ἐν τῇ πόλει ἢ ὅτε ἐπιύετο ὁ πόλεμος, ἐκουφίζετο κτὶ ὁ διληγάτωρ. Vide Novellam cxxx. capite 1.

Quæ & delegatoriae) L. missi 7. inf. de exaction. tribut.

LIII. De contractibus judicum , vel eorum qui sunt circa eos , & inhibendis donationibus in eos faciendis , & ne administrationis tempore proprias ædes ædificent sine sanctione pragmatica.

UT superior ita hic titulus communis est judicum omnium, & adfessorum, vel domesticorum, quo Justiniani Constitutione judices urbani separantur à provincialibus, ita ut urbani ex pragmatico principis emere, & proprias ædes ædificare possint, non etiam donationem accipere, quæ tamen si facta fuerit, post depositam administrationem confirmari potest, vel ratihabitione donatoris, vel silentio quinquennii. Provinciales autem ne ex rescripto quidem principis emere per se, vel per aliam personam quidquam possunt præter ea quæ victus quotidiani sunt, nec domum ædificare, aut navem, ut l. aufertur, §. quod à præfide, D. de ju. fisc. nec duxere uxorem, l. qui in provincia, l. præfectus, D. de rit. nup. ac. multo minus donatum suscipere: quo verbo etiam hæreditatem significari testamento extranei relictam conveniens est his, quæ de hac constitutione ex Theophane retulit Anastasius bibliothecarius: & quæ in eos forte collata fuerit donatio inter vivos, aut venditio, nec ratihabitione, nec silentio quinquennii confirmatur, nimirum abrogata, l. 5. & 6. C. Th. de his quæ adm. vel off. pub. ger. quæ admittit præscriptionem quinquennii, & abrogata etiam

etiam No. Valentiniani de conf. his quæ adm. vel pub. off. ger. dist. vel don. qua nos tamen in Gallia utimur magis. Et ratio differentiæ inter urbanos & provinciales, quia major est in provinciis præsidibus grassandi copia si sua potestate abuti velint, idcirco durioribus legum vinculis coërcentur, ac similiter, ut diximus, tit. 14. mittuntur in provincias exteri & incogniti provincialibus, in urbe fere cives aut incolæ magistratus capeffunt. Qui sunt circa eos, dixit, ut l. 33. D. de rebus cred. pro adfessoribus vel domesticis, & aliis officiis, & rursus secundum hanc constitutionem Justiniani quod excipitur in l. non licet, D. de contr. empt. nisi specialiter quibusdam hoc concessum sit, habet locum in urbe tantum, & addenda alia exceptio ex l. qui officii, D. eod nisi paterna à fisco detrahantur, ut l. milites, D. de re mil. & l. princeps Cod. Th. de his quæ adm. vel off. pub. ger. Videnda hac de re No. Leonis 84.

LIII. Enarratio.

A Nastasius bibliothecarius) In historia Ecclesiastica. *Faciens*, inquit, *singularem Codicem*, & *vocans eum Novellas constitutiones*, in quibus non permittit Principem in locis quibus præest, *emere possessionem, aut ædificare domum, aut hæreditare extraneam personam, nisi quis sibi cognatus existat.* v. Theophanes edit. Reg.

LIV. De modo multarum quæ à judicibus infliguntur.

Pertinet etiam hic titulus ad iudices omnes de quibus actum est supra. Omnes enim qui iudicationem habent, id est qui publice iudicium exercent, multæ dictionem & pignoris capionem habent, qua suam tueantur jurisdictionem & coërceant inobedientes, l. 2. §. ult. D. de re jud. l. aliud §. ult. D. de ver. sign. & exepri tantum inveniuntur procurator Cæsarialis, & curator Reip. l. 2. & 3. hoc tit. & defensor plebis, l. 5. tit. seq. Sed nec ad infinitum cuilibet iudici multam dicere licet, l. 5. inf. quam proc. non est nec. Modus quem sequi unusquisque debet in multa dicenda hoc titulo definitur Præfecto prætorio supremæ multæ irrogandæ jus est, l. 4. hoc tit. Cassiodorus: Magna, inquit, quantitate multat errantes, & plerunque omnis multa accedit fisco, nisi specialiter deputetur publicis operibus, vel cursui publico, vel aliis necessariis causis, l. 5. hoc tit. vel pauperibus, l. 2. sup. de episc. aud. quod fit in omnibus causis ecclesiasticis, l. 20. Cod. Theod. quor. ap. non rec. & Cassiodorus VIII. Var. Multa autem est pecuniaria coërcitio, non est fatis: nam & pœna quædam est pecuniaria coërcitio pecuniaria igitur coërcitio, quæ arbitrio iudicis irrogatur. Nam & si certum modum iudex non possit excedere, intra eum modum tamen sui arbitrii res est quin etiam posteaquam multam irrogavit, ex causa moderari eam & remittere, verbi gratia, propter inopiam rei, i. necessitatem solutionis, l. ult. in fi-

ne, hoc tit. l. 6. §. pen. & ult. D. de off. præf. repræhensa, ut ait, exactorum avaritia. Bene reprægensa & compræhensa, l. 16. C. de don. int. vir. non punita. Minus enim est repræhendere, l. 7. §. ad tempus, D. de interd. & rel. Cicero pro Flacco: non modo repræhendendum, sed etiam condemnandum putas. Et omnino abrogari contrario iudicio, moderari vel remitti multæ dictio, sicut nec quælibet alia sententia ab eodem iudice potest, à superiore potest. Plinius xv. Epist. prætor Senatori multam dixit, egit ille in Senatu causam suam sic ut deprecaretur remissa est multa.

LIV. Enarratio.

PROCURATOR CÆSARIS) Id est rationalis. In vetusto Menagii sic legitur, id est rationales. Sic etiam Brodæi membranæ.

Cassiodorus Libro vi. 3.

Et Cassiod. viii. Var.] xxiv.

Certum modum) Definitum modum, ultra certum modum condemnare non licet.

Remitti] *Nec putent factum facile esse, ut aut præcipiti persuasione condemnent, quem culpa non ingravat: aut erubescenda varietate iudicii pro arbitrio proprio immutandum esse, quod lex iusserit, l. ult. in fi. Sic legitur ille locus in veteri Brodæi.*

Plinius iv. epist.) epistola xxix.

LV. De defensoribus civitatum.

MAGISTRATUS, de quibus actum est supra, vel in u: be Roma veteri, aut nova Rem.

Publicam administrant, vel in aula principis, vel in provinciis, & ex his aliis diœceses regendæ commissæ sunt, aliis provinciæ singulæ. Hi de quibus sunt hi postremi tres tituli non urbis, non provinciæ, non diœceseos, non aulæ, sed civitatum singularum potestates sunt. Et defensores civitatum in primis, similes tribunis plebis, qui olim in urbe fuerunt: Nam & defensores plebis dicuntur, defensores locorum, patroni, parentes rusticorum & suburbanorum, l. 3. & 4. hoc titulo l. 1. tit. ult. hujus libri l. ult. inf. de priu. ag. in rebus, & præhensionem habent sic. i. Tribuni plebis, l. 22. sup. de ep. aud. No. 15. in qua plenius scriptum de officio & jurisdictione eorum. Sed invenio etiam ad eorum curam pertinere persecutionem servorum fugitivorum Reip. ex l. mancipia inf. de ser. fugit.

LV° Enarratio.

Civitatum singul. potestat. sunt) Oecumenius in Acta Apostolorum capite xxviii. defensores civitatum comparat ἀγοραίοις, qui minores erant iudices in Asia: εἶδος τῶν δικαστῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ εὐτελῶν οἱ ἀγοραῖοι οἵ τινες ἐδίκαζον τῶν πένισι, καὶ ἀγοραίοις ἀνθρώποις, διὸ καὶ ἀγοραῖοι ἐκαλοῦντο, ὡς ὅτι εἰσὶν ἐηδικοί καὶ πόλεις τινάς. οἱ δὲ ἀνθύπατοι τῆς τῶν πλουσίων, ἢ τῶν ἐγκλημάτων δικῆς ὑπήκουον.

Ad eorum curam pert.) Commerciorum dispositionem: ad hos pertinuisse colligas è Cassiodori lib. vii. variar. form. xii. de defensoribus cui. civitat. P. Faber.

LVI. De magistratibus municipalibus.

IN quibusdam civitatibus erant defensores tantum, l. in hac inf. de donat. in quibusdam defensores plebis, atque etiam magistratus municipales, plurimum Duumviri, similes duobus Consulibus populi Romani. Et sumebantur quidem Duumviri ex ordine decurionum, defensores ex plebe l. 2. sup. tit. prox. utrique decreto clericorum, honoratorum, possessorum, decurionum, l. 8. cod. l. 1. D. ad l. Jul. de amb. Nou. Leonis 46. & 47. ex quibus tamen hodie etiam creatio eorum pertinet ad principem. Utrique habent jus conficiendorum actorum l. penult. sup. tit. prox. l. 2. hoc titulo presentibus scilicet tribus curialibus & exoptore publico, ut l. 151. C. Th. de decur. & Nou. Theod. de tribus fis. Utrique habent jus dandi tutoris l. 3. D. de tut. & cur. da. §. nos autem, Inst. de Att. tut. Ceterum quam invenio legis actionem aliquando esse apud magistratus municipales, l. ult. inf. de man. vind. l. 4. D. de adopt. & Pauli II. Sent. tit. xxv. nusquam invenio esse apud defensores plebis, & rursus quam invenio multæ dictionem non esse apud defensores l. 5. sup. tit. prox. suspicior fuisse apud magistratus municipales, licet penali iudicio jurisdictionem suam tueri non potuerint, eo scilicet de quo agitur l. 1. D. Si quis iudic. non obt. nam & pignoris capionem habent, l. quemadmodum §. Magistratus, D. ad l. Aquil l. 4. §. 1. de dam. inf. l. 3. §. 1. D. de reb. cor. &c. & modicam coercitionem in ser-

vos, l. 12. D. de jurisd. l. si privatus, D. qui & a quib. man. l. 15. §. adjicitur, D. de in jur. Major igitur est magistratuum quam defensorum potestas.

LVI. Enarratio.

Magistratus municipales] Hos Græci *στρατηγος* *τηλγυος* vocant. Glossæ: *στρατηγος* magistratus, *duumvir*, & *magistratus*, *στρατηγος*. Instit. de Attil. tut.] Et l. 30. sup. de ep. aud.

LVII. De officio juridici Alexandriae.

V. tit. 20. lib. 1. ff.

Constitutio hujus tituli docet, etiam Juridico Alexandriae jus esse actorum faciendorum. Fuit & jus dandi tutoris & legis actio, l. 1. & 2. D. eod. §. nos autem, Inst. de att. tut. & jurisdictio in Alexandrina civitate, & inde Juridici nomen proprium, quod poterat esse commune, *δικαιοδότης* Straboni, æquidicus antiquis inscriptionibus, sub præfecto Augustali & ipse Augustalis. Ordo autem sine curia Alexandriae initio nulla fuit; sed neque ullus Alexandrinus in Senatum urbis cooptari potuit ex lege Augusti, post Severus Alexandrinis jus curiæ dedit, Antoninus jus in Senatum coeundi, auctore Dione lib. 11.

LVII. Enarratio,

Legis actio) Et ideò apud eum fiunt eman-
cipationes & manumissiones , Thalelæus
ad leg. 2. inf. commun. de manumiss.

Δικαιοδότης) Glossæ : *Juridicus*, δικαιοδότης.
Juridicus Ægypti, vetus inscriptio Gruteri p.
ccclxxxiii. i.

Straboni) Libro xvii.

Æquidicus) Vetus inscriptio pag. dccciv.

9.

Alexandrinis jus curiæ ded.) Spartianus in
Severo. Vide Cujacium ad l. 56. Cod. de de-
curionibus.

C O D I C I S
 J U S T I N I A N I
 L I B E R S E C U N D U S .

T I T U L U S P R I M U S .

De edendo.

V. tit. 13. lib. 2. ff.

EXPOSITIS officiis diversorum judicum ordinem tractandum suscipit quo de jure suo quisque apud judices experitur, & initium facit ab editione actionis, ut Ulpianus quoque & Paulus libris ad edictum, ut inde fiat verisimile etiam ab editione cœpisse edictum perpetuum, cujus ordo utique magis observatur in Codice quam in Pandectis. & vero Pandectæ initium faciunt à vocatione in jus, non ab editione actionis, & defendi possunt hac ratione, quod eodem fere tempore & reus vocaretur in jus, & ei ederetur actio, quæ res efficit, ut omnium actionum instituendarum principium dicatur proficisci à titulo de in jus vocando in §. ult. Inst. de pœn. tem. lit. ut æque contra possim dicere, omnium actionum instituendarum princi-

pium proficisci à titulo de edendo : Nam facile constitui non potest , editio , vocatione , an vocatio editione tempore prior fuerit , conjunctæ potius & adfines videntur , atque contiguæ. Est autem edere actionem demonstrare specialiter genus futuræ litis, l. 3. hoc titulo , vel exprimere speciem & nomen actionis, l. ult. inf. de interd. Editio præparatio , & initium litis. Contestatio , initium litis atque judicii. & de editione actionis est tantum in hoc titulo l. 3. Aliæ leges pertinent ad quæstiones adfines, an reus edat actori rationes suas, an actor reo , an acta publica edantur cuilibet postulanti, proprie ad edicta de edendo non pertinent, quæ sunt tantum de edendis actionibus, & instrumentis litis, & de edendis rationibus argentariorum. Invenio, & reis accusatores edere crimina v. sentent. Pauli.

TIT. I. Enarratio.

Libris ad edictum) L. 1. 2. & al. D. eod.
 Edictum perpetuum) Quod Adrianum vocat Pænius Eutropii metaphrastes VIII. quoniam auctoritate Adriani Imperatoris à Salvio Juliano J.C. compositum est.

Vocaretur in jus) Placet quibusdam actionem editam ante vocationem in jus , & utuntur auctore Terentio in Adelph. act. 2. Sc. 1. Æschinus enim Sannionem lenonem in jus vocaturus actionem ei edit his verbis.

— Nam ego liberali illam adfero causa manu

Nunc vide : utrum vis argentum accipere , an causam meditari tuam.

Delibera hoc, dum ego redeo, leno.

Et in ea sententia est Cujacius Observ. libro x. cap. x. Per contrarium vocationem in jus præcessisse argumento est Plaut. in Aulularia act. 1v. sc. x.

Jam quidem ad Prætores, hercle, te rapiam, & ibi scribam dicam.

Specialiter genus) Utere actionis genus in Novella Valentiniani de Episcop. jud. specialiter genus litis edere, l. 2. C. Hermogen. de calumniat. Ammianus Marcellinus libro xxx. *Ut nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos.*

Contestatio initium litis atque jud.) L. i. inf. de lit. contest. & l. 3. hoc titulo, ex quarum legum conjunctione constat, quæ sit differentia inter editionem actionis & litis contestationem. Editio est litis præparatio: per hanc enim reus actionis speciem cognoscit, d. l. i. quæ omnino instituenda est ut judicium procedat. Collatio Carthaginensis cum Donatistis III. *Cum iste cardo sit causæ, ut is qui alterum in judicium vocat, instituere actionem debeat, & provocare ad responsionem, advertat prudentia tua, eos prosequi debere, utrum nobis, vel quam instituant actionem, ut respondere possimus.* Litis vero contestatio est initium judicii, l. amplius 15. D. rat. rem. habitur In l. 3. inf. de litis contestat. verba illa, *ante inchoatam litem*, sic interpretantur Basilica: *ἔμπροσθεν τῆς ἀγωγῆς*, ante litem contestatam. & mox, verba illa, *sin autem & liti præbuit exordium*, sic etiam auctores Basilicæ exponunt, *εἰ ἢ καὶ ἀγωγῆς ἀρχαίτη*: sed etsi litem contestatus sit.

Edat actori] Edere & exhibere rationes promiscue dicimus, l. 1. & 2. h. t. ut edere nomina creditorum, Seneca de benefic. 11. cap. vii.

Rationes suas] Codicem rationum, l. argentarius 10. §. 1. D. eod.

Rationes suas] L. 1. hoc tit.

Actor reo) l. 5. hoc tit.

Acta publica] L. 2.

Rationibus argentar.) L. 1. §. 2. & 3. l. 4. D. eod.

V. Sentent. Pauli) Tit. xvi. §. ult.

I I. De in jus vocando.

V. tit. 4. lib. 2. ff.

IN jus vocare non est libellum dare judici, l. 5. D. eod. l. quæsitum D. ad Turpill. non interpellare judicem defensionis suæ audiendæ gratia, l. 14. D. eod. sed ducere vel trahere invitum ad judicem agendi gratia, quo genere hi quibus reverentiam debemus honeste non vocantur, nisi præmissa venia. Venia conservat reverentiam illæsam.

I I. Enarratio.

IN jus vocare est ad Prætorem, vel alios, qui jurisdictioni præsumt vocare juris experiundi causa, l. 1. D. de in jus voc. l. 2. D. si quis in jus vocatus non ier. *εις δικασήριον καλεῖν*. Theophilus §. 3. Inst. de pœna tem. litig. id est, in jus, vel in judicium vocare, ut in l. 2. §. prætor. D. qui satisd. cog. vocationis formulæ erant hæc in jus te voco, in jus eamus, in jus veni, in

jus ambula, quæ notissimæ sunt ex Plauto, Terentio & aliis. Is autem qui in jus vocatus est, protinus sequi debet. Auctor ad Herennium libro II. *Lege jus est, id quod populi jussu sancitum est, quod genus, in jus ut eas cum voceris, aut manu, seu vi duci, rapi, & trahi potest, nisi satisfaciat iudicio fisti, l. si vero 5. §. ult. eod. l. sed etsi LI. D. de in jus voc.* Auctores nostri videntur uti verbo duci tanquam leniore, argumento inscriptionis l. 48. D. de verb. sign. qui neque sequantur, neque ducantur. Titus Livius lib. II. *Cum in jus duci debitorem vidissent.* Alii vero rapi. Plautus in Rud. act. III. sc. VI. *Rapi te obtorto collo mavis.* & mox: *In jus rapiam exulem.* Horatius I. Sat. 9. aut trahi. Plautus in Poen. act. 3. sc. V. *obtorto collo ad Prætozem trahor.* Valerius M. libro V. cap. III. *Patriam suam in jus ad aliam civitatem pertraherent.* Si in jus vocatus non sequatur, rapitur, trahitur. Seneca ex Cleanthe: *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.* In epistola Jacobi cap. II *καὶ αὐτοὶ ἔλκυσιν ὑμᾶς εἰς κριτῆρα.* Lucianus *διγεσηρίοις: ἔπῃ μίκρῃ πρὸς τὸν διγεσηρίον. Α. μὴ ἄχε μέ.*

Ad judicem) Ad Prætozem, l. I. §. I. D. de fer. nam & Prætor ipse iudex olim appellabatur auctore Livio III. Cujac. Obs. x 10. & ita accipitur in l. 41. D. de minor. Cujac, ibid. vel alios qui jurisdictioni præsumt, l. 2. §. si quis in jus vocat, non ad pedaneum iudicem, l. 3. §. I. D. ne quis eum qui in jus voc.

Agendi gratia) Apud Prætozem prius quam iudex detur specialis, quodammodo agendi potestas datur, ut M. Tullius ait II. de inventione, Cujac. d. c. x.

Reverentiam] l. parentes 6. l. patronum 10.
 §. 2. l. generaliter 3. eod. l. 1. 2. & 3. h. tit. ho-
 norem, d. l. 10. §. 3. l. 2. h. t. Hodie quia non
 ducuntur, qui in jus vocantur, consequenter
 ut ejusmodi personas in jus vocemus, nihil in-
 digemus petitione veniæ, Cujac. d. cap. 10.
 Honestè) l. 4. §. 2. D. eod.

Præmissa venia) Permissu Prætoris, jussu,
 præcepto, venia edicti petita, d. l. 4. l. 8. l. 10.
 §. 3. d. l. 13. *ουσωριον*, Theoph §. 3. Inst. de
 pœna tem. litig. Gratiam facit Prætor edicti,
 quo vetabat ejusmodi personas in jus vocari,
 dum permittit vocari, l. 2. h. tit.

III. De Pactis.

V. tit. 14. lib. 2. ff.

FRustra adversarium in jus vocasti & ab eo-
 dem frustra stipulatus es judicio sisti, si te-
 cum postea de re transegerit ante vel post diem
 in quem sisti promisit: Nam et si contemnat
 promissionem judicio sistendi causa factam,
 vel stipulatio non committitur, vel eliditur ex-
 ceptione pacti aut transactionis: ideoque in
 hoc judiciorum instituendorum exordio; quo
 plerunque litium transactiones fiunt inter par-
 tes quæ pactorum species sunt, titulos dedit
 de pactis & de transactionibus. Pactum est
 conventio cujus nullum neque nomen pro-
 prium subest, neque causa. Vel, res de qua con-
 venit, quæ nomen non habet aliud quam pacti,
 quæque nondum ulla ex parte paciscentium
 sumpsit effectum. Denique pactum nudum,
 solum, simplex, quod *κατ' ἐξυπελον* nudum

dicatur, non *πρὸς διασολῶν* Græci ita definiunt, si neque datione aut facto ullo præcedente convenerit tantummodo de dando vel faciendo. quæ definitio etiam in stipulationem cadit. Sed hæc proprium & speciale nomen habet, quod lex dedit ut appareret non inanem, non inefficacem conventionem esse, non inane nomen. Sed & si definiaris, conventionem esse quæ placiti sine stetit, ut l. si tibi inf. de loc. l. si divisionem inf. fam. etc. ut Quintiliani declamatione quadam, intra verba primumque promissum stetit: idem conveniet emptioni venditioni, quæ tamen contractus est non pactum, quia ei jure gentium proprium nomen inditum est.

III. Enarratio.

ELiditur exceptione pacti aut trans.) L. 2. D. si quis caution. jud. sist. cau. fact.

Quo plerumque litium transact.] Consultius utique est rem transactione dirimere, quam in ambiguum litem descendere, ut sunt judiciorum incerta, ut ait Calp. Flaccus in declamat. xxii. vere Divus Chrysostomus in homilia xvi. in epistolam Divi Pauli ad Corinthios: *ἢ γὰρ αὐτοῖσι οἱ τὸ ἕξωθεν διμαστῆριον συνήρσαι, μυριάκις ταῦτα λέγουσιν ὅτι βέλτερον ἕξωθεν ἀφαιρούμεθα*: nam ipsi quoque patroni judiciorum externorum millies hac dicunt, melius esse rem extra judicium transactione dirimere.

Quæ pactorum species sunt) Pactum est genus, transactio species, l. 2. D. de transact.

Neque nomen proprium] L. 7. D. eod.

Neque causa] Causa est datio vel factum.

V. Cujacium ad dictam legem septimam.

Sumpsit effectum] de dando tantum, vel faciendo convenit: veluti, dabo tibi Stichum, tu mihi Pamphilum, vel dabo tibi Stichum, tu mihi domum ædificabis.

Pactum nudum, solum] Ut sola proprietas: id est, nuda in l. qui usum fructum 36. §. 1. D. de usufr. ut apud Græcos γυμενὸν est μόνον, ut observat. cl. v. Daniel Heinsius in librum 1. Siliii Italici

Non αὐτὸς ἀσολῶ) Non quod aliud sit vestitum cohærentia contractus, ut loquuntur interpretes.

Græci ita definiunt) Vide Harmenop. I. IX. II.

Declamatione quadam) Declamat. cclxvii. Quia ei jure gentium) Contractuum nomina propria jure civili prodita sunt, l. 3. D. de præscript. verb.

IV. De transactionibus.

V. tit. 15. lib. 2. ff.

TRansactio est pactio, qua lis vel controversia, & res aliqua dubia perinde ac judicato dirimitur. Nec enim minus ex transacto quam ex judicato eventus litis pender, l. ult. D. mand. Vel decisio litis aut controversiæ facta consensu partium. Controversia est litis causa. Lis est controversia quæ jam contestata est tabellis obsignatis, vel res in judicium deducta. Pacti nomen latius patet quam transactionis. Nam pactum fit etiam de re certa & indubitata donationis causa, veluti pactum de

non petendo debito. Transactio est pactum, quod fit tantum de lite incerta neque iudicata, aut de re dubia, l. 1. D. eod. veluti de conditionis incerto, l. 1. sub de pact. atque ita nunquam fit gratuito, nunquam donationis causa, sed aliquo dato vel retento vel promisso, l. 38. hoc tit. & à donatione separatur. l. ex conducto §. Pap. D. loc l. quidam, D. de donat. l. tutores. §. ab eo, D. de adm. tut. Denique transactio refertur ad litem vel negotium aliquod ambiguum: & ut quidam ait, est *εἰσῆξις σωματικῆς*.

IV. Enarratio.

PErinde ac iudicato) L. 20. h. t.

Consensu partium) Libero arbitrio & voluntate, l. 41. h. t.

Controversia est litis causa) Varro VI de L. L. *Quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis.*

Quæ jam contestata est) Nec enim proprie lis est antequam contestetur, sed controversia. Cujacius observ. IX. 21.

Tabellis obsignatis) Litis contestatio fiebat testibus præsentibus, ut notissimum est ex Festi loco in *v. contestari*, eaque tabulis perscribebatur, quas testes obsignabant. Macrobius III. Sat. cap. XVI. hæc profert ex oratione C Titii qua legem Fanniam suavit: *Iubent dicere. Quorum negotium est, narrant. Iudex testes poscit. Ipsius it mictum. Vbi redit ait, se omnia audivisse. Tabulas poscit. Litteras inspicit.* Locum Macrobii Cujacius adfert ad tit de lit. contestat. II. Decretal. sed ple-

niozem interpretationem desiderabat. v. inf. t. ix. libri iiii.

Vel res in iudicium deducta) L. i. inf. de lit. contestat.

Donationis causa) L. i. D. eod.

Εἰςλωικὴ συναλ.) Ut Chrysoſtomus de polit. mor. φιλικὴ διάλυσις, qua finitur τὸ τῆς δικῆς ἔδῃλον τέλϑ.

V. De errore calculi.

Post titulum de transactionibus datur hic titulus, quasi pars illius, ut intelligatur, corrigi transactionem si erratum sit in computatione, nisi specialiter etiam de errore computationis transactum, vel iudicatum sit, quod idem & de dolo & de falso superiore titulo proditum est. Valde autem pertinet ad constitutionem hujus tituli hæc sententia Pauli. Rario calculi sæpius se patitur supputari, atque ideo potest quocumque tempore retractari, si non longo tempore evanescat.

V. Enarratio.

Nisi specialiter etiam de err. comp. trans.) Sive ut aiunt Græci, καὶ πλανίῳ ἡρόμῳ ψηφισμῶς ἀνατρέπειται, εἰ μὴ ψῆφῶς, ἢ διάλυσις γένηται πρὸς αὐτὸν: Computatio per errorem facta retractatur: nisi de errore computationis transactum, aut iudicatum sit.

De dolo) L. actione 4.

De falso) L. si ex falsis 42.

Hæc sententia Pauli) Lib. v. sent. tit. v. in editione, quæ ex Cujac. recensione auctior prodit.

VI. De postulando.

V. tit. 1. lib. 3 ff.

REcte sequitur pacta & transactiones titulus de postulando. Nam si rem pacto non decidant inter se partes, quid aliud superest, quàm ut desideria sua exponant apud iudicem per se vel per advocatum; & fuit eodem quoque ordine in XII. tab. ita perscriptum: Rem ita ni pagunt, in comitio aut in foro ante meridiem causam conicito i. agito. Postulat qui causam agit & tuetur suam vel alienam, quod fit non litis contestatione tantum partibus presentibus, sed & qualitercunque etiam adversario absente aut nullo adversario existente. Postulationis enim nomen latissimè patet. Fuit autem sub hoc tit. propositum editum prohibitorium de his qui apud iudices postulare non possunt, quibus constitutiones addunt etiam alios, puta non Christianos, l. ult. & eos qui depecti sunt partem litis quam tuendam susceperunt l. 5. & qui sunt ex numero iudicum, quos tamen olim non fuisse prohibitos constat ex III. Epist. Plinii, & qui dati à iudice non inveniunt patronum, pro eò postulare detrectant sine causa, l. pen.

VI. Enarratio.

EXponant apud iudicem] Id enim est postulare, l. 1. §. 1. D. eod.

Rem ita ni pagunt] Sic legitur apud Quintilianum libro 1. cap. vi. & Priscianum x. Alii

malunt *pacunt*. Terentius Scaurus de orthogr. Item XII tabulæ, ubi est: *ni Pagunt*, per hanc formam, quod male quidam per *c.* enuntiant: est enim præpositum eius, *pepigi à pago*. Vide Cuiacium ad l. 6 D. de pact. & A. Gellium XVII. 2.

Partibus præsentibus (Vide sup. ad titulum IV.

Qui apud iud. postulare non poss.) Ne sine delectu passim apud Prætorem postularetur, ut est in l. 1. D. eod Lactantius de diu. pr. cap. VII. *Incurfantque passim sine delectu omnia.*

Quam tuend. suscep. l. 5) In qua legendum videtur *scævitate*. Isidorus in Glosis, *scævitas, iniquitas.*

Ex numero iudicum] L. 6.

Ex III. epist. Plinii) Epistola IX. ad Minutianum.

VII. De advocatis diversorum iudiciorum.

SEquitur titulus de his quibus p^ostulare pro aliis licet, quique postulant in foro diversorum iudicum, præf. prætorio puta, aut præf. urbi, aut præfidum horum variè sunt appellationes, Nam & patroni dicuntur, & advocati, & causidici: quod cur queque facta sint expediant, ut Apuleius ait I. Apol. & oratores, rhetores, scholastici, togati. Fuit quidem olim differentia inter patronos & advocatos. Illi agebant causas hi advocabantur in consilium. Cicero pro Cluentio: Quis enim unquam non modo in patroni, sed in laudatoris, aut advocati loco viderat, & Asconius Pedianus: Qui

defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est, aut advocatus, si aut jus suggerit, aut presentiam suam commodat amico. Sed hodie his nominibus, abutimur & advocamus patronum, ut agat litem nostram, invocamus iudicem, vocamus adversarium, evocamus testem, ita scilicet hæc in iure verba distinguenda sunt. Porro certus fuit in unoquoque foro advocatorum numerus ingenuorum vel libertinorum, certa matricula, l. ult. sup. de adfess. certum corpus, consortium, collegium sub primiceriis, qui priores & primates dicuntur hoc tit. & qui intra hunc numerum, statui dicebantur, qui ultra, supernumerarii. Statui privilegiarii: nam & fori privilegium habent & immunitatem, & si filii sint, quod ex ea professione adquirunt, id omne sibi habent & possident tanquam castrense pecuniam, & filii eorum quotiens in locum Statutorum demortuorum supernumerarii sufficiendi sunt, præferuntur ceteris supernumerariis etiam in advocationis officio exercendo antiquioribus, nihilque impendunt pro introitu. Habent & pleraque alia constituta, concessa privilegia reverentia studiorum, ut ait l. 5. reverentia literarum, contemplatione literatæ militiæ, ut No. Valentiniani de postul. supernumerarii non sunt privilegiarii, ac propterea statuti suo foro nunquam excedunt, supernumerarii oberrant circum fora omnia, & publica quoque solatia five annonas & præbendas illi habent, hi non item, & hac distinctione habita apud Photium diaconus quidam concludit, clericis quidem non licere advocatis esse statutis, sed supernumerariis esse lice-

te, aut certe talibus, quales sunt hodie omnes nulli addicti certo foro, nulli ordini vel matriculæ, vel salario publico.

VII. Enarratio.

NAm & patr. dic. & advoc. & causidici)
 Glossæ: δικολόγος, causidicus, patronus,
 advocatus. Plinius epist. iv. lib. iiii. Legati
 provinciæ Bæticiæ questuri de proconsulatu Cæ-
 ciliæ Classici, advocatum me à Senatu petie-
 runt. Factum est Senatusconsultum perquam
 honorificum, ut daret provincialibus patronus,
 &c. Denique promiscue hodie patronus vel
 advocatus dicitur, qui causis agendis opera-
 tur, l. i. §. 4. D. de extraord. cognit. Glossæ:
 patronus cause. συνήγορος.

Oratores) L. omnes 33. §. i. sup. de Episc.
 & cleric. Glossæ ῥήτωρ, orator. Tacitus Ann.
 i. Orator publicæ causæ.

Rhetores) Demostenes rhetor, apud Gel-
 lium i. 8.

Scholastici) Marcellini & Faustini libellus
 precum: Perorans hoc ipsum per gentiles schola-
 sticos, faventibus sibi iudicibus Divus Augu-
 stinus tract. vii. in Joannem: Qui habent cau-
 sam, & volunt supplicare Imperatori, quærunt
 aliquem scholasticum jurisperitum, à quo sibi
 preces componantur. Scholasticus de foro, can.
 Ofius, distinct. lxi. Quod ait Augustinus de
 precibus componendis confirmat Petrus Chry-
 sologus serm. lxx. Ad amoris indicium rex ipse
 officio functus est advocati, ut preces, quibus
 responsurus erat, ipse dictaret.

Togati) Sidonius epistola xii. libri xii

Marcellinus togatus. : Glossæ *συνήγορος*, *advocatus*, *rogatus*, *patronus*. ἴσ τοhatus.

Fuit quidem olim differentia) Colloquium scholasticum : *Demus causidico honorarium, & advocatis, & jurisperitis, ut studiosius defendant nos.* δῶμῳ δικολόγω τίμιον, ἢ τοῖς συνήγοροις, ἢ τοῖς νομικοῖς, ἵνα παρ' αὐτοῦτον ἐνδικήσουσιν ἡμᾶς.

Agebant causas] *Lucretius IV. Causidici causas agere, & componere leges.*

Advocabantur in concilium) *Advocatum & patronum intelligit Ovidius Amorum libro I. eleg. XIII.*

Nec tu consulto, nec tu jucunda diserto.

Asconius Pædianus) *In divinationem.*

Advocamus patronum) *Agroëtius de Orthographia: Advocatur, daturus patrocinium.*

In l. si procurator 18. D. rat. rem hab. ibi: quod advocat, *Basilica vertunt: σὺνήγορον, patronum advocavit.*

Vocamus advtrf.) *In jus vel in judicium.*

Evocamus testem, *l. 3. §. testes, D. de testibus.*

Priores & primates) *L. 22 & l. 26.*

Statuti dicebantur) *Vide Photium Nomocan. tit. 8. c. XIII.*

Tanquam castr. pecul.) *Novel. Theod. de postul. l. 4. & 8. hoc tit.*

Solatia) *Ut l. 15. & passim h. t.*

Apud Photium) *Nomocan. tit. VIII.*

VIII. De advocatis fisci.

REcte jungitur hic titulus superiori non quasi ille sit de his qui privatorum, hic de

his qui fisci causas agunt, sed etiam quia ex corpore illorum deliguntur advocati fisci secundum ordinem quo recepti sunt in numerum advocatorum. id est, ex formula forensi, ut Spartianus loquitur in Antonino Geta, qui causis fiscalibus interveniant, & delatorum intentiones exequantur, ut l. 5. §. advocatum, D. de his quæ ut ind. l. 5. inf. de delat. & quos deficiente alio accusatore ut fit hodie, & fecisse Maximum Imperatorem Galliarum Sulpitius refert in hist. sac. princeps opponat accusatores reis. Hi quoque multa habent privilegia atque etiam liberi eorum, & hi potissimum qui in foro præfectorum prætorio fisci causas agunt, communia in eodem foro cum advocatis lxiv. prioribus, & in foro præfecti vrbi cum xv. l. 15. & 16. sub. tit. prox. & inde Nou. Theod de postul. Curiales, inquit, qui post lxiv. priores advocatos in amplissimo foro postulant, per substitutum munia suæ civitatis agnoscere, & hæc privilegia omnia præponuntur titulo superiore. Hic titulus est de officio advocatorum fisci, veluti ne absentibus his procurator Cæsaris disceptet causas rei privatæ, vel ærarii sacri, lege ult. ne alii cuiquam adsint contra fiscum quandiu sunt advocati fisci, etiamsi de publico nondum salarium acceperint l. 1. ac ne deposito quidem officio in ea causa, quam cum erant advocati fisci egerunt pro fisco, l. 2. nisi forte suo, aut liberorum, aut parentum, aut pupillorum suorum nomine, l. pen. & ult. D. de postul. Nam & adversus quem advocatus quis fuit, ejus filii pupilli tutor relictus, in eadem causa pupillo adesse potest, ut ex Massurio Sabino Gellius

refert V. c. XIII. & principis rescripto confirmatur d. l. ult. Ac præterea ne advocati fisci suppressant jura fiscalia, ne sub nomine fisci falsas accusationes instituant, l. 3. & eleganter Philostratus in Cyrino, advocacionem sive patronatum fisci, patronatum ærarii, l. pen. sup. tit. prox. vocat. *τῶν τῶν τιμείων γλωτται* & Basiliius in epist. *σωμηγηγῶν τῶν τιμείων*, qui interveniat pro fisco in aula apud Comitum thesaurorum, i. sacrarum largitionum. In provinciis scilicet apud procuratorem Cæsaris, in urbe apud præfectum ærarii.

VIII. Enartatio.

ADvocati fisci) Quos Græci *φισκοσωμηγηγῶν* vocant Glossæ: *φισκος ὁ σωμηγηγῶν*, *fisci advocatus*, puto legendum, *φισκοσωμηγηγῶν* Hesychius: *φισκοσωμηγηγῶν*, ὁ τιμείων σωμηγηγῶν. Zosimus in inscriptione lib. Ζωσίμω ἀπὸ φισκοσωμηγηγῶν. Advocatus fisci, summa fisci patrocinia tractabat, ceu loquitur Eumenius in Panegyrico Constantino dicto.

In Historia sacra) lib. II. ad finem.

Philostratus in Cyrino] Libro II. de vit. Sophist.

Basiliius in epistolis) Epistola lxxxiv. ad Sophronium magistrum.

IX. De errore advocatorum, vel libellos seu preces concipientium.

DE advocatis hoc quoque proprio titulo adnotandum censuit, errorem advocatorum non nocere litigatoribus absentibus, nocere presentibus nec contradicentibus intra triduum & addit errorem quoque libellionum nihil nocere litigatoribus, lege 2 separantur libelliones ab advocatis. Hi agunt, illi scribunt, & ita l. moris, D. de pœn. alias interdicitur advocazione, alias libellorum conceptione, libelli qui & epigrammata Aristoteli in Rhetoricis, sunt preces vel inscriptiones in crimen, vel conventiones, vel acta, vel litera dimissoria: latius igitur libellorum, quam precum nomen.

IX Enarratio.

ERrorem advocatorum) Error advocatorum corrigi potest usque ad sententiam, Græci & Odofredus ad l. ult. hoc titulo *ἢ τὸ ἐν τοῖς δικαστηρίοις παρεδεχθῆναι, ἢ πολιτευέσθαι*: hoc in judiciis receptum est, & observatur, ut hic ait Hermopolites.

Intra triduum) In d. l. ult. *in continenti*, id est, *triduo proximo*. Sic in l. quoties 29. D. sol. matrim. incontinenti Græci interpretantur, *ἐν τῷ τριῶν ἡμερῶν συνεχῶς*, *intra dies tres continuos* ut illico in l. ult. inf. de judic.

Aristoteli in Rhetoricis) Libro 1. cap. xiiii

Vel acta) Græcis, *ὑπομνηστικόν*.

X. Ut quæ defunt advocatis partium
iudex suppleat.

HOc quoque dignum erat de advocatis proprio titulo indicari, posse iudicem supplere, ea quæ defunt partibus, vel advocatis, dicere puta, & quærere ea quæ dicto, quæsitoque opus sunt, etiam si is cuius res est ea neque dicat, neque postulet, qua de re dubitabatur, propterea quod, ut est apud Gellium XIV. c. II. patrocinari hoc videtur esse, non iudicare. Sed ut negotio possit iudex congruam imponere sententiam & certam, sane nonnunquam cogitur vicem supplere advocatorum, aut partium, & similiter recte l. ult. inf. de appell. iudicem absentis litigatoris partes adimplere, atque ea re hunc titulum malim ira concipere, ut quæ defunt advocatis, vel partibus iudex suppleat.

X. Enarratio.

EA quæ dicto quæsitoque) Græci ad leg. ult. D. de petit. hereditat. σημείωσαι ὅτι ὁ δικαστῆς τῶν λιτγαλῶρων δικαυολογίας αναπληρεῖ, καὶ πρὸς φακλον ὀρῶσιν ἐν γ' τῶ πλ. i. τῆ β βιβλ. τῆ Κώδικος φησιν ὅτι ὁ δικαστῆς αναπληροῖ τὰ πρὸς νόμον ἐλλειπῶς λεχθέντα τῶ λιτγαλῶρι, ἢ τῶ σωητηρῶ.
Nota iudicem defensiones litigatorum supplere, licet factum respiciant: nam tit. 10 lib. 2. Cod. dicitur, iudicem jus quod litigator aut advocatus omiserit, supplere posse Quo ex loco etiam constat, recte in veteribus hic legi, vel partibus. Græci igitur constitutionem hujus ti-

tuli sic acceperunt, ut iudex ea supplere possit. quæ partes omiserunt: nempe si ea, quæ juris sunt omiserint, non etiam ea quæ in facto consistunt. Sic etiam Hermopolites: νόμος γὰρ, inquit, γνώσκω, & πάλαι ὁ δικαστὴς ἀνασκαζέται: *leges enim scire, non facta iudex cogitur*, ut idem ait, & ita quoque Odofredus hic. Vide Basilic. lib. viii. 1. in fi. & constantinum Harmenopulum i. iv. 18.

Ut quæ def. advocat. vel part.) Sic legitur in vet. Juliani Brodæi, & Julii Pocii.

XI. De causis ex quibus infamia alicui non inrogatur.

v. tit. 2. lib. 3. ff.

Quia infames advocati esse non possunt, nisi pro exceptis personis quibusdam, l. i. §. ait prætor, D. de postul. nec si hoc facile velint & ferant adversarii, ut Paulus ait i. Sent. tit ii. & l. quos. D. eod. quia ea res pertinet ad dignitatem iudicis, ne apud eum temere infames audiantur, ideo hoc titulo, ut perseveret dicere de his, qui pro aliis postulare possunt exponit causas, de quibus tamen ambigi poterat, ex quibus infamia non inrogatur, ne quis temere advocato objiciat infamiam, quæ etiam procuratori objici potest tam ex sua, quam ex mandatoris persona, quia honor est per procuratorem litigare posse quo indignus est infamis, quanquam in procuratore hæc hodie exceptio subtilius non spectetur, relicto principali negotio, §. ult. Inst. de excep.

Advocatorum major est dignitas, qui tacentibus procuratoribus verba faciunt apud iudicem, aut certe advocatorum corpus seminarium dignitatum, ut Valentinianus ait in No. de postul. ex quo scilicet sumuntur & patroni fisci, & quæ amplissima dignitas est, quæstores sacri palatii; ut in formulis Cassiodori, & sane indecorum esset, si infamis famæ forsitan alterius tuendæ adisteret, qui suam nescierit conservare. Sic autem ut proposui concipiendus est titulus: Nam causæ in eo illæ potius recensentur, quibus infamia non inrogatur, & præter vet. lib. etiam in Basilicis ita concipitur: *Ἐὰν αἰτηθῆ, δι' αὐτῶν ἀπείρεια τινὶ ἔπιπροσγίνεται.* Illæ non recensentur quibus infamia inrogatur, sed intelliguntur per consequentiam, ut cum dicitur eum qui abstinet bonis paternis, vel qui suis bonis cessit, non esse infamem, hoc dicitur ad differentiam ejus, cujus bona ex edicto possessa & distracta sunt, & quod dicitur, non notari infamia eum qui nomine Reipublicæ suæ causam aliquam egit, nec obtinuit, hoc dicitur ad differentiam delatorum. Est autem infamia læsæ dignitatis status, vel macula existimationis, vel damnum famæ, quæ & diffamia dicitur. Augustinus in quæst. vet. test. Senatoribus fœnus diffamia est, qua de re Lampridius in Alexandro, & lege 2. & 3. Cod. Theod. de usur. infamis, qui honestioris nobilisque personæ decore & jure privatur, in. 2. inf. de sec nup.

XI. Enarratio.

EX quibus inf. non inrog.) Exempli causa, inter infames non habetur, qui cum plus debiti nomine tributorum exegisset, in duplum condemnatus est l. 2. hoc tit. Sic legitur in vet. Ægidii Menagii, & Juliani Brodæi, quæ lectio confirmatur auctoritate Basilic. libro XXI. tit. 3. sed & ita legerunt veteres interpretes Ait, plus debiti, ut Papinianus in l. in ratione II. §. quod vulgo dicitur, ad leg. Falcid. plus quartæ, & Scævola, amplius sui debiti, in leg. tutores §I. de condict. indeb. Claudius Salmæsius contra veterum librorum fidem sic legendum putabat: qui cum plus debiti nomine debitorem exegisset, ut lex de tributis non loquatur, sed de privatis debitis, de Trapezit. fœn. lib. II. in fine. Res est, ut dixi.

Ut in formulis Cassiod.) VII. 19.

Etiā in Basilicis) d. tit. III.

Illæ non recensentur quibus inf. irrog.) Sed recensentur etiam quibus inf. irrogatur, ut damnati injuriarum, l. 5. & 10. Quintilianus declam. ccl. Injuriarum damnatum ignominiosum esse voluit.

Qui abstinet bonis paternis) L. 7. & 11. ad quam v. Bas. d. t. III. cap. x.

Vel qui bonis cessit suis) Licet turpe sit creditoribus suis de quoquere: sive ut est in concione quinta earum, quæ Simeo magister & logotheta collegit ex operibus sancti Basilii: *αἰσχρὸν τὸ δάνασθαι ἀμύμον ἀποσπεῖν.*

Cujus bona ex edicto) Quod erat ignominiosum. Vide Cujacium instit. qui & quibus

ex caus. man. non poss. §. 1.

Reipublicæ suæ) L. 9. Nam ei tantum irrogatur infamia, qui calumniæ causa bona ad populum pertinere nuntiavit, Basil. d. tit. III. cap. VIII. vide ibid. schol.

Est autem infamia, læsæ, &c.) Infamis est læsæ dignitatis status legibus ac moribus improbatus, & in aliquo deminutus, Odofredus & Fulgosius ex l. cognitionum 5. §. 1. D. de var. & extr. cog.

Vel macula existimat) L. verbum 17. hoc titulo.

Vel damnum famæ) l. 2. inf. ut int. cert. temp. Ovidius Amorum III. 2.

---fame damna puella tulit.

Detrimentum existimationis, l. 3. inf. de calumniat. *detrimentum pudoris*, Ammianus Marcell.

In quæstion. vet. test.) Quæstione cii.

XII. De procuratoribus.

V. tit. 3. lib. 3. ff.

NON solum advocati, sed etiam procuratores alium defendunt in iudicio, patrocinantur, adsunt, adsistunt, supersunt, postulant pro alio, idcirco advocatis proxime procuratores recte conjunguntur. Advocati sunt oratores, vel jurisperiti, qui causis alienis agendis adsunt. Procuratores, qui vice, mandato, nomine alieno litem persequendam suscipiunt, & vel in rem suam ac proprium lucrum, si verbi gratia, donandi animo mandata eis sit actio, vel in rem alienam, si mandata

fit non dandi animo, sed hac mente, ut ex causa iudicati emolumentum ad mandatorem rediret, quales jure antiquo constitui non poterant exceptis quibusdam causis, ut Inst. tit. de his per quos ag. poss. Advocati personam suscipiunt. Procuratores negotium, & inde advocato meo sum susceptus, vel cliens: procuratori, mandator, vel dominus; nec enim cum advocato contraho mandatum, sed applico me in fidem ejus & clientelam quasi patroni.

XII. Enarratio.

Adsunt) Ut in l. hoc jure 19. §. 1. D. de donat. *Si tibi adfuero.* Basilica: *συνηγόρῳσι τοῖ.* Tacitus Annali III, Patronos petenti, M. Lepidus, & L. Piso, & Liveneius Regulus adfuere.

Adfistunt in l. un. sup. tit. x. negotiis adfistunt. Basilica, & *συνηγόρων.*

Superfunt) Suetonius Augusti cap. lvi. *Ne si superesset, eriperet legibus reum.*

Vice, mandato) Collatio Carthagin. III. *Puto importunum esse alienam causam velle defendere, & in id medium negotium mittere, quod præter ruborem non potest unusquisque sine mandato in judicio ventilare.*

Procuratores negotium) Asconius Pedianus in Divinat. *Procurator dicitur, si negotium suscipit.*

Advocato meo sum susceptus) Quintilianus II. 12. *Cum periculo suscepti litigatoris.* Divus Augustinus quæst. cii. in mixtis. *Nunquid si male vitæ sit advocatus, contra susceptum e-*

jus pronuntiabitur? Hoc est officium advocati, ut secundum juris ordinem suscepti sui causam peroret &c. Adde ejusdem epistolam lix. & lib. de cura pro mortuis capite iv.

Vel cliens) M. Tullius i. de officiis: *Patrocinio se usos, aut clientes appellari, mortis instar putant.*

Applico me in fidem ejus] M. Tullius iv. in Verrem: *Sicilia se ad amicitiam fidemque pop. Rom. applicuit.* Plinius epistola iv. libri iii. *Legati rursus inducti, iterum me jam presentem advocatum postulaverunt, implorantes fidem meam quam essent contra Massam Babium experti, allegantes patrocini fœdus.* Denique advocatus fidem suscipere dicitur in l. i. §. 4. D. de extraord. cogn.

Et clientelam) Cicero vi in Verrem: *Quam in te tantam virtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, ut contrere clientelam hanc tam illustrem, tam splendide provincie traducere ad te? auferre à certissimis, antiquissimisque patronis?*

Quasi patroni) Clientes per initia dicti tenuiores qui se in potentiorum fidem patrociniūque dedebant. Patroni autem, qui eos in fidem suam clientelamque recipiebant adversus potentiores. Civitates quoque & provincie patronos sibi cooptabant. Ærea tabula quam vir cl. Nicolaus Fabricius Pereschius Senator Aquisextiensis olim exhibuit mihi.

FELICITER

DD. NN. CRISPO ET CONSTANTINO NOBB.
CAES. ET COSS. X. KAL. MAI.

QUOD Q. ARADIUM VAL. PROCULUM
V. C. PRÆSIDEM PROV. VALBYZAC.

FAUSTIANENSES PATRONUM COOPTARINT, CUM LIBERIS POSTERISQUE EIUS SIBI LIBERIS POSTERISQUE SUIS TESSERAM HOSPITALEM CUM EO FECERUNT UTI SE IN FIDEM ATQUE CLIENTELAM VEL SUAM VEL POSTERORUM SUORUM RECIPERET. ATQUE ITA IN HAC RE SPLENDIDISSIMUS ORDO EIUSDEM CIVITATIS FAUSTIANENSIS LEGATIONEM PROSECUTUS EST. Verum cum eiusmodi Patronorum cooptandorum, & clientium recipiendorum mos exolevisset, hoc tamen cum ipso nomine remansit, ut patroni dicantur, qui causas alienas agunt, & pro quo. libet orant, ut stante Republica patroni clientium causas defendendas suscipiebant.

XIII. Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre.

Pars est tituli superioris: nam vetat potentiores, id est, eos qui gratia & opibus polent, ad agendum procuratores fieri. Puto potentiores causam orare pro quolibet & adversus quemlibet posse, l. quisquis sup. de postul. Sed non possunt etiam agere procuratorio nomine adversus mediocres, qui, ut ait Gaius, in l. 3. D. de al. jud. mut. ca. fa. potentioribus pares esse non possunt. quod dictum proverbii speciem habet: nam & Pindarus: καλεπαὶ δ' εἰς ἀνθρώποισιν ὁμιλεῖν κρείσσονων, & Hesiodus: εἴφρων δ' ὅς κ' ἐθέλοι πᾶσι κρείσσονας ἀνελφερίζειν
Et patrociniij nomine in hoc titulo significatur.

procuratio, non advocatio: nec enim minus, imo inagis patrocinium litiganti præstat procurator, qui quasi rem suam agit, urget, infat, imminet rei semper, quàm advocatus. Et quod adjicitur, vel actiones in se transferre, eo pertinet ut intelligatur, neque potentiori recte mandari actionem, ut eam intendat procuratorio nomine, sicut diximus, neque ut eam intendat suo nomine omni jure & emolumento litis in se translato, quam operam à potentioribus eliciunt facile creditores, vel prece, vel pretio, aut pactione certa, & longe alia est causa constitutionis Anastasii in l. pen. inf. mand. ea enim est de redemptoribus actionum alienarum. Constitutio autem Claudii, de qua agitur in hoc titulo est de his qui actionum suarum alios redimunt exactores, deque redemptis actoribus, & rursus hoc distat hic titulus à titulo, sive edicto de alienatione judicii mutandi causa facta, quod hic titulus est de lite, sive actione, edictum de re translata in potentiolem ab eo, qui ejus rei nomine, verebatur ipse judicium accipere. Punicur autem hoc titulo, tam potentior qui suscepit, quam creditor, qui ei cessit actionem: hic enim jus crediti admitit, ille verò extra ordinem prout præfidi provinciæ visum fuerit: Nam ex constitutione Claudii hujus rei coërcitio pertinet ad præsidem, etiamsi Senator aut clarissimus sit is, qui alienam actionem suscepit exequendam, cum tamen alias de Senatorum delictis jure veteri cognitio sit principis, vel præf. prætorio, vel præf. urbi, non præfidi provinciæ, ut dicemus lib 3. tit. 24. Potentiores sunt qui opibus & gratia valent, & conventu sunt difficiles.

XIII. Enarratio.

PAres esse non possunt) Phædrus libri II.
fab. VI.

Contra potentes nemo est munitus satis.
Dio Chrysostronus oratione XXXVI. ἀνδρα-
σι ἢ ἀρετέργισιν ἐριζέμεν ἕκ ἐθελήσω, ἕτε Πλα-
τωνι, ἕτε Ομηρῷ οὐ γὰρ τοι εἶδ' ἐπὶ Εὐρύτῳ φησὶ
σωβεισκεῖν ὁ ποιητής, ὅτι ἤριζε πρὸς τοὺς κρείπτο-
νας. *Cum primis virtute viris contendere nolim:*
neque cum Platone, neque cum Homero: neque
enim Euryto bene cessisse Poëta ait, quod con-
tenderit cum fortioribus. Valerianus Ceme-
liensis Homilia XIV. *Difficile autem sine pe-*
riculo vitæ suæ transigit, cui adversus subli-
miorem potestatem causa dimicationis incurra-
bit.

Nam & Pindarus) Nemeor. Od. x.

Hesiodus) ἐργ. α.

Alios redimunt exactores) Joannes Hiero-
solymitanus Homilia XXXII. in Matthæum:
Sicut solent homines facere malam causam habentes,
confugiunt ad potentes viros, ut si per ius-
titiam non possunt, vincant per personam.

Hic enim jus crediti amittit) l. 2. in qua vul-
go legitur, *actiones.* nec aliter in veteri Mena-
gii. Alii habent *cautiones*, ut in C. Theod.
& in libris Basilic. εἰς ὄνομα διωατῆ πρὸς ὧπου
παρασκινάζει ἡρώδαι τὸ γραμματεῖον: *Potentio-*
ris personæ nomen inseri cautioni curat.

Etiam Senator) Idem scribit hoc loco Theo-
dorus Hermopolites.

XIV. De his qui potentiorum nomine titulos prædiis adfigunt vel eorum nomina in lite prætendunt.

ADditur de potentioribus, ne rei qui conveniuntur suo nomine contradictoriis libellis falsa nomina Senatorum vel aliorum potentum inferant: ne falsos titulos prædiis quorum nomine conveniuntur, imponant, qui prædia scilicet adferant potentioribus, quod plerunque faciunt possessores vel diffidentia causæ suæ, vel adversarii perterrefaciendi aut submovendi gratia, dum ita scilicet quodammodo negant suum esse prædium, & ad erunt ejus esse quem titulus commendat, qua de re **D.** Augustinus in huic fere modum Psal. 21. Ne domum ipsius petat aliquis, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces, ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de alieno titulo muniri, ut cum titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis abstineat à petitione. Porro non licet etiam sine titulo in litibus potentioris nomen e mentiri & prætere, quod est ἐπιφρησίζεν. Et potens qui hæc fieri scit & patitur, ipso jure notatur infamia quasi redemptor calumniæ, & ἀντροχάτος ut Græci narrant ex his verbis legis, adficiendi sunt publicæ sententiæ nota, etiam si nulla condemnatio intervenerit. Is autem qui potentum nomine abutitur, causa cadit, vel si in auctam causam habuerit, plumbatis cæsus dicitur in metallum.

XIV. Enarratio.

Abstineat à possessione) Idem tractatu vii. in epistolam i. Joannis : In possessionibus vestris, ubi dominari vultis, titulos potentis ausi estis infigere. Cognoscit ille titulos suos vindicat sibi possessionem suam. Non delet titulos, sed intrat & possidet. Vide Cujacium ad leg. 3. C. de bon. vacant. libro x.

Επιφημίζειν] Basilica : Potentiorum nomina objicientes actores perterrent, & potentiorum illorum nomine titulos prædiis, quorum causa conveniuntur, adfigunt, vel prætendunt, seu famam spargunt, rem ad hunc, vel illum potentem pertinere. επιφημίζουσι.

Causa cadit) Si justa sit lis. Theodorus Hermopolites : ε λέγει ἵνα ἀπόφρασις ἐκφύρηται κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα ὡς ἀπὸ κοινῆς, καὶ δημοσίας ἀποφάσεως ἀλμυρῶται. αὐτομαΐτως γ' βεβλήται τοῖς τοῦ αὐτοῖς προσώποις ἀτιμίαν ἐμπησυνόσται. Item : ἐν μὲν ταῖς ἀδικαῖς ὑποθέσειν, ἐπειδὴ εἰδὲν ζημιούτων, εἰ μόνον εἰπω μὲν αὐτὸν τῆς δίκης ἐκπίπτειν, τότε χωρὸς κατὸ αὐτῆς ἢ διώκεται εἰς τὸ μέταλλον τιμωρία εἰάν τις δικαίαν ἀγωνιζόμενος τοιοῦτό τι πράξῃ, ἀργητὴ μὲν ἢ τῆς μετὰλλου καταδίκη, ζημιούται δὲ ὁ τῆς τοιοῦτης τῆς ἐκπίπτει τῆς δίκης.

Plumbatis cæsus] Basilica d. tit. x. μελίβδω πανταχόθεν ὡς ἰσφιζόμενος, τουτέστι κλείφορῶν, ἢ πλουραμζόμενος (pro πλουραμζόμενος) &c. De plumbatis vide Anastasium in Cornelio, & Cujac. ad tit. xix. libri x.

XV. Ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat.

DE titulis etiam hic agitur non jam potentiorum, ut titulo superiore, sed principis nomine, aut sacrarum necessitudinum principis, ut additur in Nou. Theod. de trib. fis. ne quis eos sine auctoritate iudicis imponat prædiis suis vel alienis, etiam si sit injustus possessor aut prædo is qui ea tenet, vel etiam si in ea causa sint prædia ut fisco vindicari debeant. Eum qui suo prædio imposuerit titulum principis, prædium amittere, & titulo non deposito prædium vindicari fisco, & ut ait Augustinus in Serm. principem titulum non deponere, & possidere prædium, quia invenit ibi titulum suum: Eum vero qui alieno prædio titulum principis imposuerit, si plebejus sit, quasi ex causa criminis extremi, adfici extremo supplicio, si honestior, plecti maxima capitis deminutione. Tabulas titulosve impune disjici & frangi à quolibet, quantumvis licet nomine principis inscriptos. Prædium non publicari cui inscio domino vel possessore alius titulos regios imposuerit Denique iudicum esse titulos adfigere prædiis nomine principum reductis aut redigendis in fiscum, ut l. 3. inf. de bon. ac. l. 2. inf. de aquæduc. l. ult. D. de req. nec abs. dam. l. 11. & 20. C. Th. de bo. prof. non privatorum, non procuratorum, actorum conductorumve prædiorum principum, ut est in No. Tiberii de divinis domib. Idemque constituitur de velis purpureis prin-

cipis seu de imaginibus & characterib. ut est in No. Tiberii, ne quis scilicet vela regia suspendat ædibus suis vel alienis. Solebant foribus ædium prætendi vela, ut recte Æschylus *χηφόρου* dixerit, *βῆλον ἑρμειον πυλῶν* (est enim vox veli Græca) & Stephanus : *βῆλον τὸν εἶδὸν τῆς θύρας*, & inde levato velo, id est aperta fore, l. pen. inf. de naufr.

XV. Enarratio.

IMposuerit titulum Principis) *τὴν προσηγορίαν βασιλικῶν*, Græci Theodorus Hermopolites : *οἷον ἵνα τυχὸν θῆται ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς ἀγροῦ πινακίδιον, ἢ σκουτάριον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, καὶ γράψῃ ἐν ἐκείνῳ, ὅτι ὁ παρὰν ἀγρὸς τῆς σεβαστοκρατορίας ἐστίν, ἢ τῆς μεγάλῃς δομεσίκου ἢ κρεμάσῃ βῆλον βασιλικόν ἐν τῇ ἀγρῷ, ὥστε νομιζέσθαι αὐτὸν εἶναι βασιλικόν.* In alio codice legitur *σκουτάριον*. Titulus prædium adserit Principi. Huc alludere videtur Cæsarius, vel Eusebius Emilianus in homil. 3. de Pascha : *Hæc est illa crux, quam in postibus regis signatam in fronte gestamus, quam iustissime in possessione receptam dominus Cardinalis, & Imperator legitimus impressit, ut nos verè dici domus divina possimus.*

Et, ut ait Augustinus) Sermone lxxii. in Evang: secundum Joannem : *Plane in ipsis prædationibus suis titulum illius posuerunt, ut prædæ ipsorum quasi defenderentur per titulum potentis. Quid facit Christus quando tales convertuntur, qui foris ab Ecclesia titulum ejus baptismatis acceperunt? Ejicit prædatorem, titulum non deponit, & possidet domum; quia inuenit ibi titulum suum.*

Ne quis vela regia suspendat) l. 2. h. t. vela purpurea, ῥάκη ποπόρφυρα, Agathias libro v. Huc respicit Fulgentius serm. XLII. *Intrat celestis Imperator, mortis extinctor, humani generis liberator, non per vela purpurea, non cortinis transitur auratis, sed ipse præcedentibus in Spiritu Angelicis legionibus ingreditur perpetuus Imperator. Nullus levat velum, nemo aperit ostium.*

Solebant foribus æd. præt. vela) Sueton. Claudii cap. 10. *Interque prætenta foribus vela se abdidit.* Martialis xi. 46.

Contentus non es foribus, veloque seraque.

Divus Augustinus sermone LXIII. *Honora in eo quod nondum intelligis, & tanto magis honora, quanto plura vela cernis. Quanto enim quisque honoratior est, tanto plura vela pendent in domo ejus. Vela faciunt honorem secreti: sed honorantibus levantur vela: irridentes autem vela, & à velorum vicinitate pelluntur. & à foribus scholarum.* Divus Augustinus sermone XIX. de verbis Apostoli, cum essemus in carne: *Tam pauper ut proscholus esset Grammatici, sed plane Christianus, quamvis ille esset paganus Grammaticus: melior ad velum, quam ad cathedram: debebat scilicet potius in proscholio stare, quam docere.* Vide eundem Confession. libro I. cap. XIII. Cujacium ad l. 5. C. de naufrag. lib. X.

Est enim vox veli Græca) Auctor ἱερακοσιφίου βήλον, ἡ γὰρ παρὰ πέτσιμα, sive ut Plutarchus ait in Alexandro, τὸ πρὸ τῆς δύραυ παράκαλυμμα.

Levato velo) Autor constitutionum Apostolicarum libro II. cap. LII. ποιουῶταυ πλὴν ἐξί-

παισι κτ' συμβουλια πολλοδ , κτ' παρρησιασματος
 μεστυ : Per plures dies quæstiones exercent cum
 multo consilio , & velo interjecto. in l. i. Cod.
 Theod. de offic. rect. prou. Non sit venale ju-
 dicitis velum , non ingressus redempti. Acta Eu-
 plii diaconi : Calvisianus intra velum interius
 ingrediens sententiam dictavit : & foras egres-
 sus tabellam legit , &c.

XVI. Ut nemini liceat sine judicis auc-
 toritate signa imponere rebus quas
 alius tenet.

TIt. xiv. fuit de titulis potentiorum xv. de
 titulis regiis, hic vero xvi. est de titulis
 propriis, ne quis rei mobili vel immobili quam
 alius detinet, ipse suam forte aut sibi debitam
 vel obligatam esse contendit, ante sententiam
 sigillum suum imprimat vel titulos sui nomi-
 nis adfigat, nisi velit suis omnibus rebus quasi
 publicatis titulos fiscales apponi, quæ est pæ-
 na No. 17. imo & extremum supplicium Nov.
 164. Post sententiam, si vicerit licet cuique
 rei suæ suum titulum vel signum imponere Ti-
 tulus præfert nomen Domini. Signum, cha-
 racterem, sive aposphragisma anuli signa-
 torii.

XVI. Enarratio.

Titulus præfert nomen) Sculus Flaccus de
 limitibus agrorum : Unicuique possessori
 per singulos agros certa spatia, quæ suis impen-
 sis tuentur, etiam titulos finitis spatiis positos
 habent, qui indicent, cujus agri quod spatium,

quis dominus tueatur. Petrus Ravennas sermone cliv. in sanctum Stephanum: Sicut Dominum prædiorum limitibus adfixi tituli proloquuntur: ita nomina ipsa sæpe sanctorum merita indicant testatur insignia.

Signum) Theodorus Hermopolites: ἐκτυπῶσαι μὲν ἐστὶ τὸ Δα. τῆ δακτυλίσ η̄ τῆ βακτοτηρίῃ αὐτῆ σφ. γίσιμα ἐν τῇ κηρῶ.

Sive aposphragisma) Plinius x. epistola xvi.

XVII. Ne fiscus vel resp. procuratorem alicui patrocini causa in lite præstet.

Quod de potentioribus tit. xiii. idem isto cavetur de fisco & Rep. ne procuratorem litis alienæ in perniciem privatorum suscipiat, ne hoc pretextu, quod is cuius lis est debitor sit fisci vel Reip. nec quod partem litis donaverit fisco vel Reip. quæ donatio non recipitur, l. 2. hoc tit. l. res §. lites. D. de ju. fis. & illud quoque mandatum nullum, si debitor fisci mandet fisco actionem adversus debitorem suum l. 3.

XVII. Enarratio.

Debitor sit fisci vel Reipublicæ) Idemque alterius creditor, vel debitor.

Quæ donatio non recipitur) Paulus sentent. libro v. tit. xii. §. litem, l. quicumque 3. inf. de litigios. hoc enim invidiosum est, l. 2. & 3. hoc. tit. invidiam fisco facit. Quintilianus declamat. cclxxix. Non vociferatione saltem in-

vidiam facere apud populum conatus est. Tertullianus de fuga in persecut. Malo invidiam ei facere, &c. Zeno Veronensis in serm. de Job: Non ut Deo invidiam faceret: quod est invidiosis vocibus Deo concinnare invidiam, eidem Zenoni in sermone de resurrectione, & quasi odium, ut apud Tertullianum adversus Herinog. cap. XIII. invidia malorum.

XVIII. De negotiis gestis.

V. tit. 5. lib. 3. ff.

Sequitur titulus de procuratoribus voluntariis, qui sine mandato dominorum sua sponte litibus se vel negotiis alienis immiscunt. Hi sunt qui gestores appellantur. Procuratores qui ex mandato constituuntur, de quibus actum est supra, necessarii sunt, non voluntarii: nam etsi beneficii & nudæ voluntatis sit mandatum suscipere, necessitatis tamen est consummare id quod susceperis semel, l. in commodato §. sicut D. Comm. §. mandatum Instit. de mand. etiam si nondum quidquam gerere cœperis, l. si remunerandi §. 1. D. mand. Qui autem sine mandato accedit ad negotium alienum, non ante obligatur, quàm id gerere cœperit verum ubi cœperit, deserere quod inchoavit non potest, d. §. sicut. At aliis quoque ejusdem amici negotiis gerendis non obstringitur: propria enim voluntas finem ei administrationis facit, ut ait l. tutori, hoc titulo. 1. ut Græci interpretantur, ὅτι βάλεται ἀφίσταται, quia satis abundeque sufficit, si cui vel in uno negotio amici labore consulatur.

quæ verba l. tutori, sumpta sunt ex Papiniano in l. tutores § qui se, D. de adm tut. Ergo negotiorum gestorum actio datur tantum voluntario procuratori, actio contraria scilicet, nisi donandi animo sumptus fecerit, puta affectione paterna, maritali, domestica vel obsequio libertino, l. 1. §. 11. 12. 13. 15. hoc titulo, & nisi post denuntiationem & prohibitionem domini, l. ult hoc titulo. Directa datur domino negotiorum in gestorem doli vel culpæ nomine. Et rursus contraria directo tantum datur gestori voluntario, utiliter datur etiam ei, qui vel ex necessitate officij quod invitus suscepit, vel quasi ex necessitate servili errans in statu conditionis suæ negotia aliena gessit, veluti curatoria adolescentis, aut furiosi, vel ei qui falso servum se opinabatur eius esse cuius negotia gessit, cum liber esse, & vicissim in eundem adolescenti, aut furioso ei ve ad quem res pertinet, l. ob nego ium, hoc titulo l. 3 §. pen. l. 6. §. si quis quasi servus, D. eod. nam ut ex mandato est mutua actio directa & contraria, ita ex negotiis gestis directa in gestorem, contraria in dominum etiam invitum & ignorantem, l. 2. l. solvendo, D. eod. licet actio mandati non detur in invitum, vel ignorantem, l. qui fide, D. mand. Oriuntur quidem ex gestione negotiorum alienorum etiam mandati, & tutelæ, & protutelæ, & funeraria, & de in rem verso, & actio in factum ex edicto de rebus auctoritate iudicis possidendis, sed quæ hoc titulo proponitur negotiorum gestorum sola sibi vindicavit nomen, vel negotiorum simpliciter, vt l. 6. Cod. Theod. de nunc. res Dicuntur, & aliæ omnes actio-

nes, quæ sunt ex contractu, vel quasi ex contractu, esse ex negotio, gesto nam contractus omnis negotii contractus est & contractus dicitur per defectionem: nam plena oratio est, negotii contractus Sed non sunt ex alieno negotio gesto, illa tantum *πλειῶς* actionum est ex alieno negotio gesto.

XVIII. Enarratio.

SVa sponte) l. tutor 20. h. t. & quod dicitur in l. 16. *Negotium sororis tuæ gerens*, Græci sic interpretantur, ἀφ' ἑαυτῶν, quod est, *sponte*.

Vt Græci interpretantur) Libro xvii. Basilic tit. ii. cap. xx.

Voluntario procuratori] Sic Cicero negotiorum gestorem vocat.

Actio contraria) Si utiliter gessit, l. 2. D. cod.

Doli vel culpæ nomine) Negotiorum gestor dolum, & omnem culpam præstat, Paul. Sentent. libro 1. tit. iv.

L. solvendo) Et l. pen:

Et funeraria) Funeraria imitatur actionem negotiorum gestorum, si quis aliquem suis sumptibus funeraverit: nisi quasi heredis negotium gerens hoc egerit, quo casu est actio negotiorum gestorum. Alias similis tantum negotiorum gestorum actionis funeraria, quia negotium quod quis pro defuncto gessit funerando eum suis sumptibus, eius non fuit, cum is moreretur. Cujacius in Par. D. de relig. & sumpt. fun.

Actio in factum ex edicto) Actio negotio-

rum est de gestis negotiis alienis, non propriis aut communibus. At creditor (missus in possessionem bonorum debitoris absentis, & indefensi) non alienum negotium gessit, sed commune sibi cum aliis creditoribus ut suum negotium: quandoquidem sibi & cæteris creditoribus possideat, l. 5. §. si plures, D. ut in poss. leg. l. 9. §. generaliter, & §. præstat, D. de reb. auctor. judic possid. Agi igitur cum creditore non potest actione negotiorum gestorum, sed agitur actione in factum de gesto communiter. Cujacius ad leg. 14 D. de rebus auctor jud. possid.

Esse ex negotio gesto) Contractus nihil aliud est quam negotium. dicimus contractum & contrahere per defectionem: nam plena sententia est, contrahere negotium. Cujac. ad leg. 2. C. de pact.

Negotii contractus) In l. 2. & l. si in area 33. D. de condict. indeb. l. in omnibus 57. D. de oblig. l. in negotiis 5. D. de reg. jur.

Illa tantum *πλειάς* actionum] Mandati tutelæ, &c. de quibus supra.

XIX. De his quæ vi metusve causa gesta sunt.

V. tit. 2. lib. 4. ff.

Negotia gesta videtur traxisse juris conditores ad gesta vi metusve causa illa prætor tuetur datis ultro citroque actionibus negotiorum gestorum, hæc vero rescindit. Et negotiis gestis in rem actio non est, sed in personam, l. pen. sup. tit. prox. atque ideo perpetua l

8. eod. Per vim aut metum re aliqua gesta non tantum est actio Quod metus causa in rem scripta, vi ipsa in personam, quæ vim aut metum intulit, sed etiam in rem actio, cum eo tamen ut una electa altera consumatur, l. 3. hoc tit. 9. §. volenti, § licet, D. eod. Et actio quidem quod metus causa, quæ in hoc tit proponitur, intra annum utilem datur in quadruplum, si arbitrio judicis res non restituatur, post annum in simplum causa cognita. i. si alia actio non sit, l. 4. hoc tit. l. item si cum § post annum, D. eod. est enim actio extraordinaria, nec datur habenti ordinariam. ac præterea superior titulus est de his qui rem alii gerunt honesta ratione, hic de his qui rem gerunt sibi mala ratione moré que malo illata vi, illato terrore aliquo majore, extorquendo invitis forte alienationem, vel obligationem, vel transactionem, quas lxx. interpretes vocant Efaiaë LVIII. *σφαλιστὰς διαίων συναλλάτων.*

XIX. Enarratio.

IN rem scripta, vi ipsa in personam) l. metum 9. §. ult quod met cau. §. præterea 31. Instit. de action.

Moreque) Vt in l. isti quidem 8. D. quod met. cau.

Efaiaë LVIII.) Vers. 6. violentiorum contractuum obnexus, Tertullianus adversus Marcion. iv. 37 Itaque rescinditur extortum metu mortis, vel cruciatus corporis, vel capitalis accusationis, l. 4. & 7. h. t. Basilic. lib. x. tit. i. cap. xxx.

XX. De dolo malo.

V. tit. 3. lib. 4. ff.

SEquuntur gesta dolo malo, quo verbo & gesta vi aut metu comprehenduntur, l. item si cum §. eum qui, D. quod met. cau. Sed & innumera alia quæ etiam prætor rescindit data in personam actione famosa quanti ea res est de dolo malo causa cognita, nec enim passim indulgetur, non certe si alia actio sit, l. 2. hoc tit. non adversus parentes vel patronos, sed in factum, quæ detracta infamia eandem vim habet quam actio de dolo malo, l. si superstitie, hoc tit. Et rursus hæc actio quæ olim dabatur intra annum utilem, hodie ex eo tempore quo dolus admissus est, datur ex Constitutione Constantini intra biennium continuum, & ex die quo impetrata vel contestata est, finire debet intra biennium continuum, l. ult. hoc. tit. Actio famosa breviori tempore constringitur. Diuturnior est actio Quod metus causa, quæ non est famosa, & in quadruplum durat quadriennio continuo, atque etiam post quadriennium in simplum. Ut autem quæ dicebatur olim de eo Quod vi metusve causa, hodie dicitur de eo Quod metus causa, quia metui inest vis, ita hæc quæ dicebatur de dolo malo & fraude l. 1. D. de his qui not. inf. hodie dicitur simpliciter de dolo malo, quia dolo malo inest fraus. De vi & fraude loquimur, quæ est contra bonos mores: Nam vis quæ moribus fit, & fraus quæ fide bona, in has actiones non cadit.

XX. Enarratio.

DOlo malo ἢ δόλῳ κακῷ, Homerus IL IV. τῷ μὴ δικαίῳ, Sophocles, καλῆ κὲ ἐπαγγελίῃ πανουργία, Sanctus Basilius, Dolus ergo quid est? quando aliud agitur, & aliud simulatur. quando itaque aliud est in intentione, aliud in factis, dolus dicitur. Divus Augustinus de diversis, sermone XLIV. Sanctus Basilius homilia in psalm. κκκiiii. ἐστὶ δὲ ὁ δόλος, κρηγοποιία λαθραίως ἐν προσποιήσει τῷ βελτιόνων τῷ πλησίον προσφερομένη. Dolus est maleficium latens ad fallendum vicinum adhibitum sub simulatione rei melioris, vel ut idem scribit in regulis brevioribus, Interrog. lxxvi. δόλος τὸ πρὸς ἐπιβελῶν πειρῶν, ὅταν τις ἀγαθὸν τι χιματισαμένῳ, ἢ τῷτο ὡσπερ δέλευρ, τινι προσφείσ, δι' αὐτὸ τὰ τῆς ἐπιβελῆς ἐργασίῃται: Dolus est ea, quæ ad insidiandum alteri adhibetur accurata solertia, cum quis scilicet per simulationem alicujus boni, eo alicui velut inlecebra quadam proposito, quæ ad insidias pertinent, exequitur. Vide tamen legem I. D. cod.

Ex constit. Constantini] l. ult hoc tit.

Intra biennium continuum] Actio de dolo intra biennium continuum inchoanda & finienda est.

Durat quadriennio continuo] Actio metus causa intra annum datur in quadruplum, post annum in simplum, l. item si 14. §. 1. D. quod met. cau. annus utilis mutatus est in quadriennium continuum.

Et fraus quæ fide bona] Homerus IL. IV. κακίσι δόλοισι κεκοσμένε. Eufriatius: πρὸς ἀγαθῶν

Φερσὲν κοῖτας δόλων ἑτέρων ἀγαθῶν, οἷς ἐπαινετῶς
 ἂν τις κοσμοῖτο : ad differentiam aliorum dolo-
 rum bonorum, quibus quis cum laude ornare-
 tur.

XXI. De in integrum restitutione
 minorum.

SEquuntur gesta cum minore quam xxv. an-
 norum natu, quæ perinde ac gesta metus
 causa vel dolo malo in consilio causa cognita
 rescindit prætor intra annum utilem jure vete-
 ri, intra quadriennium continuum jure novo
 postquam is xxv annum implevit, videlicet si
 minor læsus & deceptus probetur in re, etiam
 si dolus absit adversarii, l. minoribus, hoc tit.
 & postulaverit se in integrum restitui, hoc est
 in eum locum & in eam causam reponi, unde
 excidit. In integrum restitutio, est redintegra-
 tio amissæ causæ, l. 2. inf. tit. 40. & dicitur
 propriè de circumscriptis adolescentibus inge-
 nuis aut libertinis, quia auxilium hujus æta-
 tis proprio nomine non censetur, nec enim
 actionis beneficio tribuitur, sed cognitione
 prætoris. Quæ ex metus causa aut doli aut ab-
 sentis aut capitis minutionis, vel ex aliis causis
 restitutiones dantur, actionis restitutoris vel
 rescissoris nomen habent. Et duxit quidem or-
 dinem à negotiis gestis pro alio ad gesta metus
 causa, vel dolo malo, vel cum adolescente, sed
 confirmatur etiam hic ordo ex eo quod edicto
 superiore de postulando hæc inerant verba:
 Qui ex omnibus his in integrum restitutus non
 erit, l. 1. §. deinde, D. de postul. quæ de in in-
 tegrum restitutionibus tractatum efflagitabant.

Item quod sub titulo superiore de procuratoribus hæc quoque incidebat quæstio, an causa in integrum restitutionis, agi per procuratorem posset, ut inf. tit. 48. Item quod de potentioribus cum esset actum sup. tit. 13. & 14. ad quos re vel lite translata constabat ei ad quem ea res pertinet dari restitutionem in integrum ex edicto de alienatione iudicii mutandi causa facta, inde probabilis sumeretur occasio tractandi de omnibus causis restitutionum, & ad extremum de ea quam præbet alienatio facta iudicii mutandi causa inf. tit. 54.

XXII. Enarratio.

IN consilio causa cognita) Ut prætor scilicet iustitiam restitutionis examinet, l. 1. D. eod. Edictum autem, quo Prætor in integrum restitutionem pollicetur, naturali æquitate nititur: id est minorem læsum & deceptum *restitui in integrum æquum est, & bonum*, ut verbis utar Terentii in Phormione.

Jure novo] l. ult. inf. de tempor. in integr. restit.

Redintegratio] Manuscripti omnes ibi legunt, *integratio*. Glossæ Lat. Gr. *integratio*, ἐπαναληψις. Terent. in Andr. Act III. Sc. III. *Amantium iræ, amoris integratio est.*

Cognitione prætoria] l. quod si minor 24. § ult. D. de minoribus.

XXII. De filiof. minore.

Post generalem titulum de restitutione adolescentium, sequuntur speciales, quibus

quæstiones multæ ad eum tractatum pertinentes explicantur. ac prima quidem hæc, an etiam filiosf. minori xxv. detur restitutio in integrum, si pater eius sit major: nam si filiumf. minorem restituis in integrum, per consequentias videris restituere patrem, qui major est, quod est alienum à proposito prætoris. Sed hæc dubitatio removetur, quia restitutio filij soli filio prodest, non patri ex eadem causa suo nomine obligato, l. 3. § sed utrum, D. de min. l. ult. inf. tit. 42. *Suo inquam, nomine.* Secus si filij nomine, si peculiari nomine, l. patri in pr. D. eod. Itaque filiusf. minor xxv. an in integrum restitui potest, si sit obligatus suo nomine, ut in casu l. 1.) quæ in Basilicis est secunda, si fidejusserit pro extraneo, vel pro patre ipso ignorante: nam si non sit obligatus suo nomine, ut si ei pro quo fidejussit heres extiterit, quo genere perimitur obligatio fidejussoria, d. l. 1. vel si pecuniam mutuam acceperit contra S. C. Macedonianum, non est necessaria restitutio, l. 2. hoc tit. Imo et si obligatus sit, uno casu in integrum restitutio filiosf. denegatur, d. l. 2. & d. §. sed utrum, puta si jussu patris mutuam pecuniam acceperit. Jussus efficit quominus existimetur contra S. C. mutuam pecuniam accepisse, & ut conventus filiusf. non restituatur in integrum.

XXII. Enarratio.

SI peculiari nomine] Quia patris periculum sagitur qui de peculio tenetur. Vide Cujac. ad l. 3. §. sed utrum 4 D. de minor.

Ut si ei pro quo fidei. heres extit.) l. 5. D. de

fidejuss. l. 95 §. quod vulgo, D. de solution.

Contra Senat. Macedon.) Ex Senatusconsulto actio non datur. ergo nec restituitur.

Putat si jussu patris] Nam eatenus saltem visum est suplevandos esse creditores, qui aliàs Senatusconsulto Macedoniano satis opprimebantur, Cujac. ad d. §. 4.

XXIII. De fidejussoribus minorum.

UT patri, ita fidejussori restitutio in integrum rei principalis lubrico juventæ lapsi non prodest. l. Stichum § quod vulgo, D. de solut. nisi salva sit adversario translatio judicii in alium l. minor D. de proc. l. si pupillus se hereditate D. de adq. hered. vel nisi fidejussor ignoraverit minorem eum esse pro quo intercessit, argumento l. si Titius D. de fidejuss. Restitutio autem minoris circumscripti dolo adversarij, etiam fidejussari prodest l. 7. in fi. D. de excep. l. 1. & 2. hoc tit.

XXIII. Enarratio.

Lubrico juventæ lapsi] Tacitus Annali vi. *Donec minor filius lubricum juventæ exiret,* in l. ul. inf. tit. xxxiv. ætatis lubrico: τῆς ἀδελφῆς ἡλικίας, Bas. ætatis fragilitate.

Nisi salva sit adversario] Minore lapsio restituto, fidejussoribus eius subvenitur, cum alium habet adversarius in quem transferre judicium possit, Cujacius ad leg. in causâ n. D. de minorib.

Vel nisi fidejussor ignoraverit] Vide eundem ad Paulum sentent. lib 1. tit. ix. §. qui sciens.

Circumscripti dolo adversarij] Restitutio
quæ circumscripto datur, fidejussori prodest,
quæ lapsa, non item. Cujac. ad l. 3. § sed v-
trum, & ad d. leg. in causæ

XXIV. Si tutor vel curator
intervenerit.

NON prodest restitutio patri eius qui bene-
ficio ætatis restitutus est, ut tit. 22. non
prodest fidejussori, ut tit. 23. Hic vero tit. 24.
ostendit eam quoque non prodesse tutori vel
curatori, nec ideo minus rescindi gesta cum
minore xxv. an. si captus probetur quod gesta
sint auctore tutore vel curatore, vel nomine
eius per tutorem ipsum vel curatorem, qui uti-
que semper est major xxv. an. scilicet quod
possit adolescens suum servare à tutore vel cu-
ratore: nam non ut ex prima & secunda edicti
causa restitutio cessat, si alia actio sit aliàve ra-
tio servandæ rei jurisque sui, ita ex ætatis cau-
sa, l. in causæ 2. §. Pomp. D. de minor quinimo
favore ætatis & ordinarium minori & extra-
ordinarium auxilium suppetit, & electo uno
non consumitur aliud, veluti electa actione
tutelæ, vel neg. gestorum non consumitur jus
petendæ restitutionis in integrum, l. ult. hoc
tit. Cessat quidem restitutio si minor ipso jure
munitus sit, si contractus ipso jure non valeat,
d. l. in causæ, l. si ve generalis, D. de ju. dot. l.
4. inf. tit. 26. l. pen. inf. tit. 30. sed non si ei
alia actio competat, qua ad jus suum pervenire
possit.

XXIV. Enarratio.

Quod gesta sint auctore tut. vel curat.]
 Quod si presens quidem esse tutor vel curator, sed tamen plenè non norat quæ agerentur, minoribus in integrum restitutio necessaria non est, ut heic notat Hermopolites.

Nam non ut ex prima & secunda ed. for]
 Ex prima & secunda specie restitutionis, id est, si metu vel dolo, quis incidit in captionem.

Veluti electa actione tutelæ] Si curatores elegerit, & solidum quod eis abest consecuti non fuerint, postulare non poterunt, ut rebus propriis restituantur. Per contrarium, si restitutionem elegerint, nec per eam satis eis consultum sit adversus curatores redire possunt, nec ullum ex electione damnum passuri sunt.

XXV. Si in communi eadèmq; causa in integrum restitutio postuletur.

Non prodest etiam restitutio minoris fratri consorti, & quamvis communis res sit inter fratres, non est commune auxilium restitutionis in integrum, l. 2. inf. Si unus ex plur. appellau.

XXV. Enarratio.

Fratri consorti) Fratres consortes dicuntur, qui pro indiviso commune patrimonium

habent D. Augustinus in sermone I. de divers. *Expectabatur in illo etiam legitime ætatis accessus, ut quod faceret firmissime faceret. Non dum autem fecit, quia ipsos agellos habet cum suo fratre communes, & sub indiviso eos possident.* Restitutio autem minoris non prodest fratri majori xxv. annis. Theodorus Hermopolites ad illa verba legis un. *vobis non mandantibus, nec ratam transactionem habentibus,* annotat, transactionem mandatu meo factam, & eam quam postea ratam habui, ejusdem potestatis esse.

XXVI. Si adversus rem judicatam.

AB hoc titulo incipit enumerare causas ex quibus solet minoribus dari restitutio in integrum. Prima hæc est si contra eos litigantes tutorum vel curatorum auctoritate, vel contra tutores aut curatores, aut procuratores litigantes eorum nomine judicatum sit: nam si lapsos esse doceant, litem instaurari placet, quod est restituere rem adversus sententiam vel adversus rem judicatam; quod hodie non fit, nisi allegetur error juris, aut facti. Excipitur res judicata pro libertate l. ult. inf. tit. 30. præponderat enim prævaletque libertatis favor.

XXVI. Enarratio

Tutorum vel curatorum auctor] l. pen. & ult h. t. Sed si absque tutorum vel curatorum auctoritate condemnati sint, sententia non valet & in integrum restitutio necessaria non est: satis enim ipso jure munitus est.

XXVII. Si adversus venditionem.

Secunda hæc est, si quid rei suæ minores vendiderint vel si quid tutores aut curatores eorum vendiderint figmento tituloque venditionis potius quam venditione vera, ita ut ex ea lædi contingat minores injuratos, aut juratos ex scripto tantum: nam objurati corporaliter, puta tactis sacrosanctis Evang. vel manu sublata, ut apud Orpheum ὀρκια δ' ἐπιλαίνοντες, ἐσσημύναυτο δ' ἐ χειρῶν, vix rescindunt venditionem à se factam, quamvis læsi & reipsa decepti sint, & observanda est differentia inter duo genera dandi jurisjurandi ex lege 1. nam etsi instrumento juraverit minor se esse majorem, restitui potest si instrumentis probaverit se minorem fuisse. Si corporaliter, nullo modo l. 3. inf. si min. se maj. dix. Et episcopi vel clerici corporaliter jurare vetantur, non ex scripto, si vera est distinctio Balsamonis tit. 19. Nomocanonis tit. 17. qua in concordiam adducit l. cum clericis sup. de epis. & cl. cum l. 3. & 6. sup. de his qui ad Eccl. conf. titulus autem licet sit de venditione tantum, porrigitur etiam ad emptionem si plus quam oportet emerint, l. patri §. prædium, D. de min.

XXVII. Enarratio.

Figmento tituloque] l. 2. h. t.

Nam objurati] Festus: *Objurare, jurejurando obstringere, ut est in Pantasilea: formidabant objurare.*

Objurati corporaliter] Arnulphus Lexovienſis in epiſtola ad Alexandrum PP. *Juramento corporaliter interveniente.*

Putat tactis ſacroſanctis Evangeliiſ] Theophanes Tauromenitanus homilia xii. ὀπλῶικα τίς ἀν' ἰδίης ὧν ἐνορκῶσαι σε βεβηλαί, καὶ σοι τιθῆσιν ἔμπροσθεν τῶν σεβασμῶν τῶν εὐαγγελίων τυκλῶδα: *Cum adverſarius tuus objurare te compellit, & ponit ante te venerandum Evangeliorum librum, &c.* Joannes Cantacuzenus hiftoriæ libro i. capite xv. εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς τὸν ὄρκον εὐαγγελίοις, καὶ ταῖς σεβασμῶν εἰ κῆσι κελευεῖς πῖσον ποιεῖν, &c. *Si me per ſacra Evangelia, & venerandas ſanctorum imagines fideliter jurare jubes, &c.*

Vel manu ſublata] Danielis xii. 7. ὑψώσε τὴν δεξιάν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀριστερῶν αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ὡμοῦεν ἐν τῷ ἕρῳ εἰς τὸν αἰῶνα: *Suſtulit dexteram ſuam, & ſiniſtram ſuam in cælum, & juravit per viventem in ſæcula.* Adde Deuteron. xxxii. 40.

Uc apud Orpheum] In Argonauticis ver. ccclii.

Si corporaliter, nullo modo] Theodorus Hermopolites tentat, minoribus etiam objuratis corporaliter ſubveniri poſſe, idque ex verbis legis i. quaſi diceret Imperator: *Reſtitui quidem potes, quamvis corporaliter juraveris, ſed nolo te hortari, ut reſtitui poſtules, ne videar auctor eſſe perjurii.* Verba ejus hæc ſunt: οὐ δὲ γένοοκε ὅτι καὶ ſωματικῶς ὁμνῶν ὁ ἀφῆλιξ, καὶ τῶν ἰδίων πρῶτον βεβηλῶν, ἀποκαθίςααξ δυνάσαι, καὶ ἀν' αὐτέπειν αὐτῶν. ὁ γὰρ βασιλεὺς εὐθάρηται τῷ οὐρανῷ τὸν ἀφῆλικῶν λέγειν δοκεῖ, ὅτι οὐ μὲν καὶ τῆς ὁμολογίας σε, καὶ καὶ τῶν ἱερῶν ἀποκαθίςααξ δυνάσαι, ἐγὼ

δὲ προτρέπειν σε εἰς τὸ εὖ ἐλόμαν, ἵνα μὴ γινώσκῃς
ἐπιτοχίας ἢ ἀπιστίας σοι ὡφείξῃς.

XXVIII. Si adversus venditionem pignorum.

Tertia causa hæc est, creditores pignora si-
bi obligata ex contractu minorum, vel cap-
ta ex causa judicati, ut l. 1. hoc tit. l. i. inf. de
præd. min. non item ex contractu hereditario,
ut l. 2. hoc tit. jure suo distraxerint, & ex ea
re minores magno detrimento adficiantur.

XXVIII. Enarratio.

Magno detrimento adficiantur] Puta si
minores fraudati sint supra dimidiam ju-
sti prætii. Fingendum autem pignus legitime
distractum, vel ex pacto convento; cæterum
venditio nulla esset, ut hic scribit Theodorus
Hermopolites: *μεγαλίω δὲ νόησον ζημίαν, ὅταν εἰς
ελάχισον πᾶν τίμημα ἀπαλυθῇ, ὥστε μηδὲ εἰς τὸ
ἡμισυ τοῦ δικαίου πηρήματ' αὐτὸ ἐξαρκεῖν, ὑποδοῦ
δὲ ὅτι κατὰ τὸν νόμον γίνεσθαι τὰς ἀπαρτήσεις τῶν εἰ-
χυρῶν ὀρίζεται, καὶ τὸ τοῦ νέου διεπραχθῆναι ἐνέχυρον, ἢ
ὅτι συμπεφορημένον εἶχε τοῦτο ἀπαπρασκεῖν ὁ δα-
νειστής· ἐὰν γὰρ μὴ καὶ τὰς τούτων ἀπὸ διεπώ-
λησεν, ἀνέχυρος ἢ πρῶτος ἐγγυέτω, καὶ ἡ δεσποτεία τῶν
νέων διέμεινε.*

XXIX. Si adversus donationem.

Est & hæc causa probabilis dandæ resti-
tutionis in integrum, improbabilis donatio-

nis enormitas, ut ait l. 4. inf. de inoff. don. Si minor xxv. an immodicam & stultam rerum mobilium donationem fecerit auctore curatore, non etiam si servato modo patrimonii sui eam sponsæ fecerit ante nuptias, quando, ut ait l. 1. Cod. Greg. si aduer. don. sp. fac. hujuscemodi causam communis voti complendi ratio provocat. Dixi rerum mobilium. Nam prædiorum donatio ipso jure non valet ulla ex causa l. prædta, inf. de præd. min. quæ conjungenda est cum l. 1. hujus tit. Item datur ei restitutio adversus donationem si patri donanti alteri res mobiles jampridem sibi emancipato donatas, inconsulta ætatis facilitate consensum accommodaverit, l. 2. hoc tit.

XXIX. Enarratio.

Rerum mobilium donationem) Cujusmodi modi sunt ζῶα ὑπερβόλαι, καὶ ἐσθῆς περιεπιπένη, καὶ τῆτοις περιεπιπένη : *Animalia superflua, vestis attritta, fructus, & his similia.* Theodorus Hermopolites. *Sed etsi, inquit, ponas res esse immobiles, addes, etiam cum decreto factam donationem.* Alioquin, inquit, restitutio necessaria non est, quia ipso jure satis munitus est. εἰ δὲ καὶ ἰερατίου πύρα ἀκίνητα, ἀεθούσι καὶ μετ' ἀεθούσι ἡμέαυ τῶν δ' ἀεθούσι.

Jampridem sibi emancipato) Nam filio in potestate constituto pater frustra donat.

XXX. Si adversus libertatem.

ET alia si servum manumiserit. Nam & si a prætore non possit adversus libertatem ref-

tutari in integrum, à principe potest magna ex causa, ut si temere actorem bonorum suorum & columellam manumiserit, cujus damnum ad totius domus everfionem pertineat, l. 10. D. de min.

XXX. Enarratio,

Actorem bonorum suorum) Servum cui rerum administratio totiusque patrimonii dominici cura demandata erat, servum in primis ei utilem, quemque non sine damno rei suæ minor manumisit, sive, ut ait Theodorus Hermopolites : τυχὸν γὰρ τὸν ἐλευθερωθέντα δούλον προϊσητῶ, καὶ διοικητῶ εἶχε τὴν παραστάτην αὐτῶ, καὶ πῦσιν τῶν νόστων αὐτῶ ἐπιχειροῦς ἔχοντα, καὶ παρασκευασθέντα καὶ ἀφελουῦντα τῶτον καὶ πολὺ.

Et columellam) Donatus in Phorm. act. 11. Sc. 1. *Columellæ apud veteres dicti servi majores domus, & ibi adfert Lucillii versum. Vide & Martialis lib. xi. ep. xci.*

L. 10. D. de minor.) Ad quam vide Cujacii recit.

XXXI. Si adversus transactionem vel divisionem minor restitui velit.

Placet etiam restitui minorem in integrum causa cognita, si forte cum adversario suo inconsulto transfegerit tutore vel curatore auctore, vel si cum coherede aut socio divisionem fecerit, l. pen. inf. com. divid. Transactioni divisio subjicitur, quasi species generi, quia divisio plerumque fit transigendi causa, &

transactionem Græci hoc loco ἀπαρτισμὸν vocant, quasi finem & consummationem negotii.

XXXI. Enarratio.

Inconsulto] Damnose.

Divisionem fecerit] Vide locum Augustini in enarrat. tituli xxv.

Ἀπαρτισμὸν vocant] Basilic. libro x. tit. xiv

Quasi finem & consumm.] Est enim ἀπαρτίζω, perficio, consummo, & ἀπαρτισμὸς, consummatio.

XXXII. Si adversus solutionem à debitore vel à se factam.

Restituitur etiam minor si per errorem juris soluerit indebitum legatum, ut l. 2. hoc tit. puta existimans jure factum testamentum quod ipso jure nullum erat, ut l. 11. inf. de test. man. quæ conjungenda est cum d. l. 2. Et recte l. pen. sup. tit. 21. minoribus consuli in his quæ ignoraverunt. i. ignorantibus jus, ut l. 5. D. de l. Cor. de fal. l. 6. inf. de his quæ ut ind. Restitutus autem minor adversus solutionem à se factam condicit id quod solvit. Item restituitur si ei pecunia à debitore recte soluta fit, & hanc perdiderit, ut l. 1. & restitutus agit cum debitore pristina actione, perinde ac si debitor non solvisset, necessaria est restitutio, quia debitor liberatur, etiam si curator non intervenerit: & si intervenerit vix minor restituitur, l. ait prætor, D. de min. maxime si per

judicem facta sit, ut l. 25. inf. de adm. tut. Igitur de solutione à minore facta est l. 2. de solutione à debitore facta minori vel curatorij eius l. 1. nec in vet. lib. aut in Basilicis ita conceptus est titulus, ut vulgo, si adversus solutionem à tutore, sed generalius, Si adversus solutionem à debitore vel à se factam, *ἐάν τις τῷ διαλύσει τῷ παρὰ τῆς χρεώσου ἢ παρ' ἐαυτῆς γεγενημένης.* & observandum in eadem l. 1. minorem reititui adversus solutionem curatorij factam posse aliquem statuere facillime, nisi cohibeatur d. l. ait prætor, simulque animadvertat, non præcise legem restitutionem polliceri, sed an sit tribuenda per causæ cognitionem æstimari posse, hoc tantum edicere.

XXXII. Enarratio.

Condicit id quod solvit) L. illud 25. D. de minor.

Si adversus solutionem à debitore &c.) Sic in veteribus Ægidii, Menagii, & Juliani Brodæi.

In eadem l. 1.] In qua recte libri veteres, *promissum beneficium*, ut in Basilicis, *ἐπαγγελθεῖσα βοήθεια*, promissum auxilium.

XXXIII. Si adversus dotem.

Item datur minori restitutio adversus dotem, ut puta, si ultra vires bonorum suorum dotem dederit, l. si ex causa §. in dotis, D. de min. vel si omnia bona quod fit quidem jure l. 4. inf. de jur. dot. (quæ cum l. unica hujus, tit. conjungenda est) quæ ratio patitur, ut

ait. l. quæro, D. eod. & modus, scilicet legis Papiæ, aut No. 22. librarum auri C. Sed lædi ex ea re quandoque mulier heresque ejus potest dolo fallaciisque mariti effundens in dotem omnia bona sua, vel minoris æstimans res dotales, qua ex causa etiam majori subvenitur, l. jure §. ult. l. si res §. 1. D. eodem. Sed majori judicio dotis conceptio in bonum & æquum, minori etiam per restitutionem in integrum. Restituitur etiam adversus dotem si duriores aliquam portionem dotis fecerit quam nunquam faceret major, l. minor se §. ult. D. de minor. vel si ex intervallo patri stipulanti soluto matrimonio dotem sibi reddi consensum adhibuerit, l. 3. §. sed utrum in fi. D. eod.

XXXIII. Enarratio.

DOlo fallaciisque) κατὰ πειρασμὸν ἢ
ἀπατηλῶ πυνά, ut in Basilicis.

XXXIV. Si adversus delictum suum.

Delicta alia contrahuntur opera consulta, alia per ignorantiam in his minori subvenitur per restitutionem in integrum, ut pœna liberetur quam commisit: ut si mater minor xxv. an per errorem juris liberis impuberibus tutorem non petierit, l. 2. hoc tit. vel si eodem errore matrimonio contracto incestum jure civili commiserit, l. si adulterium. §. stuprum, D. ad l. Jul. de adult. In illis veluti furto, adulterio, homicidio, non item, quæ contra le-

ges admittuntur dolo malo, & quæ legibus etiam nominatim impuberibus vindicantur. Et ratio differentiæ, quod illa veniant ex animo, hæc ex contractu, id est ex re ipsa tantum: Sic enim legendum est in l. 1. Sed cum delictum non ex animo, sed ex contractu venit, ut in Basil. ἀλλ' ὅτε τὸ ἀμαρτήματα μὴ ἀπο ψυχῆς ποικίλῃς, ἀλλ' ἀπὸ συναλλάγματος ἐρχεται. Et contractum igitur accipio pro facto ipso, sive delicto, ut l. si rerum, D. de re judic. vel, ut loquitur Aristoteles, pro involuntario contractu.

XXXIV. Enarratio.

Matrimonio contr.) Quid si minor intra annum luctus secundo nupserit marito, an excusabitur ab infamia cæterisque pœnis, l. 1. & 2. inf. de sec. nupt. sic videtur arg. leg. minorib. inf. de iis quib. ut indig. quantumvis miles non excusetur, l. decreto, sup. de caus. ex quib. infam. P. Faber.

Quæ contra leg. adm.) Quæ & naturali jure probra existimantur, l. probrum, D. de verb. signif. P. Fab.

Quæ legibus antiquis) Plinius xviii. 3. *Impubem Prætoris arbitratu verberari.* A Gellius libro x. tit. xviii.

Sic enim legendum est in l. 1.) In veteri Brodæi sic legitur: *Si cum delictum non ex animo sed ex contractu, videlicet culpa in contra, sed extra venit, noxia non committitur.* vitiosam scripturam proposui, ut si qui meliores codices nacti fuerint, partim ex antiquo Brod. partim ex suis emendent.

Utin Basilicis) Libro x. tit. xvii.

Ut loquitur Aistoteles) Lib. v. Ethicorum
Nicomach. cap. 11.

Pro involuntario contr.) Nam delictum &
crimen contrahi dicitur, l. 1. D. de legib. l. 2.
§. 2. D. de condict. ob turp. caus. vide quæ di-
xi ad tit. 1. lib. iv. Institut.

XXXV. Si adversus usucapionem.

Sed & si quis rem minoris usuceperit, ei sub-
venitur rescissa usucapione. Usucapio est ad-
quisitio Domini per possessionem justam justis
temporis si adversus præscriptionem non datur
titulus propter l. ult. inf. in quib. cau. in int.
rest. &c.

XXXV. Enarratio.

Usucapio est adquis. domin.) l. un. hoc tit.
Isidorus originum lib. v. cap. xxv. *Usuca-
pio est adeptio domini per continuationem justæ
possessionis.*

Justi temporis) Temporis lege definiti, l.
3. D. de usurp. & usucap.

Non datur titulus propter l. ult.) Vide ibid.

XXXVI. Si adversus fiscum.

Hoc titulo ostenditur, non tantum adver-
sus privatum, sed etiam adversus fiscum
minores deceptos restitui venditionis à se vel à
fisco factæ, vel alterius contractus rescindendi
causa: & adversus privatum notionem esse præ-
fidis, adversus fiscum procuratoris Cæsaris
adjuncto præside, & præsentè advocato fisci.

XXXVI. Enarratio.

PRæsente advocato fisci) παρόντων τῶν καθολικῶν
 x̄s : præsentē catholico in Basilicis.

XXXVII. Si adversus creditorem

CReditor proprie is est qui pecuniam credit, i. mutuam dedit, & debitor qui accepit. Hic si minor sit xxv. an. paterfam. adversus creditorem bonæ fidei restituitur rescissa cautione creditæ pecuniæ si ea pecunia in rem ejus versa non sit. Dico paterfam. Nam filiusfam. qui mutuam pecuniam accepit, non est debitor. Dico creditorem bonæ fidei ex l. Stichum §. quod vulgo D. de solut. Nam is qui sciens perdituro credidit, creditor non est l. si vero non remunerandi, §. si adolescens, D. mand. l. quod si minor. §. pen. D. de minor. Similis est tit. lib. vii. Sed qui ad præscriptionem longi temporis pertinet, non restitutionem minorum.

XXXVII. Enarratio.

CReditor proprie is est) Vide tit. ii. libri iv.

In rem ejus versa non sit] Si locupletior factus sit, non restituitur: sicut & pupillus locupletior factus tenetur ex rescripto D. Pii.

Non est debitor) Debitor enim intelligitur is à quo invito exigī pecunia potest, l. debitor 108. D. de verb. signific. filius autem familias tutus est exceptione Sc. Maced.

XXXVIII. Si ut se hereditate
abstineat.

Restituitur etiam minor abstinenti causa qui temere damnosæ hereditati permiscuit se, vel qui adivit, aut pro herede gessit, aut bon. possessionem agnovit, quod etiam est pro herede gessit, l. 12. inf. de ju. delib. qua in re servanda est forma prodita No. Justin. 119. §. *ἄποσ τῆς τοῦ* l. etiam, §. ult. D. de min Et abstinenti verbo addamus, vel repudiandi, ut l. 7. §. pen. D. eod. l. 2. hoc tit. quæ communis est hic titulo & sequenti.

XXXVIII. Enarratio.

Abstinenti causa / Titulus ita legitur in veteribus, Si ut se hereditate abstineat.

XXXIX. Si ut omissam hereditatem vel bonorum possessionem vel quid aliud adquirat.

ET ex diverso idem quoque restituitur adquirendi causa, si intra tempora constituta hereditatem non adierit, vel bon. possessionem non agnoverit: id enim est proprie omittere hereditatem, vel bon. possessionem. sed & si alio genere hereditatem, vel bonorum possessionem sibi delatam amiserit. Adjicit, vel quid aliud, quamquam de eo nihil in constitutionibus sub rit. positum sit expressum, sed quod in eis de hereditate & bon. possessione, facile trahitur ad legatum & fideicommissum, vel quid aliud.

XXXIX. Enarratio.

Restituitur acquirendi causa) Quod minori favorabiliter præstatur. D. Augustinus in epistola CCXVI. *Ut etiam rebus, quibus renunciaſti, te poſt renuntiationem inſerueris, quod nec apud humanas ipſus leges ullo modo defendi poteſt.*

Ad legatum) L. ait Prætor 7. §. & ſi ſine dolo, D. de minor.

X L. In quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt.

Variæ quidem jam ante variis locis ſunt demonſtratae cauſæ in quibus minori non eſt neceſſaria reſtitutio in integrum quaſi ipſo jure munito ſatis, ut ſi rem mobilem vendiderit ſine curatoris auctoritate, l. 3. tit. 21. vel immobilem ſine decreto, l. 2. tit. 29. vel ſi creditor curatoris fidem ſecutus cum eo principaliter contraxerit ignorans curatorem eum eſſe & rem agere alterius, l. pen. tit. 24. vel ſi res judicata ſit contra minorem indefenſum l. pen. tit. 26. vel ſi minor xx. an ſervum manumiferit contra legem Æliam Sentiam, l. pen. tit. 30. Sed quia reſtant aliæ quædam, de his viſum eſt proponi debere titulum ſpeciale, in quo quæ præter eas continentur eæ ſunt, ſi cum non defenderetur ultus non ſit necem defuncti: nec enim ei ob eam rem hereditas eripitur, quaſi indigno, quæ majori eriperetur, l. 1. hoc tit. Item ſi non interpellaverit perſonam debitoris ex contractu bonæ fidei, vel ex legati aut fi-

deicommissi causa, ut ex mora fructus & usura cederent. Nam & sine interpellatione minori debentur ipso jure ex solo tempore tardæ solutionis constitutione Severi usque ad legitimam ætatem, l. cum vero §. apparet, D. de fideicom. lib. I Titia §. 1. D. de leg. 2. l. 3. hoc tit. conjuncta, l. 5. inf. de act. empt. Item si tutore dativo litigante pupilli nomine qui non satisfecit rem pupilli salvam fore, res contra eum judicata sit, l. pen. hoc titulo conjuncta l. 3. inf. de tut. vel cur. qui sat. non ded. Item si in instituenda quærela inofficiosi testamenti minori objiciatur præscriptio quinquennii, l. 2. hoc titulo, vel in petenda bon. possessione, & generaliter ex l. ult. si qua alia objiciatur præscriptio temporis adversus quam potuerit restitui in integrum, præter præscriptionem xxx. aut xl. ann. quia aliæ præscriptiones ipso jure non currunt adversus minores xxv. ann. & ob id opinor in hoc libro poni quidem it. Si adversus usucapionem, sed non etiam, si adversus præscriptionem longi temporis, quæ tamen minori non restituto objici poterat, ut l. 3. inf. quibus non ob. lon. temp. præf. minori scilicet, qui pupillus non esset.

XL. Enarratio.

QUæ majori eriperetur] Aimoinus de gestis Francorum lib. IV cap. XVIII. *Idcirco in publico Francorum conventu à quibusdam proceribus secundum leges Romanas quæ sanciant à paterna eos decidere hereditate de re, qui noluerint interfecti necem vindicare omnibus paternis exspoliati sunt.*

Si in instituenda quærela inoff.) Nam ipso jure quærela inofficiosi integra ei servatur: & ob id in integrum restitutio necessaria ei non est.

Præter præscriptionem xxx. aut xl. ann.) Præscriptio xxx. aut xl. ann. currit adversus puberes minores xxv. ann. aliæ ipso jure non currunt: *Melius etenim est intacta eorum jura servari, quam post causam vulneratam remedium quærere, ut est in l. ult. h. tit. Aristoteles Politic. lib. v. cap. iii. βέλπιον ἔξ ἀρχῆς ὄρεσθαι, ὅπως μὴ ἐνέσωνται τοσούτον ὑπερέχοντες, ἢ ἐπίσταντες γυέσθαι, ἰᾶσθαι ὕστερον.* Suidas: ἀρχῆν ἰᾶσθαι λείον ἢ τελευτῆν In epist. Ceretii, Salonii & veranii Episc. ad Leonem PP. *Scientes pene sera esse remedia, quæ adactis jam vulneribus apponuntur.* Ait autem post causam vulneratam, ut Symmachus epistolarum lib. 2. 30. negotium vulneratum. *Quo animo, inquit, acceperim Siciliense negotium vulneratum, facile conjectas.*

Qui pupillus non esset) l. 3. inf. de præsc. trig. vel quad. an.

XLI. Qui & adversus quos in integrum restitui non possunt.

HActenus dixit de causis in quibus minoribus necessaria est restitutio in integrum, vel non. Nunc tractare incipit qui minores, & adversus quos in integrum restitui non possunt, ac primum non temere in integrum restitui minores quos constat esse attentos & diligentes patres. quosque verisimile non est ætatis infirmitate lapsos: nec quemlibet mi-

norem utique semper in consilio prætoris, aut præsidis haberi pro minore, ac ne lapsos quidem, vel circumscriptos re cum parentibus aut patronis utriusque sexus gesta, restitui adversus eos, nisi adversus matres, quæ secundas nuptias contraxerunt ex Nov. clv. quod quacunq̃ue ex causa restitutio postuletur, videatur quodammodo suggillari pudor & gravari opinio ejus adversus quem restitutio postulatur: & olim forsitan famosa fuit actio de circumscriptioe adolescentium ex lege Lætonia, uti ne propter te fidemve tuam captus fraudatúsve siem, quódque honestius & melius sit adolescentem æqui boni consulere damnum quod fecit, quàm retractare quod cum his personis gessit, in quas etiam fraudis suspicio non cadit. Et in sequentibus titulis plerique alii demonstrantur esse minores, qui in integrum restitui non possunt.

X L I. Enarratio.

EX lege Lætonia uti ne &c.) Cicero de Officiis libro III. Quanti verba illa, **U T I N E P R O P T E R T E**, &c. ut heic.

Fraudis suspicio) l. penult. infra de adoption.

X L I I. Si minor se majorem dixerit vel probatus fuerit.

ET hoc titulo quidem non posse in integrum restitui minores qui jurarunt, vel forte ut sibi pecunia crederetur dolo malo se majores esse dixerunt & persuaserunt, vel etiam

etiam dolo scientes se esse minores prætori aut præfidi imposuerunt, & falso probaverunt se esse majores, quia in his malitia supplet ætatem, ut ait l. 3. ideo non restituuntur aduersus eos quos deceperunt, & idem dicitur de minoribus, quod de mulieribus l. 2. §. pen. D. ad Vell. deceptis non decipientibus subueniri, l. 1. Cod. Greg. si ma. fu. prob. l. 2. hoc titulo, nam si minorum dolus absit, ut si per errorem, aut per fraudem aduersarii majores probati fuerint, non immerito postulant auxilium, l. 1. 3. 4. hoc titulo. Probare autem majorem & perfectam ætatem Græcis hoc loco est *πράττειν πῶν λεγομέῃν τελειότητα*, & probationem sequi solet decretum prætoris vel præfidis permittentis administrationem rerum suarum his qui majores probati fuerint. Et probatur ætas testibus vel instrumentis, l. 2. tit. 44. veluti tabulis professionum, l. 2. D. de excus. l. 1. hoc titulo, quæ ibi à Græcis vocantur, *απογραφὰὶ τῶν πατρῶν*, quod plerumque conficiantur à patre natis filiis. Apulejus 2. Apol. Pater natam sibi filiam more cæterorum professus est, tabulæ partim tabulario publico, partim domo adservantur. Sed fidem faciunt etiam confectæ à matre vel avo, l. etiam, D. de prob. Probatur etiam ex aspectu d. l. 3. d. l. 1. Cod. Greg. l. minor. xxv. D. de minor. & ex aspectu, ut opinor necessariæ partis, maxime si quærat de pubertate marium. Aristoph. *σφῆκες παιδῶν δικιμοζομένων, αἰδοῖα παρῆσι θεῶδαι* Platolegum xi. *πῶν τῶν γάμων χρόνου συμμετρίαν τε καὶ ἀμετρίαν ὁ δημοστῆς σκοπῶν κρινέτω, γυμνοῦς μὲν τὰς ἀφῆνας, γυμνάς δὲ ὀμφαλοῦς μέχρι θεῶδμος τὰς ἡλείας.* Quinti-

lianus decl. 279. Postea nudari filium, atque in conspectu judicum constitui cogit. Idem in Instit. quæstionem hanc centumviralem esse ait pubertas annis an habitu corporis æstimetur: quam definivit tandem Constitutio Justiniani sedata controversia, quæ hac in re erat inter Cassianos & Proculianos, à qua nec abhorret, l. 4. inf. qui test. fac. poss. & secundum eam impubes est, qui nondum pervenit ad annum xiv. etiam si facies, vel alia pars corporis pubertatis computet ætatem, & contra pubes qui pervenit ad annum xiv. etiam si ex habitudine ejus ætatis non videatur esse.

XLII. Enarratio.

Minores qui jurarunt.] Restituuntur jurati ex scripto, non si corporaliter juraverint, tit. xxvii. sup. ex l. 3. hoc tit.

Se esse minores prætor. aut præf. impos.)
 Theodorus Hermopolites : ἀπὸ μόνης τῆς ἰδίου σώματος ἐμφανείας τῆς δικαστικῆς παρέπεισε :
 ex solo corporis aspectu judici persuasit se esse majorem quæ quidem probatio satis lubrica & periculosa est. Æschines contra Timocra-
 tem : εἰσὶ φύσεις ἀνθρώπων πολὺ διαφέρουσαι ὀρθῶς ἀλλήλων τὸ πρὸς τὴν ηλικίαν ἔνιοι μὲν γὰρ νέοι ὄντες, πρὸς φερεῖς καὶ πρὸς βυττοῦ φαίνονται. ἕτεροι δὲ πολὺν ἀριθμὸν χρόνου γεγνηότες, πανταπασίνεοι δοκούντες εἶναι. Hæc inter homines nature discrimina sunt, ut ex aspectu satis non possit ætas dignosci : quidam enim juvenes ætate proveci esse videntur. Alii seniores cum sint, omnino juvenes apparent.

Malitia supplet ætatem) τῆς ηλικίας ἀναπλη-

παρούσης τὸ ὑπερημα δ' ἡλικίας : *malitia supple-*
te quod aetati deest, ut ait Hermopolites, in l.
 i. inf. de reputat. quæ fi. sive ut est in Basili-
 cis, ἡ κακία αὐτῆ ἀναπλεροῖ τὸ τ' ἡλικίας ἀτελές:
Malitia ejus supplet quod aetati imperfecta de-
est.

Græcis hoc loco est.] Libro x. Basilic. tit.
 xxv. cap. i.

Natis filiis) Juvenalis sat. ix. & *libris aëto-*
rum spargere gaudes Argumenta viri. Vetus
 Scholiastes : *Apud ærarium patres nomina de-*
ferebant natorum filiorum.

Idem in Institut.) Libri iv. capite ii.

Constitutio Justiniani) L. ult. inf. quando
 tut. vel curat. esse desin.

XLIII. Si sæpius in integrum restitu- tio postuletur.

HOC autem titulo ostenditur, non posse in
 integrum restitui minores in eâ causa, in
 qua jam ante petita restitutione in integrum
 repulsam passi sunt, nisi novas proferant de-
 fensiones, ne res semel rite judicata temerè
 retractetur, & hoc est quod Paulus ait i. sent.
 integri restitutionem plusquam semel non es-
 se decernendam.

XLIII. Enarratio.

NISI novas proferant defensiones] L. 2. &
 3. h. t. in l. 2. vox *judicem* non est in li-
 bris vett. nec in Basilicis. in l. 3. *iterum* legitur
 in cod. Brodæi. Auctores Basilicæ legerunt,
iteratum : vertunt enim ἐπιδευτεροῦ μῆρον.

XLIV. De his qui veniam ætatis impetraverunt.

ET præterea hoc titulo non posse in integrum restitui minores, qui à principe extra ordinem, ut ait l. 3. D. de minor. vel ex Nov. Leonis 28. à magistratu veniam ætatis impetraverunt, in his scilicet quæ gesserunt post impetratam veniam, l. 5. inf. tit. 52. ne qui cum eis contrahunt principis auctoritate circumscripti videantur, l. 1. hoc titulo. Neque vero impetrant veniam ætatis. i. jus legitimæ ætatis, & rerum suarum administrationem, nisi impleverint mares annum xx. & fœminæ xviii. Celerior est cursus prudentiæ muliebris, quæ ætas proprio nomine à Constantino firmata appellatur, l. 1. Cod. Theod. eod. nec enim perfecta iusta, legitima dici potest, l. ult. hoc titulo, sed exigitur, ut & hujus ætatis se esse mares per se probent insinuata veniam quam à principe impetraverunt, l. ult. inf. de spons. si Senatores sint apud præf. urbi, si plebei apud prætorem, & omnes in provinciis apud præsidem simul, ac testibus se eis moribus esse præditos, ut mereantur veniam ætatis. De maribus loquor. Nam fœminæ propter pudorem & verecundiam non coguntur prodire in publicum, ut l. 1. sup. de off. diu. jud. l. 2. §. sin autem, inf. de jur. prop. cal. & satis est ab eis firmatam ætatem probari per procuratorem, l. 2. hoc titulo. Vis autem hujus beneficii principalis hæc est, ut minor xxv. an. curatione liberetur, & rerum suarum ad-

ministrationem recipiat, & in omnibus pro majore habeatur, l. 10. inf. de appel. l. ult. inf. si ma. fac. al. fa. sine dec. præterquam si prædia velit alienare, aut obligare sine decreto, l. pen. hoc titulo, quod & in formula veniæ ætatis sic Cassiodorus excepit, ita ut alienandis rusticis, vel urbanis prædiis constitutionum fervetur auctoritas, nec cum opinioni præstare volumus, utilitatem publicam lædere videamur. Olim venditio ei permissa erat, & pignoratatio etiam sine decreto, donatio nullo modo, l. ult. inf. si major fact. alien. rat. l. tutores §. ab eo, D. de admin. tut.

LXIV. Enarratio,

MAres annum xx.) Nam, ut ait Procopius Gazæus in Leviticum, annus vicesimus initium est ætatis ad res gerendas habilis, & sexagesimus finis.

Insinuata venia ꝓ Thalelæus ad leg. §. inf. de sponsal. ibi, *in competenti judicio comprobata didicisti*, inquit, libro II. Codicis tit. XLIV. constit. II. *post petitam veniam principale rescriptum insinuari etiam debere*: ὅτι δὲ μὲν τῶν αἰτησῶν καὶ ἐμφάνισαι τῶν ἀντιγραφῶν, libro xviii. Basil. tit. II.

Cassiodorus ꝓ Variarum VII. 41.

XLV. Si major factus ratum habuerit.

ULtimus casus quo non restituntur in integrum minores hic est, si quæ in minori ætate gesserunt, majores facti rata fecerint,

quia per ratihabitionem in integrum restitutioni renunciare videntur, & nihil interest facto, an silentio ratum habuerint, ut Paulus ait. i. Sent. silentio anni utilis jure veteri, quadriennii continui jure novo.

XLV. Enarratio.

ET nihil interest facto.) Puta si confirmaverit. Basilica : δεκταί ἀπεδέξατο, ἢ ἐβεβαίωσεν αὐτοῖς : rata habueris, eaque confirmaveris.

Ut Paulus ait i. Sentent.) Tit. ix. §. si major.

Quadriennii continui. L ult. inf. tit. LI.

XLVI. Ubi & apud quem cognitio restitutionis agitanda sit.

Sequitur alia inspectio, ubi, id est in quo foro, & apud quem cognitio in integrum restitutionis agiteretur. Et placet agitari sive minor eam petat, sive major in foro ejus adversus quem petitur restitutio, secundum regulam, quæ dicitur, actorem sequi forum rei, & non tantum pro tribunali apud magistratum urbanum, vel provincialem, sed etiam apud judicem datum à principe, vel à magistratu ordinario specialiter in hanc ipsam rem, vel in aliam in quam incidat quæstio restitutionis, ex qua apparet eam in modum contradictionis objici posse, vel apud eum cui à magistratu mandata sit jurisdictio omnis, vel hæc species: est enim cognitio hujusmodi jurisdictionis & misti imperii: ideoque mandari cuilibet po-

rest , mandatoque generali comprehenditur. Sed & quibusdam casibus non in foro rei hæc causa agatur sed in consistorio principis , veluti adversus libertatem , l. 10. D. de min. vel adversus rem iudicatam à procuratore Cæsaris , vel ab eo qui vice sacra iudicat , veluti vicario , aut præf. urbi , vel à iudice dato à principe , l. 1. hoc titulo , l. 3. supra si adversus rem iudicatam l. minor autem §. pen. D de minor. Verum enim vero apud magistratum municipalem hæc cognitio non agitur : nec enim ei suo iure competit sine mandatu præsidis , l. ea quæ , D. ad municip. neque iudici compromissario , neque arbitro electo communi ; nudoque consensu partium , neque arbitro dato à iudice pedaneo , habente scilicet notionem tantum , non iurisdictionem , l. ult. veluti arbitro rationibus excutiendis , aut bonis æstimandis , aut fideiussoribus probandis.

XLVI. Enarratio.

IN foro eius adversus quem) l. 2. h. t.
 A procuratore Cæsaris) *παροι τῆ καθολικῆς*,
 Basilica , à *Catholico*.

Aut bonis æstimand.) l. 2. inf. de usur. legat.

XLVII. De reputationibus, quæ fiunt in iudicio in integrum restitutionis.

Sequitur alia inspectio de reputationibus. i. de his quæ adolescenti petenti restitutionem in integrum imputantur, ut ea vel reddat, vel compenset, exempli gratia, si restitutus ad-

versus venditionem & traditionem fundi desideret etiam fructus sibi restitui quos emptor percepit, cum fructibus compensare debet usuras, vel pretium reddere cum usuris, & sumptus meliorati fundi. Et similiter restitutus adversus emptionem, recipit pretium cum usuris, & fundum restituit cum fructibus Et restitutus adversus transactionem, reddit quod accepit ex causa transactionis, & vicissim ei redditur, quod dedit cum accessionibus & omni causa. Item restitutus abstinendi gratia, reddit id omne quod ex hereditate percepit, aut dolo malo fecit, quo minus percipere posset. Et eadem ratione, ut fit in mulierum expromissionibus ex Senatusconsulto Velleiano, restituito minore adversus expromissionem, puta cum novandæ obligationis gratia intercessit pro alio, creditori restituitur vetus actio in veterem debitorem. Omnis restitutio in integrum est reciproca, aut iniquissima, si ex uno tantum latere restituar rem. Semper excipio casum l. pen. sup. tit. 19.

XLVII. Enarratio.

ADversus transactionem] l. 1. & 2. sup. tit. xxxi.

Quo minus percipere posset] l. unic. hoc titulo.

Ex Senatusconsulto Velleiano] l. 8. §. Marcellus D. ad Velleianum.

Cum novandæ obligationis] d. l. un. con. Basil. interpretatione.

XLVIII. Etiam per procuratorem
causam in integrum restitutionis
agi posse.

ETIAM hoc inspicere in hoc tractatu quæri-
que dignum erat, an per procuratorem agi pos-
set causa restitutionis in integrum, propterea
quod in hoc iudicio ætatem probari convenit,
quæ plerumque probatur ex aspectu, & quod
maiores per se insinuant veniam ætatis, ætatem-
que firmatam, ac morum probitatem probant.
Sed utilitatis causa receptum est, ut etiam per
procuratorem agatur recte causa restitutionis
in integrum, cui scilicet id ipsum nominatim
mandatum sit; putem & per cognatum, vel ad-
finem, cui id mandatum non sit, sicut alia a-
ctio quælibet, si nec ab ipso minore petere &
agere prohibitus sit l. Pap. §. illud l. patri, D.
de minor.

XLVIII. Enarratio.

Probari convenit.) sup. tit. XLII.
Insinuant veniam ætatis.) Sup. tit. XLIV.
Ætatem firmatam.) Ut Virgiliti ecloga IV.
Hic ubi jam firmata virum te fecerit ætas.
Per procuratorem.) l. un. hoc titulo.

Nominatim mandatum sit] l. 25. §. I. D. de
minoribus. Minor auctore curatore procura-
tori nominatim mandare potest, ut causam in
integrum restitutionis agat. Sed & curator
generalis minoris nomine eandem causam a-
gere potest, ut hic scribit Hermopolites: ὁ τοῦ
νέου ἡλικίᾳ καὶ ἐπιπέτῃ προσαπὼ αὐτοῦ τοῦ νέου ἡλικίᾳ

τεῖν ἀποκηπίσασιν ἔκωλυετο. Est, autem curator generalis, inquit, qui minori datus est, ut eius negotia tueatur usque ad annum xxv.

XLIX. In integrum restitutione postulata ne quid novi fiat.

Quod appellatio majoribus præstat, hoc minores consequuntur adversus sententias beneficio restitutionis, si nolint appellare, l. præses, D. de minor. & adversus gesta alia quæcunque ad quæ majoribus nullum patet auxilium. At si ve appellaverint majores aut minores, si ve petierint minores restitutionem, medio tempore nihil deintegratur, sed omnia manent in integro quo ad de appellationis vel restitutionis causa pronunciatum sit. & hoc loco definit tractatus de minoribus qui cœpit à tit. 21. Sequuntur causæ ex quibus nonnunquam restituuntur etiam majores xxv. an.

LXIX. Enarratio.

Nihil deintegratur) l. un. D. nihil innov.
appellat interpos. l. un. hoc titulo.

L. De restitutionibus militum & eorum qui reip. causa absunt.

Majores xxv. an. & heredes ex persona eorum restituuntur in integrum, si cum essent in militia occupati, in castris, vel præsiidiis vel stativis, vel qua alia ratione abessent Reip. causa sine dolo malo, interim res eorum vsucaptæ sint, aut venditæ à creditoribus, aut tempore amissæ actiones quæ eis compete-
bant, vel etiam tempore amissa bonorum possessio hereditasve, & restituuntur postquam

desierunt abesse intra annum utilem, & hodie intra quadriennium continuum, rescissa usucapione, venditione bonorum, distractione pignorum, præscriptione temporis, restitutoque dominio rerum, restituta bon. possessione, restitutis actionibus.

L. Enarratio

Vel præfidiis) Non si essent in suis ædibus : nam in l. ult. libri veteres habent, *ædibus*, & Basilica *οἴκῃς*. Vide consultationem xlix. & Notas ad Instit. tit. de milit. testam.

Reipublicæ causa sine dolo malo) l. 4. hoc titulo. Sed & milites qui Romæ militant, Reipublicæ causa abesse intelliguntur, l. 6. D. ex quibus causis maj. Theodorus Hermopolites: *καὲν τυχὸν τῆς τῆ βασιλείας φυλακῆς οἷς σήμερον ὡς οἴμαι, χαλῆσαι παραμοναίς*, Stephanus in Aristotelis Rhetoricam: *τυραννίδος ἢ τέλει φυλακή, ἢ ἔργων λεγόμενα παραμοναί*. Vide Codinum de officiis cap. v. num. xlvj. edit. Reg. milites stationarii.

Usucaptæ sint &c.) l. 1. 2. 3. & 4. h. t.

Intra annum] d. l. 2.

Intra quadriennium) l. ult inf. tit. lxx.

LI. De uxoribus militum & eorum qui reip. causa absunt.

Sed & uxores militum & aliorum qui Reipub. causa absunt in integrum restituntur, si sequutæ viros interim per absentiam aliquid damni fecerint, vel aliquid lucri non fecerint, ut quibus officium publicum non debet esse

damno, non sit etiam uxoris eorum.

LI. Enarratio.

SED & uxores militum) Pone fundum venditum absente uxore militis, refuso pretio, quod revera adnumeratum est, non quod instrumentum vend. continetur, uxor eum recipiet, l. 2. h. t. Solent enim quidam plerumque subdole & contra veri fidem instrumentis adscribere se impenso pretio emisse quod minimo emerit: sive ut ait Hermopolites: ἔργον τὸ ἐν πρῶτῳ γὰρ τῇ ἀρεχόρῳ, πολλοὶ γὰρ τινὲς ὀλίγας δίδόντες εἰς ἀρρεσίαν. Ἄλλοι πάλιν τέχνῃ καὶ ἰσοψίαν πλεονα ἐξέφερον τοῖς ἀνεαγοῖς. Verba autem illa legis 2. sed quia huiusmodi diutinae absentiae commenta callide adhibita atque composita obesse omnino non debent, sic idem Theodorus interpretatur: non debent obesse emptori. Finge, inquit, abesse mulierem sperantem post reditum se adversus emptorem restitui non reddito pretio.

LII. De temporibus in integrum restitutionis tam minorum & aliarum personarum quæ restitui possunt, quam heredum eorum.

COMMUNIS hic titulus est minoribus & maioribus pertinentibus ad causam restitutionis in integrum; & erat olim quidem, ut de temporibus primum dicamus, omnibus jure prætorio constitutus annus utilis ad petendam restitutionem in integrum, deinde lege Conf.

tantini fuit restitutionibus quæ minoribus dantur contestandis finiendisque in urbe & intra centesimum miliarium urbis præstitutum quinquennium post legitimam ætatem, in Italia quadriennium, in provinciis triennium continuum, ut non male in Cod. Theod. l. 5. hujus tit. habeat, jure tempus, pro quo vulgo, jure, & Basil. *νενίμων*, forte quia sibi vindicat continui temporis definitionem Justinianus abrogata lege Constantini, constituens, ut non observata differentia locorum vel ætatum intra quadriennium continuum agatur & peragatur causa restitutionis in integrum, lege ultima hoc tit. lege ult. inf. de rep. hered. quod quidem minoribus numeratur ex die primo anni xxvi. in diem extremum xxix. vel ex die quo insinua-verunt veniam ætatis, l. 5. hoc tit. militibus ex die missionis, l. 1. hoc tit. & aliis absentibus Reip. causa ex die reditus. Altera quæstio in hoc tit. est de heredibus earum personarum quatenus in integrum restitui possint, in qua ita distingui solet. Aut minor minori heres extitit, aut minor majori, aut major minori, aut major majori. Si minor minori heredi ex edicto datur post suam legitimam ætatem ex defuncti persona, non spectata tamen aut computata ætate defuncti, totum quadriennium ad in integrum restitutionem, l. interdum, D. de minor & Paulus 1. Sent. tit. eod. & l. 5. §. 1. h. tit. Si minor majori nondum completo quadriennio, heredi post legitimam ætatem non datur totum quadriennium, sed ex persona defuncti id dumtaxat tempus quod defuncto supererat, d. l. interdum §. 1. d. lege 5. §. quod si majoris, l. ult. in fi. inf. si ma. fac. al. foc. sine

decr. puta annus, si defunctus vixerit annis xxviii. Si major minori, heredi statim ab adita hereditate quadriennium datur ex persona defuncti, l. 40. l. 5. §. ult. hoc tit. l. minor autem §. ult. D. de min. l. 4. D. de in integr. rest. Si major majori, recte Accursius, heredi statim ab adita hereditate id tempus dari quod defunctus habuit. Et secundum hanc distinctionem in specie l. 2. hujus tituli si minor minori heres extitisti, & militiae nomen dedisti, majorque rediisti, ex die reditus ad restitutionem in integrum habes quadriennium: itemque si minor rediisti, post legitimam aetatem completam. Quod si majori nondum exacto quadriennio, ipse minor, vel intra quadriennium constitutus heres extitisti, & militiae nomen dedisti reverso tibi cedit tempus, quod defuncto supererat statim si major, vel post completam aetatem legitimam si minor rediisti. Etiam illud valde notandum est ex lege 1. hoc titulo minori circumscripto, qui in militia exegit annum xxix. aut xxx. tempora restitutionis in integrum non computari nisi ex die missionis, ut lege semper §. si quis reip. ver. nam etsi, D. quod vi aut clam. quia ipso jure continuatur beneficium restitutionis, l. 3 i. *σωαπλῶς κὲ ἀδιακόπως φυλάττειται*, ut Basilica interpretantur. Et tamen si major qui temporalem aliquam actionem habuit, militiae nomen dederit, actionis tempus ei cedit: sed reverso causa cognita per restitutionem remittitur praescriptio temporis: lege secunda sup. de restit. mil. & ita accipienda est prima pars d. §. si quis reipublicae exemplo scilicet & argumento eius §. qui praecedit. Plus tribuitur minori

militiæ nomen danti quam majori.

LII. Enarratio.

PRæstitutum quinquennium) Ex constitu-
tionibus in urbe quidem quinquennium
dabatur in Italia quadriennium, in provinciis
triennium. Basilica libro x. titulo xxxiv. cap.
vii.

Ut Basilica interpretantur) d. titulo xxxiv.
cap. iii.

LIII. Quibus ex causis majores in integrum restituuntur.

V. tit. 6. lib. 4. ff.

HOc titulo demonstratur, non tantum ma-
joribus qui sine dolo malo abfuerunt Rei-
publicæ causa subveniri per restitutionem in
integrum, sed etiam legatis civitatum ad prin-
cipem missis, lege prima & his qui sub custo-
dia militari, vel in vinculis, vel in hostium
potestate fuerunt, l. 2. & ult. & generaliter si
qua alia justa causa judici videbitur maxime ad-
dicto actioni bonæ fidei, l. 3. hoc titulo, l. 3.
inf. com. utr. jud. l. jure §. ult. D. de jur. dot.
nam in stricta, stricta & angusta est potestas ju-
dicis. In bonæ fidei etiam judex delegatus cog-
noscit de causa restitutionis, quæ incidit in
eam rem, cui principaliter judex addictus est,
venitque in contradictionis modum, lege ult.
sup. ubi & apud quem restit. Etiam illud ad-
ditur hoc titulo, civitatibus lapsis aut circums-
criptis subveniri exemplo minorum, lege pen.

hoc titulo , lege penultima infra de jur Reip. lege prima sup. de off. ejus qui vi al. jud. lege ergo in fi. D. ex quibus causis ma. l. 9. D. de appell. l. 6. inf. Ne de sta. def. Civitates minorum locum obtinere. Illud notandum est , & majoribus ex his causis , & minoribus hodie subveniri extra ordinem , non ex edicto cognitione prætoris , sed à principe vel à Senatu ut l. 2. D. eod. tit. & apud Cassiodorum in epist. ad actores Albini lib. iv.

LIII. Enarratio.

QUI sine dolo malo] l. 4. sup. tit l.
 Sed etiam legasis civitatum) Theodorus Hermopolites hic scribit, legatum Principis differre à legato civitatis: ille enim si procuratorem reliquerit, reversus non restituetur, quum potuerit is, cui rerum suarum curam mandaverat, ei prospicere, ne quid damni pateretur. Legatus autem civitatis, licet procuratorem reliquerit, restitui potest: nam cum ex omnium civium electione: legatione functus sit, & pro communi utilitate, si quidem præsens adversus eum egerit, & eum condemnaverit merito ei subvenitur: quum is etiam qui egit & obtinuit, misisse eum intelligatur; quod in Principe locum habere non potest. Licet enim pro utilitate Romani Imperii missus sit, tamen eum solus Princeps misit, non singuli cives.

Justa causa] l. 1. D. eod.

Judici videbitur) In bonæ fidei contractibus majori xxv. non per restitutionem, sed officio judicis subvenitur, Basilica libro x. tit.

xxxvi. cap. iiii. Hermopolites: & δὲ ἀποκρίσασθαι
 σεως, ἀλλὰ διὰ τὸ πένυ φιλανθρωπὸν τε καὶ δίκαιον:
non per restitutionem, sed humanitatis & æqui-
tatis ratione.

Civitatibus lapsis) Serva Reipublicæ nomi-
 ne civitatem intelligi & ita Græci Rempubli-
 cam πόλιν solent reddere.

Libro iv.) Var. xxxv.

LIV. De alienatione judicii mutandi
 causa facta.

V. tit. 7. lib. 4. ff.

Datur etiam majoribus in integrum restitu-
 tio ex hac causa, si possessor cum quo ma-
 jor xxv. ann. acturus erat in rem actione, do-
 lo malo eam rem alienaverit objiciendi durio-
 ris, difficilioris, molestioris adversarii gratia,
 & ex hoc edicto restituitur intra annum utilem
 data in eum qui rem alienavit actione in factum
 quanti interest rem non amisisse, si petere eam
 non possit ab eo cui alienata est, ut lege quarta
 in pr. D. eod. vel si petere possit, quanti inte-
 rest alium adversarium non habere cum quo
 par certatio non sit, nisi reus ultro paratus sit
 suscipere utile judicium in rem quasi possessor,
 lege 3. §. ult. D. eod. quod alioquin in invitum
 locum non habet nisi cum ita rem dolo malo
 defuit possidere ut nusquam sit: aut ubinam sit pe-
 nitus ignoretur, nam si certus sit possessor, in
 rem actio solum possessorem tenet l. 1. inf. ubi
 in rem act. exer. vel, ut est in Constitutione
 hujus tit. possessio in rem actionem parit adver-
 sario, ut lege 17. D. de pign. Pignoris posses-
 sio (sic videtur legendum) in rem actionem

parit creditori, qua de causa in rem actio ex possessione esse dicitur, l. nos alias §. i. D. de jud. Mutato igitur possessore mutatur iudicium, i. lis futura transfertur in alium adversarium. Denique ut ait lex tit. hujus, vel in possessorem est in rem actio, vel in eum qui alienavit actio restitutoria ex hoc edicto & electio exactioque possessor is liberat eum qui alienavit, non contra, l. Stichum §. dolo, D. de solut. Alienatio est dominii, vel possessionis vel juris in alium translatio.

LIV. Enarratio.

Objiciendi durioris) ut objiceret, ἕτερον πικρόν, ἢ φιλόνηγον, ἢ πρὸς δικαστήριον ἔμπειρότατον, ἢ διωκόμενον με σωτρίσεν ἐπιπολυ: *pravum hominem, contentiosum, & in judiciis exercitatissimum, qui que me vexare possit.*

Et ex hoc edicto restituitur) Valet alienatio, sed restitutoria actio in eum datur, qui alienavit, in quantum interest duriozem adversarium non habuisse; cujus hæc formula: quod feceris ne tecum ageretur vindicatione, vel alia actione in rem scripta, aut mista. Lex 24. §. ultimo D. comm. divid. ad actiones in personam non pertinet: quia nec debitor potest invito creditore alium vice sua debitorem substituere, l. i. C. de novation. Cujac. Observ. lib. x. cap. iii.

Possessio in rem actionem, parit adversario) Basilica: ἢ πρὸς αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀγωγή, συντίδινον ὑμῶν οἷδε τὸν νεμόμενον. *In rem actio adversarium nostrum agnoscit eum qui possidet.*

In veteri codice Juliani Brodei sic legitur. *Cum in rem actioni possessio pariat adversarium. In antiquo Meuagii: Cum in rem actionem possessio pariat adversario.*

Pignoris possessio) Basilica: *ἡ τῶν τοῦ κτῆνος χυροῦ ἀρμόζουσα τῶν δακτύλων ἢ ἀγωγῆ, αὐτοῦ τῆ πρῶτου γμαλῶ ἐκδίκνοῖς ἐστὶ: Actio quæ de pignore creditori comperit, ipsius rei vindicatio est. Petrus Faber Semestrium libro II. cap. ult. legebat, pignoris obligatio, vel conventio.*

L V. De receptis arbitris.

V. tit. 8 lib 4. ff.

SI repetimus paulo altius quæ diximus, huc usque nos perduxit ut alius ex alio nectitur sermo, institutus ille qui initio est post enarratas partes juris civilis de magistratibus & iudicibus ordinariis, & de ordine quo apud eos agi solet. Nunc de iudicibus alius instituitur qui ordinarii non sunt, ac primum de Compromissariis: nam recepti arbitri iudices sunt compromissarii, quos constat non esse ordinarios, l. pen hoc tit. l. non distinguemus §. item si quis. D. eod. Hi enim sunt recepti arbitri seu compromissarii iudices, qui ex partium compromisso sive constipulatione pœnali jure perfecta, sive pacto nudo, ut l. litigatores §. interdum, D. eod. ad euntur, compromisso addita hac clausula, dolum malum abesse ab futurumque esse, ut l. 3. hoc tit. Receptum autem est compromissum, l. rem non novam §. i. inf. de jud. & ex eo nascitur pœnæ petitio, vel exceptio pacti, l. ult. inf. l. 2. D. eod. Alii sunt arbi-

tri qui adeuntur ex jurejurando sine compromisso, ex quorum sententia competit actio in rem utilis, vel actio in factum, vel condictio ex l. 4. hoc tit. quos tamen postea sustulit Iustinianus No 82. Alij adeuntur ex communi nudòque consensu partium sine jurejurando, sine compromisso, l. pen. hoc tit. l. ult. sup. tit. 46. à quibus licet appellare, l. ex consensu, D. de appell. cum tamen ab aliis non liceat propter pœnæ aut perjurii metum, l. 1. hoc tit. Licet eorum sententiæ non adquiescere, sed si ei partes semel adquieverint, ex sententia est quasi taciti pacti exceptio, & actio in factum, vel condictio ex lege Iustiniani. Et hi quoque videntur improbati, quando quidem à Basil. abest tam lex pen. quàm l. 4. hujus tit. Alii arbitri dantur à judicibus, veluti excutiendis rationibus, aut fidejussoribus probandis, qui dantur etiam à judicibus pedaneis, licet judicis dandi licentiam non habeant, d. l. iur. & significantur d. l. rem non novam his verbis, vel qui arbitrium peragunt ex auctoritate sententiarum, sic legendum. & electi nudo consensu partium in sequentibus, Et partium consensu electi, & generaliter &c.

L V. Enarratio.

NAm recepti arbitri] Hos Græci *διατητές* vocant, Demosthenes adversus Boëotum, Dio Chryostomus orat. xi. Glossæ: *διατητής*, *disceptator*, *arbiter*, *interventor*, *διατρο*, *intervenio*, *discepto*: & eorum sententiam, *διατητόν*, Glossæ: *διατητόν*, *ἢ ἀπεφασίς*, *arbitratum*. Arbiter autem interventor dicitur,

quia est *μεσίτης* & mediator. Glossæ: *μεσιτεύω*,
intervenio. *μεσίτης*, *arbitrator*, *meditator*. Au-
 ctiores Basilicon *αἰρεῖς*, *μεσιτευόντας*, καὶ *αἰρεῖς*
δικαστὰς vocant.

Quos constat non esse ordinarios] Compro-
 missum iudicio ordinario proximum est, l. i.
 D. eod conjuncta Basilicon interpretatione &
 Scholiis. iudicium imitatur, l. rem non no-
 vam, inf. de iudic.

Cum tamen ab allis non liceat] Vide consul-
 tat. XII.

Sic legendum] Libri veteres Ægidii Mena-
 gii & Iuliani Brodæi nihil mutant.

LVI. De satisfando.

POST receptos arbitros dicturus de iudici-
 bus, quibus à magistratibus causarum co-
 gnitio delegatur, quæ antequam apud eos ju-
 dicia inchoarentur fieri necesse erat, nec ho-
 die admodum necesse est, ea exequitur tribus
 titulis sequentibus. ac primum satisfationes
 moris erat interponi de rato, & de iudicato
 solvendo, & de re defendenda, sine quibus nec
 actor, nec reus quive eorum nomine rem age-
 bat, vel defendebat, idoneus esse existimaba-
 tur. Hodie neque actor satisfat, neque reus.
 Sed neque procurator satisfat de rato, si man-
 datum aut voluntas domini apud acta insinua-
 ta fuerit, vel per libellum, l. nec satisfatio,
 D. rem ratam hab. vel per literas ad adverfa-
 rium scriptas, l. si procuratorem, D. de pro-
 cur. vel ut in casu l. ult. inf. de pac. con. super
 do. Sed si is quo cum procurator egit, & agat
 invicem ipse, in causa mutuæ petitionis pro-

curator satisfat de re defendenda & iudicato solvendo, licet apud acta vel aliis modis factus sit procurator, sicut si defensor tantum esset rei nec enim est idoneus defensor qui non satisfat, secundum veterem regulam juris, & hoc est quod ait, Constitutio hujus tituli litem procuratori mandatam sine satisfactione de re defendenda ulterius non posse procedere. Data enim accipio pro mandata, ut in Basil. *ἐνταλθεῖσα*, & actio data l. cum pupillus, D. de tut. & ration. distrah. Litem mandat actor, litem dat iudex. Satisfare autem est fidejussorem dare qui participet obligationem quæ cœpit à nobis, quæque nos adhuc principaliter obligamur, quod & dare simpliciter l. 43 §. is qui procuratorem D. de procur. l. 6. D. ut leg. no. ca. & fidejussoribus satisfare, l. nec non, D. ex quibus causis major.

LVI. Enarratio.

A Pud acta insinuata fuerit) Basilica libro VII. tit. XIV. cap. XVII. *Sin autem huic procuratori apud acta constituto agenti ab adversario opposita fuerit in ipso litis exordio defensionis allegatio, tunc licet apud acta factus sit procurator, videri ipsum quasi absentis procuratorem esse, & compelli satisfare de re defendenda, id est, de lite reconventionis suscipienda, Si vero non satisfederit de re defendenda, lis, quæ ei mandata est, ulterius non procedat.*

Non est idoneus defensor) §. I. Institut. de satisfat.

Pro mandata] Libri veteres Menagii & Bro-

dæi habent *mandata*. & ita legerunt Græci.

LVII. De formulis & impetrationibus actionum sublatis.

SED & impetrari actionem priusquam iudex adiretur necesse erat; hodie nihil est necesse nisi forte sit decretalis, l. i. C. Theod. de dolo: nam & bon. possessionem decretalem impetrari necesse est. Ex legibus igitur & edictis nobis ipso jure actiones competunt, etiamsi non postulentur. Et quæ impetrabantur olim, earum erat certa solemnisque formula, qua qui deerrabat vel syllaba, lite cadebat: qua de causa horum errorum observatores Jurisconsulti à M. Tullio aucupes syllabarum vocantur, ac similiter l. i. hujus tituli formulas aucupatione syllabarum insidiari. Religio juris forsitan captiosa nimis & scrupulosa, sed meo iudicio tollerabilior quam actionum confusio: agendi temeritas & nullus ordo, omnibus actionibus conceptis in factum nec conscriptis formula legeque certa. Cœperunt quidem ante Constitutiones hujus tituli judicia extraordinaria frequentari ubi conceptio formularum non observatur, i. non callide aduertitur, l. actio, D. de neg. gest. sed licebat adhuc solemniter & ordine formalibusque verbis experiri, l. si quis mallet. His constitutionibus videtur hic ordo tolli, videntur tolli formulæ juris in negotiis omnibus, tolli legis actiones, & ab hisdem Impp. quorum est l. 2. eadem lege fuere sublata formulæ in contrahenda obligatione dotis, l. pen. inf. de dot. prom.

LVII. Enarratio.

Possessionem decretalem) Bonorum possessio dictalis edicto defertur : decretalis non defertur, sed petenti datur.

Etiam si non postulentur) Hodie non opus est expressa postulatione & impetratione actionis, l. 2. h.t.

Certa solemnisque formula) Pompon. in l. 2. § 2. D. de orig. jur. *Quas actiones ne populus prout vellet, institueret, certas solemnesque esse voluerunt.* Cujacius ibidem: Certas ad numerum, solemnes ad formulam & verba. an certas & nominatas, ut in l. 1 & 2 D. de præscript. verb. ut certi contractus & incerti, qui proprium nomen habent, aut non habent, l. certi condictio 9. D. de rebus credit. l. 1. §. debitum, D. de constit. pecu. l. & uno 18. D. de acceptilat. Imo certas, quod ad certam & solemnem formulam redactæ essent, ne quis prout vellet eas institueret conciperetque, ut heic Cujacius ad significat.

LVIII. De jurejurando propter calumniam dando.

Item necessaria erat ex parte actoris cautio decimæ partis litis calumniæ nomine, §. hæc autem, Instit. de pœna tem litig. l. 2. §. antiqua, hoc titulo, pro qua Iustinianus d l. 2. introducit jusiurandum calumniæ, quo adigatur utraque pars initio litis, & adscribit etiam Paulo, l. inter §. qui familiæ, D. fam. ercisc. non se calumniandi animo litem intendere,

vel ad inficias ire, sed juris sui opinionem & fiducia fretum, quod veteres Græci vocant *αντωμοσία* ut Harpocratio & Moschopulus scribunt. Plato in Theæteto: *καὶ ἰσχυροφιλῶ παραναγκασθόμενῳ, ἢ ἀντωμοσίαν καλεῖσιν.* At idem Justinianus Nov. 112. reducit cautionem decimæ litis, non abolito jurejurando calumniæ. Et quod in l. 1. de jurejurando præstando ab eo, qui fidem instrumentorum in dubium revocat, non se id facere morandi aut frustrandi causa, id quoque ita mutat Nov. 49. ne id totiens præstetur, quotiens quis ab adversario probationes exegerit, sed satis sit hac de re jurari semel initio litis, non se tota lite trahendi negotii & vexandi adversarii gratia frustra probationes ullas ab adversario petiturum. Non est etiam in usu vetus S. C. quod refert Plinius junior in epist. ad Ruffum lib. v. quo qui quid negotii habent priusquam agant jurare jubentur nihil se ob advocacionem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse.

LVIII. Enarratio.

UT Harpocratio] In *αντωμοσία*.
 Moschopulus) *ὅτε καὶ ἄν.* Adde Eustathium in Odyss. x. pag. MDCCX. edit. Rom. Anastasius Bibliothecarius in historia Ecclesiastica *αντωμοσία* apud Theophanem, Græce reddit, *reciprocum juramentum.*

In epist. ad Ruff. lib. v.) Epistola ult.

C O D I C I S
 J U S T I N I A N I
 L I B E R T E R T I U S .

T I T U L U S P R I M U S .

De Judiciis.

V. tit. 1. lib. 5 ff.

EXPOSITIS his quæ ante quam judicium inchoetur, vel tunc cum inchoatur fieri necesse erat, aut necesse est etiam hodie, dat titulum de judiciis, & de officio judicum, quod versatur non extra cognitionem causarum, de quo lib. 1. tit. 48. sed in sola disceptatione litium. Judicia disceptationes sunt, quæ fiunt ex parte actoris, & rei apud judices litium finiendarum gratia. etenim judiciorum finis, ut M. Tullius ait in Topicis, est jus, ex quo etiam nomen. Judex est disceptator juris, l. rem, hoc titulo, quibus verbis comprehendo, non tantum judicem datum, sed etiam receptum arbitrum, ut l. 3. §. 1. D. de

recept. & magistratum, ut in legibus M. Tullii, Juris disceptator qui privata judicet judicative jubeat. Et vero licet titulus sit de iudiciis & cognitionibus iudicum datorum à magistratu vel à principe, tamen pleraque continet communia cum magistratibus, ut lege 12. & 13. & 15. atque etiam cum receptis arbitris, ut l. 14. de iureiurando & religione, qua obstringuntur omnes iudices, necnon advocati, ut plane dicere liceat, superiori titulo agi de iureiurando calumniæ, quod dat utraque pars in ipso limine inchoandi iudicii, sive apud Iudices agatur ordinarios, sive compromissarios, l. 2. §. sed quia veremur, eodem titulo. Hoc autem titulo agi de iureiurando iudicum omnium, etiam eorum qui ex compromisso cognoscunt, & de iureiurando advocatorum. Iudices iurant in leges, veteri instituto & inde religionis iudicantium frequens mentio in iure. Advocati de causa perferenda fide, castu, & integritate omni.

TIT. I. Enarratio.

Litium finiendarum gratia) Asconius Pedianus in Divinationem: *Judicium dicitur res, quæ causam litemque determinat.*

Judex est disceptator) Lactantius de Ira D. cap. XIX. *Deus est legis suæ disceptator & iudex.*

Judices iurant in leges) Vide quæ diximus de officio iudicis, Institutionum IV.

Advocati de causa perferenda) Plinius junior libro IV. epist. XIV. *Melius Nominatum fuisse facturum, si causam Vicentinorum eodem*

animo quo susceperat, pertulisset. Quintilianus declamat. ccclviii. *Qualem causam pertulerim*, l. dominus 57. D. de usufr. l. pater 6. D. de dot. collat.

Castu] τῆ ἀγυρίας.

II. De sportulis & sumptibus in diversis judiciis faciendis, & de executoribus litium.

Sportularum nominis origo prima ex prandio vel cœna est, quæ in panariolos vel sportellas coniecta dabatur, clientibus vice cœnæ re-ctæ: modo enim dabatur cœna re-cta, modo in sportula, & ad extremum C. quadrantes, quæ summa etiam sportula dicta est, ac deinde latius porrecta sportularum appellatio est ad salaria, congiaria, diaria, honoraria omnia, quæ vel sacerdotibus dantur, ut in epistolis Cypriani, vel à Coss. sparguntur in vulgus, ut cuilibet sit accipiendi potestas in Nov. 105. ut non male Sudas sportulas defini-erit, δῶρα ἐπὶ πάντων δίδόμενα παρρησία. Nec male etiam Hesichius sportulam usuram interpretatur: Nam & sub nomine sportularum nonnunquam exigebantur usuræ, l. eos inf. de usur. Constat etiam ea quæ novi decuriones dant ordini pro introitu in jure sportulas appellari. Et Augustini quæ iudicibus pedaneis dantur Nov. 82. Hic titulus est de his, quas conventus reus dat executoribus litium, i. viatoribus conventionis nomine. Horum enim proprium munus est reos convenire & commonere: & reorum quoque onus hoc proprium, sportulas eis exsolvere, ut Nov. 53. Sed & de aliis, sive sportu-

lis, five sumptibus, quos in diversis judiciis utraque pars facit, & erogat in apparitores, notarios, exceptores, arbitros, advocatos, scriniarios, vel induendarum & exercendarum cognitionum causa, vel pro exceptione & editione actorum, relationis, sententiæ, pro litis contestatione, pro recitatione sententiæ, vel instrumentorum, pro libello unde executoribus datur conveniendi potestas, pro insinuando rescripto vel edicto principis, & ex multis aliis causis, & his quidem sportulis Justinianus certum modum imposuit in hoc titulo Constitutione Græca, cum qua videtur congruere Constitutio Athalarici regis apud Cassiodorum libro ix. ab onere earum præstandarum interim liberato fisco, quod & hodie observatur, & refertur ex ea Constitutione à Juliani antiquo Interprete in Novell. 17. & 21. Fiscum semper litigare gratis. Idemque datur Episcopis, §. sportularum, Nov. 123. & tenuioribus personis, Nov. de mand. pr. & his qui cum eis litigant, lege ult. inf. de fr. & lit. exp. Et est quidem ille titulus de sumptibus litium quos facit, utraque pars in persecutione juris sui, & præbitione sportularum.

II. Enarratio.

IN sportellas conjecta) Vetus inscriptio. OB
DEDICATIONEM STATUÆ DECUR-
RIONIBUS ET SE VIRIS, ET JUVEN-
TUTI SPORTULAS ET POPULO EPU-
LUM ET OLEUM EADEM DIE DEDIT.
Glossæ Basilic. *sportula*: τὸ ἐν ἀγορίᾳ διδομένη
ἀγία ξένια.

Ut in epistolis Cypriani) Epistola xxiv ad
fin. *Hinc sportulantes fratres* epist. lxxvi.

Vel à Cos. sparguntur) Symmachus lib. ix.
epist. ult. *Sportulam Consulatus mei & amicitiae
nostrae, & honori tuo debeo. Hanc in solido uno
ad te misi, orans ut benigno animo solemnia offi-
cii mei libamenta suscipias.*

Sudas) *Σιδας* apud Eustathium ad Odyss. α.
pag. mccccvi. In Codice Memmiano *Σιδας* di-
citur.

Hesychius] Hesychius : *σπόρτουλον, τόκον.*

Pro introitu) Vide Juretum ad Symmachi
epistolam lv. libri iv.

Quas conventus reus) Exigebatur inter-
dum ab actoribus. Vide quæ diximus ad tit. de
act. §. 24.

Constitutione Græca) Vide lib. xii. Obser-
vat. cap. xxxii.

Cassiodorum lib. ix.] Epistola xiv.

III. De pedaneis iudicibus.

DE sportulis pedaneorum iudicum fuit sub
hoc titulo Constitutio Zenonis Græca,
cujus fit mentio Nov. 81. Pedanei iudices sunt
speciales iudices, quibus singulæ causæ cog-
noscendæ à magistratibus delegantur : Namque
cognitionem tantum habent, non jurisdictionem,
lege ultima supra ubi & apud quem cog-
rest. & cognitionem maxime causarum humili-
liorum, l. ult. hoc titulo, l. ult. inf. quan. prov.
non est nec. quare & à Josepho 2. de bell. Jud.
dicuntur *δικασται τῶν εὐτελεσέρων ἀναφορῶν*. sic dicti
quasi agipedes, aut planipedes, quod non pro
tribunali iudicent, sed de plano stantes aut se-

dentes, imo collatio aut fortuito scamno: for-
 tuito cespice, ut Nov. 71. & 81. At vero ne quis
 objiciat, non fuisse cur de his daretur hic ti-
 tulus, quasi sufficiente primo, fuit titulus pri-
 mus de judiciis, potius quam de iudicibus, si-
 ve de officio iudicum omnium, id est eo quod
 in jure disceptando sequi & observare debent:
 Est autem hic titulus specialiter de pedaneis ju-
 dicibus, ne dentur à procuratore Cæsaris inter
 privatos, l. 1. & in quo l. 2. extraordinaria fe-
 re omnia judicia facit, ne dentur à præsid. in
 causis, quæ eorum cognitioni legibus nomina-
 tim reservantur, ne in causis ingenuitatis,
 nec in ullis aliis causis, nisi vel multitudine co-
 gnitionum obruantur, vel negotiis publicis
 distringantur, vel ea sit causæ utilitas, ut non
 admodum requirat notionem præsidum, ut se-
 cundum d. l. 2. plane jam possis statuere peda-
 neos iudices humiliorum litium esse iudices.
 Et additur l. 4. ut in demortui pedanei iudicis
 locum, præses aut prætor subfortiatur alium.
 Nec ad officium pedaneorum spectat lex ulla ti-
 tuli hujus nisi forte l. 3. quæ etiam invitum pe-
 daneum iudicem ad iudicandum operam dare
 compellit, adempta facultate remittendæ litis
 ad præsidem qui eum dedit.

III. Enarratio.

Cognitionem tantum habent) ἀκρίβειαν, ac-
 curatam, Basilica in interpretatione le-
 gis 4. vide ad tit. seq.

Causarum humiliorum) Et ideo minores
 iudices dicuntur. Guntherus Ligur. -- minor at-
 que pedaneus, ei opponitur major iudex, ibid.

Quasi agipedes) Lucillus apud Festum in v. pedarium: *Agipes vocem mittere cœpit.*

Aut planipedes) Diomedes lib. ix. Grammaticæ: *Ideo Latine planipes, quod olim non in suggestu, sed in plano orchestrae positus instrumentis mimicis actitabant, &c.*

De plano stantes] Et ideo *χαμανδικασαί* dicti in Basilicis & Glossis veteribus qui & pedarii. vide tit. xxviii. inf.

Distringantur) Sic scribitur in l. 2. D. de exercit. act. Glossæ: *descriptus, ἀρχολητοίς.*

IV. Qui pro sua jurisdictione iudices dare darive possunt.

DE iudicibus pedaneis id additur hoc titulo, ut is tantum iudicem pedaneum dare possit, cujus de ea re qua de agitur, & inter eas personas ad quas ea res pertinet jurisdictionis est. Iudicem igitur pedaneum ire datum, alium iudicem dare non posse, quia eius rei in quam datus est, notionem non jurisdictionem habet, nisi sit datus à principe. Hic enim alium iudicem dare in eadem causa potest, l. à iudice, sup. de jud. & ab eo quem dederit, appellatur ipse, non princeps; ex quo efficitur, iudicem delegatum à principe habere jurisdictionem. Iudicis enim dandi licentia pars est jurisdictionis urbanæ, ut in hoc titulo significatur his verbis, pro sua jurisdictione, id est, pro modo jurisdictionis suæ; ergo & executionem sententiæ, habet cum & adfessores habeat, ut No. 60. & apparitionem propriam, l. pen. inf. de fruct. & lit. exp. Quod adjicitur in tit. Darive, in id dicam ex constitutione hujus tituli

judicem non jure dari eum quem dat is, qui jurisdictionem non habet, & ex tit. seq. non jure dari in re propria.

I V. Enarratio.

JUDICEM igitur pedaneum rite datum) Datum à magistratu, *παρὰ τῷ ἀρχόντῳ*, Basilica in interpretatione legis à judice.

Non jurisdictionem habet] Sive ut est in l. à judice, *quia ipse judiciario munere fungitur*, in qua Desiderius Heraldus legebat, *fiduciario*, quia judex delegatus, non suo jure munus judicandi habet, sed mandatu alterius judicat, eamque emendationem sequuntur Hugo Grotius in Sparsione Florum, & Claudius Salmasius in Observationibus ad jus Atticum capite xviii. Sed merito Desiderius sententiam mutavit in Animadversionibus ad jus Atticum libro v. capite xiv. num. xxviii. Judex igitur delegatus judiciario tantum munere fungitur, nec ullam jurisdictionem habet: ac per hoc judicem dare non potest: hoc enim ad jus dicentis officium pertinet.

Nisi sit datus à pr.) L. un. hoc titulo in qua libri vet. Men. & Br. legunt, *parientiam*, & in Glossa interlineari exponitur, *obedientiam*, Basilica: *ἵστε ἐνεῖν ὃ ὡ παρεπέμφθη ἀν' αὐτῶν ἔχειτε παρχοῖν τῇ παραπομπῇ*. Vide ad A. Gellium l. 15.

Pars est jurisdictionis urbanæ) l. l. D. de jurisdic.

V. Ne quis in sua causa judicet,
vel jus dicat.

ERgo judex dari nemo in re sua potest, imo nec fieri, l. 17. D. de jud. ac multo minus jus dicere sibi, l. 1. D. quod leg. l. extat, D. de eo quod met. cau. l. qui jurisdictioni, D. de jurisd. Judicat judex vel arbiter datus receptusve, jus dicit magistratus, omnes in re aliena. Testimonium quoque dicit quisque in re aliena non in re propria, quod etiam in constitutionibus hujus tituli fuisse additum constabit, si adhibeatur l. 9. inf. de test. Hodie receptum est, ut & in sua quis causa judicet cum de spurtulis judiciariis agitur, utque sit in ea re idem adversarius & judex, itemque si de jurisdictione ejus agatur l. 5. D. de jud.

V. Enarratio.

JUdex dari nemo in re sua potest) Nec enim quisquam seipsum condemnabit. Artemidorus Daldianus *ὄνειρος* libro II. capite XXIX. οὐδ' ὁ δικαστὴς τὰ ἑαυτοῦ κατὰ δικαιοσύνην, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων πτωχῶν.

VI. Qui legitimam personam in judiciis habent, vel non.

Quemadmodum non valet sententia quam dixit is qui non jure datus est judex, ita nec quæ in pupillum vel adolescentem dicta est absente tutore vel curatore l. 1. & 2. hoc titulo l. 3. sup. si adv. rem jud. l. 11. inf. qui dare tut.

l. acta §. ult. D. de re jud. quod hodie obtinet etiam in causis criminalibus, l. 4. inf. de auct. præst. Nam ut legitimus judicem, ita legitimus litigatorem esse oportet, & legitimus litigator non est minor indefensus, l. 1. Cod. Th. de den. vel ed. res. propter quam in l. 4. eod. additur, inter justas legitimasque personas idemque dicitur de Republica indefensa, l. 1. inf. de jure Reipublicæ, & generaliter legitimus litigator non est, qui non potest rem in judicium deducere, & consequenter nec filius sine voluntate patris, l. ult. §. necessitate, inf. de bon. quæ lib. nec servi est ad litigandum idonea persona, quia nec personam habere intelligitur, l. 4. inf. de obs. pat. præst. l. servus, & seq. sup. de jud. & No. Valentiniani de competit. & hoc est quod dicitur, cum servo non esse actionem. Invenio nec precis offerendæ capacem eum esse, l. 1. sup. de prec. Imp. off. & tamen admitti in criminali judicio: sicut olim minor in eo admittebatur etiam sine tutore aut curatore. Excipitur etiam causa momenti, i. repetendæ possessionis, l. inf. si per vim vel al. mo. l. 4. C. Theod. unde l. ult. hoc tit. in qua etiam admitterem pupillum sine tutore, & adolescentem sine curatore, reservata tamen proprietatis actione secunda, quæ petitionis verbo significatur d. l. ult. justis legitimisque personis, legitimisque procuratoribus

VI. Enarratio.

CUM servo non esse actionem) l. cum servo
107. D. de reg. jur.

Proprietatis actione 2.] Ut in l. 2. inf. quor. bonor.

Quæ petitionis verbo] Sic etiam Odofredus & Fulgosius.

Justis legitimisque personis] l. 1. inf. si per vim vel alio modo absenti poss. perturb. sit.

Admitterem pupillum] Azò in summa Odofredus, Fulgosius & Joannes Faber admittunt etiam pupillum & adolescentem.

VII. Ut nemo invitus agere, vel accusare cogatur.

A Butitur hac regula actor in Nov. 112. qui post litem contestatam contendit, non debere se compelli ad litem persequendam. Abuteris eadem si dixeris, non posse actorem cogere eum cum quo agit, ut is agat cum alio sua actione. Hoc enim pugnat cum lege Julianus §. pen. D. de act. emp. l. cum in plures §. messem, D. de loc. l. si tibi in fi. D. de opt. leg. l. si sic legatum §. ult. D. de leg. 1. l. 2. ad leg. Rhod. Sententia enim regulæ hæc est, non posse me invitum compellere eum cui in me vel in alium suo nomine actio est, ut ea actione experiatur, si mea non interfit cum alio agi, nec ulla mihi eo nomine actio sit, l. 4. inf. de usur. pup. lege 20. inf. de pign. Cum invito quidem agi, sed invitum non agere, aut non legitime agere. Nullos quoque, ut olim Athenis publice constitui accusatores, nisi voluntarios in criminalibus causis.

VII. Enarratio.

IN NOV. CXII.) Capite III.

Post litem contestatam) Theodorus Hermopolites: εαν εφθασε λιβελλον δουλιαν τῆς ιδίας αντιδικῆς ἢ λύσιν πορισασθαι, κῆ ἀποσειλαμ τινω τω δια τῶ δικαστηριῶ τῆς ιδίας αντιδικῆς.

VIII. De ordine judiciorum.

Quotiens in uno judicio plures oriuntur quæstiones, ita plerunque ordinatur judicium, ut disceptetur una prius quàm altera, veluti criminalis priusquam civilis, momenti prius quàm proprietatis. Item status prius quàm hereditatis l. 1. & 2. hoc titulo l. 3. sup. de jud. l. liber inf. de pet. hered. Sed in arbitrio judicis est, vel hunc ordinem sequi, vel utramque commiscere & cumulare quæstionem, veluti civilem & criminalem l. pen. hoc titulo, & ut ex Symmachi epistolis didicimus, possessionis & proprietatis causam, & in quibusdam causis etiam jubetur civilem anteponeere criminali l. quoniam inf. ad l. Jul. de adult. l. 8. inf. ad l. Fab. l. 2. Cod. Th. ad l. Cor. de fal.

VIII. Enarratio.

Veluti criminalis] l. ult. hoc titulo.

Momenti prius) Vide Observ. libro II. capite xxxv.

Ex Symmachi epistolis) epistola xli libri x.

IX. De litis contestatione.

Judicia intelleximus tit. 1. fieri per tres personas, judicem, actorem, reum, & ad ea nos vocari per executores datis sportulis tit. 2. post hæc consequens erat dicere de ipso iudiciorum initio, quæ litis contestatio est. Sed quia ante litem contestatam legitime constitui oportet personam actoris & rei & judicis, quam ob rem vulgus dici solet, ante litem contestatam opponi debere exceptionem procuratoriam, exceptionem fori, vel quam aliam exceptionem dilatoriam, quæ modo ad personarum qualitatem respiciat, quibus judicia constant, & recusari quoque judicem quasi suspectum non posse, nisi ante litem contestatam, ideo antequam daret hunc titulum de litis contestatione, exposuit, qui sint legitimi iudices, qui litigatores legitimi tit. 3. 4. 5. 6. 7. & quotiens concurrunt in rem unam questiones plures à qua inchoandum sit tit. 8. Litis contestatio est ejus rei, de qua controversia est apud judicem ex utraque parte facta narratio in foro, vel testibus præsentibus. Quæ fit apud judicem narratio actoris & contradictio sive responsio rei, l. rem §. patroni, sup. de jud. l. 2. §. 1. & §. si autem reus, sup. de jurejur. prop. cal. Dixi ex utraque parte, quod alibi cognitionaliter partibus comminus constitutis. Nam simplex postulatio quæ fit *μονομερής*, & *μονομερής ἀντιπρός* dicitur à Græcis ad l. 3. inf. de præf. 30. an. litis contestatio non est. Simplicem postulationem dicit constitutio hujus tituli, & l. ult. inf. de castr. & min. eique merito con-

jungit appellationem. Nam & hæc introducitur *μονομερῶς*, l. ult. D. de cond. & dem. Litis contestatio non fit *μονομερῶς*. Separatur etiam rectissimè editio actionis à litis contestatione in constitutione hujus tituli, unde paret horum titulorum differentia de edendo, de postulando, de litis contestatione.

I X. Enarratio.

Exceptionem dilatoriam) L. exceptionem
 2. inf. de probat. l. pen. inf. de exception.
 l. nemo 4. inf. de jurisdic. l. ita demum 13. sup.
 de procurat. l. etsi 52. D. de judic.

Et recusari quoque] l. *πάντες*, l. apertissimi
 sup. de judic. l. ult. inf. de sentent. & interlocut.

Litis contestatio est] Græcus interpretes ad
 cap. III. tit. I. libri VII. Basilic. *πρὸς οὐδὲν ἀγῶνι
 ἐστὶν τῆς ὑπὲρ δέσεως, ἢ καὶ ἑκάστης τῆς ἀγωγῆς, οὐδὲ
 ὑπόμνησις, ἢ δὲ ἡ μονομερῆς ἐντυχία*: Litis contesta-
 tio est narratio negotii, non editio actionis, ne-
 que admonitio, seu conventio, neque ex una
 parte interpellatio.

Vel testibus præsent.) Vide ad tit. VI. libri II.

Narratio & contradictio) Glossæ Philoxeni:
*lites contestatæ : αἱ ἀρχῶν λαβούσαι ἐν δικαστη-
 ρίῳ δικαίᾳ ἐξ ἀντιπαθέσων.*

Cognitionaliter & c.) l. ult. §. illud etiam
 inf. de tempor. & reparat. appellat. l. 3. inf. de
 fructib. & lit. expens.

Nam simplex postulatio) l. un. hoc tit.

Editio actionis) Vide Observ. lib. IX. cap.

X. De plus petitionibus.

Narratio actoris in litis contestatione, petitio est, cum vero omni ex parte veram esse oportet: alioquin plus petitio aut minus petitio est, de cujus periculo sunt in hoc titulo duæ constitutiones Græcæ à nobis proditæ & explicatæ alibi. Et tertia Latina, ut jus vetus, quo receptum erat causa cadere eum, qui plus debito peteret, etiam hodie valeat uno casu, si quis à debitore suo dolo malo cautionem exegerit majoris quantitatis quàm esset in debito, & ex ea cautione egerit, litemque contestatus fuerit. Nam & si post litem contestatam paratus sit minuere petitionem, & agnoscere bonam fidem, jus crediti admittit. Pœnitenti ante litem contestatam venia datur, itemque ei cui iterata cautione ultro debitor se in eandem summam obstrinxerit. Vis hæc est iteratæ cautionis, ut in Senatusconsulto Velleiano, ne subveniat mulieri iteranti intercessionem post biennium, & in prescriptionibus temporum ne profint iteranti cautionem.

X. Enarratio.

A Nobis proditæ) Observat. lib. xii. cap.
 xxi.

Vis hæc est iteratæ cautionis) Quæ secunda
 confessio in l. 3. hoc titulo, *δεύτερη ὁμολογία*,
 in Basilicis.

In Senatusconsulto Velleiano] l. si mulier
 22. inf. ad Senat. Velleian.

In præscription. tempor.] l. cum notissimi

7. §. inno, vers. Sed & si quis, inf. de præscript. trig. annor.

XI. De dilationibus.

Post litem contestatam, aut etiam in lite ipsa contestanda sæpenumero petuntur à judice dilationes instrumentorum, aut personarum exhibendarum gratia, instruendi judicis, instruendæ intentionis suæ gratia, ut ex provincia codices afferantur l. argentarium, D. de jud. & decernuntur causa cognita pro tribunali, quod judicis sedile legitimum est, l. 4. hoc titulo, & secundum modum præscriptum oratione D. Marci, si petantur ex provincia ubi lis agitur, breviores quam si ex continentibus provinciis, & continentibus provinciis breviores quàm ultra marinis, l. 1. & ult. hoc titulo l. 13. Cod. Theod: de ju. fis. l. 27. Cod. Theod. de app. Notandum in consistorio principis dilationes non dari, l. 5. hoc titulo, quia scilicet imparati ad cognitionem principis, necdum instructi bene non admittuntur l. 1. inf. de relat. & ita apud Julianum Imperatorem, ut Sudas refert, ἀναβολαὶ, ἕκ ἡσταν, ἀλλὰ τὸ μέλλον καὶ διαφυλάττον εἰς τὸν χρόνον ὑποπλοῦν βού. Sed & actori eadem ratione dilatio danda non est ex l. 2. hoc titulo trahenti rem ad incongruum judicem ex rescripto principis. Dilatio est prolatio diei.

XI. Enarratio.

Dilationes instrumentorum] l. 1. hoc titulo.

L. 4. hoc titulo] In qua legendum: non in-

terpellatione planaria, ut in vett. ἡ τῆς αἰτίας
 διαγνώσις ἐν βήματι πράττεται: *Causa cognitio
 pro tribunali suscipitur*, Basilica libro VII. tit.
 XVII. cap. XIV.

Quia scilicet imparati] Michaël Attaliotes
 in Regio codice: βασιλέως ἀκροαμῶν ἐκ ἑξῆς ἐν
 αἰτητῆν προδοσμίων ἐμπαρασκευοὶ γὰρ ὀφείλουσιν εἶ-
 ναι οἱ παρὰ τῆ βασιλέως διαγινωσκόμενοι. adde l.
 VII. Bas. tit. XVII. c. XV.

Ad incongruum judicem) Inl. 2. ad extra-
 ordinarium judicem, ad alienum judicem, εἰς
 ἄλλον φόρον, in aliud forum.

XII. De feriis.

V. tit. 12. lib. 2. ff.

UT intra tempora datæ dilationis cessant
 partes judicis, l. 2. sup. tit. prox. ita intra
 tempora feriarum. Nam & feriæ nihil aliud
 sunt quam dilationes judiciorum & litium om-
 nium. Vel, dies quieti à litibus, induciæ, pax,
 ut Papinius de feriis ait. Et pacem piger annus
 habet. Vel, tempus mutuum à judiciis, quod &
 in feriis imperandis ut Cicero scribit I. de di-
 vin. nominatim adjiciebatur, scilicet ut cives
 litibus & jurgiis abstinerent. Ex his aliæ sunt
 solemnes, ut dies cultui divino dedicati, ut mes-
 ses & vindemiæ, quibus deputantur menses
 duo l. 6. hoc tit. æstivis, ut ait fervoribus mi-
 tigandi, & autumnii fetibus decerpendis. Sic
 legendum, ut illo versu Asclepiadis: Mox au-
 tumnali redolet vindemia fetu. Aliæ sunt re-
 pentinæ, veluti ob res prosperè gestas, quæ à
 solo Imperatore indicuntur, & ob id appellan-

tar imperiales l. 3. hoc tit. mutato nomine veteri imperativarum, quæ à Coss. aut prætoribus imperabantur, l. sed & si §. si feriæ, D. ex qui. cau. ma. Videntur & quæ Senatui dantur, ut sit hodie, esse imperiales. Sic enim Theodosius scribit ad Senatum No. ne decur. ad sen. dig. asp. Otio frui vos quodam tempore patimur, ne labore videamini fatigari continuo. Dixi ferias dilationes esse, ut d. l. 6. feriis jura differri. Veteres res proferri dicebant. Lucanus ad Pisonem: Si quando iudice fesso Turbida prolatis tacuerunt jurgia rebus. Porphirio in Horatium: Solent principes civitatis negotiorum dijudicatis juribus, vel prolatis rebus ociosa mente urbem relinquere. Horatius ipse dixit, rebus omissis. Ceterum feriæ dilationes sunt omnium litium. Dilationes superioris tituli, unius rei litifve. & vicinitatis igitur feriarum & dilationum evidens ratio, cum & in Digestis unus sit titulus de feriis & dilationibus, eo etiam adhibito quod habetur l. 3. sup. tit. prox. ferias computari concessarum dilationum temporibus, ut appellationum temporibus in l. 1. hoc tit.

XII. Enarratio.

Dies quieti à litibus] *Quies feriata*, D. Cyprianus epist. 1. *ἀδινος ἡμέρας, καὶ τῶν ἁγίων*, Eustathius ad Odyss. iv.

Ut Papinius] Libro iv. Sylv. ad Marcell.

Ut dies cultui divino d. dic.] Ut dies Dominicus, dies Paschales, & alii qui recensentur in l. 2. 6. & ult. hoc titulo, de quibus ad collectionem Balsamonis.

Vt messes & vindemiæ) Suetonius Iulii cap. XL.

Minutius Felix in Octavio: *Ad vindemiam feriæ judicariam curam relaxaverant.* Sanctus Cyprianus in epist. I. ad Donatum: *Quum indulgente vindemia solutus animus in quietem solemnes ac statas anni fatigantis inducias sortitur.* Fulbertus epistola XVIII. *Messivæ feriæ, &c.* & epistola XXXIX. *Ipsi vero responderunt, se messivo tempore occupatos, lites ad præsens agitare non posse.* Sed & diebus vindemialibus feriæ erant à studiis, Diuus Augustinus Confession. libro IX. cap. II.

Æstivis, ut ait fervoribus) In codice Brodæi: *Æstivos fervoribus mitigandis, & autumnofetibus decerpendis.* Sic etiam Menagii codex, & Steuvechii, ut ipse testatur in Electis ad librum I. Arnobii.

Dixi ferias dilationes esse) Cum lites feriis nimium differrentur, Manuel Comnenus Imperator edixerat, ut dies quidam toti fasti essent, quidam vero in meridiem usque, & intercis: & ut peracto sacro iudices juri dicundo operam darent, ut scribit Ioannes Cinnamus historiarum libro IV. quod desumptum est ex Novella ejusdem Comneni de diebus totius anni, &c.

Veteres res proferri dicebant) Vide Cujacium libro 7. Observat. cap. XVI.

Lucanus ad Pisonem] In Panegyrico.

Horat. ipse Reb. omissis) Epist. V. lib. I.

XIII De jurisdictione omnium judicum & de foro competenti.

Quia ante litem contestatam vel tempore litis contestatæ opponenda est præscriptio fori, l. 4. hoc tit. l. ult. inf. de excep. ideo titulo de litis contestatione non longe adiicit titulum de jurisdictione & de foro competenti. De jurisdictione eadem fini qua de foro competenti, ut sciatur cujus sit jurisdictio, id est quis sit judex competens, quod forum judiciumve competens, & longe alia fini quam in Digestis, in quibus titulo de jurisdictione hæc præcipuè tractantur, quæ sint jurisdictionis, quæque adeo possint mandata aut concessa jurisdictione transire, & quemadmodum contempta jurisdictio magistratus vindicetur, & quod habuimus tit. v. ne quis sibi jus dicat & de modo jurisdictionis, & aliquiq. de officio judicis l. 1. quod sane latius patet quam jurisdictio. Nam ea etiam complectitur in quibus nulla jurisdictio consistit, & quæ legis potius quàm jurisdictionis sunt. De foro autem competenti est in Digestis secunda pars tituli de judiciis Porro jurisdictio & forum est solius magistratus: judices enim dati nec forum, nec jurisdictionem habent. Jurisdictio igitur notio, quæ jure magistratus competit. Definitio est jurisdictionis ordinariæ: Nam extraordinariam etiam ij qui non sunt magistratus habent, veluti præf. annonæ, & præf. vigilum, l. 2. §. sane præfectus, D. de orig. jur. l. 7. D. de off.

to magistratus, vel extra ordinem competit. Forum autem est locus publicus in quo magistratus jus dicit, vel judicat. & ex constitutione l. 2 sup. de ped. jud. judicat magistratus, & forum agit de omnibus causis, nec nisi perraro iudices dat. neque vero improbes, ut quidam quod Isidorus dixit Forus, non forum. Nam & Lucillius, & Pomponius Atellanarius, & Marius Victorinus sic loquuntur. Competens autem forum, id est proprium & congruum ubi reus ab actore conveniri debet quacunque de re agatur, puta ubi domicilium reus habet, vel ubi tempore contractus habuit, l. 2. hoc tit. Cujus contrarium forum alienum, incompetens, incongruum. & iudex similiter aut competens aut incompetens & incongruus, l. 1. hoc tit. & No. Martiani nem. exh. de pro. ad com. Et notandum incompetentem litis contestatione competentem fieri, l. 4 hoc tit. l. 1. tit. 15. vel si partes se ejus jurisdictioni subiiciant & consentiant. l. 1. hoc tit. l. 1. hoc tit. l. 14. D. eod. l. 1. D. de jud l. ille. à quo §. pen. D. ad Trebel l. inter D. ad munic. Dico jurisdictioni: Nam non habenti jurisdictionem privato homini qui se subiiciunt, nihil agunt, l. 3. hoc tit. Item si quis incompetens extraordinem rescripto principis judicare jubeatur inter aliquos, l. 2. sup. de dilat. Nam, ut Paulus ait v. Sent. res judicatæ videntur etiam ab his qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Dixi ex rescripto: Nam sine rescripto actor qui reum invitum trahit ad iudicem incompetentem, forsitan fretus executione militari, causa cadit, reus pro damnato habetur, l. 5. hoc tit.

XIII. Enarratio.

NAm ea etiam complectitur) Ea complectitur quæ iurisdictionis non sunt, sed legis, veluti tutorem pupillis non habentibus constituere, l. tuto 6. §. pen. D. de tutel. dum ait, tutoris dationem neque imperii esse, neque iurisdictionis, sed ei soli competere, cui nominatim hoc derit vel lex, vel S. C. vel Princeps.

Porro iurisdictionis & forum est sol magist.) Princeps magistratus non est, sed celsior est magistratu. Nicephorus Blemmidas in proœmio Epitomes Logicæ : ἡ βασιλεία τῶν ἀξίων ἀξία καὶ ὑπεροχὴ τῶν ὑπεροχῶν : & ideo iurisdictionem non habet, sed cognitionem extraordinariam. Qui iurisdictionem habent, & mixtum imperium habent : Nam iurisdictioni cohæret, l. 3. D. eod. Qui merum imperium habet, non continuo iurisdictionem habet : nam & privato competit, si lex aut Senatusconsultum ei nominatim concesserit. Imperium merum est habere gladii potestatem, d. l. 3. ἐξουσίαν θανάτου vocat Joannes Archiepiscopus Thessalonicensis de Christi resurrectione. *Gladius*, inquit sanctus Hylarius Commentatio in Matthæum can. 10. *telorum omnium acutissimum est, in quo sit jus potestatis, & iudicii severitas, & animadversio peccatorum.*

Nec forum, nec iurisdictionem) l. ult. sup. ubi & apud qu. cogn. restit.

Vel ex mandato magistratus) Et is cui mandata iurisdictionis est, fungitur vice eius qui mandavit, non sua, ut est in l. solet 16. D. de iuris-

dict. & alienam jurisdictionem exequitur, l. 3. D. de offic. ei cui mand. est jurisd.

Et forum agit) Actuum Apostolorum cap. XIX. 38. ἀγόμενοι ἀγεται sic legit Casaubonus ad Theophrasti Charact.

Quod Isidorus dixit] Libro XVIII. Origin. ut concilii Sueffionensis cap. VI.

Nam & Lucillius) Apud Nonium in v. forum.

Pomponius Atellanarius) A. Gellius XII. 10. Macrobius I. Saturn. cap. X.

Marius Victorinus) Artis Grammat. libro I.

Cujus contrarium forum alienum] Asconius Pedianus in Diuinat. *Alii alienum non nomen proprium putant esse, sed alienum, & alterius judicii, & non ex auditorio Prætoris.* & Paulò post: *Hinc apparet, etiam supra alienum, alieni judicii hominem significari, l. 2. sup. de dilation.*

Sine rescripto) Sine cœlesti oraculo d. l. 5. *δίκας γείαυ αν' ἑν' ἑσφῆς: sine sacro rescripto, Ba-*
flica.

v. Sententiarum] Titulo v.

XIV. Quando imperator inter pupillos vel viduas vel miserabiles personas cognoscat, & ne exhibeantur.

Imo nec ex rescripto principis extra ordinem pupilli, viduæ, infirmi & qui perpetuo morbo laborant è foro competentis ad Comitatum principis exhiberi possunt, ut cavetur constitutione tit. hujus & adjiciunt Græci rationem, ἐπειδὴ τὸ ἀποποτάτων ἐστὶν τε τοιαῦτα

Ἐπισημασμένους ταῖς ὁδοῖς. Contra tamen his personis licet adversarios suos impetrato rescripto evocare in aulam sive comitatum principis, & huius rei exemplum est in epistolis Theodorici Regis apud Cassiodorum iv. Var. Ipsæ igitur rescripto evocare, non evocari possunt. Ex superiori No. Martiani, nemo de suo foro exhibetur ad comitatum, quod observari sane æquissimum, & non observari iniquissimum est, si quæ ætas ferat ordinarios iudices probos & religiosos iuris. Ex hac constitutione certæ tantum personæ huic observationi causam præbent, aliis ex rescripto evocandi iudicii ius potestatisque est. Miserales personas dicit non pupillos aut viduas, sed debiles & valetudinarios, qui ope aliena indigent, & miserales non miseras. Miser enim à Græco *μισερός* & *μισαρός*, semper dicitur in malo. Hieronymus adversus Jovinianum: Misere potius quàm miserales.

XIV. Enarratio.

AD comitatum principum] Glossæ Nomine: *ἡμετέριον, ὁ τόπος ἐνθα ὁ βασιλεὺς ἰσχύει*
Et adiiciunt Græci rationem] Basilic. libro vii. tit. iii. cap. xxxvii.

Ταῖς ὁδοῖς) Quoniam iniquissimum est, personas eiusmodi itineribus vexari.

Apud Cassiodorum iv. var.) Epist. ix.

Jus potestatisque est) Maxime cum alicuius (provincialis) potentiam reformidant ut est in l. un. hoc titulo.

Debiles) Basilica, ἢ πνευ παῖδι κατεχόμενον, ἢ ἄλλος ἀκρωτηριασθῆναι τὸ σῶμα : morbo laborantibus.

tem, aut alias corpore mutilum, ut Matthæi cap. XVIII. 8. χωλὸν, ἢ κωπλόν: vetus interpres: debilem vel claudum.

Miserabiles non miseras) Quidam sunt miseri & mirabiles: vetus interpres Apocalypf. c. III. v. XVII. *Quia tu es miser & miserabilis.* Lactanti de vero cultu cap. 10. *Miseros atque miserabiles, qui stultitiam suam literis memoriæque mandaverunt.* Didymus de Spiritu sancto libro III. ad finem ex interpretatione D. Hieronymi: *Miseri atque miserabiles, &c.* Quidam miseri non miserabiles. Sidonius I. 7. *Miser nec miserabilis erat.* Quidam non miseri sed miserabiles, ut heic. *μωσαρὸς* est sceleratus, sceleratus.

XV. Ubi de criminibus agi oportet.

Sunt etiam sequentes tituli usque ad XXVII. Somnes de foro competenti: Nam per singulas causas explicatur quod cuiusque sit forum iudiciumque competens, ac primum hoc tit. si causa criminalis sit ostenditur ejus loci forum esse competens, ubi reus crimen admisit, ut nominatim etiam de militibus cautum est, l. 2. tit. 23. l. 3. D. de re mil. & de clarissimis, l. 1. tit. 24. & de hominibus divinæ domus, & Cæsarianis, l. 8. 9. 10. tit. 26. vel ubi lis contestata est, quod significatur verbo, inchoatæ, in l. 1. Nam post litem contestatam non est jus revocandi forum. Vel ubi reus domicilium habuerit, aut deprehensus fuerit, ut l. 1. tit. 23.

XV. Enarratio.

Vbi reus crimen admisit) Libanius declamatione xvii τὰς τιμωρίας τοῦ πρᾶττεσθαι παρ' ἡμῶν, οὓς ἠδικήσωσιν : Pœnas exigi oportet apud nos quos læserunt. Symmachus lib. ix. 123. Facinus ubi admissum est, debet expiari. Sanctus Cyprianus epistola lv. Nam cum statutum sit omnibus nobis, & æquum sit pariter ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiat, ubi est crimen admissum. Utuntur in hanc rem Aniani verbis ad tit. Cod. Theod. de accus. Sixtus III. epist. 3. & Carolus II. Imp. apud Hincmarum Remensem Episcopum opusculo xlvii. num. xvii. & Damasus PP. in epistola viii. nisi subdititia est, quod magis puto.

Verbo inchoata) Ut in l. un. sup. tit. x. ante litem contestatam, Græci, & ita etiam Azo in Summa.

Vel ubi reus domicilium hab.) l. 2. vide ad tit. III. lib. ix.

Aut deprehensus fit) ὅπου συνελήφθησαν οἱ ταῦτα ἡμαρτηκότες, Basilica : ubi deprehensi sunt qui hæc admisērunt. ubi reperiuntur, l. i. licet ibi domicilium non habeant, ex sententia veterum interpretum. Nec igitur vera est Glossæ & Odofredi interpretatio, reos ibi conveniendos ubi reperiuntur, si ibi domicilium habeant.

XVI. Ubi de possessione agi oportet.

Constitutio hujus tit. & de causa criminali est, & de causa possessionis sive momenti. Nam si per vim deiectus quis sit possessione prædii, & de vi quæri ait criminaliter lege Julia ubi vis facta est, & de possessione momentaria similiter per interdictum unde vi.

XVI. Enarratio.

Lege Julia) l. i. §. 2. D. de vi & vi arm. l. 4. infra unde vi, §. recipiendæ, Instit. de interd.

Et de possessione) In ea provincia agitur, ubi res sita est, aut ubi domicilium habet, qui de possessione convenitur. Basilica: *ὅτι ἐκείνη τῇ ἑπαρχίᾳ κινεῖται καὶ ὡς τὸ πρῶτον διαίκεται, καὶ διαίκεται οὗτος ὁ πᾶσι τῆς νομῆς ἀγωνίζεται.* Puto legendum, *ἢ δ. aut ubi dom. h.* & fortasse mendum typographicum est. Sed tam de vi quam interdicto unde vi ibi agi ubi vis facta est, verius est.

XVII. Ubi fideicommissum peti oportet.

Causa autem fideicommissi, sive res petatur sive cautio, disceptatur ubi hereditas, aut major pars hereditatis est, vel ubi heres, aut fideicommissarius Trebellianus domicilium habet, etiam si res ibi non sit cujus fiet restitutio, ut ostenditur l. 10. & seqq. D. de rei vind. vel ubi res est per fideicommissum relicta, quod

idem & de legat. dic. potest, & de credito hereditario : Nam heres sequitur forum defuncti.

XVII. Enarratio.

Sive cautio) Legatorum vel fideicommissorum causa, l. 5. §. penult. D. ut legator.

Ubi hereditas) l. un h. t.

Aut major pars hereditatis) l. si fideicommissum 50. & l. sed etsi 52. §. penult. D. de re iudic.

Aut fideicommissarius Trebel.) Cui restituta est hereditas ex Sc. Treb.

Domicilium hab.) d. l. 50. §. 2.

Vel ubi res est) l. quod legatur 38. eod.

De legato] d. l. quod legatur.

XVIII. Ubi conveniatur qui certo loco dari promisit.

QUod certo loco dari oportet, non eo tantum loco petitur recte, sed etiam alio citra periculum plus petitionis, dummodo mentio fiat ejus loci quo dari debuit, quæ actio dicitur arbitraria, & à Græcis *ἐξέτασις*, quod in ea iudicis arbitrio estimetur quanti actoris interfit suo loco pecuniam solvi, id est loco condicto conventoque, si per reum mora fuerit, quo minus suo loco solveret, l. centum, l. ult. D. de eo quod. cer. lo. vel quanti interfit rei si per reum mora non fuerit, vel si per actorem mora fuerit quo minus loco convento oblatam pecuniam acciperet, l. 2. in pr. & §. ult. D. eod.

XVIII. Enarratio.

ET à Græcis ἐξ ἐξουσιῆς) Basilic. lib. VII. tit. v.
LXXXI.

Judicis arbitrio) & hoc est quod aiunt
Græci, *ὅτι τῆ ἀρβιτρηρία σὺν περὶ τὸ Διὰ φέ-
ρον :* in actione arbitraria spectari id quod in-
terest.

XIX. Ubi in rem actio exerceri debeat.

REi vindicatione agitur adversus possessio-
rem ubi domicilium habet, vel ubi res si-
ta est l. 10. D. de rei vind. l. ult. inf. de præf.
lon. temp. idemque forum sequitur auctor &
dominus possessionis, l. venditor, D. de jud.
Nov. LXIX.

XIX. Enarratio.

Sequitur auctor) Auctor sive venditor sequi-
tur forum emptoris. Glossæ: *περὶ τῆς, auct or
vendedor.*

XX. Ubi de hereditate agitur, & ubi
heredes scripti in possessionem mit-
ti postulare debeant.

ET simili modo petitione hereditatis agitur
adversus eum qui eam, vel quid ex ea pos-
sidet pro herede vel pro possessore ubi is domi-
cilium habet, l. si suspecta §. ult. D. de inoff.
testam. vel ubi sunt res hereditariæ, de quibus
agitur, si ibi reperiatur possessor, ut indicat

Constitutio hujus tit. Semper cum dicitur, ibi forum esse competens ubi res est sic exaudiri debet, si & ibi reus inveniatur. alioquin iniquissimum esset ex domicili loco extrahi eum ad locum quo sita res est, quia non sine magno detrimento à rebus nostris revocamur. Heres autem scriptus cui fit controversia hereditatis ibi postulat se mitti in possessionem rerum hereditariarum ex edicto D. Adriani, vel hodie ex edicto Justiniani, ubi sunt res hereditariæ, interim salva petitione hereditatis: nam & si de possessione agatur ex interdicto uti possidetis, ejus præsidis notio est qui eam provinciam regit in qua sunt res hereditariæ. & conjungenda est cum Constitutione hujus tit. l. 2. inf. de interd.

XX. Enarratio.

SI & ibi reus inveniatur) Aliter Glossa, dissentiente Fulgofio, qui putat legem ultimam sup. tit. prox. ex hac tanquam posteriore interpretandam esse, id est, non continuo conveniendus est reus ubi res sita est, sed si & ibi inveniatur.

Ex edicto D. Adriani) de quo l. vi. 36.

XXI. Vbi de ratiociniis tam publicis. quam privatis agi oportet.

Actione tutelæ, negotiorum gestorum, mandati, pro socio plerunque agitur ut reddatur ratio administrationis, de calculis, de ratiociniis Vbi igitur de ratiociniis agi oportet, id est ubi tutelæ, vel negotiorum ge-

storum, vel mandati, vel pro socio, vel in factum ex edicto de edendo agi oportet. Fabius VII. Tutelæ, inquit, in quo iudicio solet quæri, an alia de re quam de calculis cognosci oporteat. Et recte definitur, ibi reddendas esse rationes ubi negotia gesta sunt quod scilicet ibi suppetat totius rei instructio amplior. idemque esse si rationes militares ab eo exigantur qui fuerit tribunus numeri, vel ab alio deposita militia. Et recte Theodosius in Nov. 2. de amo. mil. fo. præf. veteres leges specialiter fori præscriptionibus & contractus, & negotia gesta, & delicta subtrahere.

XXI. Enarratio.

VEL in factum] In argentarium actio in factum proposita est de edendis & reddendis rationibus, l. quedam 9. D. de eden.

Fabius VII.) Capite v.

Si rationes militares) Apud magistrum militum rationes reddet. Basilica.

Deposita militia] Post depositum cingulum, l. 2. *ζώνην σπαρτωμένην*

XXII. Ubi causa status agi debeat.

STatus hominis est conditio libertatis aut servitutis, & conditio libertatis, quæ & status capitis dicitur, vel libertinitatis, vel ingenuitatis. Causæ autem status actiones præjudiciales sunt, quas secundum regulam generalem actor intendit in foro rei. i. ubi reus domicilium habet, vel ubi consistit. Et reus est in causis status, qui ex libertate in servitutem, vel

n libertinitatem petitur , vel etiam adversus quem ex servitute in libertatem , vel ex libertinitate in ingenuitatem proclamatio fit. Neque verò alius est locus quo agi possit status causa , neque notio est aliorum quam præsidum in provinciis , vel procuratorum Cæsaris , si agatur inter fiscum & privatos causa libertatis & servitutis (sic legendum l. pen.) non si ingenuitatis , l. 2. sup. de ped. jud. l. pen. infra ne de sta. def. vel in urbe Consulium , l. Divi , D. de liber. cau. l. 4. si ing. esse dic. vel prætorum liberalium , quibus privilegium fori nullum objici potest, l. neque §. ult. D. de fid. lib. l. 4. D. si ing. esse dic. Exigit causa status maximos iudices , l. ult. hoc titulo : majores iudices , l. non distinguemus §. de liberali , D. de recep. adeo ut nec pedaneis delegari possit, nec committi compromissariis quin & præsidum olim de statu cognitio non fuit , l. 1. supra de ord. jud. quod confirmat Plinii junioris epistola ad Trajanum de adsertione ingenuorum , nisi forte missi essent in provincias cum jure prætorio , vel iure proconsulari : nam proconsulum notio fuit de causis status , qui utique majores sunt quam præsides , nempe spectabiles , & præsides clarissimi.

XXII. Enarratio.

PRæjudiciales sunt) Omnis causa status præjudicium appellatur. Vide librum VII. 16.

Causa libertatis & servitutis) in codice Menagii & Brodæi , *libertinitatis*.

Prætorum liberalium) Quorum de liberali

causa jurisdictionis est, l. 1. inf. si mancip. ita venier. ne proffit.

Vt nec pedaneis) d. l. 2.

Nec committi compromissariis) d. §. de liberali.

Epistola ad Trajanum) Libro x. epistol. lxxviii.

XXIII. Ubi quis curiali vel cohortali aliave condicione conveniatur.

Sunt etiam quasi præjudiciales & quasi de statu actiones, quibus quæritur decurio quis sit necne an curiæ muneribus obligatus, an agricola censitus, an ex cohorte præsidis, an ex corpore naviculariorum, pistorum vel aliorum conditionalium, quæ ad notionem præsidis ejus provinciæ pertinent, in qua is qui curiæ aut cohorti, vel alii conditioni vindicatur, deprehensus fuerit, l. 1. hoc titulo l. 1. sup. tit. 15. nisi malit actor eum remitti in eum locum, unde quasi fugitivus recessit, l. 1. sup. tit. prox. Neque vero sub specie alterius militiæ quam armatæ, condicionalio vel debitori publico ad alium judicem licet revocare litem, non sub specie apparitionis magistri militum supra numerum, non sub specie apparitionis magistri officiorum. Dixi ex cohorte præsidis, significans cohortalem condicionem: Sunt enim cohortales officia & apparitores præsidis, qui utique in provinciis erant perpetui, l. præsiis, D. de rebus cred. huic ubi obnoxii ministerio nec optati à præside, nec in provinciam perducti.

XXIII. Enarratio.

Sunt enim cohortales) ταξέωται in Novell. SCLI. Macarius homilia xv. οἱ διάκονοι τῶ ἀρχοντος, καὶ οἱ ταξέωται. Vide Cujacium ad dictam Novellam.

XXIV. Ubi Senatores vel clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur.

Clarissimorum appellatio latissima est; nam & uxores & liberos Senatorum cujuscunque ætatis vel sexus complectitur, & Senatores celsiores clarissimis, puta illustres vel spectabiles. Alii quidem sunt Senatores omnis dignitatis expertes, l. 52. & 54. Cod. Theod. de her. & in hoc titulo igitur Senatores, i. Senatores sine dignitate, & clarissimi, i. Senatores cum dignitate, ut l. inf. de tut. & cur. il. vel cla. per. & No. 71, Conveniuntur autem Senatores & clarissimi civiliter in urbe apud præf. prætorio, vel præf. urbi, vel magistrum officiorum adsentiente principe ex l. 2. & aliis Theodosii Constitutionibus, ut Symmachus refert in epistolis, quæ Senatorum controversias transferri à foro præfecturæ urbanæ ad peregrina vetant. In provinciis conveniuntur jure communi apud præsidem ejus provinciæ. in qua domicilium habent, l. 3. & ult. tit. 22. Cassiodorus in formula rectoris provinciæ. Tu etiam Senatorem ibidem residentem juberis audire. Criminaliter autem clarissimi apud præsidem ejus provinciæ in qua deliquerunt,

qui tamen olim erant remittendi ad præf prætorio vel præf. urbi, l. 3. C. Theod. de accusat. excepto casu, l. 1. sup. ne lic. pot. Illustres qui recensentur, l. 3. hujus tituli in consistorio principis quod & aliis Senatoribus detulisse Imperatores quosdam Dio & Spartianus scribunt.

XXIV. Enarratio.

UT Symmachus / Libro 11. epist 75. & libro x. 72.

Cassiodorus / lib. VI. 21.

Vel præfectum urbi] De Senatore cognoscebat præfectus urbi. Dio.

Et Spartianus / In Adriano: Equites, inquit Romanos, nec sine se de Senatoribus, nec secum judicare permisit.

XXV. In quibus causis militantes fori præscriptione uti non possunt

Militantes in hoc tit. dicuntur non armati milites & tribuni numerorum, qui privilegio sui fori semper uti possunt, & ab alio judice litem revocare ad magistratum militum, l. 2. sup. tit. 23. sed scholares, qui sunt magistro officiorum veluti agentes in rebus qui & magisteriani dicuntur, aut domestici protectores, qui sui fori privilegio non utuntur casibus sequentibus: Si conveniantur ex causa debitorum aut munerum publicorum apud præsidem provinciæ vel quod curiæ, aut cohorti, aut alii corpori obnoxii esse vel per super exactionem aut concussionem aliquid abstulisse dicantur, l.

1. & 2. sup. tit. 23. quæ & sub hoc tit. poni potuissent, ut l. 2. in No. Theodosii ponitur sub titulo huic simili, de amota militibus fori præscriptione. Item si prædia aliena conduxerint & aliqua ex causa conveniantur. Soli enim armati conductores esse prohibentur, l. 1. inf. de re mil. Item si negotiantur in provinciis etiam si à principe negotiandi licentiam acceperint: regulariter enim mercatores simul & milites esse non possunt, l. 1. inf. de re mil. Item si in provinciis res suas componant, & suis commodis studeant sine beneficio commeatus. His casibus scholares fori sui præscriptionem non habent. In contextu malo, & qui per provincias negotiantur: nam tres casus notantur, si privatis actionibus atque compendiis occupantur, si negotiantur, si conductorum vocabulo defenduntur, & ita in Basil. *eis ιδιωτικῆς φρονίδας ἀρχολαβροί, ἢ ἐμπορευόμενοι, ἢ μειοδύμοι.*

X X V. Enarratio.

Qui & magisteriani dicuntur) Vide ad titulum xxx. libri i.

Sine beneficio commeatus) Commeatus est abeundi licentia. Vide lib. xii. 42.

Et ita in Basilicis) lib. vii. tit. v cap. xciii.

Eis ιδιωτικῆς, &c. Privatis actionibus occupantur, aut negotiantur, aut aliena prædia conducunt.

XXVI. Ubi causæ fiscales vel divinæ domus hominumque ejus agantur.

CAUSÆ fiscales sunt in quibus agitur de bonis fisco delatis, vel de pœna pecuniaria inferenda fisco, vel de eo quod fisco debetur ex contractu. Videtur etiam quodammodo esse causa fiscalis in specie l. 4. qua is qui emit à fisco mandatu Titii, cum Titio agit de pretio & de usuris quæ fisco solvendæ sunt. Hæ causæ disceptantur apud procuratorem Cæsaris, non causæ criminales, nisi fungatur vice præsidis, l. 3. hoc tit. l. ult. D. de off. proc. Cæs. l. ex consensu §. 1. D. de appel. l. 1. sup. de pet. jud. l. 2. inf. de pœn. l. 4. inf. ad l. Fab. Sed de crimine & pœna agitur apud præsidem provinciæ, quia merum imperium habet, de bonis fisco vindicatis civiliter apud procuratorem Cæsaris, denique rationalis est exactio pœnæ irrogatæ à præside, non irrogatio. A fisco separatur divina domus, quæ ratio Cæsaris dicitur l. 6. §. ult. D. de ju. fis. Causæ divinæ domus sunt quæ pertinent ad prædia Tamiaca, quæ erant in Cappadocia sub dispositione & cura præpositi sacri cubiculi & Comitum domorum, ut recte legi & aliis locis plerisque quondam, & nuper in veteri Notitia, sub dispositione V. I. præpositi sacri cubiculi, domus divina per Cappadociam, & hæ quidem causæ vel hominum Tamiacorum aguntur omnes apud præpositum sacri cubili, & Comitum domorum, l. ult. hoc tit. Hominum autem fiscalium causæ veluti actorum, procuratorum, conductorum, colonorum, inquilinorum, servorum rei pri-

vatae civiles aguntur apud Comitem rei privatae, vel apud rationalem, criminales apud vicarium urbis, vel praesidem ejus provinciae in qua deliquerunt adhibito rationali, & similiter officiales rationalis conveniuntur civiliter apud rationalem ipsum, criminaliter apud praesidem.

XXVI. Enarratio.

Non causae criminales) Vide Obs. lib. XIX. cap. XIII.

Quia merum imperium habet] l. illicitas §. §. qui universas, D. de offic. praesid. Dio libro LIII.

Rationalis est exactio] Exactio poenae irrogatae à praeside pertinet ad rationalem, sive procuratorem Caesaris.

Prædia Tamiaca) Vide librum XI. de præd. Tamiac, &c. & titul. de præposit. fac. cubic & ad Novel. XXV.

XXVII. Quando liceat unicuique sine iudice vindicare se vel publicam devotionem.

Quod dixit tit. §. neminem sibi jus dicere, & titulis superioribus, adeundam esse iudicem competentem, id aliquando non servari hic tit. ostendit: nam & seipsum ulcisci licet non adito iudice, sibi que jus dicere adversus obsessorem viarum, & adversus furem nocturnum in agris sive paganum sive militem, & eum occidere quoquo modo, quod ex XII. tab. obtinuit etiam in urbe, hodie ex l. I. hujus tit.

in agris dumtaxat locum habet, licet etiam cui-
libet adversus desertorem militiæ vindici esse
læsæ majestatis devotionisque publicæ deserto-
re obsessio & prehenso, & si se telo defendat
etiam occiso. Tertulianus Apol. in reos ma-
jestatis & publicos hostes, omnis homo miles
est, milites devotissimi appellari solent, igitur
qui ab ea devotione desciscunt deserta militia
devotionem publicam lædunt.

XXVII. Enarratio.

ADversus obfessorem viarum) & latrones
publicos, l. 1. & 2. hoc tit. vide quæ di-
ximus ad titulum de lege Aquil §. 2. Instit.
Divus Augustinus 1. de libero arbitrio capite v.
*Non ergo lex justa est, quæ dat potestatem, vel
viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, oc-
cidat. Melius enim est occurrere in tempore, quam
post exitum vindicare, ut est in d. l. 1. Terentius
in Eunucho act. iv. sc. vi. Malo ego nos prospici-
cere, quam hunc ulcisci accepta injuria. Vide ta-
men Gellium vii. 3. ibi: hominem autem vita
non tam iniquis, neque tam indomitis necessi-
tatibus circumscripta est, ut idcirco prior inju-
riam facere non debeas, quam nisi feceris pati
possis.*

Adversus furem nocturnum] Seneca in Ex-
cerptis Controvers. lib. x. ult. A. Gellius lib.
xi. cap. ult. Ulpianus in collatione juris Mos.
& Romani tit. vii.

Quoquo modo) Sive se telo defenderet, sive
non.

Et prehenso) *Opprimere* in l. 2. estprehendere
manu injecta, de desertoribus vide ad tit. xlv.

Etiam occiso) Itaque non continuo occisus homo ad crimen, & ad damnationem pertinet, cum hoc interim legibus facere liceat, ut ait Quintilianus declamat. cexlviii.

Tertull. Apolog.) cap. ii.

Milites devotissimi) *καθίστασι μὲν*, & devotio *καθίστασις*.

XXVIII. De inofficioso testamento.

V. tit. 2. lib. 5. ff.

Dixit supra de jure sacro, de partibus juris civilis, de magistratibus, de ordine quo agit quisque apud eos, de advocatis & procuratoribus litium alienarum, de restitutionibus litium, de pedariis judicibus, & de foro competenti. Nunc ab hoc tit. de inofficioso testamento, quæ sequuntur omnia sunt de diversis actionibus, qui tractatus jus omne fere complectitur; nec mirum igitur si in ea re & Codex & Digesta potissimum consumantur. Summa autem actionum divisio hæc est: alias esse in rem, alias in personam, vel quod idem est, alias vindicationes, sive petitiones, alias conditiones, has de obligatione, illas de proprietate, vel possessione. Et rursus vindicationum sive petitionum, alias esse de universitate, alias de rebus singulis, & orditur ab his quæ sunt de universitate, & ab ea præcipue quæ dicitur petitio hereditatis de inofficioso testamento, vel querela inofficiosi testamenti ex lege Glicia, nec enim querelam separo à petitione hereditatis, ne imiter interpretes qui illud faciunt judicium rescindens, aliud rescissorium: uno enim co-

demque iudicio, una actione & rescinditur testamentum quasi inofficiosum & petitur hereditas ab intestato, cuius tamen iudicii ordinandi & preparandi gratia præter suos heredes necesse est prius alios qui queruntur & agunt de inofficioso testamento, veluti ab intestato delatam sibi hereditatem adire, vel bon. possessionem agnoscere unde liberi, vel unde legitimi, vel unde cognati, qua freti illi qui non sunt sui, & sui ipso jure freti atque maniti perveniant ad petitionem hereditatis de inofficioso testamento, qua rursus nisi vicerint, & aditio & bon. possessio illa, & jus quoque illud sui heredis sine re constituitur, & est quoque interim sine re, & color potius fictaque narratio, aut titulus quidam sive pretextus patendæ hereditatis l. 2. hoc tit. Inofficiosum testamentum est in quo liberi, vel parentes, vel fratres germani immerito exheredati sunt, vel præteriti, vel instituti ita ut pro exhereditatis habeantur. Et est in hoc iudicio hæc plerunque dicendæ sententiæ formula. Justas causas offensæ, ut l. 20. 22. 23. hoc tit. vel ut in epistolis Plinii, justas irascendi causas patrem habuisse videri, aut non videri. Et datur non tantum ingenuorum, sed etiam libertinorum liberis ex l. 4. inf. de bon. lib.

XXVIII. Enarratio.

DE pedariis iudicibus] Vide sup. tit. III. & Gessium III. 18.

Ex lege Glicia] idem sentit P. Faber in lib. Semestr. vide dicta nobis ad tit. instit. de inoff. testam.

Nec enim querelam separo à petit. hered.]
Quæ fuit veterum quorundam sententia, ut
refert Glossa hic, & Azo in summa num. xviii.
Vide Cujacium ad legem 6. §. ultimo D. eod.
& Græcos interpretes Basilic. lib. xxxix. tit.
i. ubi plenius explicant, quæ hic strictim Cu-
jacijs.

Præter suos heredes] l. quemadmodum 7.
D. eod.

Fratres Germani] ἀμφιθελεῖς, καὶ αὐτὰ δέλφοι,
ex eodem patre eademque matre nati: & con-
sanguinei, qui & germani, non uterini, l.
27.

Immerito exheredati sunt) Nam qui meruit
exheredari, caret hoc juris remedio, l. quidam
32. D. de verb. obl.

Vel præteriti] Qui pro exheredatis haben-
tur, §. ult. Instit. de exheredat. liberor. & tit.
de inoff. test. in pr.

Vel instituti] Filio instituto ex minore par-
te, quam lege debeatur, non datur querela,
maxime si ei adjecti sint fratres coheredes: sed
ita actio datur, ut sibi portio debita à fratribus
suppleatur, adjectis extraneis secus esse argu-
mentum præbet lex 3. hoc tit. Hodie ex consti-
tutione Justiniani filio instituto ex minore par-
te, vel exheredato, cui minus debito relictum
est, omnimodo actio datur supplendæ portio-
nis gratia, non querela, l. omnimodo, l. sci-
mus hoc titulo, Cujacius ad Paulum Sentent.
lib. iv. tit. de inoff. quer.

In epistolis Plin.) Epistola i. lib. v.

XXIX. De inofficiosis donationibus.

EXemplo querelæ inofficiosi testamenti comparata est querela inofficiosa donationis factæ à parentibus inter vivos in fraudem liberorum, rescripto Alexandri ad Cl. Julianum præf. urbi l. Titia §. Imp. D. de leg. 2. & data liberis, qui erant tempore donationis, sive in unum ex eis, sive in extraneum collata donatio fuerit. Sed hoc interest, quod querela inofficiosi testamenti, totum testamentum rescindit, sive extranei, sive alii liberi instituti sint: querela inofficiosa donationis id tantum rescindit & revocat, quo minuitur portio debita liberis, i. quadrans, vel hac die triens, aut semis legitimæ portionis, ut No. 92. quia quo liberiores sunt morientes quam viventes, eo sunt etiam minus horum quam illorum judicia & liberalitates coercendæ argumentum hujus rei est lex Caninia. Igitur inofficiosa donatio est quæ liberis portionem debitam aufert, aut minuit, ut donatio omnium bonorum, vel donatio dextantis, aut deuncis: nam donato dextante vel deunce, quod residet non sufficit debitæ portioni, quo genere eluditur quidem querela inofficiosi testamenti, sed suppetit querela inofficiosa donationis, quam adnotandum est etiam parentibus dari, si liberi immodicam donationem fecerint rerum suarum, l. 4. hoc titulo, & ab intestato, l. 3. atque etiam forte si intervertendæ inofficiosi testamenti querelæ donatori animus non fuerit, l. 5. nam consilium quidem absque eventu non sufficit, l. pen. eventus absque consilio sufficit, quod tamen

non videtur Patricius probasse, qui dicit, l. 5. *καυροποιαν*, hoc est strictius accipiendam esse quasi novam, ut suo tantum casu procedat, si liberi nati post donationem omnium bonorum factam aliis liberis eam revocent pro modo portionis sibi debitæ. Etiam illud adnotandum, non dari hanc actionem post quinquennium, l. ult. non dari his qui parentis iudicium agnoverunt, l. 6. hoc titulo l. 4. inf. de cont. emp. non dari his, quibus alio remedio consultum est, l. 2. & 4. quæ obtinent etiam in querela inofficiosi testamenti, nec similiter dari querelam inofficiosæ venditionis.

XXIX. Enarratio.

IN fraudem liberorum) Ad eludendam inofficiosi querelam, l. 1. intervertendæ quæstionis inofficiosi causa, l. pen.

Ad Cl. Julianum] Vide Cujacium ad No. xciv.

Qui erant tempore donationis) Nam post donationem in extraneum collatam suscepti liberi eam revocant in solidum. Vide Cuj. ad d. Novell.

Sive in unum ex eis) l. 1. hoc tit.

Id tantum rescindit) Symmachus libro x. epistolarum xxxii. *Tunc è diverso veniens ex Placidiani V. C. nomine, qui pater adultæ fuit immodicarum donationum causa manasse respondit: supplementum unciarum ab herede Placidie, cui soror Martiana successit, asservit postulari.*

Aut semis legitimæ portionis) Hoc falsum puto, error translaticius, cuius auctor Accur-

fius in Authent. novissima, tit. super. P. Fab.

Et liberalitatis coërcendæ) Vide quę diximus ad caput VII. Institutionis primæ.

Eventus absque consilio sufficit) Donatio in fraudem liberorum facta est re non consilio ut heic Odofredus & Fulgosius: nec enim filius aut nepos in rebus humanis erat.

Quæ obtinent etiam in quer. inoff. test) I si quis filium 34. in fine, l. parentibus 8. tit. prox. sup. §. tam autem, Instit. de inoffic. testam.

Querelam inoff. venditionis) Vide Ioannem Fabrum ad l. i. num. 3. & Raphaëlem Fulgosium num. 8.

XXX. De inofficiosis dotibus.

INter donationes etiam dotes connumerantur, l. cum multę, inf. de don. an. nup. & ideo quod de donationibus inofficiosis dictum est, merito trahitur ad dotes inofficiosas à matre marito primo vel secundo datas, quæ do-drantem excedunt, aut consumunt omnia bona materna, ita ut liberis salva Falcidia non sit. i. debita portio. Ceterum nolim hodie legem hujus tituli accipi de muliere, quę iterum nubit habens liberos ex prioribus nuptiis, quia hosce liberos constat ipso jure munitos esse, nec jure plus eam secundo marito erogare posse dotis nomine, vel alio nomine quàm uni ex liberis prioris matremonii, l. hac edicta li, inf. de sec. nup. Sed accipi potest de ea, quæ nunc primum nupsit cum haberet liberos naturales, vel quę iterum nupsit nullos habens liberos ex priore matrimonio, sed naturales tantum, quibus certum est bonorum maternorum de-

beri Falcidiam non minus quam justis, l. si suspecta §. 1. D. de inoff. test. Erat quidem lex tituli hujus etiam de liberis prioris matrimonii, sed in his ut dixi hodie supervacua est.

X X X. Enarratio.

ID est, debita portio) l. Papinianus 8. §. unde, D. de inoff. testam.

Sed naturales tantum) Hoc accepit à Græcis Basilic. libro xli. tit. iv. cap. ult quod tamen & Bartolo venit in mentem ex l. si suspect. ut heic etiam refert Fulgosius. Addunt Græci huic constitutioni non esse locum, si mater pro filia dotem dederit. Vide Glossam & Ioannem Fabrum heic.

X X X I. De petitione hereditatis.

V. tit 3. lib. 5. D.

NON caret ratione quod priusquam proponeret generalem petitionem hereditatis, proposuit specialem de inofficioso testamento: nec enim idem jus est utriusque Generalis datur adversus possessorem juris, vel rei hereditariæ, nec heredem justum, sive sciat se non esse heredem, sive falso existimet se heredem esse. De inofficioso testamento datur adversus heredem verum & legitimum, qui ex testamento justo hereditatem, adiit, & adversus filium præteritum, qui accepit cum re bonam possessionem contra tabulas, l. filium, D. de bon. poss. con. tab. & contra fideicommissarium Trebellianum, l. 1. sup. de inoff test. Et

vbi ex alia causa petitione hereditatis teneri dicitur heres scriptus, aut fideicommissarius Trebellianus, ut l. etiam §. idem dicendum & seqq l. item veniunt §. licet, D. eod id tunc duntaxat locum habet cum fideicommissum, aut hereditas eis relicta est injusto, aut inutili testamento. Et rursus quod dicitur, emptorem hereditatis teneri utili petitione hereditatis d. l. etiam §. i. qui scilicet emit ab eo, qui hereditatem pro herede possidebat, hoc non habet locum, nisi deficiente venditore cum quo agi possit, & eo deficiente in emptorem quasi in heredem ejus datur in subsidium petitio hereditatis, ut l. Neratius, l. etiam in pr. & §. heredem D. eod. Sunt & alia differentia inter petitionem hereditatis generalem, & illam specialem. Petitio hereditatis de inofficioso testamento non tam rem persequitur, quam etiam vindictam injuriæ sive notæ exheredationis, & agit causam doloris. quod nomen querelæ etiam demonstrat. Generalis est patrimonii, sive rei vindicatio. quapropter de inofficioso testamento filii nomine non agit pater invito filio, cujus injuria & indignatio est l. Pap. in pr. D. de inoff. test. qui ex alia causa ageret, & peteret hereditatem etiam invito filio. Et præterea querela inofficiosi testamenti tacita dissimulatione aboletur, sicut actio injuriarum, l. i. supra de in int. rest min. & silentio quinquennii, l. si quis filium in fi. supra de inoff test l. 2. C. Theod. de apostat. non etiam alia petitio hereditatis, l. 7. hoc titulo l. pen. infra in quibus cau. cess. lon. tem præf. que & in hereditatem actio dicitur l. pater in fi. D. de cap. & post l. reu. ut sequens in rem a-

Actio. De his quæ veniunt in petitionem hereditatis est S. C. diligenter explicatum in Digestis, quod Græci vocant Adrianum S. C. in l. quod si possessor & l. sed & si lege §. pen. D. eod. quia factum fuit ex auctoritate Adriani Imp. l. i. hoc tit.

XXXI. Enarratio.

ADversus possessorem juris) Qui quasi possidet, l. regulariter 9. D. de petit. hered. l. ult. in fi. D. si pars heredit. petat.

Vel rei hereditariæ) l. 49. & 10. D. eod.

Nec heredem justum] adversus eum qui pro herede, vel pro possessore possidet, l. 7. hoc titulo.

Sive sciat se non esse heredem) l. pro herede 11. D. eod.

Agit causam doloris) Ut ait Novella Justiniani de libert. & success. eor.

Sicut actio injuriarum) l. non solum 11. §. 1. D. de injur. Vide librum xvii. Observat. cap. xvii.

Ex auctoritate Adriani) Ut apud Ulpianum tit. 111. ex Senatusconsulto, quod auctore D. Adriano factum est, & in l. libertas §. infra de excusat. l. pen. infra de magistratibus conven. Vetus inscriptio: EX SENATUSCONSULTO ET EX AUCTORITATE CÆSARIS DD.

XXXII. De rei vindicatione.

V. tit. 1. lib. 6. ff.

Res non est in hoc titulo hereditas, sed species certa. Titulus ergo de petitione speciali, qua quis speciem corpusve certum suum esse adserit hoc fere modo. Fundus Tusculanus, qui est in agro qui Sabinus vocatur, meus est. nam fundi nomen & quo loci sit, dicere oportet, l. si in rem in fi. D. eod. vel hoc modo. Hanc ego rem ex jure Quiritium meam esse aio. Lis est de dominio certæ rei, sive lis domini, petitio domini. Superior est de ea, qua quis se universi juris defuncti successorem esse contendit. Est autem hoc solemne vindicationibus, ut vindicias dicat judex ab eo qui rem possidet præstita satisfactione, vel etiam non præstita, si petitor satisfacere noluerit, ut patet ex libro 1. Sen. Pauli tit. xi. vel ex causa res sequestro deponatur, l. 7. §. ult. D. qui satisf. cog. Vindicias possessionem appello, ut T. Livius modo vindicias, modo possessionem, & in antiquis legibus: Decernito, ut ei possessionem secundo eum heredemve ejus det, quod sortito is ager datus adsignatusve fuerit. Et videtur nomen deductum à vi quadam civili, ut Gellius explicat xx. quæ verbo dicebatur correpta manu invicem vindicantis, & contra vindicantis, ex quo ita legendum videtur apud Festum. Vindiciæ appellantur res eæ de quibus controversia est, quod potius dicitur vis, quæ fit inter eos qui contendunt, & apud Gellium quoque ita legendum: manum conferere est,

de qua re disceptabatur in re præsentī, sive ager, sive quid aliud est, cum adversarium manu prenderit in ea re civilibus verbis vindicare. Vindicia, i. correptio manus in re, atque in loco præsentī apud prætorem ex XII. tab. fiebat. Ergo ut ad rem redeam, initio litis possessio statim non transfertur in petitorē, exceptis duobus casibus, si possessor nolit satisfacere, & petitor satisfacere paratus sit: si reus à petitore eam rem, qua de agitur, vi possederit, quæ fuit olim etiam Zeleuci lex, ut Polybius scribit XII. δὲν κρατεῖν τὸ ἀμφισβηλουμένον ἕως τῆς κρίσεως παρ' οὗ τῶν ἀγωγῶν συμβαίνει γίνεσθαι. At in liberalibus causis ex XII. tabulis semper vindiciæ dantur secundum libertatem, sive is homo de quo agitur, in libertate, sive in servitute fuerit sine dolo malo, l. lite, infra de lib. cau. l. si cui §. licet, l. ordinata, D. eod. l. 2. §. initium, de orig. jur. l. servum, §. 1. D. de procur. l. is autem, D. ex quibus cau. maj. l. 1. infra quida tut. & pendente liberali iudicio pro libero habetur.

XXXII. Enarratio.

Suum esse adserit] Ut in l. et si forte 6. §. etiam, D. si servit. vindic. servitutem sibi adserere, ἐνδίκειν.

Ex jure Quiritium] Sic liberi qui sunt in potestate vindicantur, id est, adjecta causa ex jure Quiritium, l. 1. §. 1. D. eod. recte agitur, ἄλλοι δὲ πρὸς ἀδελφούς, propter adjectionem, ut aiunt Græci: nam liberi mei quasi mei sunt ex jure Quiritium, non ex jure gentium, sicut servi.

Petitio domini) Actio in rem proprie petitio est.

Vindicias possessionem appello) Vide lib.
vii. tit. i.

Et in antiquis legibus] In l. Agraria.

Ut Gellius explicat] cap. x.

Apud Festum) In vindiciæ.

Vindiciæ appellantur) Glossæ: *Vindiciæ: τὰ ἐν ἀμφισβητήσιν πρᾶσιμα.*

Et apud Gellium) d. cap. x. Vide editionem
Gronovianam.

Si possessor nolit satisficere] d. loco Pauli.

Pro libero habetur) Vide Observ. lib. xviii.
cap. xxiii.

XXXIII. De usufructu, & habitatione, & ministerio servorum.

*Vide tit. 4. lib. 2. Instit. tit. i. & seqq.
lib. 7. D.*

Post vindicationem rerum corporalium, da-
tur vindicatio incorporalium, veluti servi-
tutum, ex his aliæ personarum sunt, aliæ præ-
diorum, l. i. D. de servit. vel, ut loquitur
l. Caius, D. de ann. leg. aliæ in personam, aliæ
in rem. De servitutibus prædiorum est titulus
qui sequitur. Hic vero est de servitutibus per-
sonarum. Nam per usumfructum, & habita-
tionem prædia, vel mancipia, vel aliæ res per-
sonis serviunt, l. dominus, D. eod. non rebus,
itemque per ministerium, quo nomine signifi-
cantur opere servorum alienorum. Et nihil qui-
dem videntur habitatio, & ministerium ab u-
susfructu distare, non aliud habitatio esse quam
ususfructus ædium, non aliud ministerium
quam ususfructus servi, lege 9. hoc titulo l. 3.

& 4. D. de opt. ser. Sed propria tamen quædam vis inest inhabitationis & ministerii verbo, quæ efficit, ne facile quis hæc jura si quæsierit, amittat, quæ si quæsisset nomine ususfructus, amitteret. Ususfructus amittitur fructuarii morte & capitis minutione & *arrogantia*, id est, non utendo tanto tempore quanto usucapio completur rei mobilis, aut immobilis. Ministerium autem servi quandiu is servus vivit, his modis non extinguitur. Habitatio quoque quandiu ædes salvæ permanent, & is cui habitatio relicta, aut concessa est vivit, non amittitur capitis deminutione, vel non utendo, quia & si aliquatenus videatur is, cui habitatio aut ministerium servi concessum est ususfructum habere, fructuarius tamen non est, l. 2. D. de usufr. leg. & mors quidem ejus habitationem extinguit: quia jam habitari non potest ab eo in cujus facto habitatio consistebat, capitis deminutio, vel habitandi incuria non extinguit, quia habitationis nomen non tam respicit ad personam quæ habitat, quam ad rem ipsam, quæ inhabitatur, adeo ut habitatio sæpe accipiatur pro domo ipsa, l. cum antiquitas, hoc titulo, & satis sit ut consistat integrum habitandi jus ei cui datum est, si domus habitari ab eo possit, licet non inhabitetur. Ministerium autem servi non extinguit negligentia, vel capitis deminutio, imo nec mors ejus cui ministerium debetur, quia in facto consistit factumve ministerii nomen significat ejus servi, qui hanc operam exhibet & quandiu servus vivit, tamdiu operæ debentur ei cui concessæ sunt heredive ejus. Ususfructus in facto fructuarii consistit, l. 1. D. quand. dies

usuf. & factum significat ejus personæ, cui jus utendi fruendi competit. Ideoque persona ea non utente tempore legitimo, vel etiam mortua, aut non manente in suo statu usufructus interit. Ergo omni capitis minutione quod jure veteri obtinuit. Ex l. pen. hujus tit. non interit minima capitis deminutione merito, quia sublatae sunt legitimæ mancipationes.

XXXIII. Enarratio.

PER ministerium &c.] Theophilus in §. 3. de usu & hab interpretatur *ὑποθήκη*, & Basilica in l. 9. hoc tit. Glossæ: *ὑποθήκη*, ministerium, officium, obsequium. Operas & ministerium conjungit Justinianus in d. §. 3.

Non utendo tanto tempore) Ususfructus rei mobilis triennio amittitur: rei immobilis decennio inter præsentem, & vicennio inter absentes, l. pen. & non utendo per modum, qui in constituendo usufructu dictus est, §. 3. Inst. de usufr.

Et mors quidem ejus habitation. ext.) l. habitatio II. hoc tit.

Capitis deminutio] l. legatum 10. D. de cap. min. l. si habitatio 10. D. de usu & habit.

Non extinguit negligentia) Inusus non extinguit, l. 2. D. de oper. serv. & l. 2. D. de usu & usufr. leg.

Imo nec mors ejus cui ministr. deb.] Is cui operæ legatae sunt, moriens legatum ad heredem suum transmittit, d. l. 2. D.

Quia in facto consistit) In actu. l. 1. D. de oper. serv. *ἐν πράξει*, Basilica, in facto.

Legitimæ mancipation.) De quibus lib. 8. t. 48.

XXXIV. De servitutibus & de aqua.

V. tit. 3. lib. 2. Inst. tit. 1. & seqq. lib. 8. D.
tit. 3. lib. 39. tit. 20. lib. 35.

USusfructus, habitatio, ministerium jura sunt hominum, per quæ res liberis hominibus serviunt. Servitutes jura prædiorum, per quæ prædia prædiis serviunt. Illa cohærent personis, hæc prædiis urbanis vel rusticis. Vel ex attributo & subjecto secundum Celsum, sunt prædia qualiter se habentia, l. quid aliud, D. de verb. sig. l. qui fundum, D. quemad. ser. amit. ut Stoicis virtus est animus quodammodo se habens, animus spiritus quodammodo se habens. Virtus habitus animi, qui significatur illo articulo, quodammodo, vel qualiter. Servitus habitus prædii. Quod subjicit, & de aqua, non de aqua est simpliciter, ut in tit. Digestorum de aqua, de qua competit ex XI I. tab. actio in personam aquæ pluvix arcendæ, sed de servitute aquæ ductus, vel aquæ haustus, de qua est actio in rem confessoria & negatoria. sicut de ceteris servitutibus personarum, aut prædiorum, l. 2. D. si serv. vind. Est autem in hoc tit. *περὸν ὕδατος*: Namque sic meo judicio intelligi debet, de aqua & de aliis servitutibus, ut l. 3. aquæ ductus vel aliæ servitutes, & nos titulum Digestorum de rebus creditis si certum petatur, alias docuimus sic esse accipiendum, si certum petetur de rebus creditis. Ideo autem de aqua, veluti per eminentiam, quia nulla est servitus alia, de qua tot sint Constitutiones in hoc tit. ut de impuberum & aliis substitutioni

bus quod magna pars tituli fit de substitutione pupillari, & quod nulla ex omnibus rebus tantas habeat ad usum necessitates quantas aqua.

xv xiv. Enarratio.

Jura sunt hominum) l. quotiens 15. D. de servitut.

Servitutes jura pr.) Ex Cujacii sententia, cum servitutes simpliciter dicimus, jura prædiorum intelligimus.

Illa cohærent personis) l. 3. in fi. D. quibus modis ususfr. amitt. & l. si ususfructus 4. D. de novat.

Hæc prædiis urb. vel rust.) Quibus debentur, §. 1. Instit de servitut.

Animus spiritus] Seneca epistola l. *Quid enim aliud est animus, quam quodammodo se habens spiritus?*

Servitus habitus prædii] Qualitas inhærens quasi habitus, servitus insita prædio.

Ex XII. tabulis] l. 21. D. de statulib. l. 5. D. ne quid in lo. publ.

Et de aliis servitutibus] Vel primo ponitur genus, deinde species, de servitute aquæ, ut hic Odofredus.

Alias docuimus] In Paratitl. D. tit. de reb. credit.

xxv. De lege Aquilia.

V. tit. 3. lib. 4. Inst. tit. 2 lib. 9. D.

Potuit actio legis Aquiliæ lib. ix. jungi cum actione injuriarum, & de bonis raptis, sed

hoc loco posita est, quod competeret olim actio legis Aquiliæ ex secundo capite, si quis non imposita servitute ædibus vicini, & neglecta forma antiquorum ædificiorum, luminibus vicini offenderet; quamobrem novo & extraordinario iudicio quasi ex lege Aquilia damnatur apud Zonaram à Theophilo Imperatore Petronas, ita ut virgis cæso ademptæ ædes addicantur mulieri, quæ agebat de damno injuria dato. Item quod competeret si contra servitutum jure constitutam extructo ædificio, aliquis vicino damnum injuria daret, vel si injuria derivaret aquam alienam, vel si ædificio posito inutilem vicini faceret aream, quos casus proposuit titulo superiore, l. 1. 4. 5. 6. 14. & illum de derivatione aquæ repetit l. 2. h. t. & adjicit alium in l. ult. si non imposita servitute pecoris pascendi immiserit pecus in agrum alienum: nec enim defecit his casibus actio legis Aquiliæ, & communes igitur fuerunt tam actioni in rem de servitutibus quam actioni legis Aquiliæ. Nec abs re igitur superiori tit. subjectus est titulus de l. Aquilia, i. de actione damni injuria, quæ ex l. Aquilia competit, quam puto in plerisque congruere cum actione damni injuria ex 12. tab. de qua l. quæcunque D. de obl. & act. l. 1. D. ad l. Aquil. & verbum rupsit, quod Festus interpretatur damnum dederit, & verbum sarcito, quod Festus interpretatur damnum præstato, solvito, ut l. 2. & 3. h. t. Sed ut quodam loco Macrobius ait, quæritur sæpe novæ legis auctoritas exolecente metu legis antiquioris, ut de ipsis, inquit, 12. tab. factum est, quarum ubi contemni auctoritas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cavebantur, in aliorum laterum nomina transierunt.

xxxv. Enarratio.

EX secundo capite) Vide Cujacium Parat.
D. eod.

Apud Zonaram) Et Constantinum Manass.
Nec enim defecit) Quia suo corpore dam-
num non dat, utilis Aquilia datur.

De actione damni injuria) Vide Cujacium
ad tit. de lege Aq.

Quod Festus interpretatur) In v. rupsit.

Quod Festus interpret. pr.) In v. sarcito.
Macrobius] Saturnal. II 13.

xxxvi. familia erciscundæ.

V. tit. 2. lib. 10. ff.

VIndicatio rerum singularum corporalium,
vel incorporalium est in rem, non in per-
sonam i. mera realis. Petitio hereditatis mista
in rem & in personam, l. 7. supra de pet. her.
l. sed & si lege §. propenult. D. eod. Sunt &
tria judicia Divisionis ex XII tab. quæ sequun-
tur, in rem & in personam, Familix erciscun-
dæ, Communi dividundo, Finium regundo-
rum. Familix erciscundæ actio redditur inter
coheredes sumpto à magistratibus arbitro de re-
bus hereditariis dividundis. Familia enim res
hereditarias significat, l. pronuntiatio, §. 1.
D. de ver. sig. non nomina, non hereditatem.
Nam & nomina ipso jure divisa sunt inter cohe-
redes ex XII. tab. lege 6. hoc titulo, & heredi-
tas dividi non potest, lege 8. D. de rei vindic.
lege 4. D. Com. divid. nisi hereditas accipia-

tur pro rebus corporalibus quæ in hereditate continentur, ut l. 3. hoc titulo, & §. quædam, Instit. de act. familiæ erciscundæ actionem esse de hereditate dividenda, & can. nunquid 28. q. 1. fratres habere erciscundæ hereditatis confortium. In Glossis veterum, *Erciscundæ familiæ, διαπελέας εἰτίας*. *Ercitus διαπελεῖς ὑπαρχόντων*, à quo inerta, indivisa apud Festum lego. Verum non de rebus tantum hereditariis dividendis hæc actio est, sed etiam de præstanda invicem indemnitate, quæ sunt actiones personales ut si unus ex coheredibus sumptus fecerit bona fide in rem hereditariam, vel si rem hereditariam absumpserit, deteriore fecerit, vel si solus ex ea fructus perceperit, si eam sustulerit l. 3. & 19. hoc tit. l. item Labeo §. familiæ, D. eod. Illæ de rebus hereditariis dividendis, actiones reales sunt, quia uterque se heredem esse adserit, uterque hereditatem petit, alio tamen genere quam quo agitur petitione hereditatis: qui enim agit petitione hereditatis, se heredem esse ait, adversarium heredem esse negat in iudicio familiæ erciscundæ adversarium fatemur esse heredem, l. 1. §. & si possessor, D. si pars her. pet. l. fundus qui dotis §. si ego, D. eod. tit. sicut in communi dividundo adversarium esse socium, in finium regundorum adversarium esse adfinem.

XXXVI. Enarratio.

Sunt & tria iudicia) l. 1. D. eod.
 Inter coheredes) Apuleius ix. Metam.
Nec erciscundæ familiæ, sed communi dividundo formula dimicabo. Iudicia autem fa-

miliæ erciscundæ, & communi dividundo ideo instituta scribit Theophilus de action. §. 20. quia communio discordias solet excitare. Petrus Ravennas sermone clxii. *Hereditas mundana ante posteris infert iurgia, quam conferat censum: antequam dividat facultates scindit heredes antequam debitas tradat singulis portiones, successores ipsos dissecat, & mittit in partes.*

Sumpto à magistratibus arbitro] In actione etiam finium regundorum tres arbitri sumuntur ex 12. tab. vide Cujacium Observat. libro v. ca. xxi. & inf. tit. xxxix. Coheredes igitur, vel ex conventionem res hereditarias dividunt: & tunc fratres consortes pietatis officio fungi dicuntur in l. ult. D. eod. Qua in re notandum est, quod scribit Divus Augustinus in sermone de communi vita clericorum: *Ad ipsum sane, inquit, quia major est, pertinet divisio, & ad fratrem ejus electio.* Qua de re vide Cujacium ad l. 2. infra quando & puiibus qu. pars debetur ex bon. decur. vel arbitrum à magistratibus sumunt.

Nomina ipso jure] l. fundus qui dotis §. ult. Quintilianus declamatione cccxxxvi. *Patri tuo credidi, cujus ex parte dimidia heres es. An non possum à te petere semissem? petere utique possum.* Sic legendum videtur, nisi malis ita legere: *assem non possum*, ut paulo ante: *nunquid petere à te summam potest? minime, ut opinor.*

Hereditas dividi non potest] Sive, ut aiunt Græci, ἡ κληρονομία, ἢ γινω τὸ δίκαιον αὐτῆς οὐ διγείλαι: *hereditas, id est, jus ejus non dividitur.*

Ut l. 3. hoc titulo) Et l. 2. l. 51. §. 1. D. eod.
Ercitus] Joseph Scaliger legit, *erctus citus*
quem vide.

Apud Festum] Festus : *Increta, indivisa.*
Legit igitur, *inercta, indivisa.*

Adversarium fatemur esse heredem] l. qui
familia 37. D. eod. si Basilica sequamur. vide
tamen Cujacium Observ. ix. 36.

Adversarium esse adfinem] Ut in l. pen. D.
fin. regund. Festus : *Adfines, in agris vicini.*
Glossæ Philoxeni : *Adfinis, ἀσχετέμων.*

XXXVII. Communi dividundo.

V. tit. 3. lib. 10. D.

COMMUNI dividundo actio redditur inter
alios socios. Imo & inter coheredes, l. in-
ter, D. fam. erc. l. quibus, D. pro soc. Sed ple-
nior est actio fam. erciscundæ, quia in eam ve-
niunt non tantum quæ erant in bonis, sed etiam
quæ erant ex bonis mortis tempore, veluti res
commodatæ, aut depositæ, d. l. inter in pr. &
non est de una re, nec iterari potest, nisi ex ma-
gna causa. communi dividundo de una re agi po-
test, & subinde modo de hac, modo de illa, l. si
filia §. familia, l. fundus mihi, D. fam. erc. l. 4.
§. hoc iudicium, D. eod. tit. Habet autem
utraque mistam causam : Nam & actioni Com-
muni dividundo inest actio pro socio, & quæ-
libet præstatio personalis, l. 4. §. sicut.

XXXVII. Enarratio.

IMo & inter coher.) Si extra causam hereditatis res communes habeant, ut aiunt Græci ad d. l. inter. Imo inter eos quoque, quibus hereditario jure communis res est, potest & communi dividundo agi, d. l. quibus.

XXXVIII. Communia utriusque
judicii tam familiæ eriscundæ
quam communi dividundo.

Item hoc habet utraque commune, ut bonæ fidei sit, l. 3. hoc tit. sicut petitio hereditatis. Ut per arbitrum aut ex conventu divisione facta teneatur alter alteri evictionis nomine præscriptis verbis quasi ex empto venditio, aut permutatione, quia divisio instar emptionis & permutationis obtinet. l. 1. hoc tit. etiam si de evictione pactum vel stipulatio non intervenerit, l. 14. sup. fam. erc. uno casu excepto, quo pactum vel stipulatio necessaria est, si sciens coheres, vel socius rem in ea causa esse ut evinci possit, adjudicatam sibi eam rem acceperit & possederit, l. 7. hoc tit. Item illud commune est utriusque judicii, ut à non jure dato arbitro facta divisio, ratihabitione, aut consensu sociorum confirmetur, l. 2. hoc tit. Ut res, quam coheres vel socius emerit sibi ex communi pecunia, non fiat communis, l. 4. Ut instrumenta communia apud eum deponantur, quem præfes provinciæ elegerit, l. 5. Velim addi, vel arbiter ipse divisionis, l. 5. D. fam. erc. secundum generalem definitionem l. 2. C. de ped. jud.

Nam & divisio bonorum hodie vel per arbitrum fit datum specialiter, vel per præfidem extra ordinem. Ut corpora quæ defierunt esse communia fortè conventionem sociorum, aut destinatione defuncti, neutro in iudicio veniant, l. 9. quanquam quæ nunquam fuerunt communia venire constet in iudicium familiæ exerciscundæ, ut dixi supra, veluti res depositæ, aut commodatæ defuncto. Sunt & communia utrique iudicio alia pleraque quæ non recensentur in hoc titulo: Utramque esse duplicem, utramque perpetuam legitimam, quasi ex contractu, & alia quædam.

XXXVIII. Enarratio.

Sicut petitio hereditatis) l. ult. in fi. sup. de
petit. hered.

Ex conventu) *συμφώνω.*

Divisio instar emptionis) Divisio, *διόμην*,
vim emptionis obtinet, Bas.

Et permutationis) Et est actio præscriptis
verbis: videntur enim partes hereditatis inter
se commutare, Græci ad leg. 14. supra famil.
ercisc.

Etiamsi de evictione pactum) Judex jubere
debet, ut de evictione sibi invicem caveant. Si
vero id omiserit, ipsi inter se super evictione
convenire possunt. Græci ad d. l. 14. Sed
etsi nihil convenerit, alter alteri evictionis
nomine tenebitur.

Ut dixi supra) Titulo xxxvii.

Utramque esse duplicem) l. 10. D. fin. re-
gund. l. 2. §. in familiæ, l. 44. §. qui familiæ,
D. famil. ercisc. l. 2. §. 1. D. comm. divid. l. 1. §.

ad hæc , C. de ann. except.

Legitimam] Dictum supra tit. xxxvi.

Quasi ex contractu] §. 3. & 4. Instit. de obligat. qu. ex contr. Sed & alia ratione utraque duplex est, quia ex duobus constat, id est, rebus & præstationibus , l. 22. §. pen. D. famil. ercisc. l. 4. §. sicut , D. comm. divid.

X X X I X. Finium regundorum.

V. tit. I. lib. 10. D.

INter judicia divisionis pono etiam actionem de finibus , qui forte confusi , vel obscurati , vel occupati sunt dirigendis , dirimendis , determinandis inter adfines , quam veteres Galli interpretantur (plet de bonnes) actionem arbitrariam , ut rei vindicationem , non bonæ fidei , & dicere possim de finibus erciscundis , ut Apulejus in Metamorphosi , viæ erciscundæ. Nec ambigitur , quin sit mista actio in rem & in personam. Est igitur quadriga mistarum actionum hæc , Petitio hereditatis , Familiæ erciscundæ , Comuni dividundo , Finium regundorum , quas tamen omnes existimandum est plerunque magis esse in rem quam in personam , l. si quis cum , D. Comm. divid. l. furiosus , D. de obl. & act. i. principaliter esse in rem : nec enim sunt ex contractu , & hereditatem potissimum vindicant , vel id quod cuique competit in hereditate aut re communi , vel etiam fines , ut No. 69. Sed & rationem admittit actio finium regundorum ejus , quod ad finem adfini dare facere oportet , §. si finium Instit. de off. jud. l. 4. §. i. D. fin. reg. quæ actio

personalis est, & qua personales etiam ex actiones sunt, ideo neque usucapio. eis obstat, neque præscriptio longi temporis. i. x. aut xx. annorum: quæ tamen alio respectu, qua reales magis sunt, videretur objicienda, sed placuit exigî xxx. annorum spatium. Quia igitur actio finium regundorum datur si lis consistat intra pedes quinque) hic enim est finis finium) actio in rem si amplioris terræ controversia sit: hæc perimitur præscriptione longi temporis, illa non item, & quod ait l. pen. hujus tituli quinque pedum præscriptionem esse summotam, hoc est de quinque pedum controversia arbitros tres ex XII. (sicut in vindicationibus ex lege, si vindiciam falsam tulit) vel arbitros singulos ex lege Mamilia judicare non observata præscriptione longi temporis l. ult. Cod. Theod. eod. & ut additur in eod. Cod. hac sola præscriptione actorem repelli: Si veteribus finem cum signis limes inclusus congruum erudita arte præstiterit, in concilio Spalensi II. Si veteribus signis limes præfixus monstraverit reo jus esse retentionis. Et signis ut poëta ait, signare campum: & Arcadius Augustus apud Gramaticos: Cum signis & sigillis terminos constituimus. Ex lege XII. & lege Mamilia non erat usucapio intra quinque pedes, quoniam hanc latitudinem iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, ut Aggenus Urbicus ait, & iter quidem ad eundum ambulandum i. servitus itineris cum prædio usucapi potest, iter ad culturas vel ut loquitur Varro, iter limitare usucapi non potest, sed neque longo tempore adquiri l. pen.

XXXIX. Enarratio.

Interjudicia divisionis) *τα ἰσχυθέσια διαχω-*
ρίζουσι πλὴν δὲ πλὴν γλῶσσῃ ἀπὸ τῆς πλετοχωροῦ, ἢ τοι
ἀσυγείτονος : Terminī separant agros inter se con-
fines , ut aiunt interpretes Hermogenis.

Inter adfines) *Homerus Iliade M.*

Αλλ' ἄστ' ἀμφ' ἔργισι δύο ἀν' ἔρε θεράαδιον
Μέτρα ἐν χερσίν ἔχοντες ἐπιζύωσιν ἐν ἀγούρη.

Sed sicut de finibus duo contendunt
Mensuras in manibus tenentes communi in
arvo.

Ut rei vindicationem) *l. qui restituere 68.*
D. de rei vind.

Quin sit mista) *l. i. D. fin. reg. §. quæ actio-*
nes , de action.

Petitio hereditatis) *l. sed etsi 25. §. petitio,*
D. de petit. hered.

Si lis consistat intra pedes q.] *Theodorus*
Hermopolites heic scribit , finium regundorum
actionem dari , ἐν τὸς πέντε ποδῶν αὔσης ζήτησεως
εἰ δὲ πλείονος γῆς πλὴν in rem. Vide leg. si fi-
nalis , C. Theod. eod. tit.

Tres ex XII. &c.] *M. Tullius l. de LL. Quo-*
niam usucapionem XII. tabule intra quinque
pedes esse noluerunt , depasci veterem possessio-
nem Academiae ab hoc acuto homine non sine-
mus , nec Mamilia lege singuli , sed ex his tres
arbitri fines regemus. Vide Observat. libr. v.
cap. XXI.

Si vindiciam falsam tulit) *Festus in v. vin-*
diciæ : Et in XII. Si vindiciam falsam tulit ,
... Si velit is , arbitros , arbitros tres dato.

In concilio Spalensi II.) C. II.

Ut Poëta ait) Virgilius Georg. i.
 Apud Gromaticos] Varios auctores de limitibus.

Aggenus Urbicus] d. lib. de limitibus.

Vel ut loquitur Varro] Lib. iv. de LL.

Longo tempore) Vide Cujacium ad leg. 4.
 in fi. D. de usurpat. & usucap.

XL. De consortibus ejusdem litis.

IN Basilicis, *ἡ δὲ κοινωνία τῆς αὐτῆς δίκης*)
 Quia ut rei, ita litis ejusdem est societas quædam, quotiens ejusdem rei nomine plures agunt, aut conveniuntur, & consortes ejusdem litis quorum communis est res in judicium deducta, qui Eschylo *σώδῃσι*, cujus interpret: *σώδῃσι λέγονται οἱ ἴσον μέρος ἐν τῇ δίκῃ τῆς αἰτίας*. alias Pindaro, *σώδῃσι* sunt testes illo loco, *σώδῃσι δ' αὐτῶ ἰολάου τύμβῳ*. Nobis Syndici actores sunt, vel defensores civitatum aliorumve corporum, l. placet, supra de Episcopis & clericis, qui procuratorum partibus funguntur, lege 6. §. pen. D. quod cujusque uniu. Vel consortes ejusdem litis sunt socii inter quos communis est ea res, de qua litem simul omnes contestantur, vel unus eorum tantum. Sed si unus tantum litem contestatur suo nomine & pro parte sua, ex lege Constantini si agat repelli potest, præscriptione hujusmodi quod agat non adjuncta persona consortium, vel si conveniatur tueri se potest hac exceptione: Quod habeat consortes, l. 1. Cod. Theod. de dom. rei quæ pos. 5. & inde Sidonius Apollinaris iv. Epist. Non est cur dicere incipias, habeo consortes, nec dum celebrata

divisio est, quod creditoribus malis dicitur bene. Sed hoc ante Constantinum non obtinuit. Nam & cum quo consortium ei colluisset actor præteritis aliis, vel si haberet actor consortes sine voluntate eorum pro parte sua experiri potuit. Et potest etiam hodie ex l. 1. hujus tituli restituto in re antiquo, & sublata lege Constantini pro sua quisque parte & persona agere & respondere indistinctè, five unius fori sint consortes omnes, five diversi, & five litem jam omnes simul contestati sint, vel defunctus, cui heredes extiterunt, ut l. si petitor, & l. non idcirco, D. de jud. l. tutores §. pen. D. de admin. tut. five nunc primum iudicium dicat, vel accipiat unus eorum pro parte absentibus aliis, & male Accursius l. 1. addit hæc verba, post litem contestatam ab aliis. Potest etiam communi nomine unus in solidum agere sine mandato consortium oblata satisfactione de rato, vel defendere oblata satisfactione iudicatum solvi, l. 2. h. t. five cæteri, qui modo absunt, litem contestati sint, five solus ipse litem contestari velit: Nam hæc verba l. 2. Post litem legitime ordinatam, non significant litem contestationem. aliud enim est litem ordinare, aliud contestari. Ordinare est præparare & constituere personam actoris, & rei & iudicis, ac se præmunire, l. Pap. §. 1. & 2. D. de inoff. test. & quod ordinabatur in l. 20. D. de prob. id est, præparabatur in l. liberis §. ult. D. de lib. cau. & Festus, ordinato iudicio partes litem contestari. Igitur sententia l. 2. hæc est, consortium cavere de rato, vel de iudicatum post litem ordinationem, & ante litem contestationem, ut l. Ponponius §. pen. D. de

procur. Non inficior, & post litis contestationem cavere eum, si forte post litem ab omnibus, vel adversus omnes contestatam, alii abesse cœperint, & unus communi nomine rem persequi velit, arg. l. nihil, sup. de procurat. Ergo personis, quibus sine mandato agere licet, l. sed & ex personæ, D. eodem, consors adjungi potest ex d. l. 2.

X L. Enarratio.

IN Basilicis) Libro XII. tit. III.
IV. Epistolarum) Epistola XXIV.

Aliud enim est item ordin. al, cont.) Vide Cujacium observat. libro XVIII. cap. XXIII. & recitat. ad l. 20. de probat. libro XLIII. Digest. Salvii Juliani.

Et Festus) In v. contestari.

X L I. De noxalibus actionibus.

Vide titulum quartum lib. 9. ff. & tit. 8. lib. 4. Instit.

NOxales actiones sunt in personam, non in rem, ex privatis delictis servorum, quæ commiserunt inficio, aut sciente & vetante domino, aut nequeunte vetare. Quibus non hoc agitur, ut dominus noxæ dedat. servum, sed ut damnetur damnum sarcire quod fecit servus, pœnamque præstare, l. 3. hoc titulo. Nam pœnales, & pecuniariæ actiones sunt, l. 10. §. quotiens, D. de comp. & eleganter l. 6. §. 1. D. de re jud. solius noxæ deditio nullum iudicium esse, sed pecuniariam condemnationem

præcedere, noxæ deditioem sequi. Denique ut ex edicto de his qui effuderint vel dejecerint, patet, alterius iudicii adjectionem esse. Quod etiam exemplum sententiæ monstrat in titulo de off. jud. iv. Inst. P. Mævium L. Titio in decem aureos condemno, aut noxam dedere. Denique in condemnatione est litis æstimatio, in solutione deditio ex duodecim tab. videlicet antequam actum sit iudicati, l. item veniunt §. idem recte, D. de pet. her. Nec tamen noxæ deditio etiam si dominum liberet condemnatione, eo liberat quod ex delicto servi ad eum pervenit, l. pen. hoc titulo. Recte dixi, ex privatis delictis. Nam legibus iudiciorum publicorum fere omnibus servi rei fieri possunt, l. hos accusare, §. omnibus, D. de accus. non legibus privatorum, quia cum servo nulla actio est. Recte, inscio, aut vetante domino. Nam si sciente nec vetante quod vetare potuit, vel jubente, vel opem & consilium dante domino, noxæ dedendæ facultatem non habet, & suo nomine tenetur in solidum, l. ult. Recte autem vindicationibus junguntur noxales actiones, quia actio ad exhibendum, quæ sequenti titulo proponitur, tam noxali iudicio acturo datur, quam vindicatur, l. 3. §. si quis noxali, D. ad exhib.

XLI. Enarratio.

INscio, aut sciente, &c.] l. 2. 3. & 4. D. eod. l. 2. 3. & 4. hoc titulo, l. 1. §. 1. D. si famil. furt. fec. dic.

Noxæ deditioem sequi) Vide Cujac. Nectas Instit. eod.

Aut noxam dedere) Ut in §. 1. Instit. de offic. jud. id est, ipsum corpus quod deliquit, & noxa igitur pro reo, ut Græcis *βάραδρον*. *βαράδρον ἀζι*, Ammonius. Vide Cujacium ad §. 1. Instit. eod.

Fere omnibus] Excepta l. Julia de vi privata, d. l. hos accusare.

XLII. Ad exhibendum.

V. tit. 4. lib. 100. ff.

ACTIO igitur ad exhibendum, quæ & exhibitória dicitur, datur tam propter noxales actiones, quam propter vindicationes, & est veluti præparatoria vindicationis, aut noxalis actionis, ut interdictum de liberis exhibendis est præparatorium interdicti de liberis deducendis, lege 3. §. 1. D. de lib. exhib. si res mobilis sit, lege quod legatur, D. de jud. l. adversus, inf. de cri. exp. her. Exhibitionem enim sequitur vindicatio, quæ directa & principalis actio est, l. 3. §. ibidem, l. si quis hominem, D. eodem, nisi arbitrio judicis rem adversarius restituerit. Nam exhibendi verbum etiam restituendi significationem recipit, l. Julianus §. quantum, D. eodem & in l. pacto, sup. de pac. exhibendis, i. restituendis. Vel exhibitionem sequitur noxalis actio, & noxæ deditio vindicationem parit quasi domino ei cui servus noxæ deditus est, noxæ enim deditio mutatio domini est. Dicitur autem actio ad exhibendum incerti actio, lege penult. D. depos. quia magis in id quod interest, quam in rem datur, & fane qui judici jubenti exhiberi non paret,

quod iustum arbitrium dicitur passim, & præceptum, l. 7. hoc tit. condemnatur in id quod interest, l. Jul. §. ult. D. eod. vindicatio certi actio est. Utraque arbitraria, atque etiam noxalis actio. Sic autem exhibitoria actio dicitur ad exhibendum, ut redhibitoria, ad redhibendum, l. 28. D. de ædil. ed.

XLII. Enarratio.

Propter noxales actiones] l. 3. §. si quis, D. eodem.

Propter vindicationes] l. 1. eod. & d. l. 3. §. est autem.

Si res mobilis sit] Nam res immobiles satis se exhibent: & ideo Græci res immobiles vocant *ἄσφατον φανεράν*, substantiam obscuram & nec manifestam, Lysias contra Dogitonem.

Nam exhibendi verbum etiam restit. & c.] Itaque auctores Basilic. actionem ad exhibendum restitutoriam vocant, *ἀπονομοτασίω ἐκ τῆς ἀξίω-
γῆς*, ad l. ult. hoc tit.

Noxæ enim deditio mutatio dom. est] Per noxæ deditioem servi dominium à veteri domino in perpetuum recedit, §. 3. instit. de noxal. act.

Quia magis in id quod interest] Cujus incerta quantitas est.

Utraque arbitraria] Rei vindicatio arbitraria est, l. qui restituere 68. D. de rei vindic. & exhibitoria, l. 3. §. ibidem D. ad exhibend.

XLIII. De alex lusu & aleatoribus.

V. tit. 5. lib. II. D.

SEQUITUR titulus, de alex lusu & aleatoribus. Secundum ordinem edicti perpetui, cujus rationem exposuimus in Digestis. Cæterum is quidem titulorum ordo hic observatur, sed non etiam rerum continuata series. nec enim res ulla præcedit cum qua conferri hic titulus possit. Alex nomen omnem fortunæ lulum complectitur, nec dum talorum aut tesserarum jactarum è pyxide. i. fritillo vel phimo, quam pyxidem appellari opinor illo versu Juvenalis, Partos gladio vel pyxide nummos, neque tamen omnis generis alea legibus prohibetur, excipit Justinianus prima Constitutione tituli hujus, ludos quinque, quod virtutis causa suscipiantur, ut l. 2. D. eodem, l. qua actione s. si in colluctatione, D. ad l. Aquil. μονόβολον, id est, singularis saltus, κρητομονόβολον, saltus conto suffultus, κωντανός, κόνταξ χάρης τῆς πρόρπης, jaculatio hastæ, pili vel conti sine cus- pide, quæ Quintani jaculatio dicitur ab inven- tore, hodièque Quintana vulgo. ὠξυχυτή, col- luctatio, ἰππική, Troia, sive Pyrricha, curricu- lum equorum, cui similes sunt κιντζούδρα & τάρνε, ludi explicati à Nicephoro Gregora li- bro decimo. Cæteri interdicti sunt, non tan- tum si pecunia posita ludatur, sed et si quod maxime notandum est, positus lupinis, argen- to Comico, in vicem pecuniæ veræ postea per- solvendæ victori, l. 1. hujus tituli, l. 25. & l. ult. sup. de epis. aud. & est non leve crimen, si

quis vetita luserit alea, cujus odio multa singulariter recepta sunt, ut condictio quasi indebiti competat ei, qui victus alea sciens ultro solvit, id quod in alea omisit, vel eo cessante, in urbe præf. urbi, in municipiis patri, aut defensori civitatis, aut præfidi provinciæ, ut erogetur in opera publica. Fuit olim ejus rei in urbe cura ædilium. Martialis. Ædilem rogat udus aleator. & alio loco: Nec timet ædilem mota spectare fritillo. & Seneca, loca ædilem metuentia, popinas, ubi plerunque luditur alea, & prostibula & fuit olim pœnalis actio in quadruplum, hodie in simplum, famosa, ut opinor. nam & aleatorum nomen infame quamobrem tesserarios se appellari malebant, ut latrones, πορταίς. Item receptum est, ut susceptori aleatorum, qui aleatoribus ipsis longe nequior est, impune fiat furtum, & injuria, damnumque detur impune, & ut qui cogit ad ludum gravi multa coërceatur, vel ducatur in latomias, aut vincula publica, l. 1. & 2. D. eodem. Et ut conditionem ejus, quod alea lusum est, nulla præscriptio obstet, nisi annorum 2. quod & l. 1. hujus tituli fuisse cautum Eustathius auctor est lib. de temporibus. Et ut arcanæ popinæ in quibus alea luditur, publicentur, l. 2. hoc titulo, quæ etiam nominatim interdicit equorum ligneorum lusu, quasi scilicet magis in aleæ speciem, quam virtutis cadat. Et ut victori nulla sit petitio ejus quod alea vicit, ut l. periculi D. de nau. fœn. & sane si retentionem non habet, & petitionem multo minus.

XLIII. Enarratio.

EPyxide, i. fritillo, vel phimo) Vetus Ju-
venalis Scholiastes ad versum quintum,
Sat. xiv. *Fritillus, pyxis cornea, quæ fimus
dicitur Græce.*

Illo versu Juvenalis) Sat. xiii. rectius, ta-
men, ut videtur, idem Scholiastes: *Veneno,*
inquit vel gladio. Idem Juvenalis Sat. vi.

*At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ,
Sed tamen & ferro.*

Lactantius III. 15. *Quos non aliter intueri de-
cet, quam medicos, quorum tituli remedia ha-
bent, pyxides venena.*

Κοιτομηνόβολον] Aliud est κροντοπαίκτης, cujus
meminit Balsamo ad canon. I. Synodi vi. in
Trullo: contiludium, contiludicrum, de quo
Julianus Imperator in ænigmatate, εἰς κροντοπαί-
κτων: quod quia nondum ineditum est, non
gravabor heic adscribere.

Ιουλιανὸς δυσσεβοῦς αἰνιγμῶς εἰς τὸν κροντοπαί-
κτων.

Ἐστὶ π δένδρον τῷ ἀκτόρων μέσον,
οὐ ρίζα κῆ ζῆ κῆ λαλεῖ καρποῖς ἄμα,
ὦρα δὲ μιᾶ κῆ φυτεύεται ξένοις.

Καὶ καρπὸν αὐξῆ, κῆ τρυγᾶται ριζόθεν.

Ejus interpretationem eruditis relinquo. Hinc
κροντοπαικτικὴ cujus meminit Nicephorus Blem-
midas in Epitome Logices capite tertio.

Troia sive Pyrricha) Scholiastes Hephæ-
stionis: ἢ καλουμένη πυρρίχη, ἔνοπλος ὄρχητις ἔσται.
Athenæus libro decimo quarto. πολεμικὴ δὲ δο-
θεῖ εἶναι ἢ πυρρίχη, ἐν ὅπλοις γὰρ αὐτῶ παῖδες
ὄρχουῦται. Eustathius ad Iliad. ἰὼ δὲ πολεμικὴ

ἄρχησις καὶ ἡ πυρρική. Servius in v. *Æneidos*:
Ut ait Suetonius Tranquillus, lusus ipse quem
vulgo Pyrricham appellant. Vide Suetonium
Julii cap. xxxix. & Octav. c. xliii.

Κιντζούθρα] Cujacius depravatam lectionem
 secutus est, & interpretes Joannis Cantacuzeni.
 Joannes Meursius in Glossario Græcobarba-
 ro legit, καὶ τζούθρα. Cantacuzenus historię
 libro primo capite quadragesimo secundo, καὶ
 πλὴν λιγυρῶν καὶ τζούθρα καὶ τὰ περιεμμένα, forte
 legendum, τζούθρα.

Et τόρνι) περιεμμένα, Cantacuzenus loco ci-
 tato. Aliis τρνιύσαιτα. Auctor Græcobarbarus
 ineditus: καὶ ἀπέναντι εἰς τὰ τετραχῆλια ἢ εἰς τὰ τορ-
 νήματα. torneamenta.

Argento comico) Aurum comicum, Plau-
 tus *Pœn. Act. iii. Sc. ii.*

Vetita luserit alea] Horatius *Carminum* li-
 bro tertio Ode vigesima quarta. *sem malis ve-*
tita legibus alea.

Martialis] Lib. i epigr. ult.

Et alio loco] Lib. xiv. i.

Seneca] *De vita beata cap. vii.*

In quadruplum) Asconius Pedianus in di-
 vinationem: *Quadruplatores* (ex quorundam
 sententia) *eorum reorum accusatores, qui con-*
victi quadrupli damnari soleant, ut aleæ.

Aleatorum nomen infame) Apud Græcos.
 Theophrastus περὶ ἀπονοίας: μηδεμίαν αἰσχρὴν
 ἰργασίαν ἀποδοκιμάσασθαι, ἀλλὰ κηρύττειν, μαγειρεύειν,
 κυβεύειν, &c. ait, hominem perditum à nullo
 turpi artificio se abstinere, præconem esse, co-
 quum esse, aleatorem esse. Inter artes quæ à
 Romanis etiam improbantur Cicero ponit lu-
 dum talarium, libro primo de Officiis.

Quamobrem tesserarios] Ammianus Marcellinus libro vigesimo octavo. *Quidam ex iis, licet vari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoque se cupientes appellari tesserarios.*

Nisi annorum l.) Vide Cujac. lib. de temporibus cap. xxxii.

XLIV. De religiosis & sumptibus funerum.

Vide tit. 7. lib. ii. D.

Possit hic titulus referri ad vindicationes, de quibus agitur in hoc libro, ut in eas intelligamus non cadere res religiosas. Pro certo constabat sacras, aut sanctas vindicari non posse quasi nostras. Non possunt etiam jure domini, quasi nostræ vindicari res, aut loca religiosa, veluti monumenta aut sepulchra, in quæ mortuus illatus est, l. 4. hoc titulo, aut ambitus horum, vel qui his lapides adhærent, non usucapi, non permutari, non pignerari, non vendi specialiter, nec nisi modica sint loca venditioni prædii accedunt, l. 5. D. de sep. viol. l. in modicis, D. de cont. emp. nec enim Mausolea accedunt. De sumptibus funerum, qui eos fecit, si alia ei actio non sit, etsi ad eum non rediit res defuncti, datur ei actio funeraria similis actioni negotiorum gestorum, adversus heredem, aut bonorum possessorem, aut patrem ad quem præmortuæ filiæ dos rediit, & datur ante privilegia, l. pen. D. eodem & agitur etiam extra ordinem eorum nomine, quæ quis pio functus officio consumpsit in morbum defuncti, l. 3. hoc titulo.

XLIV. Enarratio.

Non vendi specialiter) Obstat lex , si per imprudentiam §i. §. si quis locum, D. de evict. si Claudii Salm. interpretationem sequamur : nam locum ibi accipit pro monumento ad inscriptionem Herodis Attici. Omnino male : monumenta enim vendi non possunt. Species d. §. hæc est : Titius locum purum vendidit. Heres autem venditoris voluntate emptoris in eo sepultus est. actio de evictione intercidit, hoc enim casu emptor proprietatem amisit : quia religiosæ res in nullius dominio sunt. Nec est, cur queratur emptor, cum voluntate ejus venditor ibi sepultus sit.

Nec enim Mausolea acced.) Isidorus Originum decimoquarto cap. xi. *Mausolea sunt sepulchra, seu monumenta Regum à Mausoleo Rege Ægypti.*

Aut patrem) vel maritum, si dotem lucretur, l. etsi quis 14. §. ult. l. in eum 16. l. Neratius 20. §. pen. & l. Celsus 22. D. eodem titulo apud Hebræos hæc inter appendices recensentur, ut medicorum cura uxori à marito præstetur, si ægrotaverit : ut ab eo redimatur, si capta sit ab hostibus : ut sepeliatur ab eo, si fuerit mortua, ut ex Maimonide refert Seldenus in libro de successionibus ad LL. Hebræorum.

Quæ quis pio functus officio) Sumptus in cadaver communi humanitatis jure & pietatis gratia facti, non repetuntur : quia tamen sine pietatis intentione nemo alienum cadaver funerat, Onosander Strategici capite tri-

gesimo sexto, ὁσία μὲν γὰρ καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἀποικισ-
μένων ἐν σέβει. *Judex despiciet, an quis in hoc
fuerit pius, ut mortuum sepeliret, ne in sepul-
tus jaceret, non etiam ut suo sumptu id face-
ret. Certe si testatus sit, quo animo faceret,
nullam quæstionem patietur, l. etsi quis 13. sed
interdum, d. eodem titulo.*

FINIS.

ADDENDA.

TOMO I.

P Ag. 20. lin. 32. in Natali D. Nicetas Ser-
 rarum Epif. in catena in Matth. cap. xi.
 v. xi. ἢ γὰρ ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν, εἶδε ὁμοιω-
 ἀνδρῶν καὶ τέχνη, ἀλλὰ ξένον τινα τόκον τῆ παρθέτου
 ἢ καὶ ἐκ γυναικὸς ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐκ παρθένου κυηθεῖς.
*Non enim nudus & solus homo erat, neq; huma-
 more genitus, sed mirabili quodam & insolito
 conceptu, non ex muliere simpliciter, sed ex
 virgine editus.*

Pag. 21. lin 6. Deus & homo. vide sermo-
 nem D. Augustini de diversis lii.

P. 31. lin. 23. Epist cxxxvii. & sermon xxxi.
 de divers. in exemplo libelli dati à Paulo sanc-
 to Augustino.

P. 33. lin. 8. ecclesiæ. S. Basilius apud Nice-
 ram in catena in Matth. cap. v. vers. 42. παρὰ
 τοῖς πῶ ἐπιμέλει ἐν τῶν πλωχῶν ἐμπιστευομένοις : &
 paulo post: πῶ πᾶ τῶν πλωχῶν ὀκνηνομεῖν πεπιστευμένοι.

P. 72 lin. pen to. 1. Gregorius Turon. Mirac.
 lib. i. cap. xix. *Multos vidimus, qui vel in Ior-
 dane, vel in aquis Levidæ urbis tincti, &c: &
 cap. xxiv. ubi infans intinctus fuerit.*

P. 74. lin. 17. à fide devii. Christi defugæ,
 Prudentio ωεῖ σεφ. hym. i.

P. 77. lin. 14. de virginitate.

Καὶ τίμιον) S. Hippolytus in libro de Anti-
Christo : καὶ δείξει αὐτοῖς τὴν τίμιον σταυρὸν : osten-
det ipsis , (Judæis) venerabilem crucem.

P. 190. lin. 10. leges. Varro v. de LL. orator
dicitur agere causam.

P. 199. lin. 31. Divus Augustinus in serm.
iv. de diversis : ut non sint suscepti nostri , sed
advocati : & Quæst.

P. 221. lin. 24. fragilitate. Quintilianus de-
clam. cccxxxvi. Circumscripsisti fratrem, nec dif-
ficile fuit minorem.

P. 268. lin. 4. collat. l. 2. C. de jur. propt.
cal. dan.

P. 330. lin. 5. Hermogenis.

Dirigendis, &c.] Boëtius in Topica Cic Re-
gi fines dicuntur , quoties unusquisque ager pro-
priis finibus terminatur.

FINIS.

TITULI LIBRORUM

novem Codicis, per literas.

A

- D**E abigeis, lib. 9. tit. 37.
De abolitionibus, lib. 9. tit. 42.
De acceptilationibus, l. 8. tit. 43.
De accusationibus & inscriptionibus, l. 9. t. 1.
De actionibus empti & venditi, l. 4. t. 49.
De actionibus hereditariis, l. 4. t. 16.
De actore à tutore, seu curatore dando, l. 5. t. 61.
Ad exhibendum, l. 3. tit. 42.
Ad legem Corneliam de falsis, l. 9. tit. 22.
Ad legem Corneliam de sicariis, l. 9. tit. 16.
Ad legem Falcidiam, l. 6. tit. 50.
Ad legem Fabiam de plagiaris, l. 9. tit. 20.
Ad legem Juliam de adulteriis & stupro, l. 9. t. 9.
Ad legem Juliam de ambitu, l. 9. tit. 26.
Ad leg. Jul. de vi publica seu privata, l. 9. t. 12.
Ad legem Juliam majestatis, l. 9. tit. 8.
Ad legem Juliam reputandarum, l. 9. t. 27.
Ad legem Viselliam, l. 9. tit. 21.
De admin. tut. & cur. & de pecun. pupill. foeneranda, vel deponenda, l. 5. tit. 37.
De adoptionibus, l. 8. tit. 47.
De adquir. & retinenda possessione, l. 6. t. 32.
Ad S. C. Macedonianum, l. 4. t. 28.
Ad S. C. Orphitianum, l. 6. t. 57.
Ad S. C. Tertullianum, l. 6. t. 56.
Ad S. C. Trebellianum, l. 9. t. 49.
Ad S. C. Turpilianum, l. 9. t. 45.
Ad S. C. Velleianum, l. 4. t. 29.

Index titulorum.

- De adfertione tollenda, l. 7. t. 17.
De ad adfessoribus, domesticis, & cancellariis
judicum, l. 1. t. 52.
De advocatis diversorum judiciorum, l. 2. t. 7.
De advocatis fisci, l. 2. t. 8.
De ædificiis privatis, l. 8. t. 10.
De ædilitiis actionibus, l. 4. t. 58.
De ælex lusu, & aleatoribus, l. 3. t. 43.
De alendis liberis ac parentibus, l. 5. t. 25.
De alien. judicii mutandi causa facta, l. 2. t. 54.
De alimentis pupillo præstandis, l. 5. t. 50.
De alluvionibus, & paludibus, & pascuis ad
alium statum translatis, l. 7. t. 41.
De annali except. Italici contractus tollenda,
& de divers. temp. & except. vel præscript.
& interruptionib. l. 7. t. 40.
De annonis & capitu administrantium, vel ad-
fessorum, aliorúmve publicas sollicitudines
gerentium, vel eorum qui aliquam consecu-
ti sunt dignitatem, l. 1. t. 52.
An servus ex suo facto post manumissionem
teneatur, l. 4. t. 14.
De apostatis, l. 1. t. 7.
De appellat. & consult. l. 7. t. 51.
Arbitrium tutelæ, l. 5. t. 51.
De auctoritate præstanda, l. 5. t. 59.

B

- D**E bonis auctoritate judicis possidendis, seu
venundandis & de separationib. l. 7. t. 72.
De bon. eor. qui mortē sibi cōsciverūt, l. 9. t. 50.
De bon. libertorum, & jure patronatus, l. 6. t. 4.
De bon. maternis, & materni generis, l. 6. t. 60.
De bon. proscript. seu damnatorum, l. 9. t. 49.
De bonis, quæ liberis in potestate constitutis,
ex matrimonio, vel aliter adquiruntur, &

Per Literas.

eorum administratione, l. 6. t. 16.

De bonor. possess. contra tabulas liberti, quæ patronis, vel liberis eorum datur, l. 6. t. 13.

De bon. possess. contra tabulas, quam pater liberis pollicetur, l. 6. t. 12.

De bon. possess. secundum tabulas, l. 6. t. 11.

C

DE caducis tollendis, lib. 6. t. 51.

De calumniatoribus, l. 9. t. 46.

De Carboniano edicto, l. 6. t. 17.

De causis ex quibus infamia alicui non irrogatur, l. 2. t. 11.

De codicillis, l. 6. t. 36.

De collationibus, l. 6. t. 20.

De collusione detegenda, l. 7. t. 20.

De commerciis & mercatoribus, l. 4. t. 63.

Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei judicatæ non habere, lib. 7. t. 57.

Communia de legatis & fideicommissis, & de in rem missione tollenda, l. 6. t. 43.

Communia de manumissionibus, l. 7. t. 15.

Communia de successionibus, l. 6. t. 59.

Communia de usucapionibus, l. 7. t. 30.

Communia utriusque iudicii, tam familiæ erisc. quàm communi dividundo, l. 2. t. 38.

De commodato, l. 4. t. 23.

De communium rerum alienatione, l. 4. t. 52.

Communi dividundo, l. 3. t. 37.

De communi servo manumisso, l. 7. t. 7.

De compensationibus, l. 4. t. 31.

De concubinis, l. 5. t. 26.

De conditione ex lege, & sine causa, vel iusta causa, l. 4. t. 9.

Index Titulorum

- De conditione furtiva, l. 4. t. 8.
De conditioni indebiti, l. 4. t. 5.
De conditione ob causam datorum, l. 4. t. 6.
De conditione ob turpem causam, l. 4. t. 7.
De conditionibus insertis tam legatis, quàm
fideicommissis & libertatibus, l. 6. t. 46.
De confessis, lib. 7. t. 59.
De confirmando tutore, l. 5. t. 29.
De confortibus ejusdem litis, l. 8. t. 40.
De constituta pecunia, l. 4. t. 18.
De contract. judicum, vel eor. qui sunt circa
eos, & inhib. donat. in eos faciendis, & ne
administrationis tempore proprias ædes æ-
dificent sine sanctione pragmatica, l. 1. t. 53.
De contrahenda empt. & venditione, l. 4. t. 38
De contrahenda & committenda stipulatione,
lib. 8. t. 37.
De contrario judicio, l. 5. t. 58.
Creditorem evict. pign. non debere, l. 8. t. 45.
De crimine stellionatus, l. 9. t. 34.
De crimine peculatus, l. 9. t. 28.
De crimine sacrilegii, l. 9. t. 29.
De crimine expilatæ hereditatis, l. 9. t. 52.
De custodia reorum, l. 9. t. 4.
De curatore furiosi, vel prodigi, l. 5. t. 70

D

- D**ebitorem venditionem pignorum impe-
dire non posse, l. 8. t. 28
De dediticia libertate tollenda, l. 7. t. 5.
De defensoribus civitatum, l. 1. t. 55.
Depositi, vel contra, l. 4. t. 34.
De dilationibus, l. 3. t. 11.
De distractione pignorum, l. 8. t. 27.
De dividenda tutela, & pro qua parte quisque
tutorum conveniatur, l. 5. t. 52.

Per literas.

De diversis rescriptis & pragmaticis sanctionibus, l. 1. t. 23.

Divortio facto, apud quem liberi morari, vel educari debeant. l. 5. t. 24.

De dolo malo, l. 2. t. 28.

De donationibus, l. 8. t. 57.

De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis, l. 5. t. 3.

De donationibus inter virum & uxorem, & à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione, l. 5. t. 16.

De donationib. quæ sub modo vel condit. vel ex certo tempore conficiuntur, l. 8. t. 54.

De dote cauta & non numerata, l. 5. t. 15.

De dotis promissione, vel nuda pollicitatione. lib. 5. t. 11.

De duob. reis stipulandi & promitendi. l. 8. t. 39

E

DE edendo lib. 2. t. 1.

De edicto D. Adriani tollendo, & quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur, l. 6. t. 3.

De emancipationibus liberorum, l. 8. t. 48.

De emendatione propinquorum, l. 9. t. 15.

De emendatione servorum, l. 9. t. 14.

De eo qui pro tutore negotia gessit, l. 5. t. 45.

De Episcopali audientia, & de diversis capitulis, quæ ad jus curamque & reverentiam pontificalem pertinent, l. 1. t. 4.

De Episcop. & cler. & orphanotrophiis & brephotrophiis, & prochotrophiis, & xenodochiis, & asceteriis, & monachis, & privilegiis eorum, & castrensi peculio, & de redimendis captivis: & de nuptiis clericorum veteris, seu permissis, l. 1. t. 3.

Index Titulorum

De errore advocatorum, vel libellos seu preces concipientium, l. 2. t. 9.

De errore calculi, l. 2. t. 5.

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri l. 8. t. 26.

Etiam per procuratorem causam in integrum restitutionis agi posse, l. 2. t. 48.

De evictionibus, l. 8. t. 44.

De eunuchis, l. 4. t. 42.

De except. sive præscriptionib. l. 8. t. 35.

De excusationib. & temporib. earum, l. 5. t. 62.

De excusationibus veteranorum, l. 5. t. 65.

Ex delictis defunctorum, in quantum heredes conveniantur, l. 4. t. 17.

De exhib. & transmittendis reis, l. 9. t. 3.

De executione rei judicatæ, l. 7. t. 5.

F

DE falsa causa adjecta legato, vel fidei commisso, l. 6. t. 44.

De falsa moneta, l. 9. t. 24.

Familiæ erciscundæ, l. 3. t. 36.

De famosis libellis, l. 9. t. 36.

De feriis, l. 3. t. 12.

De fideicommissariis libertatibus, l. 7. t. 4.

De fideicommissis, l. 6. t. 42.

De fide instrumentorum, & amissione eorum, & de antapochis faciendis, & de his quæ sine scriptura fieri possunt, l. 4. t. 21.

De fidejussoribus & mandatoribus, l. 8. t. 40.

De fidejussoribus minorum, l. 2. t. 23.

De fidejussoribus tut. vel curat. l. 5. t. 57.

De filiofamilias minore, l. 2. t. 32.

Finium regundorum, l. 3. t. 39.

De formulis & impetrationib. actionum sublati, l. 2. t. 57.

200 De fructibus & litium expensis, l. 7. t. 51.

Per literas.

De fundo dotali , l. 5. t. 23.

De furtis & seruo corrupto, l. 6. t. 2.

G

DE generali abolitione , l. 9. t. 43.

H

DE hereticis & Manichæis, & Samaritis,
lib. 1. tit. 5.

De heredibus instituendis, & quæ personæ he-
redes institui non possunt, l. 6. t. 24.

De heredib. tutorum vel curatorum, l. 5. t. 54.

De hereditate vel actione vendita, l. 4. t. 39.

De hereditatib. decurionum, naviculariorum,
cohortaliū, militum, & fabricensiū, l. 6. t. 62.

De his, qui ad Ecclesias confugiunt, vel ibi ex-
clamant, l. 1. t. 12.

De his, qui ad statuas confugiunt, l. 1. t. 25.

De his, qui à non dominis manumitt. l. 7. t. 10.

De his, qui ante apertas tabulas hereditatem
transmittunt, l. 6. t. 32.

De his, quibus ut indignis hereditas aufertur,
& ad S. C. Silanianum, l. 6. t. 35.

De his, qui in Ecclesiis manumittuntur, l. 1. t. 13

De his, qui in priorum creditorum locum suc-
cedunt, l. 8. t. 18.

De his, qui latrones, vel aliis criminibus reos
occultaverint, l. 9. t. 39.

De his, qui parentes, vel liberos occiderunt,
l. 9. t. 17.

De his, qui potentiorum nomine titulos præ-
diis adfigunt, vel eorum nomina in lite
prætendunt, l. 2. t. 14.

De his, qui propter metum iudicis non appel-
laverunt, l. 7. t. 67.

De his, qui sibi adscribunt in testam. l. 9. t. 23.

De his, qui veniam ætatis impetraverūt, l. 2. t. 44

Index Titulorum

I

- D**E iis quæ pœnæ nomine in testam. vel
codicillis relinquuntur, l. 6. t. 4.
De iis quæ sub modo legata, vel fideicommissa
relinquuntur, l. 6. t. 45.
De iis quæ vi metusve causa gesta sunt, l. 2. t. 19.
De impuberum, & aliis substituit, l. 6. t. 26.
De incertis personis, l. 6. t. 48.
De incestis & inutilibus nuptiis, l. 5. t. 5.
De indicta viduitate, & de lege Julia Miscel-
la tollenda, l. 6. t. 40.
De infantibus expositis, liberis & servis, & de
iis qui sanguinolentos emptos, vel nutrien-
dos acceperunt, l. 8. t. 51.
De infirmandis pœnis cœlibatus, & orbitatis,
& decimariis sublatis, l. 8. t. 57.
De ingenuis manumissis, l. 7. t. 14.
De ingratis liberis, l. 8. t. 19.
In integrum restitutione postulata, ne quid
novi fiat, l. 2. t. 49.
De in integrum restitutione minorum, l. 2. t. 21.
De injuriis, l. 5. t. 35.
De in jus vocando, l. 2. t. 2.
De in litem dando tut. vel cur. l. 5. t. 53.
De in litem jurando, l. 5. t. 53.
De inofficiosis donationibus, l. 3. t. 29.
De inofficiosis dotibus, l. 3. t. 30.
De inofficioso testamento, l. 3. t. 28.
In quibus causis tutorem habenti, tutor vel cu-
rator dari potest, l. 5. t. 36.
In quibus causis cessat longi temporis præscri-
ptio, l. 7. t. 34.
In quibus causis in integrum restitutio neces-
saria non est, l. 2. t. 40.
In quibus causis militantes fori præscriptioni-

Per litteras.

ne uti non possunt , l. 3. t. 25.

In quibus causis pignus tacitè contrahatur , l. 8. t. 14.

De institoria & exercitoria actione , l. 4. t. 25.

Inter alios acta , vel judicata aliis non nocere , l. 7. t. 60

De interdictis , l. 8. t. 1.

De interdicto matrimonio inter pupil. & tut. seu curatorem liberosque eorum , l. 5. t. 6.

De institutionibus & substitutionibus , seu restitutionibus , sub conditione factis , l. 6. t. 25.

De inutilibus stipulationibus , l. 5. t. 25.

De Judæis & Cœlicolis , l. 1. t. 9.

De judiciis , l. 3. t. 1.

De jure aureorum annullorum, & de natalibus restituendis , l. 6. t. 8.

De jure deliberandi, & de adeunda, vel adquirenda hereditate , l. 6. t. 30.

De jure domini impetrando , l. 6. t. 33.

De jure dotium , l. 5. t. 12.

De jure emphyteutico , l. 4. t. 66.

De jurejurando propter calumniam dando , l. 2. t. 58.

De jure liberorum , l. 8. t. 8.

De jurisdictione omnium judicum, & de fore competenti , l. 3. t. 13.

De juris & facti ignorantia , l. 1. t. 18.

L

DE Latina libertate tollenda , & per certos modos in civitatem Romanam transfusa , l. 7. t. 6.

De legatis , l. 6. t. 37.

De lege Aquilia , l. 3. t. 35.

De lege Fusia Caninia tollenda , l. 7. t. 3.

De legibus & constitutionibus principum &

Index Titulorum

- edictis, l. 1. t. 14.
De legitima tutela, l. 5. t. 30.
De legitimis heredibus, l. 6. t. 58.
De legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab
intestato venientibus, l. 6. tit. 54.
De liberali causa, l. 7. t. 16.
De liberis exhibendis, seu deducendis, & de li-
bero homine exhibendo, l. 8. t. 8.
De liberis præteritis, vel exheredatis, l. 6. t. 28.
De libertis, & eorum liberis, l. 6. t. 7.
De litigiosis, l. 8. t. 36.
De litis contestatione, l. 3. t. 9.
De locato & conducto, l. 4. t. 55.
De longi temp. præscript. quæ pro libertate, &
non adversus libertatem opponitur, l. 7. t. 22.
De luitione pignoris, l. 8. t. 30.

M

- D**E magistratibus conveniendis, l. 5. t. 75.
De magistratibus municipalibus, l. 1. t. 56.
Mandati, vel contra, l. 4. t. 35.
De mandatis principum, l. 1. t. 15.
De maleficis, & mathematicis, & cæteris simi-
libus, l. 9. t. 18.
De modo multarum, quæ à iudicibus infligun-
tur, l. 1. t. 54.
De monopolis, & conventu negotiatorum il-
licito, vel artificum ergo laborumque, nec-
non balneatorum prohibitis illicitisque pac-
tionibus, l. 4. t. 59.
De mortis causa donationibus, l. 8. t. 56.
De mulieribus, quæ se servis propriis junxe-
runt, l. 9. t. 11.
De mutatione nominis, l. 9. t. 25.

N

DE naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus causis justii efficiantur, l. 5. t. 27.

De nautico fœnore, l. 4. t. 33.

De necessariis heredibus institueudis vel substituendis, l. 6. t. 27.

Ne Christianum mancipium hæreticus vel Judæus, vel paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat, lib. 1. t. 10.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quærat, l. 7. t. 21.

Ne fidejussores, vel mandatores dotium dentur, l. 5. t. 20.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono conveniatur, l. 4. t. 13.

Ne fiscus vel Respublica procuracionem alicui patrocini causa in lite præstet, l. 2. t. 17

De negotiis gestis, l. 2. t. 8.

Ne liceat in una eademque causa tertio provocare, vel post duas sententias judicium, quas definitio præfectorum prætorio roboraverit, eas retractare, l. 7. t. 70.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre, l. 2. tit. 13.

Nemini licere signum Salvatoris Christi humi, vel in silice, vel marmore sculperre, aut pingere, l. 1. t. 8.

Ne quis in sua cau. judicet, vel jus dicat, l. 3. t. 5.

Ne rei dominicæ, vel templorum vindicatio temporis exceptione summoveatur, l. 7. t. 38.

Ne pro dote mulieris bona mariti addicantur, l. 5. t. 22.

Index Titulorum

- Ne sanctum baptisma iteretur, l. 1. t. 6.
Ne sine jussu principis certis judicibus liceat
confiscare, l. 9. t. 48.
Ne tutor vel curator vectigalia conducat, l. 5.
t. 41.
Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore,
vel mater pro filio conveniatur, l. 2. t. 12.
De Nili aggeribus non rumpendis, l. 9. t. 38.
De non numerata pecunia, l. 4. t. 30.
De notationibus & delegationibus, l. 8. t. 41.
De noxalibus actionibus, l. 3. t. 11.
De nudo jure Quiritium toll. l. 7. t. 25.
De nundinis & mercatoribus, l. 4. t. 60.
De nuptiis, l. 4. t. 4.

O

DE obligationibus & actionibus, lib. 4.
tit. 10.

- De obsequiis patronis præstandis, l. 6. t. 6.
De offic. civilium judicum, l. t. 44.
De offic. Comitum Orientis, l. 1. t. 36.
De offic. Comitum rerum privatarum, l. 1. t. 33.
De offic. Comitum sacri patrimonii, l. 1. t. 14.
De offic. Comitum sacrarum largitionum, l. 1. t. 32.
De offic. diversorum judicum, l. 1. t. 8.
De offic. ejus, qui vicem alicujus judicis obti-
net, l. 1. t. 50.
De offic. Juridici Alexandriae, l. 1. t. 57.
De offic. Magistrum militum, l. 1. t. 29.
De offic. Magistrum officiorum, l. 1. t. 31.
De offic. militarium judicum, lib. 1. t. 45.
De offic. Praefecti annonae, l. 1. t. 42.
De offic. Praefecti Augustalis, l. 1. t. 37.
De offic. Praefecti praetorio Africae, & omni
ejusdem dioeceseos statu, l. 1. t. 27.
De offic. Praefectorum praetorio Orientis & Il-

Per litteras.

- Iurici, l. 1. t. 26.
De offic. Præfecti vigilum, l. 1. t. 43.
De offic. Præfecti urbi, l. 1. t. 28.
De offic. Prætoris, l. 1. t. 39.
De offic. Proconsulis & Legati, l. 1. t. 35.
De offic. Quæstoris, l. 1. t. 30.
De offic. Rectoris provinciæ, l. 1. t. 40.
De offic. Trib. & Com. rei militaris, lib. 1. t. 46.
De offic. Vicarii, lib. 1. t. 38.
De operibus publicis, l. 8. t. 11.
De operis libertorum, l. 6. t. 3.
De ordine cognitionum, l. 7. t. 19.
De ordine iudiciorum, l. 3. t. 8.

P

- D**E pactis lib. 2. tit. 3.
De pactis conventis tam super dote quam
super donatione ante nuptias, & parapher-
nis, lib. 5. tit. 14.
De pactis inter emptorem & venditorem com-
positis, lib. 4. tit. 54.
De pactis pignorum & de lege commissaria in
pignoribus rescindenda, l. 8. t. 34.
De paganis sacrificiis & templis, l. 1. t. 11.
De partu pignoris & omni causa, l. 8. t. 34.
De patria potestate, l. 8. tit. 46.
De partib. qui filios suos dixtraxerunt, l. 4. t. 43.
De peculio ejus, qui libertatem meruit, l. 7. t. 23.
De pedaneis iudicibus, lib. 3. t. 3.
De periculo & commodo rei venditæ, l. 4. t. 48.
De periculo tutorum & curatorum, l. 5. t. 38.
Per quas personas nobis adquiratur, l. 4. t. 27.
De petitione hereditatis, lib. 3. tit. 31.
De pignoribus & hypothecis, l. 8. tit. 13.
De pigneratitia actione, l. 4. tit. 24.
De plus petitionibus, l. 3. t. 10.

Index Titulorum

- Plus valere quod agitur, quàm quod simulatè
concipitur, l. 4. tit. 22.
- De pœna judicis qui male judicavit, vel ejus
qui judicem vel adversarium corrumpere
curavit, l. 7. tit. 49.
- De pœnis, l. 9. t. 47.
- De postumis heredibus instituendis, vel exhe-
redandis, l. 6. tit. 29.
- De postliminio & redemptis ab host. l. 8. t. 50.
- De postulando, l. 2. tit. 6.
- De probationibus, l. 4. tit. 19.
- De prædiis, & aliis rebus minorum sine decreto
non alienandis vel obligandis, lib. 5. tit. 71.
- De præscript. longi temp. lib. 7. tit. 44.
- De præscriptione triginta vel quadraginta an-
norum, lib. 7. tit. 19.
- De prætorio pignore, & ut in actionib. etiam
deditorum missio prætorii pig. procedat. l.
8. tit. 21.
- De precario & Salviano interdicto, l. 8. t. 9.
- De precibus Imperatori offerendis, & de qui-
bus rebus supplicare liceat, l. 1. t. 19.
- De privatis carceribus inhibendis, l. 9. tit. 5.
- De privilegio dotis, lib. 6. t. 74.
- De privilegio fisci, l. 7. t. 73.
- De procuratoribus, l. 2. t. 12.
- De prohibita sequestratione pecuniæ, l. 4. t. 4.
- Pro quibus causis servi pro præmio accipiunt
libertatem, l. 7. t. 13.
- Pro socio, lib. 4. t. 37.

Q
DE quadriennii præscript. l. 7. t. 37.
Quæ res exportari non debeant, l. 4. t. 41
Quæ res pignori obligari possunt, vel non, &
qualiter pignus contrahitur, l. 8. t. 16.

Per literas.

- Quæ res vænire non possunt, & quæ vendere vel emere vetantur, l. 4. t. 40.
- Quæ sit longa consuetudo, l. 8. t. 52.
- De quæstionibus, l. 9. t. 41.
- Quando civilis actio criminali præjudicet, & an utraque ab eodem exerceri possit, l. 9. t. 32.
- Quando decreto opus non sit, l. 5. t. 72.
- Quando dies legati vel fideic. cedat, l. 6. t. 53.
- Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri possint, l. 5. t. 39.
- Quando fiscus vel privatus debitoris sui debitores exigere potest, l. 4. t. 15.
- Quando Imperator inter pupillos vel viduas, vel miserabiles personas cognoscat, & ne exhibeantur, l. 3. t. 14.
- Quando liceat ab emptione discedere, l. 4. t. 45.
- Quando liceat unicuique sine iudice vindicare se, vel publicam devotionem, l. 3. t. 27.
- Quando libellus Principi datus litis faciat contestationem, l. 1. t. 27.
- Quando mulier tutelæ off. fungi possit, l. 5. t. 35.
- Quando non petentium partes petentibus ad crescant, l. 6. t. 10.
- Quando provocare non est necesse, l. 7. t. 64.
- Quando tutores vel curatores esse desin. l. 5. t. 60.
- Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur, l. 6. t. 32.
- Qui admittit ad bo. pos. & int quod tēp. l. 6. t. 9.
- Qui accusare non possunt, l. 9. t. 1.
- Qui ætate, l. 5. t. 8.
- Qui bonis cedere possunt, l. 7. t. 71.
- Quibus ad libertatem proclamare non licet, & rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur, l. 7. t. 18.
- Quibus ex causis majores in integrum restituantur

curantur , l. 2. t. 3.

Quibus res judicata non nocet , l. 7. t. 56.

Qui legitimam personam in judiciis habent,
vel non , l. 3. t. 6.

Quibus non objiciatur longi temporis præ-
scriptio , l. 7. t. 35.

Qui dare tutores vel curatores, & qui dari non
possunt , l. 5. t. 34.

Qui, & aduersus quos in integrum restitui non
possunt , l. 2. t. 41.

Qui manumittere non possunt, & ne in fraudem
creditorum manumittantur , l. 7. t. 11.

Qui morbo , l. 5. t. 47.

Qui non possunt ad libertatē pervenire, l. 7. t. 12.

Qui numero liberorum se excusat, l. t. 66.

Qui numero tutelarum , l. 5. t. 69.

Qui petant tutores vel curatores , l. 5. t. 31.

Qui potiores in pignore habeantur , l. 8. t. 17.

Qui pro sua jurisdictione iudices dare , darive
possunt , l. 3. t. 4.

Qui testamenta facere possunt vel non, l. 6. t. 22.

Quod cum eo qui in alieno potestate est, nego-
tium gestum esse dicetur, vel peculio sive quod
jussu, aut de in rem verso , l. 4. t. 26.

Quorum appellationes non recipiuntur, l. 7. t. 65.

Quorum bonorum , l. 8. t. 2.

Quorum legatorum , l. 8. t. 3.

Quomodo & quando iudex sententiam profer-
re debeat præsentibus partibus, vel una ab-
sente , l. 7. t. 43.

R

DE raptu virginum, vel viduarum, vel san-
ctimonialium , l. 9 t. 13.

De ratiociniis operum publicorum, & de pa-
tribus civitatum , l. 8. t. 12.

Index Titulorum

- De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca, l. 4. t. 51.
De rebus creditis, & de jure jurando, l. 4. t. 1.
De receptis arbitris, l. 2. t. 55.
De re judicata, l. 7. t. 32.
De rei uxoriæ in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita, l. 5. t. 3.
De relationibus, l. 7. t. 61.
De religiosis, & sumptibus funetum, l. 3. t. 14.
Rem alienam gerentibus non interdici rerum suarum alienationem, l. 4. t. 53.
De remissione pignoris, l. 8. t. 25.
De repudanda bonorum possessione, l. 6. t. 19.
De repudiãda vel abstinenda hereditate, l. 6. t. 13.
De repudiis, & judicio de moribus subl. l. 5. t. 1.
De reputationibus, quæ fiunt in judicio in integrum restitutionis, l. 2. tit. 47.
De requirendis reis, l. 9. t. 40.
De rerum amotarum, l. 5. t. 21.
De rerum permutatione, & præscriptis verbis actione, l. 4. t. 64.
De rescindenda venditione, l. 4. t. 44.
De restitutionibus militum, & eorum qui reip. causa absunt, l. 2. t. 50.
De revocandis donationibus, l. 8. t. 55.
De revoc. iis quæ in fraudem alienata sunt, l. 5. t. 75.

S

- D**E sacrosanctis Ecclesiis, & de rebus, & privilegiis earum, l. 1. t. 2.
De satisfando, l. 2. t. 56.
De secundis nuptiis, l. 5. t. 9.
De seditiosis, & de his qui audent plebem contra quietem publicam colligere, l. 9. t. 30.
De S. C. Claudiano tollendo, l. 7. t. 24.

Per litteras.

- De S. C. Trebelliano , l. 6. t. 48.
De Senatusconsultis , l. 1. t. 6.
De sententia, quæ sine certa quantitate prolata
est , l. 7. t. 46.
De sententiam passis & restitutis , l. 9. t. 51.
Sententiam rescindi non posse , l. 7. t. 50.
De sententiis & interlocutionibus omnium ju-
dicium , l. 7. t. 45.
De sententiis ex periculo recitandis , l. 7. t. 44.
De sententia Præfecti prætorio , l. 7. t. 42.
De sententiis quæ pro eo quod interest, profe-
runtur , l. 9. t. 47.
De sepulchro violato , l. 9. t. 9.
De servis fugitivis , & libertis , mancipiisque
civitatum artificib. & ad diversa opera de-
putatis, & ad rem privatam vel dominicam
pertin. l. 6. t. 1.
De servis reip. manumittendis , l. 7. t. 9.
De servitutibus , & de aqua. l. 3. t. 34.
De servo pignori dato manumisso , l. 7. t. 8.
Si adversus creditorem , l. 2. t. 37.
Si adversus debitorem , l. 7. t. 36.
Si adversus delictum suum , l. 2. t. 34.
Si adversus donationem , l. 2. t. 29.
Si adversus fiscum , lib. 2. t. 36.
Si adversus libertatem , l. 2. t. 30.
Si adversus dorem , l. 2. t. 3.
Si adversus rem judicatam , l. 2. t. 26.
Si adversus solutionem à debitore, vel à se fac-
tam , l. 2. t. 32.
Si adversus transactionem vel divisionem mi-
nor restitui velit , l. 2. t. 31.
Si adversus venditionem , l. 2. t. 31.
Si adversus venditionem pignorum , l. 2. t. 28.

Index Titulorum

- Si adversus ufucapionem, l. 2. t. 35.
Si aliena res pignori data fit, l. 8. t. 15.
Si à non competenti iudice iudicatum esse dicatur, l. 7. t. 48.
Si antiquior creditor pignus vèdiderit, l. 8. t. 19.
Si certum petatur, l. 4. t. 2.
Si communis res pignori data fit l. 8. t. 20.
Si contra matris voluntatem tutor datus fit, l. 5. t. 47.
Si contra jus, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum, vel impetratum, l. 1. t. 22.
Si dos constante matrimo. soluta fuer. l. 5. t. 19.
Si de momentaria possessione fuerit appellatum, l. 7. t. 69.
Si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum erit, l. 7. t. 58.
Si ex pluribus tutoribus, vel curatoribus omnes, vel unus agere pro minore, vel conveniri possunt, l. 5. t. 40.
Si falsis allegationibus excusatus sit, l. 5. t. 63.
Si in causa iudicari pignus captum sit, l. 8. t. 22.
Si in communi eadèmq. causa in integrum restitutio postulatur, l. 2. t. 25.
Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta est, l. 6. t. 5.
Si major factus ratum habuerit, l. 2. t. 45.
Si major factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit, l. 5. t. 74.
Si mancipium fuerit alienatum, ut manumittatur vel contra, l. 4. t. 57.
Si mācip. ita venierit, ne prostituatur, l. 4. t. 56.
Si mater indemnitatem promiserit, l. 5. t. 46.
Si minor se majorem dixerit vel probatus fuerit, l. 2. t. 42.

Per litteras.

- Sine censu vel reliquis fundum comparari non
posse. l. 4. t. 47.
- Si nuptiæ ex rescripto petantur. l. 5. t. 8.
- Si omissa sit causa testamenti. l. 6. t. 39.
- De partu pignoris, & omni causa l. 8. t. 25.
- Si pendente appellatione mors interu. l. 7. t. 66.
- Si per vim vel alio modo absentis possessio per-
turbata sit. l. 8. t. 5.
- Si plures una sententia condénati sint l. 7. t. 55.
- Si pignoris conventionem numeratio secuta
non sit l. 8. t. 32.
- Si pignus pignori datum sit. l. 8. t. 23.
- Si propter publicas pensitationes venditio fue-
rit celebrata l. 4. t. 6.
- Si quacunq; præditus potestate, vel ad eum per-
tinentes, ad suppositarum jurisdictioni suæ
aspirare tentaverint nuptias l. 5. t. 7.
- Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coege-
rit l. 6. t. 34.
- Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine vel
aliena pecunia emerit l. 4. t. 50.
- Si quis eam cuius tut. fuerit, corruperit l. 9. t. 10.
- Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto
comparaverit l. 5. t. 73.
- Si quis Imperatori maledixerit l. 9. t. 7.
- Si rector provinciæ vel ad eum pertinentes
sponsalia dederint l. 5. t. 2.
- Si reus vel accusator mortuus fuerit l. 9. t. 6.
- Si sepius in integrum restitutio postulat. l. 2. t. 43.
- Si secundo nupserit mulier, cui maritus usufruc-
tum reliquerit l. 5. t. 10.
- Si servus exportandus veneat. l. 4. t. 55.
- Si servus extero se emi mandaverit l. 4. t. 30.
- Si tutor non gesserit l. 5. t. 55.
- Si tut. vel cur. Reip. causa aberit. lib. 5. t. 55.

Index Titulorum

- Si tutor vel curator intervenerit l. 2. t. 24.
Si vendito pignore agatur l. 8. t. 29,
Si unus ex pluribus appellaverit l. 7. t. 68.
Si unus ex pluribus heredibus creditori vel debitoris partem suam debiti solverit, vel acceperit l. 8. t. 31.
Si ut se hereditate abstineat l. 2. t. 38.
Si ut omissam hereditatem, vel bonor. possessionem, vel quid aliud adquirat l. 2. t. 39.
De solutionibus & liberationibus l. 8. t. 42.
Soluta matrimonio quemadmodum dos petatur l. 5. t. 18.
De sponsalibus & arrhis sponsalitiis, & proxenetis l. 5. t. 1.
De sportulis & sumptibus in diversis judiciis faciendis, & de executoribus litium l. 3. t. 3.
De statuis & imaginibus l. 1. t. 24.
De successorio edicto l. 6. t. 16.
De suffragio l. 4. t. 3.
De suis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab intestato venientibus l. 6. t. 55.
De summa Trinitate, & fide Catholica, & ut nemo de ea publicè contendere audeat l. 1. t. 1.
De suspectis tutoribus vel curatoribus l. 5. t. 43.

T

- D**E tabulis exhibendis l. 8. t. 7.
De temporibus & reparationibus appellationum seu consultationum l. v. t. 63.
De temporibus in integrum restitutionis, tam minorum & aliarum personarum quæ restitui possunt, quàm heredum eorum l. 2. t. 52.
De testamentaria manumissione l. 2. t. 2.
De testamentaria tutela l. 5. t. 28.
De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinantur l. 6. t. 23.

Per litteras.

De testamento militis l. 6. t. 21.

De testibus l. 4. t. 20.

De transactionibus, l. 2. t. 4.

De tut. vel cur. qui satis non dedit l. 5. t. 41.

De tutoribus & curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum l. 5. t. 3.

V

Ubi, & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit. l. 2. t. 46.

Ubi causæ fiscales, vel divinæ domus, hominumque ejus agantur l. 3. t. 26.

Ubi causa status agi debeat l. 3. t. 22.

Ubi conveniatur, qui certo loco dare promissit l. 3. t. 18.

Ubi de criminibus agi oportet l. 1. t. 5.

Ubi de hereditate agitur, & ubi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant l. 3. t. 20.

Ubi de possessione agi oportet, l. 3. t. 16.

Ubi de ratiociniis tam publicis quàm privatis, agi oportet l. 3. t. 21.

Ubi fideicommissum peti oportet l. 3. t. 17.

Ubi in rem actio exerceri debeat l. 3. t. 19.

Ubi petantur tutores vel curatores l. 3. t. 32.

Ubi pupilli educari debeant l. 5. t. 49.

Ubi quis curiali, vel cohortali, aliâve conditione conveniatur, l. 3. t. 23.

Ubi Senatores vel clarissimi civiliter, vel criminaliter conveniantur, l. 3. t. 24.

Vestigalia nova institui non posse, l. 4. t. 62.

De verborum & rerum significatione, l. 6. t. 18

De veteri jure enucleando, & de auctoritate Juris-prudentum, qui in Digestis referun-

Index Titulorum

- tur , l. 1. t. 17.
- De vi bonorum raptorum , l. 9. t. 33.
- De vindicta, & apud consilium manumissione.
l. 7. t. 1.
- Unde legitimi , & unde cognati , l. 6. t. 15.
- Unde liberi , l. 9. t. 14.
- Unde vi. l. 6. t. 4.
- Unde vir & uxor , l. 6. t. 18.
- De usucap. pro herede , l. 7. t. 29.
- De usucap. pro donato , l. 7. t. 27.
- De usucap. pro dote l. 7. t. 28.
- De usucap. pro emptore vel pro transactione ,
l. 7. t. 26.
- De usucap. transformanda, & sublata differen-
tia rerum Mancipi, & nec Mancipi, l. 7. t. 31.
- De usufructu & habitatione, & ministerio ser-
vorum , l. 3. t. 33.
- De usuris , l. 4. t. 32.
- De usuris rei judicatae , l. 7. t. 54.
- De usuris pupillaribus , l. 5. t. 56.
- De usuris & fructibus legatorum vel fideicom-
missorum , l. 6. t. 47.
- Ut actiones ab heredibus, & contra heredes in-
cipiant , l. 4. t. 11.
- Ut causae post pubertatem adsit tutor l. 5. t. 48.
- Ut in possessionem legatorum vel fideicom-
missorum servandorum causa mittatur , &
quando satisfdari debeat , l. 6. t. 54.
- Ut intra certum tempus criminalis quæstio
terminetur , l. 9. t. 44.
- Ut lite pendente , vel post provocationem, aut
definitivam sententiam , nulli liceat Impe-
ratori supplicare , l. 1. t. 21.
- Uti possidetis , l. 8. t. 6.
- Ut nemo invitus agere vel accusare cogatur ,
l. 3. t. 7.

Per litteras.

Ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel veta regalia suspēdat, l. 2. t. 15

Ut nemini liceat sine iudicis auctoritate signa imponere rebus quas alius tenet, l. 2. t. 16.

Ut nulli, patriæ suæ administratio sine speciali permisso Principis permittatur, l. 1. t. 41.

Ut omnes iudices tam civiles, quàm militares post administrationem depositam quinquaginta dies in civitatibus, vel certis locis permaneant, l. 1. t. 49.

Ut quæ defunt advocatis partium, iudex suppleat, l. 2. t. 10.

De uxoribus militum, & eorum qui Reipubl. causa absunt, l. 2. t. 91.

F I N I S.

ADDENDA ET EMENDANDA

PARATITLIS DIGESTORUM.

Pagina 15. lin. 17. olim apud populum)
romæ tantum ; nunc verò.

P. 17. lin. 6. sententiam) In senatu dice-
bant, sed qui à censoribus.

P. 32. lin. 26. fieri) possint : demandari
non.

P. 40. lin. 16. *pro idoneo habeatur*) c. in 50.
aureos.

P. 92. lin. 6. igitur est) Vindicationis,

P. ibid. lin. 21. videtur) *quòd præparet vin-*
dicationem ; & in personam,

P. ibid. lin. sequenti, exhibere) oportere.

P. 112. lin. 3. stipulatione] vel ex testamen-
to.

P. 138. lin. 2. conductori] conducti,

P. 144. lin. 7. *transfertur*] *contra vero fi-*
ducia dominium transit in accipientem, credito-
rem

III. De exceptione rei venditæ, & traditæ.

P. 153. li. 20. **I**N iis verbis. Hic etiam titulus
incommodissime applicatur supe-
riori ac ratione, quod concurrat hæc exceptio
de re vendita, & tradita, sive exceptio doti
ex hæc causa, cum actione de evictione, ven-
ditore vindicante. Nam vel intentio ejus eli-

Addenda Digestorum.

ditur per exceptionem, vel re ablata agitur de evictione. l. 17. supra. tit. prox.

P. 171. lin. 5. amovere] furto & expilationi,

P. 176. li. 10. pater enim est) ex concubinationu vel

P. 177. lin. 19. amissa , Leg. admissa.

P. 183. lin. 17. gesserit] tutelam , vel in ea gerenda cessaverit.

P. 190. lin. 2. valet] Excepta curatione adolescentis. Est enim utraque , tutelae scilicet & negotiorum gestorum , generalis actio. l. pro socio S. pro soc.

P. 275. lin. 2. possessionem) Si forte amiserint vel repudiaverint bonorum possessionem.

P. 280. lin. 25. Ordo graduum] Intestati , ille de ordine graduum.

P. 287. lin. 28. habet] Leg. non habet.

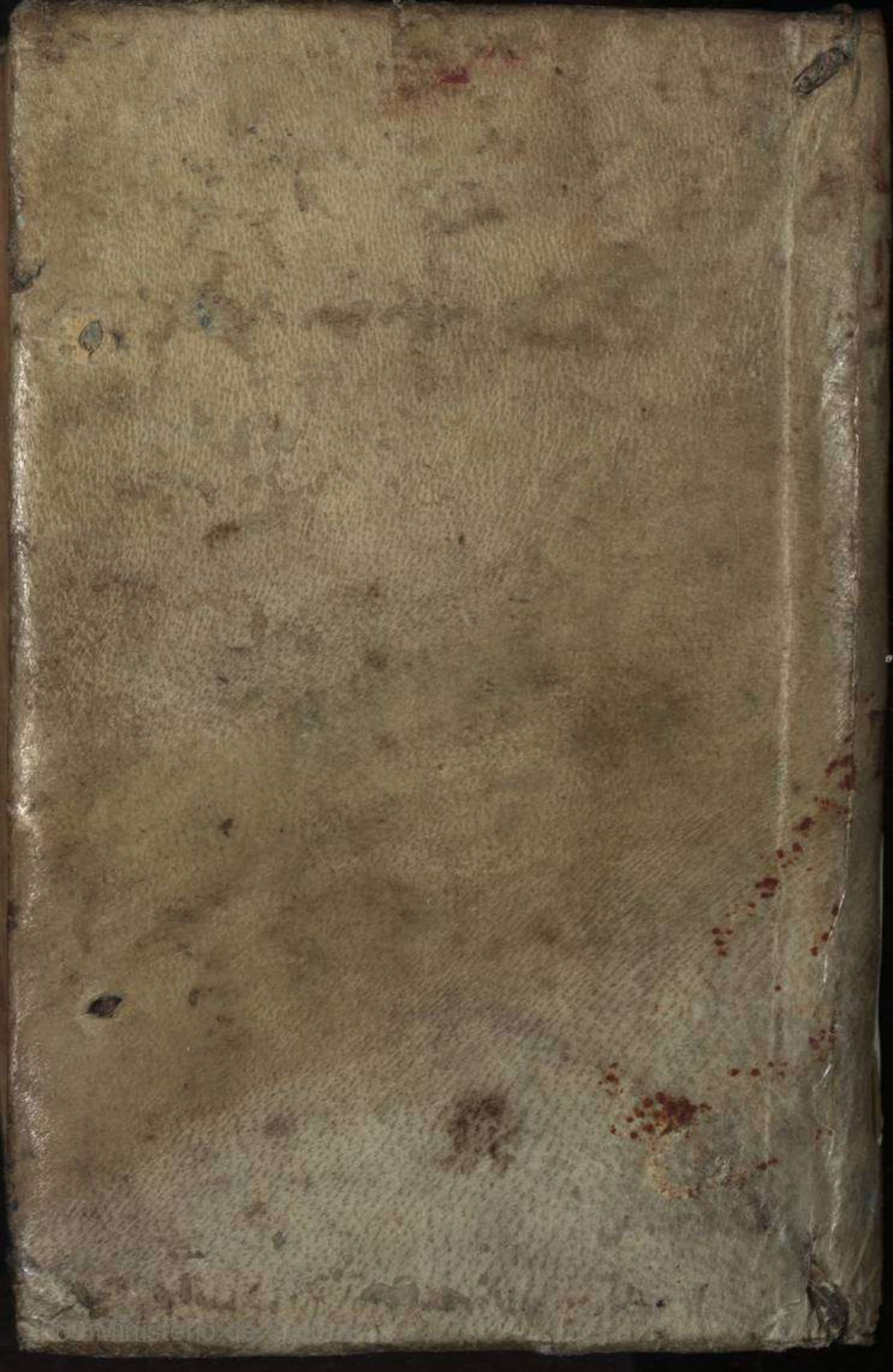
P. 360. lin. 3. *causis*) *In omnibus negotiis , in omnibus rebus.*

P. 364. lin. 14. novatio] Novatio est.

P. 366. lin. 8. dando debitor creditorem,

P. 399. lin. 2. *fuisse*] *Pecuniae redegisset.*

F I N I S.

Partidul

Codex

T. I.

II

13 - 13

6

34

10